

Elżbieta Tokarska
Jolanta Kopala

Zanim będę uczniem

Program
wychowania
przedszkolnego

Spis treści

Wstęp	6
Dziecko w wychowaniu przedszkolnym	7
Założenia programu	9
Cele programu	11
Praca z programem	13
Etapy osiągania umiejętności i sposoby realizacji w ramach obszarów edukacyjnych	19
OBSZAR 1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i sytuacjach zadaniowych	20
Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	26
Propozycje literatury	28
OBSZAR 2. Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku	29
Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	33
Propozycje literatury	34
OBSZAR 3. Wspomaganie rozwoju mowy dzieci	35
Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	39
Propozycje literatury	40
OBSZAR 4. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia	41
Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	45
Propozycje literatury	48
OBSZAR 5. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci	49
Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	55
Propozycje literatury	57

OBSZAR 6.	Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych	58
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	63
	Propozycje literatury	65
OBSZAR 7.	Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem	66
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	71
	Propozycje literatury	73
OBSZAR 8.	Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec	73
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	79
	Propozycje literatury	80
OBSZAR 9.	Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne	80
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	85
	Propozycje literatury	88
OBSZAR 10.	Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych	88
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	94
	Propozycje literatury	96
OBSZAR 11.	Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń	97
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	101
	Propozycje literatury	104
OBSZAR 12.	Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt	105
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	110
	Propozycje literatury	113
OBSZAR 13.	Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną	114
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	120
	Propozycje literatury	122
OBSZAR 14.	Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisanie	123
	Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	129
	Propozycje tworzenia słowników obrazkowo-wyrazowych	132

OBSZAR 15. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne	133
Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności	138
Propozycje literatury	140
Diagnoza przedszkolna – założenia i uwagi	142
Propozycje działań podejmowanych z dziećmi w ramach pracy kompensacyjno-korekcyjnej	146
Rozwój fizyczny i motoryczny	146
Samoobsługa	147
Sprawność manualna i grafomotoryczna	147
Rozwój społeczny i emocjonalny	149
Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym	150
Mowa	151
Percepcja wzrokowa	154
Percepcja słuchowa	155
Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi	157
Rozumienie symboli	158
Przykład budowania planu pracy indywidualnej	159
Propozycje działań podejmowanych z dziećmi zdolnymi	162
Ogólne zdolności intelektualne dzieci	162
Zdolności wskazujące na utalentowanie	164
Przykład budowania planu pracy indywidualnej	166
Bibliografia	168
Załączniki do diagnozy przedszkolnej	171
ZAŁĄCZNIK 1. Zestawienie wyników grupy	171
ZAŁĄCZNIK 2. Zestawienie liczby dzieci z trudnościami w konkretnych sprawnościach ...	175
ZAŁĄCZNIK 3. Zestawienie wyników dzieci	177

*Dziecko chce być dobre. Jeśli nie umie – naucz, jeśli nie wie – wytłumacz, jeśli nie może – pomóż!
Jeśli przy największym wysiłku dozna porażek, należy tak pobłażać, jak pobłażliwie godzimy się
z naszymi własnymi wadami (...)*¹

Janusz Korczak

Wstęp

Wszystkie dzieci rozpoczynające edukację szkolną powinny reprezentować określony w podstawie programowej wychowania przedszkolnego poziom umiejętności i wiadomości z różnych dziedzin edukacji. Praca rozpoczęta w przedszkolu, zgodnie z założeniami podstawy programowej kształcenia ogólnego, będzie kontynuowana na I etapie edukacyjnym – edukacji wczesnoszkolnej.

Zadaniem przedszkola jest wyposażenie wychowanków w pożądane kompetencje. Dzieci uczęszczające do przedszkola od 3 roku życia przygotowują się do szkoły przez trzy lata pod kierunkiem nauczycieli posiadających odpowiednie kwalifikacje. Małe dzieci przychodzące do przedszkola mają dużo czasu na opanowanie niezbędnych umiejętności, bez względu na to, na jakim poziomie rozwoju rozpoczynają edukację przedszkolną. Dzieci starsze mają tego czasu mniej.

Podstawą prowadzenia celowej pracy z dziećmi jest poznanie wychowanków i planowanie działań w danej grupie tak, aby każde z dzieci mogło rozwijać się w harmonijnie. Dokonując rozpoznania, nauczyciel powinien wziąć pod uwagę to, że dzieci pochodzą z różnych środowisk społecznych, a ich rozwój przebiega w indywidualnym tempie.

Ustalanie poziomu sprawności psychoruchowych każdego wychowanka powinno odbywać się poprzez systematyczną obserwację pedagogiczną oraz przeprowadzenie – w roku poprzedzającym pójście do szkoły – diagnozy przedszkolnej, stanowiącej analizę gotowości dziecka do podjęcia nauki szkolnej.

Uzyskane w ten sposób informacje będą stanowiły również podstawę do planowania pracy indywidualnej z dzieckiem. Celem tworzenia planów pracy indywidualnej jest nie tylko opracowanie programów korekcyjnych dla dzieci, których rozwój przebiega wolniej w określonych sferach, ale także przemyślenie sposobów rozwijania zainteresowań i uzdolnień dzieci, które rozwijają się szybciej.

Dzieci potrzebujące wsparcia uzyskują je od nauczyciela w postaci pracy indywidualnej (nauczyciel – dziecko) i w małych grupach (nauczyciel – kilkoro dzieci). Niekiedy zaburzenia rozwoju są tak duże, że konieczna jest pomoc specjalistów, np. logopedy, psychologa, terapeuty czy rehabilitanta, po to, aby każde dziecko mogło jak najlepiej rozwijać swoje możliwości.

Ważna jest również współpraca z rodzicami. Współdziałanie nauczycieli, specjalistów i rodziców powinno przebiegać w atmosferze zaufania, prowadzącego do ujednolicenia

---

¹ J. Korczak, *Pisma wybrane*, t. II, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984, s. 230.

oddziaływań wychowawczych. Nauczyciel ma za zadanie na bieżąco informować rodziców o postępach ich dziecka, problemach czy szczególnych zdolnościach, które warto rozwijać. Jeżeli dziecko będzie przekonane, że jest rozumiane przez najbliższe osoby, że może liczyć na ich wsparcie i uznanie, poczuje się pewniej w dążeniach poznawczych, utrwali pozytywne postawy, chętniej podejmie wysiłek, aby wykonać zadania.

Od nauczyciela realizującego program oczekuje się, że będzie aktywizował dziecko tak, aby doskonaliło ono swoje umiejętności w toku proponowanych zabaw i innych działań. Miarą sukcesu każdego wychowanka będzie osiąganie kolejnych etapów umiejętności wskazanych w programie.

Dziecko w wychowaniu przedszkolnym

Do przedszkola dziecko przychodzi z domu rodzinnego, w którym czuje się bezpieczne, kochane, szczęśliwe. Według jego najbliższych prawidłowo reaguje na różne życiowe sytuacje. Zmiana wynikająca z pójścia do przedszkola i przebywania w nowym otoczeniu przez wiele godzin sprawia, że pojawiają się inne jakościowo przeżycia, związane z chwilami radosnymi, ale też trudnymi, a czasem nawet bolesnymi. Doskonale, jeśli dzieci chętnie przychodzą do przedszkola, lecz wiele z nich ma z tym trudności. Wynika to z indywidualnych cech każdego dziecka – różnego poziomu rozwoju umysłowego, ruchowego i społecznego.

Z własnego doświadczenia wiemy, że przed dzieckiem, które po raz pierwszy przychodzi do przedszkola, stają nowe wyzwania, wynikające ze zmiany sytuacji wychowawczej i z uczestniczenia w innych niż dotychczas formach aktywności.

Dziecko musi poznać pomieszczenia, z których będzie korzystało, a więc swoją salę, łazienkę, szatnię, wreszcie cały budynek. Zapoznaje się z kolegami, nauczycielami i innymi pracownikami przedszkola. Wszystkie te zmiany mogą zachwiać jego poczucie bezpieczeństwa. Małe dziecko bardzo emocjonalnie odbiera wszelkie negatywne przeżycia, które w efekcie osłabiają jego aktywność umysłową i chęć do działania.

Przykładem sytuacji trudnej, wywołującej u dziecka negatywne emocje, może być załatwianie potrzeb fizjologicznych. W domu rodzinnym czynności te dziecko wykonuje samodzielnie. I choć stały się dla niego rzeczą naturalną, to w przedszkolu we wspólnej toalecie, do której wchodzi jednocześnie kilkoro dzieci, mogą wywołać stres. W takich okolicznościach należy postępować z ogromnym wyczuciem i zapewnić dziecku pełną intymność, aby swobodnie i bez zahamowania mogło załatwiać swoje potrzeby.

Obawy dziecka wiążą się również ze spożywaniem wspólnych posiłków. Należy stopniowo przyzwyczajać do próbowania nowych potraw w taki sposób, aby nie zniechęcać dziecka do jedzenia w ogóle.

Dzięki dobremu kierowaniu procesem adaptacyjnym dziecko stopniowo przystosowuje się do nowych warunków. Nabiera zaufania do nauczycieli, nawiązuje pozytywne relacje z rówieśnikami, interesuje się otaczającym go światem i rozwija własną aktywność poznawczą.

Dziecko w wieku przedszkolnym nie zawsze potrafi panować nad swoimi emocjami. W demonstrowaniu ich jest szczere i impulsywne, wyraża je gestami i ruchem, np. z radości klaszcze w ręce, podskakuje, a nawet głośno krzyczy. Podobnie reaguje, gdy jest z czegoś niezadowolone bądź znajduje się w trudnej dla niego sytuacji. Stoją przed nim poważne

WSTĘP

wyzwania – musi zrozumieć, że nie może mieć zabawki, którą bawi się kolega. Często jeszcze reaguje złością. Próbuje odebrać upatrzoną zabawkę, bo przecież do tej pory bawił się w domu wszystkimi bez żadnych ograniczeń.

Pojawiające się pierwsze konflikty należy rozwiązywać łagodnie, cierpliwie tłumacząc, że do korzystania ze wspólnych zabawek wszyscy mają takie samo prawo. Z czasem dziecko zrozumie, na czym polega zgodna zabawa, i zaczną tworzyć się dobre relacje w grupie. Pozytywne doświadczenia sprzyjają rozwojowi osobowości dziecka i nabywaniu umiejętności współdziałania, pobudzają aktywność psychoruchową, zaś negatywne – hamują rozwój i potrzebę nawiązywania kontaktów z innymi osobami.

Napięcia emocjonalne, utrudniające funkcjonowanie dziecka w grupie, mogą być spowodowane niskim poziomem rozwoju mowy. Dziecko, które mówi niewyraźnie, nie jest rozumiane przez otoczenie. Nie zostaną zatem zaspokojone jego potrzeby wynikające w danej sytuacji. Może chodzić o podanie chusteczki higienicznej, zawiązanie sznurowadła lub wyszukanie samochodu, którym chce się w tym momencie pobawić.

W wyniku odpowiedniej pracy nauczyciela, który uwzględnia predyspozycje wychowanka, traktuje go indywidualnie, zna i respektuje jego oczekiwania oraz potrzeby, dziecko staje się aktywniejsze, coraz mniej zależne od dorosłych, coraz bardziej sprawne i samodzielne. Indywidualne oddziaływanie i stopniowe, zgodne z propozycjami programu, wyrabianie określonych umiejętności i zachowań oraz przekazywanie wiadomości będzie sprzyjało właściwemu przygotowaniu do edukacji szkolnej.

Podobne przeżycia towarzyszą dziecku rozpoczynającemu naukę w szkole. Adaptacja do nowych warunków zależy od przebiegu procesu wychowawczego w przedszkolu. Dziecko, przekraczając próg szkolny z własnym bagażem doświadczeń, nawyków, przyzwyczajeń i określonych umiejętności, w nowym środowisku zetknie się z wieloma wymaganiami, ograniczeniami, zasadami, jak również obowiązkami. Pewny siebie pierwszoklasista, przyjazny, chętny do podejmowania nowych zadań, wyrażający swoje potrzeby, panujący nad emocjami – ma ogromną szansę na odniesienie sukcesów w nauce.

Założenia programu

Słowa Janusza Korczaka – *naucz, wytłumacz, pomóż, pobłażaj* – stały się dla nas mottem podczas tworzenia programu. Sugerowałyśmy się nie tylko podstawą programową, która wyznacza obowiązujące kierunki działań nauczyciela, ale i własnymi doświadczeniami. Proponujemy wychowawcy drogę zmierzającą do opanowania przez dzieci potrzebnych umiejętności, warunkujących powodzenie w szkole.

Akceptuj, toleruj i wspieraj wydają nam się najwłaściwszymi określeniami i wskazówkami do pracy nauczyciela.

Proponowany program zawiera szczegółowy zakres wiadomości i umiejętności, jakimi powinno dysponować dziecko kończące przedszkole, i został ujęty w 15 obszarach, wyodrębnionych w obowiązującej *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego* (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r.). Zawarte w nich treści skierowane są do wszystkich dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, bez zróżnicowania wiekowego.

Wskazane etapy dochodzenia do konkretnych umiejętności, kształtowania postaw, rozwijania mowy i myślenia czy zdobywania ogólnej wiedzy o środowisku społeczno-przyrodniczym, uwzględniają różnice rozwojowe dzieci i sprzyjają ich działalności poznawczej zgodnie z indywidualnymi predyspozycjami. Program przewiduje stopniowe opanowanie przez dziecko określonych umiejętności, począwszy od najprostszych (podstawowych), a kończąc na tych, które powinno reprezentować w chwili pójścia do szkoły. Czas osiągnięcia poszczególnych sprawności jest różny u każdego dziecka i zależy od jego możliwości rozwojowych.

Program może być realizowany w grupach zróżnicowanych wiekowo, jak również w oddziałach integracyjnych, pod warunkiem otoczenia dzieci z dysfunkcjami opieką specjalistyczną i prowadzenia pracy indywidualnej z dzieckiem lub pracy w małych grupach.

Opracowany program przewiduje realizację następujących zadań:

- stwarzanie warunków, w których dziecko będzie mogło rozwijać się zgodnie ze swoimi możliwościami i zdolnościami, z nastawieniem na rozbudzanie ciekawości poznawczej;
- monitorowanie i stymulowanie rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego i społecznego;
- kształtowanie postaw moralnych, poczucia sensu i wartości życia, tożsamości narodowej, wartości uniwersalnych i uczenie rozróżniania dobra od zła;
- propagowanie wzorców, norm i zachowań społecznie akceptowanych;
- organizowanie warunków edukacyjnych umożliwiających dzieciom prezentowanie swojej indywidualności, odnoszenie sukcesów i odczuwanie radości z podejmowanej aktywności umysłowej i fizycznej;
- pomoc w rozwiązywaniu problemów rozwojowych w taki sposób, aby dzieci nie odczuwały przykrości z powodu swoich słabych stron;
- przeciwdziałanie zagrożeniom dla zdrowia fizycznego i psychicznego dzieci;
- podejmowanie współpracy z rodziną w celu ujednolicenia oddziaływań wychowawczych;
- przygotowanie dzieci do nauki w szkole i rozbudzanie zainteresowań rolą ucznia.

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Powołując się na nasze wieloletnie doświadczenie pedagogiczne, możemy stwierdzić, że wszelkie działania dorosłych, podejmowane w trosce o dobro dziecka i jego rytmiczny rozwój, należy opierać na przemyślanych zadaniach, wyznaczających kierunek pracy. Wychowanie i edukacja dzieci powinna oscylować wokół podstawowej formy ich działalności, jaką jest zabawa. Zaspokaja ona potrzebę ruchu, kontaktów rówieśniczych, badania i poznawania właściwości przedmiotów i zjawisk. Założeniem programu jest organizowanie pobytu w przedszkolu w taki sposób, aby dziecko spontanicznie podejmowało zabawy w czasie wolnym, jak również chętnie uczestniczyło w zabawach dydaktycznych kierowanych przez nauczyciela.

Cele programu

Wykorzystując naturalny potencjał dzieci, nauczyciel stwarza warunki umożliwiające zdobywanie przez nie nowych doświadczeń – wiedzy i umiejętności.

Podstawowym celem wychowania przedszkolnego jest stymulowanie rozwoju dzieci i przygotowanie do podjęcia obowiązku szkolnego. Program wskazuje nauczycielowi kierunek działań, zapewniający osiągnięcie przez dzieci pełnego rozwoju fizycznego i intelektualnego. Zawiera szczegółowe treści wychowania i nauczania, uwzględniające możliwości wychowanków na wszystkich etapach edukacyjnych.

Ogólne cele wychowawcze i dydaktyczne:

- poznawanie swoich mocnych i słabych stron;
- kształtowanie pozytywnego wizerunku samego siebie;
- rozpoznawanie i nazywanie własnych emocji oraz opanowanie ich gwałtownego wyrażania;
- nabywanie umiejętności radzenia sobie w różnych życiowych i zadaniowych sytuacjach;
- poznawanie znaczenia wartości uniwersalnych w kontaktach społecznych;
- przestrzeganie zasad zachowania się w miejscach publicznych (ulica, teatr, park);
- nabywanie nawyków poprawnego stosowania zwrotów grzecznościowych;
- zwracanie uwagi na potrzeby innych;
- akceptowanie kolegów takimi, jakimi są;
- odczuwanie więzi emocjonalnej z rodziną i przywiązania do najbliższych;
- budowanie poczucia przynależności regionalnej i narodowej, odnoszenie się z szacunkiem do symboli narodowych;
- odbieranie doznań estetycznych;
- kształtowanie postawy gotowości do poznawania i działania;
- doskonalenie umiejętności planowania i organizowania działań poprzez dobór odpowiednich materiałów i utrzymywanie porządku w miejscu pracy;
- poznawanie zasad bezpieczeństwa w przedszkolu i poza jego terenem;
- kształtowanie czynnych postaw zmierzających do dbałości o bezpieczeństwo własne i innych;
- nabywanie umiejętności reagowania na polecenia nauczyciela kierowane do całej grupy;
- podporządkowanie się regułom obowiązującym w grupie;
- zgodne współdziałanie w zespole i podejmowanie prób rozwiązywania konfliktów na drodze negocjacji;
- rozwijanie samodzielności w zakresie czynności samoobsługowych;
- kształtowanie nawyków zdrowego trybu życia, w tym prawidłowego odżywiania się;
- przyjmowanie odpowiedniej postawy wobec świata roślin i zwierząt;
- szanowanie pracy kolegów i ich wytworów oraz pracy ludzi wykonujących różne zawody;
- doskonalenie mowy w zakresie poprawności artykulacyjnej, płynności wypowiedzi oraz poprawności gramatycznej i leksykalno-semantycznej;

CELE PROGRAMU

- kształtowanie zdolności wypowiadania się w sposób zrozumiały dla innych oraz zwracania się wprost do rozmówcy;
- nabywanie umiejętności sprawnego porozumiewania się z otoczeniem za pomocą werbalnych i pozawerbalnych środków wyrazu;
- doskonalenie umiejętności opowiadania treści utworów literackich i dzielenia się wrażeniami z obejrzanych spektakli;
- podejmowanie prób tworzenia własnych opowiadań;
- pogłębianie zainteresowania światem społecznym, przyrodniczym i technicznym;
- nabywanie umiejętności obserwowania zjawisk przyrodniczych, wyciągania i formułowania wniosków;
- rozumienie przyczyn i podejmowanie prób przewidywania skutków sytuacji obserwowanych w otoczeniu lub przedstawionych na ilustracjach;
- przewidywanie skutków własnych działań;
- wykorzystanie zdobytych wiadomości i umiejętności w podejmowanych działaniach;
- kształtowanie wrażliwości oraz ekspresji plastycznej i muzycznej;
- podejmowanie wysiłku fizycznego i doskonalenie sprawności ruchowej na miarę własnych możliwości;
- doskonalenie percepcji słuchowej i wzrokowej;
- nabywanie umiejętności odczytywania i rozumienia znaczenia informacji zapisanych w formie symboli (próby symbolicznego kodowania komunikatu);
- poznawanie podstawowych przepisów ruchu drogowego;
- rozwijanie zainteresowania zdobyczami techniki i przestrzeganie zasad bezpieczeństwa podczas korzystania z narzędzi i urządzeń elektrycznych;
- posługiwanie się liczebnikami głównymi i porządkowymi;
- poprawne liczenie w zakresie własnych możliwości oraz ustalanie wyniku dodawania i odejmowania w konkretnym działaniu;
- kształtowanie umiejętności tworzenia zbiorów według cech jakościowych i ilościowych, poznawanie i określanie równoliczności zbiorów;
- doskonalenie orientacji w przestrzeni, umiejętności określania położenia przedmiotów i wskazywania kierunku.

Realizacja przedstawionych celów pomoże nauczycielowi w osiągnięciu pozytywnych efektów procesu wspomagania rozwoju i ukierunkowania aktywności dzieci mających określone trudności, jak i wyróżniających się wrodzonym potencjałem możliwości.

Praca z programem

Nauczyciel, planując pracę z dziećmi, zobowiązany jest w pierwszej kolejności poznać podstawę programową wychowania przedszkolnego, strukturę programu i zakres jego treści. Umiejętności, jakie powinno posiadać dziecko kończące przedszkole, są opisane w programie w rozdziale *Etapy osiągania umiejętności i sposoby realizacji w ramach obszarów edukacyjnych*. Prawidłowe wypełnienie zadań edukacji przedszkolnej wymaga także znajomości treści realizowanych na kolejnym etapie edukacji. Nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien poznać *Podstawę programową edukacji wczesnoszkolnej* (klasy I–III).

W drugiej kolejności musi zadać sobie pytanie, co chce osiągnąć w pracy z wychowanymi, pamiętając o dostosowaniu zadań i zajęć do potrzeb i zainteresowań dzieci. Podczas przekazywania i utrwalania treści powinien odwoływać się do ich przeżyć, doświadczeń i dotychczasowych wiadomości.

Istotne jest również to, jakie nauczyciel zapewni warunki oraz w jaki sposób będzie dochodził do wyznaczonych celów, uwzględniając w swoich zamierzeniach możliwości dzieci, wynikające z ich wieku i indywidualnych predyspozycji. Stworzenie serdecznej, przyjacielskiej atmosfery, zachęci dzieci do podejmowania działań i ułatwi kształtowanie pozytywnego nastawienia do świata.

Po ustaleniu, w jakim celu będzie działać, w jaki sposób i w jakich warunkach to działanie będzie się odbywało, nauczyciel przystępuje do pracy zgodnie z przyjętym programem wychowania przedszkolnego.

Określa temat, wokół którego zrealizuje treści programowe z wykorzystaniem różnych metod, środków dydaktycznych i form aktywności. Przyswajanie przez dzieci nowych treści najskuteczniej odbywa się poprzez pokazywanie i uświadamianie tego, co jest im najbliższe, co mogą zobaczyć, przeżyć, doświadczyć. Łatwemu zrozumieniu zagadnienia sprzyja organizowanie wycieczek, zabaw tematycznych i wykorzystanie utworów literackich oddziałujących na wyobraźnię. Potem prowadzone są zajęcia oparte na rozmowie, która wymaga od dziecka, czyli rozmówcy, pewnej wiedzy, aby mogło podjąć dialog.

Pomysłów na wprowadzanie i utrwalanie określonych treści jest bardzo dużo, jednak każdemu z nich powinna towarzyszyć zasada – od najbliższego do dalszego poznawania, od wykonywania czynności prostych do czynności bardziej złożonych. Należy pamiętać o tym, że dziecko najlepiej poznaje, trwale zapamiętuje i zdobywa doświadczenia wtedy, kiedy może obserwować, bezpośrednio działać – badać rzeczy i zjawiska wszystkimi zmysłami, operować i manipulować przedmiotami.

Przykład poznawania środowiska społecznego

Jeżeli będziemy chcieli doprowadzić do osiągnięcia umiejętności, polegających na tym, że dziecko:

- zna swoje imię i nazwisko;
- potrafi podać adres zamieszkania, rozpoznaje osiedle, na którym mieszka (miejscowość, w której żyje), podaje charakterystyczne cechy zabudowy;
- dostrzega różnorodność architektury;

PRACA Z PROGRAMEM

- opisuje krajobraz;
- wie i nazywa ważniejsze instytucje i urzędy znajdujące się w okolicy miejsca zamieszkania (pocztą, szkołą, przedszkole, przychodnia zdrowia, posterunek policji);

to ustalamy temat np. „Wkoło mojego domu”.

Rozpoczynając realizację tego tematu, najpierw zabieramy dzieci na wycieczkę po najbliższej okolicy, w czasie której będziemy rozmawiali o tym, jak wygląda osiedle, budynki mieszkalne wielorodzinne lub jednorodzinne, gdzie są ulice, parkingi, a gdzie skwerki lub place zabaw. Odnajdziemy tabliczki i odczytamy nazwy i numery ulic. Dzieci poznają sposób oznakowania domów, obejrzą budynki, w których mieszczą się instytucje. Dowiedzą się, na jakiej ulicy znajduje się przedszkole.

Następnym działaniem będzie wykonanie w zespołach makiety osiedla z wykorzystaniem różnorodnych materiałów. Dzieci muszą pracę zaplanować, zdecydować, kto wykona poszczególne elementy. Przy tej okazji można wprowadzić symbole i zastosować liczbę porządkową dla oznakowania ulic, np.: Każdy kolejny dom na ulicy Kwiatowej dzieci oznaczają tabliczką z kwiatkami. Na pierwszy dom naklejają 1 kwiatek, na drugi – 2 kwiatki itd. Wszystkie potrzebne elementy wykonują samodzielnie, ucząc się zgodnego współdziałania. W ten sposób utrwalimy wiadomości o tym, co znajduje się na osiedlu (w miejscu zamieszkania), znajomość cech charakterystycznych wysokiej lub niskiej zabudowy, nazw urzędów i innych elementów małej architektury. Praca taka może być kontynuowana przez 2–3 dni w dogodnym czasie.

Sposobem wspólnego działania może być gromadzenie zdjęć przedstawiających najbliższą okolicę i wspólne tworzenie albumu pt. „Tu mieszkam”. Dzieci, których domy znajdują się na tej samej ulicy, wspólnie komponują kartę, wklejając zdjęcia i zdobiąc ją. Jeśli dziecko samo wykonuje kartę, umieszczamy ją za kartą z daną nazwą ulicy. Wychowankowie mogą swobodnie sięgać po umieszczony w kąciku książki gotowy album – oglądać, porównywać różne budynki mieszkalne, zapamiętywać zapis graficzny nazw ulic.

Wykonanie pracy plastycznej na temat „Moje osiedle”, np. wydzieranka, wycinanka lub malowanie wybraną techniką, poza rozwijaniem sprawności manualnych, umiejętności posługiwania się przyborami czy pobudzania twórczej aktywności dzieci, będzie okazją do odtwarzania zapamiętanych kształtów architektonicznych.

W zabawie z grupą dzieci „Papierowa kula” możemy utrwalać znajomość imienia i nazwiska, rozwijać wyobraźnię i umiejętność budowania wypowiedzi poprawnych gramatycznie. Dzieci, siedząc w kole, podają sobie z rąk do rąk kulę uformowaną z gazety lub dużego arkusza papieru. Na sygnał nauczyciela: *Stop!* dziecko, które trzyma kulę, przedstawia się, podając imię i nazwisko, oraz kończy zdanie, np. *Trzymam w ręku kulę, która...*. Zabawa toczy się dalej, lecz przed każdym kolejnym przekazywaniem kuli, nauczyciel zapowiada, jakie zdanie dzieci będą kończyć. Przykłady: *Moja kula jest..., Kulą będę..., Zabiorę kulę do domu, ponieważ...*.

Formą pomagającą zapamiętywać nazwy ulic, na których mieszkają dzieci, jest zabawa w skojarzenia. Przygotowujemy dla dzieci różne obrazki, których nazwy będą tworzyły rymy do wymienianych przez nauczyciela nazw ulic, np. *Ogródowa – sowa, Żwirki i Wigury – chmury, Miła – pila*. Dzieci mogą również próbować samodzielnie układać skojarzenia. Zabawa taka pobudza wyobraźnię i często wprowadza wiele humoru.

Treść opowiadania *Przygoda z małpką* Stefanii Szuchowej² uświadomi dzieciom, dlaczego ważna jest znajomość własnego imienia i nazwiska oraz adresu. Przy tej okazji ustalimy, w jakich sytuacjach potrzebna jest nam wiedza o miejscu, w którym mieszkamy, oraz komu i kiedy należy takie informacje podawać. Opowiadanie to może być również wykorzystane do przewidywania i wyciągania wniosków: *Co by było, gdyby...*

Znajomość adresów zamieszkania utrwalimy w zabawie „Kto tu mieszka”, polegającej na wypowiedzianiu adresu sylabami. Zadaniem dziecka jest rozpoznanie swojego adresu i przedstawienie się. Kto prawidłowo odgadnie, wykonuje figurę-pomnik, którą naśladują pozostałe dzieci. Dodatkowym walorem tego działania jest możliwość rozwijania spostrzegawczości słuchowej poprzez ćwiczenie analizy i syntezy sylabowej.

Dzięki takim zabawom dzieci uświadamiają sobie własną odrębność – to, że każdy człowiek ma swoje imię, nazwisko i mieszka w określonym miejscu.

Przykład poznawania środowiska przyrodniczego

Głównym celem realizacji tematu „Jesienią jabłka się czerwienią” będzie poznanie charakterystycznych cech jesieni oraz znaczenia przyrody w życiu człowieka. Proponowane działania pozwolą na opanowanie przez dzieci następujących umiejętności:

- rozpoznaje drzewa owocowe po kształcie liści i owocach oraz środowisko naturalne, w którym te drzewa rosną;
- rozpoznaje i nazywa owoce, opisuje budowę i określa ich cechy;
- rozumie znaczenie owoców dla zdrowia;
- zna możliwości spożywania owoców w różnych postaciach.

Aby przybliżyć dzieciom środowisko przyrodnicze, organizujemy wycieczkę do sadu lub ogródków działkowych. Dzieci poznają nazwę miejsca, w jakim się znajdują (sad, ogród, ogródki działkowe), prowadzą obserwacje i podejmują ciekawe działania, np. przyglądają się pracy ludzi w ogrodnictwie, zauważają sposoby gromadzenia i sortowania owoców, porównują kształt i barwy zebranych liści, przyporządkowują je właściwym drzewom. Samodzielnie nazywają drzewa, rozpoznając je po rosnących na nich owocach. Dzieci mogą pomagać przy zbiorze owoców, jak również zabrać je do przedszkola (przy tej okazji zwrócimy uwagę na konieczność mycia owoców przed spożyciem). Zbierzemy także liście do suszenia, żeby potem wykorzystać je na zajęciach plastycznych.

Po powrocie do przedszkola wraz z dziećmi umieszczamy zbiory w kącie przyrody. Tworzeniu kompozycji z liści może towarzyszyć swobodna rozmowa i dzielenie się wrażeniami z wycieczki. Będzie to okazja do utrwalenia zdobytych wiadomości.

Proponujemy również kolejne działania.

Wspólne wykonanie dekoracji sali pt. „Owocowe drzewa” dostarczy dzieciom wielu radości. Każdy z trzech zespołów dzieci otrzymuje dużą kartonową sylwetę drzewa. Następnie dzieci układają pocięty na kilka części obrazek, który wskaże, jakie drzewo owocowe wykonają. Po ustaleniu zadań z papieru kolorowego lub z innego materiału tworzą liście i owoce, które na koniec dokleją według własnego pomysłu na sylwetach drzew. Tak powstanie dekoracja przedstawiająca gruszę, jabłoń i śliwę. Obok drzew można umieścić kartoniki z ich nazwami, aby dzieci poznały zapis graficzny wyrazów.

² S. Szuchowa, *Przygoda z małpką*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1968.

Przedstawienie dzieciom wiersza *Entliczek-pentliczek* Jana Brzechwy³ i wspólne omówienie jego treści posłuży kształtowaniu umiejętności budowania dłuższych wypowiedzi i stosowania nowych wyrazów w słowniku czynnym, rozumieniu konieczności jedzenia owoców, a także ustaleniu potraw, które można otrzymać z jabłek (ciasta: szarlotka, bułeczki; napoje: kompot; inne potrawy: zupa, naleśniki, knedle). Wiersz doskonale nadaje się do nauki na pamięć. Tworzenie krótkich scenek, wymagających wcześniejszego skupienia uwagi na tekście literackim, ułatwi dzieciom zapamiętanie treści i pozwoli dostrzec humor utworu.

Przygotowanie sałatki owocowej i kompotu sprzyja poznaniu budowy owoców za pomocą zmysłów. Dzieci mają okazję określić, jaka jest twardość owoców, sprawdzić dotykiem powierzchnię np. jabłek (gładka) i gruszek (chropowata), spróbować, jak smakują. Zauważają podobieństwa i różnice w budowie owoców.

Wykonanie sałatki owocowej z jabłek, gruszek i galaretki owocowej przeprowadzimy w zespołach. Dzielimy grupę dzieci na 2 zespoły, przypinając do ubranek etykiety przedstawiające jabłka lub gruszek. Jedni obiorą i pokroją jabłka, a drudzy – gruszek. Etapy przygotowania deseru określamy, omawiając gotowe elementy demonstracyjne, ustawione w takiej kolejności, w jakiej będą wykonywane czynności. Dzieci samodzielnie opowiadają, co po kolei będą robiły. Jeśli prawidłowo odgadną kolejną czynność, przy elemencie demonstracyjnym ustawiamy kartonik z odpowiednią liczbą kropek:

- przy jabłku i gruszcze umieszczony jest obrazek przedstawiający kran. Dzieci ustalają pierwszą czynność, jaką jest umycie owoców – tu ustawiamy kartonik z 1 kropką;
- przy częściowo obranych owocach dzieci mówią, że kolejną czynnością jest obranie jabłek i gruszek – tu stawiamy kartonik z 2 kropkami;
- przy miseczce z pokrojonymi w kostkę owocami dzieci dochodzą do wniosku, że owoce należy następnie pokroić – tu umieszczamy kartonik z 3 kropkami;
- przy miseczce z pokrojoną w kostkę galaretką owocową dzieci określają kolejną czynność – tu ustawiamy kartonik z 4 kropkami;
- przy misce, w której znajduje się niewielka część gotowej już sałatki owocowej, dzieci ustalają, że ostatnia czynność polega na włożeniu pokrojonych owoców i galaretki do wspólnej salaterki – tu umieszczamy kartonik z 5 kropkami.

Przed rozpoczęciem działania przypominamy o umyciu rąk i założeniu fartuszków, wyjaśniamy sposób używania noża (plastikowego) oraz uwrażliwiamy na zachowanie porządku w miejscu pracy.

Ponieważ tempo pracy dzieci i umiejętności posługiwania się nożem mogą być różne, umawiamy się, że ten, kto już pokroi owoce, przystąpi do krojenia w kostkę galaretek.

Część wstępna (obejmująca czas przed przystąpieniem do konkretnych czynności) stanowi naturalną sytuację stosowania liczebników porządkowych: *1. czynność*, *2. czynność* itd. Jest okazją sprzyjającą budowaniu logicznych wypowiedzi i określaniu kolejności wykonywania czynności: *najpierw, potem*.

W trakcie wykonywania pracy dzieci będą nabywały umiejętności posługiwania się przyborami, przyzwyczajają do zachowania higieny – mycie rąk, owoców – oraz do utrzymywania porządku.

³ J. Brzechwa, *Entliczek-pentliczek*, w: tegoż, *Brzechwa dzieciom*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991.

Wspólne spożywanie sałatki, a także częstowanie pracowników przedszkola samodzielnie wykonanym deserem sprawią dzieciom dużo radości i satysfakcji z wykonanej pracy.

Rozwiązywanie zagadek słowno-obrazkowych jest zadaniem bardzo lubianym przez dzieci. Po wysłuchaniu zagadki uczestnicy zabawy podają nazwę owocu, wybierają właściwy obrazek i umieszczają go na tablicy. Nauczyciel zaś przypina przy obrazku kartonik z jego nazwą. W ten sposób utrwalimy znajomość nazw owoców i wiadomości o ich charakterystycznych cechach. Powstanie słownik obrazkowo-wyrazowy – dzieci będą miały sposobność do globalnego rozpoznawania wyrazów i zapamiętania nazw.

Przykłady zagadek:

Owoce

*Hojnie sad rozdaje
smaczne witaminki
dla milego chłopca
i milej dziewczynki.*

Jabłko

*Czerwone, rumiane
w słońcu wykąpane.
Gdy dojrzewa,
spada z drzewa.*

Śliwka

*Jest słodka i zdrowa,
w granatowym brzuszku
jedną pestkę chowa.*

Gruszka

*W dole gruba, w górze cienka
bywa żółta ta panienka.
Gdy ugryziesz jeden kęs,
z ochotą całą ją zjesz.*

Winogrona

*Z zielonej gałązki
zieloniutkie kulki
wpadają do buzi
Tomka i Urszulki.*

Do tworzenia słownika możemy wykorzystać wszystkie znane dzieciom owoce – jabłka, gruszki, śliwki, winogrona oraz banany, mandarynki, ananasy – grupując je według pochodzenia na te, które rosną w naszym kraju, i te, które są do nas przywożone.

Zagadki słuchowo-obrazkowe posłużą nie tylko utrwaleniu znajomości nazw owoców, ale będą również doskonaliły umiejętność dokonywania analizy słuchowej. Nauczyciel mówi pierwszą sylabę, a dziecko wskazuje owoc, którego nazwa rozpoczyna się podaną sylabą. Warto dla odmiany podać całą nazwę sylabami – dzieci, dokonując syntezy, wybierają

PRACA Z PROGRAMEM

właściwy obrazek przedstawiający owoc. Następnie wskazane dziecko wypowiada sylabami nazwę wybranego przez siebie owocu, a grupa odgaduje. Przy okazji tej zabawy dzieci grupują owoce według ich rodzajów, przeliczają liczbę elementów utworzonych w ten sposób zbiorów, porównują ich liczebność, porządkując od najmniejszej do największej liczby elementów (owoców) itp.

Zabawa z wykorzystaniem historyjki obrazkowej „Jabłoneczka” (3 rysunki drzewa pokazanego w różnych porach roku: wiosną, latem i jesienią) polega na odkrywaniu kolejnych fragmentów obrazka i odgadywaniu, co przedstawia. Sprzyja to ćwiczeniu spostrzegawczości, uczeniu przewidywania i wyciągania wniosków, dostrzeganiu przemijalności czasu i następujących zmian, rozwijaniu myślenia i kształtowaniu umiejętności budowania dłuższych wypowiedzi.

Rozmowa przy ilustracji „W sadzie” jest podsumowaniem, w którym dzieci, na podstawie zdobytych informacji, mogą wypowiadać się na temat tego: jak wygląda sad, jakie rosną w nim drzewa, co dzieje się z owocami, gdy dojrzeją, na czym polega praca ogrodnika, gdzie trafiają zbiory z sadu, co możemy z owoców zrobić.

Ciekawym zakończeniem tematu będzie wspólne ułożenie opowiadania i nagranie go np. na dyktafon. Będzie to sprzyjało nabywaniu umiejętności układania wypowiedzi poprawnych gramatycznie, wiązania ich w logiczną całość, jak również uczeniu dzieci wyrazistego mówienia.

Podane przykłady podpowiadają, jak organizować i podejmować działania z dziećmi. Nauczyciel, pracując zgodnie z programem, obejmuje całościowo oddziaływania wychowawczo-dydaktyczne i tworzy warunki do odkrywania i nabywania przez dzieci wiedzy o świecie społecznym i przyrodniczym. Dostarcza wychowankom nowych przeżyć estetycznych, umożliwia działalność plastyczno-techniczną, daje szansę na rozwijanie wyobraźni i kreatywności, uczy pozytywnych zachowań wobec poznawanej rzeczywistości, wobec kolegów i dorosłych.

Nauczyciel powinien również pamiętać o zalecanym w podstawie programowej gospodarowaniu czasem. Zajęcia dydaktyczne nie mogą przekraczać 1/5 dziennego czasu pobytu dziecka w przedszkolu. Przykładowo: przy 9-godzinym dniu jest to ok. 1,5 godziny, która w zupełności wystarczy na realizację planowanych działań zarówno z grupą, jak i indywidualnie z dzieckiem. Podstawa programowa nie ogranicza pracy nauczyciela, tylko wskazuje, jak długo dziecko może uczestniczyć w organizowanych działaniach programowych, a ile czasu należy przeznaczyć na swobodną zabawę i pozostałe czynności. Rozwój dziecka wspomagamy, tworząc dyskretnie sprzyjające warunki, dostarczając mu odpowiednie środki do zabawy, które rozbudzają ciekawość i rozwijają aktywność.

Etapy osiągania umiejętności i sposoby realizacji w ramach obszarów edukacyjnych

W ramach wyodrębnionych w programie obszarów edukacyjnych przedstawione są etapy dochodzenia do określonych umiejętności, które powinno posiadać dziecko rozpoczynające naukę w szkole. Określenie etapów pozwala nauczycielowi na tworzenie planów pracy i realizację wybranych celów z uwzględnieniem poziomu umiejętności wychowanków.

Jest to szczególnie ważne, gdy nauczyciel pracuje z dziećmi reprezentującymi różny poziom rozwoju w poszczególnych sferach, co może wynikać z indywidualnych możliwości i tempa rozwoju dzieci z jednej grupy wiekowej lub być konsekwencją tworzenia grup mieszanych, np. 3- i 4-latków lub 4- i 5-latków. W takich sytuacjach konieczne jest organizowanie zabaw i zajęć dostosowanych do konkretnych grup.

Organizacja pracy w grupie zróżnicowanej pod względem wieku jest trudniejsza niż w grupie jednolitej, ponieważ wymaga prowadzenia zajęć i zabaw na kilku poziomach. Nauczyciel, organizując zajęcia w takiej grupie, musi w sposób przemyślany dobierać treści i środki dydaktyczne – dostosowując je do możliwości dzieci tak, aby wszystkie mogły aktywnie uczestniczyć w proponowanych działaniach.

Przebywanie w grupie mieszanej sprzyja rozwojowi społecznemu i emocjonalnemu dzieci młodszych i starszych. Dzieci młodsze, uczestnicząc w zabawach starszych kolegów, obserwują ich i naśladują – uczą się w sposób naturalny. Dzieci starsze, pomagając i opiekując się młodszymi, mają okazję wykazać się swoimi wiadomościami i umiejętnościami. Jednocześnie czują się potrzebne i stają się odpowiedzialne. Podejmowanie czynności na rzecz kolegów sprzyja tworzeniu pozytywnego obrazu siebie samego, kształtowaniu poczucia własnej wartości, nabieraniu odwagi. Istotna jest tu rola nauczyciela, który uwzględniając potrzeby wszystkich dzieci w grupie, powinien czuwać nad budowaniem poprawnych relacji między wychowankami.

Każdy obszar edukacyjny zawiera sposoby realizacji treści. Są to propozycje, które można wykorzystać w pracy z całą grupą lub z mniejszymi zespołami dzieci. Rolą nauczyciela jest takie organizowanie zajęć, aby pobudzały one dziecięcą aktywność i sprzyjały rozwijaniu różnych umiejętności. Dlatego bardzo ważne jest dobieranie do postawionych sobie celów, atrakcyjnych i różnorodnych sposobów ich realizacji.

Odpowiednie przedstawienie nowych treści zaciekawia dziecko i pobudza je do działania. Sprawia, że to, co wydawało mu się trudne, okazuje się możliwe do wykonania, a nawet zupełnie proste. Należy rozróżnić sposoby, które wykorzystamy, zapoznając dzieci z nowym zagadnieniem poprzez oddziaływanie na jego wyobraźnię, zmysły, pobudzanie procesów poznawczych (np. wycieczki, opowiadania, filmy edukacyjne), i te, które posłużą utrwaleniu zdobytych wiadomości i umiejętności (np. zabawy dydaktyczne, zagadki, inscenizacje). Czasami wystarczy odpowiednio zorganizować otoczenie dziecka, tak aby stworzyć możliwość realizacji zaplanowanych celów, np. kącik książki, kącik przyrody. Program wskazuje, jakie

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

sposoby realizacji jego treści w danym obszarze będą nauczycielowi pomagać w świadomym oddziaływaniu na wychowanków.

Przykłady zajęć zostały opracowane z myślą o nauczycielach, którzy pracują w grupach mieszanych pod względem wieku lub o zróżnicowanym poziomie umiejętności. Działania skierowane do dzieci starszych / o większych umiejętnościach wyróżniamy gwiazdką *. Są to propozycje, które obrazują specyfikę organizowania zajęć w grupach łączonych.

Dodatkowo każdy obszar zawiera krótki wykaz literatury dziecięcej, którą można wykorzystać, realizując związane z nim cele.

Mamy nadzieję, że układ treści programu, uwzględniający etapy osiągania umiejętności w ramach obszarów edukacyjnych, określonych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, oraz proponowane sposoby realizacji, pomogą nauczycielom w codziennej pracy, której efektem będzie dobre przygotowanie dzieci do szkoły.

OBSZAR 1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i sytuacjach zadaniowych

Ważnym zadaniem przedszkola jest kształtowanie cech i postaw dziecka, pozwalających mu w przyszłości na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. W przedszkolu dziecko po raz pierwszy pełni rolę członka większej zbiorowości. Zaspokaja potrzebę kontaktu z rówieśnikami, chętnie się z nimi bawi, zdobywa nowe jakościowo doświadczenia społeczne i emocjonalne.

Zabawa odgrywa ważną rolę w kształtowaniu relacji społecznych, ponieważ uczy określonych form zachowania, przestrzegania ustalonych zasad i reguł współpracy, dzielenia się z innymi, nawiązywania przyjaznych kontaktów rówieśniczych. W trakcie zabawy dziecko uczy się panowania nad własnymi emocjami, przyswaja normy postępowania, które następnie stosuje w indywidualnych kontaktach społecznych. Dzięki nabytym doświadczeniom lepiej orientuje się i rozumie, co według dorosłych jest słuszne i dobre, a co złe i niewłaściwe.

Realizacja zadań skierowanych na uspołecznienie wymaga organizowania odpowiednich sytuacji wychowawczych. Pomogą one w uświadomieniu, które zachowania są społecznie pożądane i ogólnie akceptowane. Sytuacje wychowawcze będą sprzyjały również określeniu i uzmysłowieniu dziecku zasad i norm postępowania, umożliwiających spełnianie ról społecznych.

Nabywając sprawności w samoobsłudze, dziecko staje się odważniejsze i zaradniejsze – poznaje swoje możliwości, a dzięki temu wzmacnia poczucie własnej wartości. Świadomość możliwości indywidualnych, jakie prezentuje, sprawi, że chętnie podejmie nowe działania, wierząc, że potrafi je wykonać. Stawiane przed nim zadania nie będą wywoływały obaw i lęku. Wręcz przeciwnie – staną się źródłem radości z osiągniętego sukcesu.

Dziecko kończące przedszkole powinno umieć nawiązywać kontakty z rówieśnikami, liczyć się z ich potrzebami, być zdolne do podejmowania i wykonywania do końca określonych działań. Powinno również prezentować otwartą postawę wobec otaczających go dorosłych i rówieśników.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują; grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy;
- 2) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych;
- 3) w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań;
- 4) wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyszydzać i szykanować innych;
- 5) umie się przedstawić: podaje swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; wie, komu można podawać takie informacje.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

uświadamiania własnej osoby – To ja

1
ETAP

- wie, jak wygląda
- dostrzega różnice w wyglądzie kolegów
  - używa określeń *chłopiec, dziewczynka*
- umie powiedzieć, co lubi np. jeść, czym lubi się bawić
- wie, jak się nazywa
- zwraca się po imieniu do kolegów z grupy
- potrafi wskazać miejsce, w którym mieszka, np. dom, blok

2
ETAP

- zauważa różnicę między chłopcami i dziewczynkami, np. w nadawanych imionach, w sposobie ubierania się
  - opowiada, jak wygląda kolega
- umie podać swoje imię i nazwisko
- potrafi określić czynności, które wykonuje najlepiej, np. układa puzzle, śpiewa
- umie powiedzieć, co lubi robić najbardziej, zgodnie ze swoimi uzdolnieniami
- potrafi nazwać swoją miejscowość i ulicę, na której mieszka
- wie, że nie należy opowiadać o sobie osobom obcym
- rozumie, że można podać informacje dotyczące miejsca zamieszkania tylko za zgodą bliskich osób lub w sytuacjach dla dziecka trudnych, np. gdy się zgubi

3
ETAP

- umie się przedstawić
- zna imiona i nazwiska swoich kolegów
- potrafi opisać swój wygląd: kolor włosów, oczu, sylwetkę
- określa różnice w wyglądzie kolegów
- ma świadomość ciężaru i schematu własnego ciała
- uświadamia sobie zmiany człowieka w wyglądzie i nabywaniu umiejętności wynikających z rozwoju i upływu czasu
  - potrafi określić etapy rozwoju człowieka od narodzin do starości
  - umie wskazać różnice w czynnościach wykonywanych przez dziecko i dorosłą osobę

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- stara się dokonywać samooceny
  - rozpoznaje i rozumie swoje emocje i uczucia
  - opowiada o swoich sukcesach i niepowodzeniach
- wie, co potrafi robić
  - umie określić, co robi lepiej od kolegów, a czego musi się jeszcze nauczyć
- podejmuje próby kontrolowania swoich zachowań
- potrafi podać adres zamieszkania
- wie, kiedy i komu można podawać informacje o sobie

budowania pozytywnych relacji w kontaktach społecznych

1
ETAP

- potrafi bawić się zgodnie z innymi dziećmi
- rozumie, że inne dzieci mają prawo do zabawy tymi samymi zabawkami
- uczestniczy w zabawach i zajęciach organizowanych przez nauczyciela
- reaguje na polecenia nauczyciela
  - stara się wykonać zadanie zgodnie z oczekiwaniem dorosłego
- informuje o napotykanym trudnościach w czasie zabaw i podczas wykonywania czynności
- wie, że nie wolno niszczyć prac i zabawek kolegów
- postępuje zgodnie z oczekiwaniami dorosłych w sytuacjach nowych i wymagających zachowania szczególnej ostrożności
- wie, że musi stosować się do obowiązujących nakazów i zakazów
- korzysta z pomocy nauczyciela jako pośrednika w sytuacjach trudnych, wymagających rozstrzygnięcia
- zgłasza swoje potrzeby

2
ETAP

- potrafi wykonać zadanie wspólnie z kolegami
- próbuje podejmować zabawy tematyczne z podziałem na role i zgodnie w nich uczestniczyć
- rozumie, że musi dostosować się do wymagań nauczyciela i wykonywać polecenia i zadania wspólnie z innymi
- wyraża swoje życzenia i racje w kontaktach z innymi dziećmi
- podejmuje obowiązki dyżurnego
  - wie, że należy sumiennie wywiązywać się z powierzonych obowiązków
- rozumie, że nie wolno brać rzeczy innych bez pozwolenia
- szanuje pracę wykonaną przez kolegów i dorosłych
- respektuje uwagi nauczyciela i rodziców dotyczące sposobu zachowania się w określonej sytuacji
  - rozumie, że zawsze trzeba mówić prawdę
  - potrafi przeprosić, gdy postąpi niewłaściwie
- próbuje samodzielnie radzić sobie w trudnych sytuacjach
- rozumie znaczenie pojęć *dobro* i *zło*
- radzi sobie w sytuacjach konfliktowych bez stosowania agresji
- wie, że nie można sprawiać swoim zachowaniem przykrości innym dzieciom
- dzieli się zabawkami z innymi dziećmi

3
ETAP

- potrafi organizować zabawy i współdziałać z dziećmi, np. ustala rolę i spełnia ją w toku zabawy tematycznej
- respektuje wspólnie ustalone zasady obowiązujące w zabawach i grach zespołowych
  - stosuje się do reguł gry
  - akceptuje porażkę bez przerywania gry, wykonując czynności do końca
- przestrzega umów zawartych w grupie przedszkolnej
- uczestniczy w planowaniu działań i zgodnie z planem wykonuje zadania, np. przy zakładaniu kącików tematycznych, projektowaniu dekoracji
  - odczuwa radość z wykonanej pracy
- wypełnia obowiązki dyżurnego
  - poddaje ocenie swoją pracę
  - podporządkowuje się dzieciom pełniącym dyżury
- podejmuje działania na rzecz innych, np. pomaga młodszym dzieciom w czynnościach samoobsługowych
- szanuje własność innych
  - nie zagląda do cudzych szuflad
  - wie, że należy oddać pożyczone przedmioty
  - informuje o znalezieniu cudzej rzeczy
- przestrzega reguł obowiązujących w świecie dorosłych
  - nie ogląda filmów przeznaczonych dla dorosłych
  - nie podsłuchuje rozmów prowadzonych przez dorosłych
- rozumie postawy i zachowania dorosłych
  - stosuje się do nakazów i zakazów
  - stara się zawsze mówić prawdę
- dostrzega wartości: dobro, piękno, odwaga, prawda, przyjaźń, tolerancja
- rozumie, że w sytuacjach konfliktowych można spokojnie dyskutować i negocjować dla osiągnięcia kompromisu
- stara się przewidzieć konsekwencje zaniedbania przyjętych na siebie obowiązków, np. kwiatki, które nie będą podlewane, zwiędną
- radzi sobie w miarę samodzielnie w sytuacjach życiowych

kształtowania społecznie akceptowanych postaw**1**
ETAP

- rozumie znaczenie zwrotów grzecznościowych i wie, kiedy się ich używa
- uważnie słucha dorosłych
- rozumie i wykonuje proste polecenia
  - przychodzi na wezwanie nauczyciela
  - ustawia się w pary
  - tworzy koło wspólnie z dziećmi
- zwraca się grzecznie do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy
- odczuwa przyjemność, pomagając dorosłym w codziennych czynnościach
- odczytuje i reaguje na gesty kierowane do niego przez dorosłych

2
ETAP

- potrafi używać zwrotów grzecznościowych: *Dzień dobry, Do widzenia, Proszę, Dziękuję, Przepraszam* w kontaktach z dziećmi i dorosłymi

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- nie przerywa wypowiedzi innych
  - słucha uważnie innych i stara się zwracać bezpośrednio do rozmówcy, zadając pytania bądź informując o swoich potrzebach
  - wykonuje kierowane do niego prośby i polecenia i próbuje dokładnie je wypełnić
    - stara się w skupieniu uczestniczyć w zajęciach
    - porządkuje samodzielnie miejsce pracy i zabawy
  - zachowuje się grzecznie w miejscach publicznych
  - rozpoznaje właściwe formy zachowania
  - rozumie, że nie należy chwalić się bogactwem i dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach
  - rozumie znaczenie mowy ciała: gestów, mimiki
- 3**
ETAP
- stosuje zwroty grzecznościowe w kontaktach z dziećmi i dorosłymi
  - słucha cierpliwie i z uwagą tego, co dorośli i koledzy mają do powiedzenia
  - obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują
  - rozumie kierowane do niego polecenia i wykonuje je zgodnie z oczekiwaniami
    - bezzwłocznie stawia się na sygnał zbiórki
    - podejmuje omówione zadania
    - aktywnie uczestniczy w zajęciach
  - podejmuje spontanicznie różnorodną działalność zgodnie z zainteresowaniami
  - zachowuje się kulturalnie w miejscach publicznych
    - ustępuje miejsca osobom starszym w środkach lokomocji
    - nie szeleści w kinie papierkami od cukierków i innych słodczych
    - nie je lodów w środkach komunikacji miejskiej, aby kogoś nie pobrudzić
  - szanuje potrzeby i zainteresowania innych dzieci
  - nie chwali się bogactwem i nie dokucza dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach
  - dokonuje oceny zachowania własnego i zachowań innych
  - próbuje przewidywać skutki swojego postępowania
  - rozumie, że niektóre zachowania mogą sprawić innym przykrość
    - wypowiada swój sąd na temat motywów postępowania swojego i kolegów
    - dostrzega i przeciwstawia się przejawom samolubstwa, przezywania
    - potrafi stanąć w obronie dziecka wyśmiewanego czy szykanowanego
  - umie porozumiewać się za pomocą mowy ciała: gestów, ruchów ciała i mimiki

rozpoznawania i wyrażania emocji

- 1**
ETAP
- rozpoznaje i próbuje nazywać własne uczucia: radość, smutek, złość
  - wie, że należy panować nad negatywnymi emocjami
    - potrafi panować nad złością
- 2**
ETAP
- określa własne potrzeby i nazywa uczucia
  - rozpoznaje i nazywa stany emocjonalne ludzi w różnych sytuacjach
    - rozumie i akceptuje uczucia innych osób
  - rozróżnia emocje pozytywne i negatywne
    - potrafi powstrzymać się od działań agresywnych wobec otoczenia

3
ETAP

- próbuje analizować i charakteryzować własne uczucia
- umie poprzez mowę ciała (gest, mimikę, ruchy ciała) przedstawić: radość, smutek, gniew, złość
- stara się myśleć i działać empatycznie
- rozpoznaje emocje, takie jak: radość, smutek, strach, złość, i określa sytuacje będące ich źródłem
- umie w sposób ugodowy rozwiązywać konflikty
- próbuje interpretować sytuacje z różnego punktu widzenia
  - wczuwa się w określone sytuacje
  - wypowiada się na temat emocji
  - określa uczucia drugiego człowieka, odwołując się do własnych doświadczeń
  - dostrzega, że podobne sytuacje mogą wywołać różne uczucia u różnych ludzi
  - przedstawia emocje za pomocą mowy ciała, słów, a także symboli
- zna bezpieczne sposoby rozładowania negatywnych emocji, np. złości – darcie lub zgniatanie gazety, gryzmolenie po kartce, przytaczanie odpowiednich rymowanek (*Tupnę raz, drugi i trzeci, wtedy złość daleko odleci*)
- potrafi opowiadać, co myśli i czuje bez naruszania godności własnej i innych

Sposoby realizacji:

- zabawy indywidualne – pozwalają dziecku na ocenianie swoich możliwości w porównaniu z innymi, budzą wiarę we własne siły, rozwijają uczucia koleżeńskie;
- dyżury – uczą odpowiedzialności, kształtują świadomość, że podlegamy ocenie za wykonane zadanie czy powierzone obowiązki, wymagają podporządkowania się innemu;
- scenki sytuacyjne – kształtują pozytywne postawy społeczne, uświadamiają, kiedy należy stosować zwroty grzecznościowe;
- prace zespołowe – uczą współpracy i współdziałania w planowaniu i realizowaniu wspólnie wytyczonego celu;
- gry dydaktyczne – wymagają dostosowania się w zabawie do reguł, dyscyplinują dzieci i uczą przestrzegania ustalonych zasad;
- zabawy tematyczne – stwarzają okazję do nawiązywania kontaktów, odtwarzania ról społecznych, wzmacniania pozytywnych zachowań;
- zabawy dydaktyczne – utrwalają wiadomości o środowisku społecznym i wskazują obowiązujące w nim zasady postępowania;
- zabawy prowadzone metodą pedagogiki zabawy – oddziałują na sferę emocjonalną dziecka, sprzyjają wyzwalaniu pozytywnych uczuć, wzmacniają poczucie akceptacji i bezpieczeństwa, pobudzają do samodzielnej aktywności;
- słuchanie opowiadań – stwarza okazję do poznawania różnych sytuacji z życia społecznego, formułowania ocen i wyciągania wniosków;
- scenki dramatyczne – pozwalają na odgrywanie określonych sytuacji i przedstawianie różnych emocji, umożliwiają ich przekaz za pomocą mowy ciała;
- rozmowy – podsumowują wiadomości na temat obowiązujących zasad w bliższym i dalszym otoczeniu społecznym;

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- udział w inscenizacjach – sprzyja nabieraniu pewności siebie, śmiałości, wiary we własne możliwości, nabywaniu umiejętności współdziałania społecznego i podporządkowania się ustalonym przez zespół sposobom działania.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Kwoka – wiersz J. Brzechwy – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- uważne słuchanie utworu literackiego (wiersza)
- rozumienie zasad zachowania się w roli gospodarza przyjmującego gości
- używanie zwrotów grzecznościowych
- rozpoznawanie i nazywanie zwierząt domowych

Umiejętności w zakresie kształtowania społecznie akceptowanych postaw:

1
ETAP

- rozumie znaczenie zwrotów grzecznościowych i wie, kiedy się ich używa

2
ETAP

- potrafi używać zwrotów grzecznościowych: *Dzień dobry, Do widzenia, Proszę, Dziękuję, Przepraszam* w kontaktach z dziećmi i dorosłymi
- rozpoznaje właściwe formy zachowania

Pomoce:

Tekst wiersza *Kwoka* J. Brzechwy⁴, ilustracja do wiersza, pacynka lub sylweta kury, postacie konturowe zwierząt domowych, farby, pędzelki, duże kartki bloku rysunkowego, kleje.

Przebieg:

1. Powitanie. Dzieci siedzą w półkołu. Nauczyciel rytmizuje: *Dzień dobry, dzieci*. Dzieci odpowiadają w ten sam sposób: *Dzień dobry, pani*.
2. Nauczyciel odsłania na tablicy ilustrację i recytuje wiersz, manipulując pacynką lub sylwetą kury (w czasie przedstawiania jest narratorem i bohaterem-kwoką).
3. Rozmowa z dziećmi na temat wiersza. Dzieci z pomocą nauczyciela ustalają, jakie zwierzęta przyszły do kwoki (osioł, krowa, świnia, baran). Nauczyciel zadaje pytania, np.:
Co mówimy, gdy przychodzimy do kogoś w odwiedziny?
Jak należy zachowywać się u kogoś w domu?
Co powiemy, wychodząc?
4. Dzieci wybierają postacie konturowe zwierząt domowych i przy stolikach malują je farbami. Po zakończeniu zadania odchodzą do zabawy.
* Powtórzenie wiersza i analiza jego treści. Dzieci wraz z nauczycielem recytują wiersz. Nauczyciel jest narratorem, a chętne dziecko odgrywa rolę kwoki. Następnie nauczyciel zadaje pytania, np.:
Kto zaprosił gości? Jakie zwierzęta odwiedziły kwokę i co się wtedy działo? Dlaczego kwoka mówiła, że jej goście są źle wychowani? Jak zachowywała się kwoka? Dlaczego

⁴ J. Brzechwa, *Kwoka*, w: tegoż, *Brzechwa dzieciom*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991.

nie podoba nam się takie zachowanie? Jak kwoka powinna się zachować? Kto waszym zdaniem był źle wychowany?

* Dzieci w zespołach malują scenerię podwórka wiejskiego, a następnie nakleją obrazki wykonane przez kolegów.

5. Rozwieszenie gotowych prac w szatni.

6. Zakończenie. Porządkowanie miejsc pracy. Wspólne śpiewanie piosenki *Kurki trzy*.

Zabawa dydaktyczna „Chłopcy, dziewczynki, dalej spieszymy się...”

– praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- utrwalanie znajomości imion dzieci z grupy
- dostrzeganie różnic w wyglądzie i upodobaniach w zabawach chłopców i dziewczynek
- używanie przymiotników podczas opisywania wyglądu kolegów
- ćwiczenie spostrzegawczości wzrokowej
- budowanie wypowiedzi pełnym zdaniem

Umiejętności w zakresie uświadamiania własnej osoby – *To ja*:

2
ETAP

- zauważa różnicę między chłopcami i dziewczynkami, np. w nadawanych imionach, w sposobie ubierania się
  - opowiada, jak wygląda kolega

3
ETAP

- potrafi opisać swój wygląd: kolor włosów, oczu, sylwetkę
- określa różnice w wyglądzie kolegów

Pomoce:

Obrazki przedstawiające: różowe przeciwsłoneczne okulary, kolorową parasolkę, piłkę nożną, samochód-zabawkę, lalkę, torebkę, chlebak z rysunkiem samolotu, chłopięce sandały; przedmioty i części garderoby dzieci, sylwety postaci dzieci, elementy graficzne przedstawiające włosy, części twarzy i ubrania, kredki, piłka.

Przebieg:

1. Powitanie. Nauczyciel mówi, wykonując gest powitania: *Witam wszystkie dziewczynki. Witam wszystkich chłopców. Dzień dobry*. Dzieci, naśladując nauczyciela, odpowiadają: *Dzień dobry, pani*.
2. Na tablicy umieszczone są obrazki przedstawiające różne przedmioty oraz sylwety postaci chłopca i dziewczynki. Zadaniem dzieci jest określenie, do kogo mogą należeć przedmioty, i umieszczenie rysunków przy tych postaciach.
  - * Dzieci uzasadniają wybór.
3. Nauczyciel pokazuje kuferek, w którym znajdują się różne przedmioty i części garderoby należące do dzieci z grupy. Chętne dzieci losują po jednym przedmiocie, mówią, do kogo on należy, i przekazują właścicielowi.
  - * Dzieci starają się opowiedzieć, dlaczego tak uważają lub po czym poznały, że dany przedmiot należy do tej osoby.
4. Zabawa „Mały detektyw”. Nauczyciel umieszcza na sztaludze sylwetę konturową postaci dziecka i pokazuje różne elementy graficzne (włosy, oczy, ubranka dla chłopca

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- i dziewczynki). Po omówieniu ich wskazuje dziecko, którego postać będą wspólnie odtwarzać (najlepiej dziecko mało popularne, żeby wzbudzić zainteresowanie jego osobą). Grupa określa elementy do umieszczenia na konturowej postaci – długość i kolor włosów, kolor oczu, ubrania.
5. Wspólna zabawa do powszechnie znanej piosenki *Karuzela (Chłopcy, dziewczynki, dalej spieszy się...)*.
  6. Dzieci otrzymują lusterka, w których się przeglądają. Następnie opowiadają, jak wyglądają, używając w wypowiedzi określeń cech zewnętrznych, np. wymieniają nazwy części twarzy, podają koloru oczu.
  7. * Dzieci przy stolikach tworzą wizerunek ulubionego kolegi, naklejając wybrane elementy (ubrania mogą kolorować, aby obraz dziecka był zgodny z tym, co obserwują). Pozostałe dzieci siedzą w kole. Nauczyciel toczy piłkę, wypowiadając początek zdania, np. *Lubię bawić się..., Lubię, kiedy w przedszkolu..., Z moim kolegą...*. Dziecko, które chwyci piłkę, układa zakończenie i odsyła piłkę nauczycielowi.
  8. Zakończenie. Wykonanie wystawy prac. Wypowiedzi dzieci, kogo przedstawia ich postać. Przyklejanie karteczek z imionami tych dzieci i wspólne odczytywanie.

Propozycje literatury

Budowanie pozytywnych relacji w kontaktach społecznych oraz kształtowanie społecznie akceptowanych postaw

- opowiadania

Trzymaj się, Kamil, W. Chotomska (*Skakanka*, wybór i oprac. E. Brzoza, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988)

Sanki, M. Jaworczakowa (*Skakanka*, wybór i oprac. E. Brzoza, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988)

Tygrys o złotym sercu, C. Janczarski (Nasza Księgarnia, Warszawa 1988)

Śniadanie zajączka, H. Bechlerowa (H. Kruk, *Z ludźmi i przyrodą*, WSiP, Warszawa 1991)

Rybka, M. Musierowicz (*Skakanka*, wybór i oprac. E. Brzoza, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988)

Do widzenia – dzień dobry, M. Terlikowska (seria *Poczytaj mi, mamo*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984)

Mateuszek na czarowanej wyspie, S. Szuchowa (H. Kruk, *Wybór literatury do zabaw i zajęć w przedszkolu z komentarzem metodycznym*, WSiP, Warszawa 1990)

Naucz się dobrych manier, Ch. Merz, B. Gotze-Beek (Jedność, Kielce 2007)

Bon czy ton. Savoir-vivre dla dzieci, G. Kasdepke (Literatura, Łódź 2004)

Dobre maniery, A. Rusakiewicz (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)
- wiersze

Zaczarowane przedszkole, A. Frączek (*Przedszkoludki 100 radości i 2 smutki*, AWM, Jan-ki, Raszyn 2006)

Rysunek, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)

Ballada o uprzejmym rycerzu, W. Badalska (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 1, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

Piękne zwyczaje, C. Janczarski (*Gdzie mieszka bajeczka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2007)

Kwoka, J. Brzechwa (*Brzechwa dzieciom*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991)

Kłamczucha, J. Brzechwa (*Brzechwa dzieciom*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991)

Magiczne słówka, M. Berowska (seria *Zasady dobrych obyczajów dla dzieci. Savoir-vivre dla przedszkolaka*, Dragon, Warszawa 2007)

Rozpoznawanie i wyrażanie emocji

– opowiadania

Jak nasza mama odczarowała wielkoluda, J. Papużyńska (*Nasza mama czarodziejka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1994)

Zły humor, I. Landau (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)

Tylko bez całowania! Czyli jak poradzić sobie z niektórymi emocjami, G. Kasdepke (Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)

– wiersz

O radości, smutku i innych ważnych sprawach, M. Berowska (J. Kopała, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 1, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)

OBSZAR 2. Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku

Podstawowym zadaniem w nauczaniu dzieci świadomej dbałości o higienę osobistą, estetyczny wygląd, porządek oraz ogólną kulturę zachowania jest wyrobienie elementarnych przyzwyczajeń higieniczno-kulturalnych. Aby codzienne czynności pielęgnacyjne stały się nawykiem, dziecko musi wiedzieć, w jakim celu je wykonuje.

Małe dziecko naśladuje dorosłych, dlatego potrzebne jest systematyczne prezentowanie poszczególnych czynności, tj. kolejnych etapów mycia rąk czy zębów. Wobec starszego dziecka stosujemy metody prowadzące do zrozumienia – *Po co to robimy*. W kształtowaniu czynności samoobsługowych ważne jest przyzwyczajanie dzieci do samodzielnego korzystania z toalety oraz uświadamianie im, że inni mają prawo do intymnego załatwiania potrzeb fizjologicznych.

Kształtując nawyki kulturalnego zachowania się podczas spożywania posiłków, w pierwszej kolejności musimy przyzwyczaić dzieci do estetyki otoczenia. Sala powinna być uporządkowana, a stoliki nakryte. Nauczyciel musi pamiętać o zarezerwowaniu wystarczającej ilości czasu, potrzebnego na wykonanie wszystkich czynności przygotowawczych i zabiegów

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

higienicznych (skorzystanie z toalety, mycie rąk) oraz na spożycie posiłku. Nie mogą się one odbywać w pośpiechu, ale w spokojnej atmosferze. Będzie to jednocześnie sprzyjało uświadomieniu dzieciom, aby w czasie jedzenia nie prowadziły ze sobą zbyt głośnych rozmów, nie kręciły się przy stole, nie bujały na krzesłkach itp.

Ucząc kulturalnego jedzenia, należy również wdrażać do samodzielnego picia z kubka i prawidłowego posługiwania się sztućcami. Doskonaląc te umiejętności, trzeba pamiętać o możliwościach dziecka młodszego i starszego.

Ważnym zadaniem przedszkola jest przyzwyczajanie wychowanków do utrzymywania porządku w najbliższym otoczeniu. W codziennej pracy wychowawczej uczymy aktywnego udziału w porządkowaniu zabawek, odkładania ich na ustalone miejsca, sprzątania miejsca pracy, np. po wykonaniu rysunku. Zwracając uwagę na wypełnianie obowiązków dyżurnego, podkreślamy znaczenie czynności porządkowych.

Osiągnięty poziom umiejętności, opisanych w tym obszarze, świadczy o tym, w jakim stopniu dziecko stało się samowystarczalne i samodzielne.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) umie poprawnie umyć się i wytrzeć oraz umyć zęby;
- 2) właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprząta po sobie;
- 3) samodzielnie korzysta z toalety;
- 4) samodzielnie ubiera się i rozbiera, dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież;
- 5) utrzymuje porządek w swoim otoczeniu.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

kształtowania nawyków higienicznych

1
ETAP

- rozpoznaje przybory i przedmioty służące do wykonywania czynności higienicznych
- wykonuje prawidłowo podstawowe czynności higieniczne
  - podciąga rękawy przed myciem rąk
  - myje zęby, używając szczoteczki i pasty do zębów
- wie, że należy się myć, i bez protestów poddaje się takim zabiegom, jak kąpiel czy czesanie
- zna kolejne czynności wykonywane podczas załatwiania potrzeb fizjologicznych
  - samodzielnie zdejmuje i podciąga ubranie
  - potrafi korzystać z papieru toaletowego
  - pamięta o spuszczeniu wody
- wie, że po skorzystaniu z toalety należy umyć ręce
- umie korzystać z chusteczek higienicznych

2
ETAP

- korzysta prawidłowo z przyborów podczas wykonywania czynności higienicznych
- myje samodzielnie ręce zgodnie z kolejnymi etapami tej czynności
- przestrzega zasady mycia rąk przed każdym posiłkiem

- potrafi poprawnie umyć zęby
  - wie, że konieczne jest codzienne mycie całego ciała
  - próbuje samodzielnie się czesać
  - rozumie, że trzeba myć ręce po skorzystaniu z toalety
  - używa chusteczek higienicznych w razie potrzeby
- 3**
ETAP
- rozumie zasady korzystania z osobistych przyborów toaletowych
  - myje zęby systematycznie
  - rozumie konieczność mycia rąk przed każdym posiłkiem
  - korzysta samodzielnie i prawidłowo z urządzeń sanitarnych
  - myje ręce za każdym razem po skorzystaniu z toalety
  - dba o czystość osobistą, wykonując codziennie takie czynności, jak kąpiel czy czesanie
    - umie poprawnie umyć się i wytrzeć
  - zwraca uwagę na estetykę swojego wyglądu

wykonywania czynności samoobsługowych

- 1**
ETAP
- potrafi jeść łyżką i pić z kubka
  - spożywa posiłek przy stole, zachowując czystość w miejscu jedzenia
    - nie bawi się zabawkami w trakcie jedzenia
    - nie oblizuje talerzy
    - nie „rozkłada się” na stole i nie opiera głowy na rękach
  - korzysta po posiłku z serwetek
  - zgłasza potrzeby fizjologiczne i samodzielnie korzysta z toalety
  - nakłada samodzielnie niektóre elementy ubrania
    - wie, że należy nałożyć je we właściwej kolejności, np. sweterek na koszulkę, a nie odwrotnie
  - potrafi wkładać kapcie
  - informuje o napotykanym trudnościach podczas wykonywania czynności i prosi o pomoc
- 2**
ETAP
- pomaga w nakrywaniu do stołu i sprzątaniu po posiłku
  - umie w spokoju zjeść posiłek przy stole
    - pamięta o cichym odstawianiu krzesełek
    - wie, że nie należy głośno rozmawiać
    - nie opiera się łokciami i nie odwraca
  - posługuje się w trakcie jedzenia łyżką i widelcem
  - wykonuje prawidłowo czynności samoobsługowe w toalecie
  - korzysta z urządzeń sanitarnych w sposób właściwy
  - zna i stosuje kolejność przy wkładaniu ubrania
    - umie samodzielnie nałożyć piżamę przed leżakowaniem, zdjąć ją i złożyć po odpoczynku
  - odkłada ubrania na wyznaczone miejsce, np. w szatni
    - próbuje odpinać i zapinać guziki
  - wie, że należy pilnować rzeczy osobistych, a w razie potrzeby przekazuje je pod opiekę osobom dorosłym

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

3
ETAP

- stosuje zasadę kulturalnego zachowania się przy stole w trakcie spożywania posiłków
  - umie przyjąć właściwą pozycję przy stole
  - zachowuje się spokojnie i nie prowadzi głośnych rozmów
  - nie ogląda książek podczas jedzenia
  - nie rozmawia z „pełną buzią”
  - posługuje się sztućcami, jedząc posiłki
- potrafi nakryć do stołu i sprzątnąć po posiłku
- pamięta o załatwianiu potrzeb fizjologicznych w określonych porach, np. przed wyjściem na dwór
- samodzielnie ubiera się i rozbiera
- potrafi zawiązać sznurowadła, zapiąć guziki i klamerki, zasunąć zamek błyskawiczny
- składa ubrania i odkłada na ustalone miejsce
- dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież
- pilnuje rzeczy osobistych w czasie wycieczek i spacerów

przyzwyczajania do utrzymywania w porządku rzeczy i otoczenia

1
ETAP

- odkłada zabawki na ich stałe miejsce
- uczestniczy we wspólnym porządkowaniu zabawek w sali
- pomaga w układaniu swoich rzeczy w domu i w przedszkolu
- wyrzuca papierki i inne śmieci do kosza

2
ETAP

- przestrzega ustalonych zasad korzystania z zabawek
  - wie, że trzeba szanować wspólne zabawki
- porządkuje zabawki po skończonej zabawie
- dba o wykonane przez siebie prace, starannie chowając je w ustalonym miejscu
- pomaga w sprzątanii: zabawek w sali, miejsca pracy po zajęciach plastycznych, swojego pokoju w domu

3
ETAP

- szanuje wspólne zabawki i odkłada je na wyznaczone miejsce
- utrzymuje porządek w szafkach (półkach) indywidualnych
- zachowuje porządek w miejscu pracy w czasie wykonywanych zadań
- dba o wygląd swojej sali
- stara się planować czynności porządkowe
- utrzymuje porządek w swoim otoczeniu, np. układa zabawki i książki w domu

Sposoby realizacji:

- pokaz – uczy kolejności wykonywania poszczególnych czynności zarówno higienicznych, jak i porządkowych;
- praktyczne wykonywanie czynności – pozwala na osiągnięcie określonych sprawności, służy kształtowaniu nawyków higienicznych. Dzieciom starszym umożliwia samodzielne ustalenie kolejności wykonywania czynności i sprawdzenie własnych umiejętności, np. w organizowaniu prac porządkowych;
- śpiewanie piosenek – utrwala kolejność czynności, zachęca do samodzielnego podejmowania wysiłku. Tworzy przyjazną atmosferę towarzyszącą działaniu, co sprawia, że dzieci traktują prace porządkowe jako przyjemność, a nie przykry obowiązek;

- przekaz literacki (opowiadania, baśnie, wiersze) – dostarcza prawidłowych wzorców postępowania, zachęca do dbałości o czystość i estetyczny wygląd, wpływa na świadomość i rozumienie znaczenia utrzymywania porządku w bliższym i dalszym otoczeniu;
- wyliczanki i rymowanki – utrwalają kolejność poznanych czynności, sprzyjają kształtowaniu prawidłowych nawyków.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawy w kąciku lalek – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z małą grupą dzieci)

Cel:

- zakładanie ubrań w odpowiedniej kolejności
- utrzymywanie porządku w zabawkach

Umiejętności z zakresu wykonywania czynności samoobsługowych:

1
ETAP

- nakłada samodzielnie niektóre elementy ubrania
  - wie, że należy nałożyć je we właściwej kolejności, np. sweterek na koszulkę, a nie odwrotnie

2
ETAP

- zna i stosuje kolejność przy wkładaniu ubrania

Pomoce:

Wyposażenie kącika lalek (lalki różnej wielkości, ubranka).

Przebieg:

Dzieci uzupełniają ubiór lalek, np. nakładają sweterek, czapkę, buty.

* Wkładają lalkom wszystkie elementy stroju we właściwej kolejności.

Jest to również okazja do prowadzenia swobodnych rozmów z dziećmi. Dzieci opowiadają: jakie mają lalki (duże, małe), co można zrobić, żeby lalki zawsze ładnie wyglądały, które miejsce jest dla nich najlepsze (wózki dla bobasów, stolik z krzeselkami dla dużych lalek itp.).

Historyjka obrazkowa „Smutne zabawki” na podstawie opowiadania E. Ostrowskiej

***Nocne kłopoty zabawek Doroty* – praca ze dziećmi starszymi / 2 i 3 etap**

(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- utrzymywanie porządku w sali
- rozpoznawanie i określanie stałego miejsca zabawek
- rozumienie konieczności szanowania zabawek i potrzeby zgłaszania uszkodzonych do naprawy

Umiejętności w zakresie przyzwyczajania do utrzymywania w porządku rzeczy i otoczenia:

2
ETAP

- przestrzega ustalonych zasad korzystania z zabawek
  - wie, że trzeba szanować wspólne zabawki
- porządkuje zabawki po skończonej zabawie

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- szanuje wspólne zabawki i odkłada je na wyznaczone miejsce
- utrzymuje porządek w szafkach (półkach) indywidualnych

Pomoce:

Tekst opowiadania *Nocne kłopoty zabawek Doroty* E. Ostrowskiej⁵, 3 obrazki tworzące historię obrazkową (1) pokój dziecięcy nocą, lalka przy murku zbudowanym z klocków, obok samochód, Bambo wspina się na półkę, na której stoi but – ogólny bałagan, 2) przy murku śpi miś, Bambo wybiega spod stołu wraz z doktorem do lalki leżącej obok łóżka, 3) Dorotka, przebudzona, siedzi na łóżku z lalką, w pokoju panuje nieporządek – porozrzucane zabawki i inne przedmioty), zabawki, dyktafon.

Przebieg:

1. Zapoznanie z tytułem historyjki „Smutne zabawki”. Wspólne oglądanie obrazków.
* Dzieci porządkują obrazki według kolejności zdarzeń.
Opowiadają, co przedstawia kolejny obrazek.
2. Nauczyciel ma w worku przygotowane różne zabawki. Chętne dzieci kolejno wyciągają zabawki i opowiadają, w jaki sposób można się nimi bawić. Wskazują ich miejsce w sali. Sprawdzają, czy zabawka nie jest uszkodzona. Jeśli ma wadę, odkładają ją do kosza w celu naprawienia.
3. Dzieci odnoszą zabawki na właściwe miejsce i odchodzą do dowolnych zabaw.
* Dzieci układają opowiadanie do historyjki, które nagrywane jest na dyktafon.
4. Na zakończenie zabawy dzieci podsumowują, dlaczego historyjka ma tytuł „Smutne zabawki”.

Propozycje literatury

Wykonywanie czynności samoobsługowych

- wiersze
Znam pewnego kawalera, L. J. Kern (H. Kruk, *Z ludźmi i przyrodą*, WSiP, Warszawa 1991)
Zosia Samosia, J. Tuwim (*Najpiękniejsze wiersze*, Ad Oculos, Rzeszów 2008)

Przyzwyczajanie do utrzymywania w porządku rzeczy i otoczenia

- opowiadania
Małgosia i niecodzienne porządki, Ch. Merz, B. Gotze-Beek (Jedność, Kielce 2007)
Nocne kłopoty zabawek Doroty, E. Ostrowska (H. Kruk, *Wybór literatury do zabaw i zajęć w przedszkolu z komentarzem metodycznym*, WSiP, Warszawa 1990)
Leń, I. Landau (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)
- wiersze
Kopareczka, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)

⁵ E. Ostrowska, *Nocne kłopoty zabawek Doroty*, w: H. Kruk, *Wybór literatury do zabaw i zajęć w przedszkolu z komentarzem metodycznym*, WSiP, Warszawa 1990.

OBSZAR 3. Wspomaganie rozwoju mowy dzieci

Uczenie dzieci mówienia, czyli prawidłowego artykułowania, wypowiadania się zdaniami, jasnego wyrażenia własnych poglądów i umiejętności ustosunkowania się do cudzej wypowiedzi, jest procesem długotrwałym. Rozwój mowy dziecka jest ściśle powiązany z rozwojem myślenia i od najwcześniejszego okresu życia – z działaniem. Mowa ma ogromny wpływ na wszechstronny rozwój dziecka, a w dalszym etapie na osiągane sukcesy w nauce. Od procesu kształtowania prawidłowej mowy zależy rozwój osobowości dziecka. Umiejętność mówienia i rozumienia tekstów słownych ma duże znaczenie w budowaniu prawidłowych relacji w kontaktach społecznych, swobodnym wyrażaniu własnych przeżyć i uczuć, poznawaniu i rozumieniu świata przyrodniczego, społecznego i technicznego.

Najważniejszą rolę w procesie kształtowania mowy dziecka odgrywają rodzice i najbliższe otoczenie. Ponieważ dziecko naśladuje sposób wypowiadania się i porozumiewania dorosłych, należy zwracać się bezpośrednio do niego, kierując jasne, logiczne komunikaty słowne. Mówić do dziecka trzeba spokojnie z zachowaniem naturalnego tonu głosu.

Sprawne komunikowanie się z otoczeniem ułatwi dziecku prawidłowa wymowa, którą możemy rozwijać, prowadząc świadomie organizowane ćwiczenia.

Dziecko 3-letnie potrafi wymówić prawidłowo większość dźwięków mowy, ma jednak trudności z wypowiadaniem niektórych, np. *s, z, c, dz* zamienia na *ś, ź, ć, dź*; głoskę *r* zastępuje *j*, a potem *l*. Dziecko 4-letnie powinno już twardo wymawiać *s, z, c, dz*. W jego repertuarze głosek pojawia się *r*. 5-latek artykułuje głoski *sz, ż, cz, dż* i poprawnie wymawia głoski dźwięczne. W tym wieku utrwała się prawidłowa wymowa *r*.

Nauczyciel wychowania przedszkolnego poprzez organizowane zabawy ma możliwość:

- wzbogacania słownika dziecka;
- ćwiczenia oddechu;
- kształtowania głosu, słuchu, wymowy;
- doskonalenia umiejętności układania zdań i budowania dłuższych wypowiedzi.

Istotna w przyszłej edukacji dzieci jest umiejętność tworzenia zdań. Dobór słów powinien być adekwatny do kontekstu sytuacyjnego. Dziecko poznaje znaczenie wyrazów w trakcie manipulowania przedmiotami, podczas zabaw dydaktycznych i badawczych, w różnych zaistniałych sytuacjach. Słownictwo i formy gramatyczne powinny się rozwijać i utrzymywać u dzieci w odniesieniu do rzeczywistości, stosując zasadę stopniowania trudności.

Bogate słownictwo, poprawność artykulacyjna i gramatyczna oraz swoboda wypowiadania myśli są bardzo ważne w życiu człowieka. Nauczyciel ma zatem za zadanie rozwijać język dziecka zarówno w sposób poprawny, jak i wszechstronny.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, stara się mówić poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym;
- 2) mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji;

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- 3) uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach;
- 4) w zrozumiały sposób mówi o swoich potrzebach i decyzjach.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

porozumiewania się

1
ETAP

- potrafi uczestniczyć w rozmowach prowadzonych przez nauczyciela i w zabawach dziecięcych
- dzieli się spontanicznie swoimi przeżyciami i odczuciami
- wykazuje chęć porozumiewania się, np. opowiada o tym, co robi
- stara się kierować pytania bezpośrednio do rozmówcy
- udziela odpowiedzi na pytania typu: *W co się bawisz?*, *Co narysowałeś?*
- stara się w zrozumiały sposób mówić o swoich potrzebach i odczuciach
- zadaje pytania w celu uzyskania informacji ułatwiających podjęte działanie i określających jego skutki
- próbuje budować dłuższe wypowiedzi na określony temat

2
ETAP

- dostosowuje wypowiedź w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami do danej sytuacji, np. zadaje pytania w czasie wycieczki, ustala z innymi dziećmi zasady przebiegu wspólnej zabawy
- formułuje samodzielnie zdania na określony temat
- udziela odpowiedzi na pytania typu: *Co lubisz robić?*, *Co chciałbyś robić?*
- wypowiada się spontanicznie na określony temat
- wyraża śmiało swoje myśli, opowiada o uczuciach
- umie dzielić się swoimi spostrzeżeniami
- zadaje pytania, aby ustalić ogólne prawa i zasady

3
ETAP

- zwraca się w rozmowie bezpośrednio do rozmówcy
  - rozumie, że skupienie na sobie uwagi rozmówcy gwarantuje zaspokojenie jego oczekiwań wynikających z rozmowy (potrzeb, prośb, życzeń)
  - stara się obdarzać uwagę osoby, z którymi prowadzi rozmowę – patrzy na nie, prowadząc dialog
  - umie w rozmowie dostosować ton głosu do sytuacji
- opowiada o przebiegu wydarzenia w sposób logiczny
- zdaje relacje z obejrzanego spektaklu
- opisuje słownie obraz lub ilustrację
- uwzględnia w wypowiedziach kolejność zdarzeń i zależności przyczynowo-skutkowe
- słucha uważnie, np. poleceń, wypowiedzi innych
- zadaje pytania dla uporządkowania spostrzeżeń, zrozumienia obserwowanych zjawisk
  - potrafi zadawać pytania na interesujący go temat
  - pyta o niezrozumiałe fakty
- wypowiada się na określony temat
- mówi o swoich potrzebach i decyzjach w sposób zrozumiały

stosowania poprawnych form gramatycznych**1**
ETAP

- wypowiada się w odniesieniu do bezpośrednio wykonywanej czynności bądź osób, z którymi się w danej chwili kontaktuje
- używa w mowie czynnej określonego zasobu słów zgodnie z regułami gramatyki
- rozumie i wykonuje polecenia, które zawierają wyrażenia przyimkowe (z: *na, pod, do, w, przed, za, obok*)
- potrafi używać czasowników, aby prawidłowo określać wykonywane czynności
- umie w mowie potocznej używać poprawnych form fleksyjnych (np. *ja /chłopiec/ byłem*, a nie: *ja /chłopiec/ byłam*)
- posługuje się prostymi, kilkuwyrazowymi zdaniami

2
ETAP

- rozumie i stosuje w wypowiedziach wyrażenia przyimkowe (zawierające: *na, pod, do, w, przed, za, obok*)
- umie opisać przedmioty, osoby i zwierzęta, podając ich cechy charakterystyczne
  - określa cechy przedmiotów i osób, używając przymiotników w formie zgodnej z rzeczownikiem (np. *mała lalka*, a nie: *mały lalka*)
- różnicuje zdania oznajmujące, pytające, wykrzyknikowe, modelując głosem
- formułuje prawidłowo wypowiedzi w czasie przeszłym i przyszłym
  - potrafi opowiadać o tym, co się wydarzyło, i o tym, co może nastąpić
- stosuje poprawnie formy fleksyjne rzeczowników, czasowników i przymiotników (np. *dziewczynki były, chłopcy byli*)
- potrafi wypowiadać się całymi zdaniami o prostej konstrukcji
  - próbuje układać zdania rozwinięte

3
ETAP

- umie prawidłowo stosować odpowiednią formę czasownika w odniesieniu do wykonywanych czynności
- stosuje prawidłowo wyrażenia przyimkowe (zawierające: *na, pod, do, w, przed, za, obok*)
- stosuje poprawnie formy fleksyjne wszystkich odmieniających się części mowy
- potrafi w wypowiedzi właściwie zastosować spójniki, przysłówki, liczebniki
- buduje dłuższe, wielozdaniowe wypowiedzi
  - układa zdania rozwinięte, np. *Kocham moją babcię za to, że..., Lubię lato, bo...*
  - formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach

kształtowania poprawności wymowy**1**
ETAP

- uczestniczy w zabawach doskonalących prawidłową wymowę głosek
- stara się regulować siłę głosu w naturalnych sytuacjach, przechodząc od szeptu do głośnego mówienia

2
ETAP

- uczestniczy aktywnie w ćwiczeniach artykulacyjnych utrwalających prawidłową wymowę głosek
- naśladuje poprawnie odgłosy, np. zegara *tik-tak, tik-tik, cyk-cyk, bim-bam*
- stara się mówić wyraźnie

3
ETAP

- ma opanowaną technikę mówienia
  - wypowiada wyraźnie dźwięki w mowie potocznej

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- reguluje prawidłowo oddech i stosuje pauzy
- ma utrwaloną poprawną wymowę wszystkich głosek
- rozróżnia i naśladuje odgłosy, np. samochodu *tur-tur*, *wrr...*, *drr...*
- mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji

kształtowania poprawności leksykalno-semantycznej

1
ETAP

- używa w słowniku czynnym nazw poznanych przedmiotów, osób i zwierząt
- powtarza krótkie rymowanki

2
ETAP

- tworzy rymy do podanych wyrazów, np. *kot – płot*, *bombka – trąbka*
- stosuje w mowie czynnej określony zasób słów
  - używa w wypowiedzi wyrazów w sposób prawidłowy
- posługuje się słowami z zakresu poznawanego środowiska przyrodniczego, społecznego i technicznego
- próbuje tworzyć skojarzenia do podanych wyrazów, np. *kot – mleko*, *buda – pies*

3
ETAP

- układa dziecięce wyliczanki i rymowanki
- potrafi stworzyć ciągi nowych skojarzeń słownych, np. *morze – woda – szklanka...*
- wyjaśnia znaczenie używanych przez siebie słów
- rozumie przenośny sens powszechnie stosowanych zwrotów
- używa prawidłowo pojęcia *para* w znaczeniu dwóch elementów stanowiących całość, np. para rąk, para rękawiczek, lub przedmiotów składających się z dwóch części, np. para spodni, para okularów

Sposoby realizacji:

- organizowanie zabaw z:
  - ćwiczeniami ortofonicznymi – służy usprawnianiu narządów mowy i utrwalaniu prawidłowej artykulacji,
  - ćwiczeniami oddechowymi – wpływa na usprawnianie aparatu oddechowego, zwiększenie pojemności płuc, ekonomiczne gospodarowanie powietrzem w czasie fonacji – odpowiednie regulowanie faz oddychania: wdech i wydech;
  - ćwiczeniami gramatycznymi – umożliwia naukę prawidłowego stosowania form fleksyjnych. Wzbogaca mowę o wyrażenia określające stosunki między przedmiotami, czynnościami, cechami poprzez prawidłowe używanie przyimków, spójników, zaimków oraz przysłówków (dla określenia sposobu, miejsca i czasu);
- układanki obrazkowe, rymowanki, zagadki słowno-obrazkowe, zabawy dydaktyczne, tworzenie neologizmów – rozwijają słownictwo, utrwalają nazwy oraz cechy przedmiotów, osób i czynności;
- wycieczki, zabawy badawcze, rozmowy prowadzone przy obrazkach i ilustracjach – pobudzają do wymiany myśli, kształtują społeczny charakter mowy, uczą uważnego słuchania i rozumienia wypowiedzi dzieci i dorosłych oraz konstruowania pytań;
- słuchanie opowiadań, praca z wykorzystaniem obrazków, w tym układanie zakończeń do opowiadania i historyjek obrazkowych – wyrabiają umiejętność skupiania uwagi,

wdrażają do stosowania prawidłowych konstrukcji składniowych oraz tworzenia dłuższych wypowiedzi na określony temat;

- zabawy inscenizowane na podstawie utworu literackiego, scenki dramatyczne – pozwalają na przedstawianie tekstu własnymi słowami, stwarzają okazję do stosowania pauz, akcentowania odpowiednich wyrazów i zdań oraz prezentowania indywidualnych skojarzeń;
- rozmowy – uczą budowania dialogu, kształtują zdolność skupienia uwagi na rozmówcy i uważnego słuchania wypowiedzi innych;
- nauka wierszy, piosenek – wymaga regulowania oddechu, wpływa na ukierunkowanie intonacji w taki sposób, aby wypowiedzany tekst był zrozumiały;
- udział w przedstawieniach teatralnych – dostarcza wrażeń estetycznych w kontakcie z językiem literackim, stwarza okazje do dzielenia się przeżyciami.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa ortofoniczna „Na podwórku” – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap

(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- doskonalenie poprawności wymowy
- utrwalanie znajomości nazw zwierząt domowych
- rozpoznawanie odgłosów zwierząt

Umiejętności w zakresie kształtowania poprawności wymowy:

1
ETAP

- uczestniczy w zabawach doskonalących prawidłową wymowę głosek

2
ETAP

- uczestniczy aktywnie w ćwiczeniach artykulacyjnych utrwalających prawidłową wymowę głosek
- poprawnie naśladuje odgłosy
- stara się mówić wyraźnie

Pomoce:

Nagrania odgłosów zwierząt domowych, obrazki i karty przedstawiające różne zwierzęta.

Przebieg:

1. Nauczyciel odtwarza nagranie odgłosów zwierząt domowych. Dzieci, oglądając obrazki, nazywają zwierzęta i naśladują ich odgłosy.
2. Dzieci losują z talii karty, na których przedstawione są różne zwierzęta. Kolejno naśladują odgłosy wylosowanych zwierząt, a grupa je powtarza.
Karty są zróżnicowane pod względem możliwości dzieci i mogą się powtarzać, np.: kot – *miau*, kura – *ko, ko, ko*, krowa – *muu...*, owca – *bee...* i * pies – *hau*, świnia – *chrum*, kogut – *kukuryku*, kaczka – *kwa, kwa, kwa*.
3. Dzieci ponownie losują karty, tak aby przy okazji mogły ćwiczyć różne grupy zgłoskowe. Nauczyciel zwraca uwagę na ich wyrazistą, a nawet przesadną wymowę.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Zabawa „Rymowanki” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- doskonalenie umiejętności kojarzenia
- wzbogacanie zasobu słownictwa
- rozumienie konieczności cierpliwego oczekiwania na swoją kolej w toku zabawy

Umiejętności w zakresie kształtowania poprawności leksykalno-semantycznej:

2
ETAP

- tworzy rymy do podanych wyrazów, np. *kot – płot, bombka – trąbka*
- używa w mowie czynnej określonego zasobu słów
  - stosuje w wypowiedzi poznawane wyrazy

3
ETAP

- układa dziecięce wyliczanki i rymowanki
- wyjaśnia znaczenie stosowanych przez siebie i nowo poznanych słów

Pomoce:

Obrazki przedstawiające różne przedmioty, których nazwy tworzą rymy, np. teczka – beczka, lalka – pralka, kot – płot, suszarka – latarka, bułka – półka, góra – kura.

Przebieg:

1. Dzieci siedzą przed tablicą, na której umieszczone są obrazki przedstawiające różne przedmioty. Nazywają te przedmioty oraz wyjaśniają, do czego służą.
2. Nauczyciel podaje wyraz, np. *góra*, a dziecko dobiera rym do tego wyrazu, wskazując właściwy obrazek.
*Nauczyciel podaje również wyrazy, które nie rymują się z nazwami obrazków. Wtedy wyznaczone dziecko samo wymyśla rym.

Propozycje literatury

Literatura sprzyjająca wspomaganie rozwoju mowy dzieci

- opowiadania
Ukochana książeczka, U. Kozłowska (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)
Co to znaczy... 101 zabawnych historyjek, które pozwolą zrozumieć znaczenie niektórych powiedzeń, G. Kasdepke (Literatura, Łódź 2003)
- wiersze (do nauki na pamięć)
Magia książki, M. Berowska (J. Kopala, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 3, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)
Święto taty, D. Gellner („Świerszczyk. Magazyn dla dzieci”, 15.06.2008 (2699))
Król, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)
Z bajkownika podróżnika, M. Przewoźniak (Papilon, 2008)
- baśnie i bajki
Kopciuszek, Ch. Perrault (H. Kruk, *Z ludźmi i przyrodą*, WSiP, Warszawa 1991)

O rybaku i rybce, A. Puszkina (*Bajki*, Książka i Wiedza, Warszawa 1987)

Pięć ziarenek grochu, J. Ch. Andersen (*Baśnie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1998)

OBSZAR 4. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia

W miarę wzbogacania wiedzy i nabywania nowych doświadczeń dziecko coraz lepiej rozumie siebie i otaczający je świat. Rolą nauczyciela jest stawianie przed dzieckiem takich zadań, aby w bezpiecznych warunkach mogło obserwować skutki podejmowanych czynności i wyciągać wnioski.

W trakcie działania dziecko zdobywa informacje o swoich możliwościach wprowadzania zmian w otoczeniu. Zaczyna orientować się, które są odwracalne, a które nie. Poznaje związki między kolejnymi czynnościami. Z czasem zapamięta skutki podejmowanych działań. Wraz z rozwojem myślenia będzie potrafiło wyobrazić je sobie i przewidzieć, co się stanie w wyniku dokonywanych zmian.

Wiek przedszkolny charakteryzuje myślenie sensoryczno-motoryczne i konkretno-wyobrażeniowe. Pod koniec okresu przedszkolnego może się pojawić u dzieci myślenie słowno-logiczne. Rozwój myślenia przebiega według określonego schematu, ale jego tempo jest indywidualne dla każdego dziecka. Nie ma ostrych granic w przechodzeniu z jednego etapu na drugi.

Myślenie sensoryczno-motoryczne, reprezentowane przez najmłodsze dzieci, kształtuje się pod wpływem bezpośredniego spostrzegania połączonego z działaniem. Dziecko, dotykając i manipulując przedmiotami, poznaje ich cechy i stosunki zachodzące między nimi. W ten sposób zdobywa nowe wiadomości, poszerza zasób doświadczeń, wzbogaca zakres pojęć.

Myślenie konkretno-wyobrażeniowe, charakterystyczne dla przedszkolaka, polega na wykorzystywaniu wiadomości i doświadczeń zdobytych w toku działania oraz na zapamiętywaniu ich w formie konkretnych wyobrażeń. Dziecko może podejmować celowe działania, ponieważ potrafi przewidzieć skutki wykonywanych czynności. Im bogatszy jest zasób wyobrażeń dziecka, tym sprawniej dokonuje ono takich operacji umysłowych, jak porównywanie, klasyfikowanie i tworzenie pojęć.

Myślenie słowno-logiczne polega na odwoływaniu się do symboli i pojęć ogólnych, bez operowania konkretnymi przedmiotami. Początki tego rodzaju myślenia mogą pojawić się w okresie przedszkolnym. Taki sposób przetwarzania informacji w pełni rozwinię się u dzieci w wieku szkolnym.

Podejmowane przez nauczyciela działania w celu wspomagania rozwoju umysłowego wychowanków powinny uwzględniać opisane wyżej prawidłowości.

W przedszkolu dziecko musi mieć okazję do wielozmysłowego poznawania cech przedmiotu i wykorzystania wiedzy w praktycznym działaniu. Na podstawie zdobytych doświadczeń buduje pierwsze wyobrażenia o rzeczach, zjawiskach i ich właściwościach oraz nazywa je. Bezpośrednie działanie pobudza i rozwija procesy poznawcze. Jest ściśle związane

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

z myśleniem. Różnorodne doświadczenia nabywane w trakcie zabaw, czynności samoobsługowych, porządkowych, twórczości plastycznej, kontaktów z otoczeniem społecznym, przyrodniczym i technicznym, sprzyjają lepszej orientacji w otoczeniu, zdobywaniu nowych umiejętności i tworzeniu ogólnych wyobrażeń o świecie.

Poziom rozwoju czynności umysłowych, takich jak porównywanie, klasyfikowanie, tworzenie pojęć, dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych, warunkuje przyszłe sukcesy szkolne dzieci.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) przewiduje, w miarę swoich możliwości, jakie będą skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wnioskowanie o wprowadzanych i obserwowanych zmianach);
- 2) grupuje obiekty w sensowny sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne;
- 3) stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

porównywania i grupowania obiektów

1
ETAP

- kojarzy prawidłowo nazwę z przedmiotem i używa jej w wypowiedzi
  - nazywa przedmioty znajdujące się w jego otoczeniu, np. zabawki, części garderoby, i wie, do czego służą
  - rozpoznaje i nazywa przedmioty przedstawione na obrazkach
- porównuje przedmioty, zauważając wyraźne różnice, np. duża i mała lalka, krótki i długi pociąg
- formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne
- wybiera przedmioty ze względu na przeznaczenie, np. zabawki do piasku
- grupuje obiekty w sensowny sposób w czasie zabawy lub porządkowania sali przedszkolnej, np. piłki wkłada do koszyka, klocki umieszcza w pudełku, samochody ustawia na półce
- próbuje klasyfikować przedmioty według cech jakościowych – wielkości, kształtu, koloru, np. piłki czerwone i żółte układa w różnych koszykach, małe pluszowe zabawki wkłada do pudełka, a duże kładzie na półce

2
ETAP

- rozpoznaje przedmioty i wskazuje obrazki przedstawiające je
- potrafi opisać przedmioty, również na podstawie ich obrazków
- porównuje przedmioty, wskazując na różnice i podobieństwa, np. kotek czarny i rudy, klocek plastikowy i drewniany
- próbuje określić cechy przedmiotów, np. *Miś jest duży, miękki, brązowy*
- rozwiązuje zagadki słowne, kojarząc odpowiedź z konkretnym przedmiotem
- grupuje przedmioty, nazywa je i uzasadnia, dlaczego do siebie pasują
- rozdziela przedmioty ze względu na ich przeznaczenie, przynależność lub miejsce, w którym się zwykle znajdują

- porządkuje przedmioty w sali przedszkolnej, np. segreguje w pudełku klocki jednego rodzaju, na półce układa pudełka z grammi według ich wielkości
- wskazuje przedmiot niepasujący do pozostałych, np. w pudełku z klockami leży kredka
- kompletuje przedmioty pasujące do siebie, np. ręcznik i mydło, wiaderko i łopatka, kwiatek i konewka
- stosuje w praktycznym działaniu umiejętność klasyfikowania, np. w kącie przyrody w dwóch pudełkach osobno układa kasztany i żołądź, w trakcie rozkładania na tacach materiałów do zajęć plastycznych potrafi rozdzielić pojemniki z farbami tak, aby na każdej znalazły się te same kolory
- próbuje tworzyć zbiory przedmiotów według określonej cechy, np. koloru, wielkości
- 3 ETAP** – rozpoznaje i nazywa przedmioty wykorzystywane w pracy, np. przez ludzi wykonujących różne zawody (lekarza, listonosza, strażaka, sprzedawcę, kucharza), oraz potrafi powiedzieć, do czego służą
- dostrzega i potrafi opisać cechy przedmiotów
- porównuje przedmioty charakteryzujące się wieloma cechami, wskazuje na różnice i podobieństwa między nimi
- rozwiązuje i próbuje układać zagadki słowne
- grupuje obiekty według ich przeznaczenia, np. do spania, do jedzenia, do mycia
- porządkuje przedmioty według wielkości, zaczynając od największego lub najmniejszego
- grupuje konkretne lub przedstawione na obrazkach przedmioty i określa słownie przyjęte przez siebie kryterium
- klasyfikuje przedmioty według cech jakościowych (wielkości, kształtu, barwy) przedstawionych za pomocą symboli, np. spośród różnych figur wybiera duże, żółte trójkąty
- tworzy zbiory, opierając się na pojęciach ogólnych, np. pojazdy, owoce, zwierzęta, rośliny
- dzieli zbiory na podzbiory według różnych cech elementów, np. piłki w groszki i w paski, klocki różnych kształtów, małe, średnie i duże pędzelki do malowania

przewidywania czynności manipulacyjnych i łączenia przyczyny ze skutkiem

- 1 ETAP** – dostrzega skutki wykonywanych przez siebie czynności manipulacyjnych
- potrafi połączyć przyczynę ze skutkiem, np. na dworze jest mokro, ponieważ padał deszcz
- zaczyna orientować się, które zmiany są odwracalne, a które nie, np. wie, że można wielokrotnie budować z klocków różne budowle, pogniecionej kartki i połamanej zabawki nie można naprawić tak, aby nie pozostał ślad
- wie, jakie czynności trzeba wykonać w określonych sytuacjach, np. przed wyjściem do ogrodu trzeba się ubrać, przed obiadem – umyć ręce
- 2 ETAP** – obserwuje zmiany zachodzące w przedmiotach w toku działania i ocenia, które są odwracalne, a które nie, np. złożoną kartkę można ponownie rozłożyć, kartka podarta na części nawet po sklejeniu nie jest taka jak przedtem
- potrafi zaplanować kolejne czynności, np. aby namalować obrazek trzeba wziąć karton, pędzel, farby, nalać wody

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

3
ETAP

- zna kolejność codziennych czynności, np. przed położeniem się spać trzeba się umyć, przebrać w piżamę
- wie, co trzeba zrobić w określonych sytuacjach, np. jeśli w sali jest zimno, należy zamknąć okno
- dostrzega logiczny związek w odniesieniu do sytuacji przedstawionej w historyjce obrazkowej
  - układa historyjki obrazkowe składające się z 3 i więcej elementów
  - opowiada, co dzieje się na każdym z obrazków
- wie, jakie zmiany są nieodwracalne, i próbuje ich unikać, np. nie można naprawić rozbitego talerza
- umie przewidzieć skutki określonych zachowań na podstawie posiadanej wiedzy i doświadczeń
- opowiada o własnych przygodach ze wskazaniem na przyczyny i skutki wydarzeń
- planuje czynności, np. podczas organizacji zabaw tematycznych, takich jak przygotowanie posiłku, wizyta u lekarza
- dostrzega związek między wykonywaniem czynności a jej efektem, np. uzyskiwanie barw pochodnych z podstawowych kolorów farb
- przewiduje fakty, które jego zdaniem mogą zaistnieć, np. układa zakończenie opowiadania
- układa i opowiada historyjki obrazkowe, wskazując związki przyczynowo-skutkowe
  - potrafi ułożyć zakończenie historyjki, tworzące logiczną całość z przedstawionymi obrazkami
  - nadaje tytuły poszczególnym obrazkom
  - próbuje nadać tytuł całej historyjce

Sposoby realizacji:

- czynności porządkowe – są okazją do wprowadzania i utrwalania nowych nazw, poznawania właściwości przedmiotów i porównywania (kształtu, barwy, wielkości, przydatności, położenia), wskazywania podobieństw i różnic;
- zabawy ruchowe – prowadzone w formie zabaw naśladowczych odwołują się do wyobraźni i pamięci, utrwalają zdobyte wiadomości i umiejętności;
- przekaz literacki (opowiadania, baśnie i legendy) – rozwija wyobraźnię, pamięć, mowę, pobudza do przewidywania, co może się zdarzyć, prowokuje wypowiedzi na temat przygód ze wskazaniem przyczyn i skutków;
- praca z wykorzystaniem obrazka – przypomina i utrwała znajomość nazw przedmiotów i ich cechy, wdraża do ukierunkowania obserwacji, rozwija czynności umysłowe, takie jak porównywanie i wnioskowanie. Pobudza do swobodnych skojarzeń związanych z treścią obrazka, stwarza okazję do zastanawiania się, co było przedtem i co zdarzyło się później, przygotowuje do rozumienia historyjek obrazkowych. Układanie obrazków z części doskonała spostrzegawczość wzrokową, pozwala zaobserwować zmiany powstające w wyniku działania (rozcinanie i ponowne układanie obrazka);
- historyjki obrazkowe – rozwijają wyobraźnię i myślenie, pozwalają na zauważanie i określanie związków przyczynowo-skutkowych między kolejnymi obrazkami;

- rozmowy na temat czynności wykonywanych przez dzieci w czasie zabawy czy czynności samoobsługowych – umożliwiają zadawanie dzieciom pytań i uzyskiwanie odpowiedzi na nie, sprzyjają wyjaśnianiu i zrozumieniu związków przyczynowo-skutkowych. Pomagają dzieciom dostrzec, które zmiany są odwracalne, a które nie, np. zmoczone ubranie, zepsuta zabawka, zniszczony rysunek;
- zabawy dydaktyczne – sprzyjają wyodrębnianiu cech przedmiotów, ich porównywaniu i grupowaniu;
- rozwiązywanie i układanie zagadek – uczą kojarzenia przedmiotu z jego nazwą, rozwijają myślenie konkretno-wyobrażeniowe, ułatwiają podejmowanie prób abstrahowania i uogólniania;
- zabawy badawcze – pozwalają na uważną obserwację i wyciąganie wniosków z przeprowadzonych doświadczeń;
- zabawy konstrukcyjne (budowanie z piasku, śniegu, klocków, składanie z papieru i tworzenie prac przestrzennych z różnego rodzaju materiałów) – rozwijają wyobraźnię, umożliwiają nabywanie doświadczeń i obserwowanie skutków wykonywanych czynności. Uświadamiają dzieciom, które zmiany są odwracalne, a które nie;
- imprezy i uroczystości przedszkolne (zawody sportowe, przedstawienia dla rodziców) – są okazją do wspólnego zaplanowania i wykonania kolejnych czynności, np. przygotowanie przedstawienia, dekoracji i rekwizytów, zaproszeń.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa dydaktyczna „Nasze zabawki” – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap
(zajęcia z całą grupą)

Cele:

- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- kształtowanie umiejętności porównywania przedmiotów oraz wskazywania podobieństw i różnic
- wzbogacanie zasobu słownictwa o nazwy zabawek i ich cech
- rozwijanie sprawności fizycznej i wyobraźni ruchowej
- kształtowanie logicznego myślenia poprzez rozwiązywanie zagadek i porządkowanie przedmiotów

Umiejętności w zakresie porównywania i grupowania obiektów:

1
ETAP

- prawidłowo kojarzy nazwę z przedmiotem i używa jej w wypowiedzi
  - nazywa przedmioty znajdujące się w jego otoczeniu, np. zabawki, części garderoby, i wie, do czego służą
  - rozpoznaje i nazywa przedmioty przedstawione na obrazkach
- porównuje przedmioty, zauważając wyraźne różnice, np. duża i mała lalka, krótki i długi pociąg
- grupuje obiekty w sensowny sposób w czasie zabawy lub porządkowania sali przedszkolnej, np. piłki wkłada do koszyka, klocki – do pudełka, samochody ustawia na półce

2
ETAP

- rozpoznaje przedmioty i wskazuje obrazki przedstawiające je
- potrafi opisać przedmioty, również na podstawie ich obrazków
- porównuje przedmioty, wskazuje na różnice i podobieństwa np. kotek czarny i rudy, klocek plastikowy i drewniany
- próbuje określić cechy przedmiotów, np. *Miś jest duży, miękki, brązowy*
- rozwiązuje zagadki słowne, kojarząc odpowiedź z konkretnym przedmiotem
- rozdziela przedmioty ze względu na ich przeznaczenie, przynależność lub miejsce, w którym się zwykle znajdują
- porządkuje przedmioty w sali przedszkolnej, np. segreguje w pudełku klocki jednego rodzaju, na półce układa pudełka z grammi według ich wielkości

Pomoce:

Zabawki znajdujące się w sali przedszkolnej, duża torba, zagadki słowne, dużo różnych obrazków przedstawiających np. zabawki, przedmioty codziennego użytku (po 2 jednego rodzaju, np. 2 piłki, 2 lalki, 2 kubki itd.).

Przebieg:

1. Powitanie popularną zabawą „Balonik”.
2. Nauczyciel prezentuje dzieciom dużą wypchaną torbę. Chętne dzieci mogą na chwilę zajrzeć do torby i powiedzieć całej grupie, co się w niej znajduje. Następnie sprawdzają, czy dobrze zauważyły i nazwały zabawki – wybrane dzieci wyjmują po jednej zabawce i podają jej nazwę.
3. Wybieranie i porównywanie cech zabawek jednego rodzaju, np.: mały i duży samochód, czerwony i zielony klocek, długi i krótki pociąg, piesek gumowy i pluszowy.
* Chętne dzieci opisują wygląd wybranej zabawki, np. *Lalka ma brązowe włosy z kokardkami, zieloną sukienkę w kwiatki, żółty kapelusz.*
4. Odkładanie zabawek na ich stałe miejsce w sali przedszkolnej, np. piłki do koszyka, klocki do pudełek, lalka do wózka, zwierzątko na półkę.
5. Dzieci otrzymują po jednym obrazku i nazywają przedstawione na nich przedmioty.
* Część z nich przyczepia swoje obrazki do tablicy i odgaduje zagadki słowne, których rozwiązaniem są przedstawione zabawki.
Pozostałe dzieci spośród rozłożonych na stoliku obrazków wybierają te, które ich zdaniem pasują do obrazków otrzymanych od nauczyciela. Następnie wracają do koła i pokazują, w jaki sposób wykonali zadanie.
6. Zabawa ruchowa „Zabawki” – swobodna improwizacja ruchowa dzieci do opowieści nauczyciela. Dzieci zamieniają się w piłeczki, samochody, grube misie itp.
7. Nauczyciel celowo umieszcza kilka zabawek tam, gdzie nie powinny się znaleźć, np. piłka w łóżeczku dla lalki, miś na półce z naczyniami. Wspólne sprawdzanie, czy wszystkie zabawki leżą na swoich miejscach.
* Dzieci wyjaśniają, dlaczego zabawki w tych miejscach nie pasują.
8. Zakończenie. Nauczyciel dziękuje dzieciom za pomoc w porządkowaniu zabawek i podkreśla, że sala ładnie wygląda, kiedy wszystko leży na swoim miejscu.

Historyjka obrazkowa „Urodziny” – zajęcia z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap

(zajęcia z całą grupą)

Cele:

- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- rozwijanie wypowiedzi słownych na określony temat
- kształtowanie logicznego myślenia w toku przewidywania i łączenia przyczyny ze skutkiem na podstawie własnych doświadczeń
- rozwijanie sprawności ruchowej i manualnej
- doskonalenie słuchu fonematycznego

Umiejętności w zakresie przewidywania czynności manipulacyjnych i łączenia przyczyny ze skutkiem:

2
ETAP

- obserwuje zmiany zachodzące w przedmiotach w toku działania i ocenia, które są odwracalne, a które nie, np. złożoną kartkę można ponownie rozłożyć, kartka podarta na części nawet po sklejeniu nie jest taka jak przedtem
- dostrzega logiczny związek w odniesieniu do sytuacji przedstawionej w historyjce obrazkowej
  - układa historyjki obrazkowe składające się z 3 i więcej elementów
  - opowiada, co dzieje się na każdym z obrazków

3
ETAP

- wie, jakie zmiany są nieodwracalne, i próbuje ich unikać, np. nie można naprawić rozbitego talerza
- umie przewidzieć skutki określonych zachowań na podstawie posiadanej wiedzy i doświadczeń
- opowiada o własnych przygodach ze wskazaniem na przyczyny i skutki wydarzeń
- układa i opowiada historyjki obrazkowe, wskazując związki przyczynowo-skutkowe
  - potrafi ułożyć zakończenie historyjki, tworzące logiczną całość z przedstawionymi obrazkami

Pomoce:

Historyjka obrazkowa składająca się z 4 obrazków (1) chłopiec zdmuchuje świece na torcie, 2) chłopiec rozpakowuje prezenty, w tym piłkę, 3) chłopiec gra w piłkę w pokoju, 4) na podłodze leży rozbity wazon i kwiaty, widać rozlaną wodę), piłki, sylwety postaci chłopca, dziewczynki, pana i pani, koperty z pociętymi obrazkami, kartki, kleje, kredki, nagranie wesołej piosenki do wspólnej zabawy.

Przebieg:

1. Powitanie. Dzieci siedzą w półkolu na dywanie. Nauczyciel wita kolejno dziewczynki oraz chłopców w tym samym wieku. Dzieci, które czują, że powitanie kierowane jest do nich, machają ręką.
2. Nauczyciel odsłania przypięty do tablicy obrazek przedstawiający chłopca, który zdmuchuje 5 świeczek na torcie. Dzieci opowiadają treść obrazka. Nauczyciel pyta, co się dzieje na przyjęciu urodzinowym:

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Jak myślicie, co się wydarzy później?

Nauczyciel przypina pozostałe obrazki. Dzieci układają obrazki we właściwej kolejności i opowiadają całą historię, oceniając postępowanie chłopca.

3. Wspólne zastanawianie się, w jaki sposób można naprawić powstałą szkodę i czy wszystko da się naprawić. (Wodę można wytrzeć. Kwiatki, jeżeli się nie połamały, wstawić do innego naczynia, aby nie zwiędły, ale z rozbitego wazonu nie można już skorzystać). Chętne dzieci opowiadają o podobnych własnych przygodach.
4. Zabawa ruchowa „Piłki w kole”. Dzieci chwytają się za ręce i siadają w kole – w siadzie skrzyżnym. Nauczyciel wrzuca do środka koła kilka piłek. Zadaniem dzieci jest turlanie piłek do siebie tak, aby żadna nie wydostała się poza koło.
5. Praca przy stolikach.

Dzieci układają obrazki z części i nakleją na karton. Ilość elementów i treść obrazków dostosowana jest do możliwości dzieci.

Część obrazków przedstawia tort. Dzieci, które mają taki obrazek, dorysowują na torcie tyle świeczek, ile będą kończyły lat w dniu swoich najbliższych urodzin, np. Jeśli dziecko ma skończonych 5 lat, na torcie rysuje 6 świeczek. Dzieci po wykonaniu zadania odchodzą do zabaw dowolnych.

* Pozostałe dzieci dokleją wybrane obrazki przedstawiające różne przedmioty, które można wręczyć komuś w prezencie, np. krawat, teczka, kapelusz, parasolka, rower, kora-le, lalka. Dzieci po wykonaniu zadania wracają do tablicy.

6. * Zabawa „Wręczamy prezenty”. Nauczyciel przypina do tablicy sylwetę chłopca, dziewczynki, pani i pana. Dzieci zastanawiają się, która z tych postaci ucieszyłaby się z prezentu przedstawionego na jego obrazku i jak mogłaby ten przedmiot wykorzystać. Nauczyciel mówi dzieciom, że on ucieszyłby się z prezentu, którego nazwa ma 3 sylaby i zaczyna się sylabą *ka-* (kapelusz). Dzieci odgadują, o który przedmiot chodzi. Nauczyciel zachęca dzieci, aby w ten sam sposób powiedziały, jaki prezent sprawiłby im przyjemność. Pozostałe dzieci odgadują, o czym myśli kolega.
7. Wspólna zabawa przy znanej piosence.

Propozycje literatury

Porównywanie i grupowanie obiektów

– wiersze

Kto najszybszy? Kto najważniejszy?, M. Berowska (J. Kopala, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 3, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)

Kalużyści, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)

Łączenie przyczyny ze skutkiem

– opowiadania

Sanki, M. Jaworczakowa (*Skakanka*, wybór i oprac. E. Brzoza, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988)

Jak nasza mama odczarowała wielkoluda, J. Papużyńska (*Nasza mama czarodziejka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1994)

OBSZAR 5. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci

Zdrowie i sprawność fizyczna są podstawowymi warunkami prawidłowego rozwoju dziecka we wszystkich jego sferach. Kształtowanie świadomości znaczenia zdrowia to nic innego, jak wdrażanie dziecka do profilaktyki zdrowotnej.

W przedszkolu dziecko uczy się, w jaki sposób dbać o higienę, jak należy się odżywiać, aktywnie spędzać czas na powietrzu – prowadzić zdrowy tryb życia. Zaczyna również dostrzegać związki między chorobą a leczeniem, przezwycięża lęk przed personelem medycznym, rozwija sprawność ruchową. Powodzenie działań podejmowanych przez nauczycieli w tym zakresie uzależnione jest od współpracy ze środowiskiem rodzinnym dziecka.

Zadania z obszaru dotyczącego zdrowia ściśle wiążą się z kształtowaniem nawyków kulturalno-higienicznych, dbałością o bezpieczeństwo, w tym z właściwym zachowaniem się podczas różnych zjawisk atmosferycznych. Zagadnienia te należy omawiać nie tylko podczas głównych zajęć, ale i w różnych sprzyjających momentach w czasie pobytu dziecka w przedszkolu. Każda naturalna sytuacja, taka jak jedzenie posiłków, wyjście na spacer, zabawa w ogrodzie, jest okazją do przekazania treści prozdrowotnych, jak i kształtowania pożądanych nawyków.

Zdrowe dziecko przejawia naturalną potrzebę podejmowania wysiłku fizycznego i pokonywania przeszkód. Spontaniczne działania ruchowe rozwijają motorykę i mają wpływ na dojrzewanie układu nerwowego dziecka. Aktywność fizyczna wzmacnia układ mięśniowy, pobudza funkcje fizjologiczne, takie jak oddychanie, krążenie, przemianę materii, rozwija wyobraźnię i pamięć ruchową. Dziecko poznaje siebie i swoje możliwości – opanowuje nowe umiejętności. Aktywny wypoczynek na świeżym powietrzu jest korzystny dla całego organizmu, hartuje go i wzmacnia odporność na choroby. Dzieci powinny spędzać na powietrzu co najmniej 2–3 godziny dziennie przy sprzyjających warunkach atmosferycznych bez względu na porę roku.

Aby móc rozwijać sprawność fizyczną dzieci, należy stworzyć bezpieczne warunki, zadbać o odpowiednie przybory niezbędne do przeprowadzania zabaw ruchowych, ćwiczeń porannych i zajęć gimnastycznych. Najmłodszym dzieciom przynajmniej 3 razy w ciągu dnia proponujemy zabawy uwzględniające różne formy ruchu. Dzięki nim ćwiczą koordynację ruchową, uczą się poruszania w przestrzeni, kształtują świadomość własnego ciała, poznają swoje możliwości fizyczne. Z dziećmi starszymi dodatkowo prowadzimy codzienne ćwiczenia poranne i co najmniej 2 razy w tygodniu – zajęcia gimnastyczne, mające na celu kształtowanie prawidłowej postawy ciała. Zarówno zabawy, jak i ćwiczenia ruchowe powinny być organizowane w formie zabaw naśladowczych.

Należy pamiętać o predyspozycjach wychowanków, które są różne w zależności od wieku i poziomu rozwoju ruchowego. Kościec dziecka nie jest w pełni ukształtowany – jest elastyczny i dzięki temu odporny na złamania. Mięśnie są słabe i wiotkie, więzadła delikatne i luźne. Niewłaściwie prowadzone ćwiczenia mogą wywoływać złe nawyki ruchowe, a w efekcie – wady postawy.

Przy doborze zabaw i ćwiczeń ruchowych dla dzieci w określonym wieku pomocą dla nauczyciela są gotowe zestawy opracowane przez specjalistów w zakresie wychowania

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

fizycznego. Również muzyka i atrakcyjne przybory wzbogacają zajęcia ruchowe. Prowadzenie zabaw ruchowych przy muzyce sprzyja umuzykalnieniu dzieci – rozwija ich poczucie rytmu i pamięć muzyczno-ruchową. Systematycznie i celowo prowadzone ćwiczenia kształtują ogólną sprawność, zręczność, koordynację ruchową i sylwetkę. W czasie zajęć gimnastycznych dziecko rozwija także cechy charakteru, takie jak odwaga, samodzielność, wytrwałość.

Ważne jest, aby wychowankowie w miarę swoich możliwości uczestniczyli w zabawach ruchowych, nabywając nowe umiejętności.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia;
- 2) dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że przyjmowanie lekarstw i zastrzyki są konieczne;
- 3) jest sprawne fizycznie lub jest sprawne w miarę swoich możliwości, jeżeli jest dzieckiem mniej sprawnym ruchowo;
- 4) uczestniczy w zajęciach ruchowych, w zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

dbałości o zdrowie

1 ETAP

- przyzwyczajają się do zdrowego trybu życia
  - zaczyna orientować się w codziennym rytmie dnia
  - zauważa, że posiłki spożywane są o określonych porach
  - bawi się chętnie na powietrzu
  - rozumie potrzebę poobiedniego odpoczynku
  - zachowuje się spokojnie w czasie odpoczynku, aby nie przeszkadzać kolegom
- poznaje zasady właściwego odżywiania się
  - rozumie, że jedzenie owoców i warzyw ma pozytywny wpływ na zdrowie
  - wie, że trzeba zachować umiar w jedzeniu słodczy
  - próbuje nowych wartościowych potraw (z wyłączeniem tych, które wywołują u niego alergię albo szczególną niechęć)
  - określa smak i zapach potraw
  - rozpoznaje i próbuje nazywać spożywane potrawy
- zaczyna dostrzegać związek między chorobą a leczeniem
  - zgłasza nauczycielowi złe samopoczucie i każde zranienie
  - pozwala sobie zmierzyć temperaturę
  - poddaje się spokojnie badaniu u lekarza
  - przyjmuje lekarstwa podawane przez osobę dorosłą
  - wie, że trzeba chodzić do stomatologa

2 ETAP

- zna zasady mające wpływ na zdrowie
  - przestrzega ustalonego rytmu dnia

- wie, że ruch i przebywanie na świeżym powietrzu sprzyja zdrowiu
  - orientuje się w zasadach zdrowego żywienia
    - wie, jakie produkty trzeba jeść, aby być zdrowym
    - przestrzega ustalonych zasad jedzenia słodczy
    - pamięta, czego nie wolno mu jeść, jeżeli cierpi na alergię
    - próbuje wszystkich potraw i określa ich smak
    - rozpoznaje produkty wykorzystane do przygotowania określonych potraw, np. warzywa w zupie jarzynowej lub surówce, owoce w kompocie
  - dostrzega związek między chorobą a leczeniem
    - zgłasza nauczycielowi odczuwane dolegliwości (ból głowy, brzucha, gardła) i skaleczenia
    - rozumie potrzebę wizyty u lekarza w przypadku odczuwania objawów choroby (katar, kaszel, ból)
    - wie, że przyjmowanie leków jest konieczne, aby powrócić do zdrowia
    - stara się zachować spokój w czasie przeglądów stomatologicznych i leczenia zębów
    - rozumie, dlaczego trzeba opatrzyć każde zranienie
- 3**
ETAP
- dba o świadomość o zdrowiu, stosując się do określonych zasad
    - wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma ruch na świeżym powietrzu
    - dostrzega zmiany zachodzące we własnym organizmie pod wpływem aktywności ruchowej, np. zmęczenie, przyspieszony oddech, pocenie się, szybsze bicie serca
    - dba o bezpieczeństwo swoje i innych
  - stara się przestrzegać zasad zdrowego żywienia
    - zna podstawowe zasady prawidłowego odżywiania się
    - rozumie, dlaczego trzeba ograniczać jedzenie takich produktów, jak słodczy, chipsy, napoje gazowane
    - wie, które produkty są zdrowe i potrzebne do prawidłowego funkcjonowania organizmu, a które można spożywać tylko czasami
    - potrafi wybrać produkty spożywcze odpowiednie na śniadanie, obiad, podwieczorek, czy kolację
    - wie, dlaczego należy jeść dużo owoców i warzyw, pić soki i wodę
    - orientuje się, że określone przyprawy, np. zioła, sól, cukier, zmieniają smak potraw
    - uczestniczy w przygotowaniu wybranych potraw, np. sałatki, ciasteczek
  - rozumie związek pomiędzy chorobą a leczeniem
    - orientuje się, że dobre samopoczucie ma związek ze zdrowiem
    - rozpoznaje i zgłasza nauczycielowi objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości i potrafi je opisać
    - rozumie, że konieczne jest przyjmowanie leków i poddawanie się nieprzyjemnym zabiegom, np. szczepieniom profilaktycznym, opatrywaniu skaleczeń
    - wie, że dbałość o zęby jest niezbędna dla zdrowia i estetycznego wyglądu
    - rozumie, jaką rolę pełni lekarz i inny personel medyczny w ochronie zdrowia i życia
    - orientuje się, w jakich sytuacjach potrzebna jest szybka pomoc lekarska

rozwijania sprawności ruchowej

1
ETAP

- podejmuje spontanicznie zabawy ruchowe
- porusza się prawidłowo, zachowując równowagę w czasie chodzenia, biegania, podskakiwania w różnym terenie – w sali, ogrodzie, parku
- przyjmuje prawidłową pozycję w siadzie płaskim, w przysiadzie, ze skrzyżowanymi nogami, na krześle
- korzysta z urządzeń i sprzętów przeznaczonych dla najmłodszych dzieci podczas zabaw na powietrzu
  - jeździ na zabawkach na kółkach, odpychając się nogami
  - porusza się na trzykołowym rowerku
  - próbuje jeździć na hulajnodze
  - wchodzi po kilku stopniach na pochyłe drabinki, np. na zjeżdżalnię
- naśladuje sposób poruszania się wybranych zwierząt, np. psa, kota, ptaka
- chodzi swobodnie po zwężonym torze prostym, pokonuje niskie przeszkody, przechodzi z asekuracją po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej
- biega swobodnie do przodu, po obwodzie koła, w wyznaczonym kierunku, do określonego celu i zatrzymuje się na sygnał
- porusza się na czworakach, wspierając się na całych dłoniach i palcach stóp
  - przechodzi pod przeszkodami, np. pod poprzeczką
  - przechodzi przez płaskie przeszkody, np. złożoną szarfę lub rozłożoną skakankę
- podrzuca i chwytą przybory
  - rzuca woreczki, baloniki, piłki różnej wielkości do góry i w różnych kierunkach, oburącz i jedną ręką
  - próbuje rzucać do wyznaczonego celu
  - stara się chwycić piłkę oburącz
- podskakuje w dowolny sposób
- porusza się podskokami do przodu
  - próbuje wskakiwać obunóż np. do obręczy
- uczestniczy w zabawach ruchowych organizowanych przez nauczyciela
  - korzysta w ustalony sposób z przyborów gimnastycznych, np. woreczków, piłek, krążków
  - reaguje na sygnał wzrokowy, słuchowy, gest

2
ETAP

- podejmuje spontanicznie zabawy ruchowe, wykorzystując dostępne przybory i przyrządy, np. obręcz, krążki, piłki
- porusza się swobodnie, dostosowując sposób ruchu do określonych warunków, np. chodzenie po trawie, piasku, zwężonej przestrzeni
- korzysta ze sprzętu przeznaczonego dla dzieci w tym wieku, np. drabinki, huśtawki, zjeżdżalnię
  - jeździ na trzykołowym rowerku, hulajnodze
  - porusza się po płaszczyznach o małym kącie nachylenia, np. podesty do urządzeń ogrodowych, górka
  - wspina się swobodnie po drabinkach i zstępuje z nich, prawidłowo chwytając szczeble
  - podejmuje próby poruszania się po przeplotni

- umie sprawnie się poruszać
    - potrafi biegać i chodzić na palcach
    - umie chodzić stopa za stopą
    - chodzi po wyznaczonej linii, po śladach, między przeszkodami, np. między szczelami drabinki
    - przechodzi po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej
    - chodzi na czworakach do przodu i do tyłu, przekraczając płasko ułożone przeszkody, np. przybory gimnastyczne (obręcze, liny, pałeczki)
    - biega pewnie, zmieniając kierunek i omijając przeszkody
  - utrzymuje równowagę, stojąc na jednej nodze
  - rzuca, chwytą i toczy przybory
    - rzuca na odległość i do celu, oburącz i na zmianę: ręką lewą i prawą
    - chwytą oburącz i próbuje chwycić jedną ręką
    - toczy piłki, zmieniając kierunek
    - próbuje toczyć obręcz i krążki
  - podskakuje i przeskakuje przeszkody
    - wykonuje swobodnie podskoki w miejscu i w przód
    - przeskakuje przez narysowane linie lub płasko ułożone przybory
    - wskazuje obunóż do obręczy lub ułożonej szarfy
  - uczestniczy w zajęciach ruchowych organizowanych przez nauczyciela
    - naśladuje ruchy demonstrowane przez nauczyciela
    - zmienia sposób poruszania się zgodnie z poleceniem
    - przyjmuje prawidłowo określoną postawę, np. siad skrzyżny, leżenie na plecach, brzuchu
-
- 3**
ETAP

  - podejmuje chętnie różnego rodzaju aktywność fizyczną
  - organizuje samodzielnie zabawy ruchowe w ogrodzie przedszkolnym, parku
    - swobodnie porusza się po przeplotni
    - próbuje jeździć na rowerze
    - porusza się swobodnie na hulajnodze
    - skacze, siedząc na piłce
    - zeskakuje z małego wzniesienia
  - dostosowuje sposób poruszania się do panujących warunków, np. ostrożne stąpa po lodzie, omija kałuże
  - kontroluje utrzymywanie prawidłowej postawy ciała w czasie stania, siedzenia, chodzenia i biegania
  - porusza się sprawnie, zachowując równowagę
    - biega swobodnie w różnym tempie
    - przechodzi po powierzchniach zwężonych i uniesionych, np. po belce odwróconej ławeczki, równoważni
    - porusza się na czworakach, zmieniając kierunek i pokonując przeszkody
    - próbuje manipulować przyborami w trakcie poruszania się, np. chodzi, przekładając woreczek z ręki do ręki
    - próbuje utrzymać ciało w pozycji równoważnej, np. „jaskółka”

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- rzuca, chwyta i toczy przybory
  - rzuca oburącz, a także ręką lewą i prawą
  - chwyta oburącz piłkę odbitą o ziemię lub o ścianę
  - rzuca do wyznaczonego celu, np. piłką, kasztanami, śnieżkami na zmianę: prawą i lewą ręką
  - przerzuca piłkę ponad przeszkodą
  - toczy przybory ręką lewą i prawą, biegnąc i omijając przeszkody
- podskakuje i przeskakuje przeszkody
  - skacze na skakance obunóż
  - przeskakuje przeszkody płaskie
- uczestniczy w zajęciach ruchowych organizowanych przez nauczyciela
  - ustawia się sprawnie w określony sposób i potrafi zmienić miejsce i układ ustawienia
  - uczestniczy w grach zespołowych o ustalonych zasadach
  - bierze udział w zabawach z elementem współzawodnictwa
  - wykonuje poprawnie ćwiczenia według pokazu i instrukcji słownej
  - powtarza określone ruchy zgodnie z podaną sekwencją
  - pokonuje tor przeszkód, przechodząc z jednego przyrządu na drugi

Sposoby realizacji:

- improwizacja ruchowa Rudolfa Labana – rozwija inwencję twórczą, kształtuje świadomość własnego ciała, poczucie ciężaru, czasu i przestrzeni, uczy adaptacji ruchów własnych do ruchów partnera lub grupy;
- zabawy ruchowe prowadzone według metody „Pracy szkolnej” Karola Orffa – rozwijają sprawność ruchową w powiązaniu z muzyką i słowem oraz ekspresję twórczą;
- zabawy ruchowe prowadzone metodą „Ruchu Rozwijającego” Weroniki Sherborne – pozwalają na poznanie przestrzeni swojego ciała, uczą koncentracji oraz kontroli zachowania, doskonałą płynność ruchów, rozwijają poczucie siły, delikatność i wrażliwość;
- zabawy ruchowe uwzględniające różne formy ruchu (należy pamiętać o tym, aby w jednym dniu nie powtarzały się zabawy z dominacją tej samej formy ruchu):
  - orientacyjno-porządkowe – kształtują umiejętność poruszania się w grupie, ćwiczą orientację, szybkość reakcji, spostrzegawczość, wdrażają do przestrzegania określonych zasad,
  - bieżne – rozwijają koordynację ruchów, wytrzymałość, pobudzają pracę serca i zwiększają pojemność płuc,
  - z elementem czworakowania – wzmacniają mięśnie ramion i brzucha, odciążają pracę mięśni grzbietu i nóg,
  - z elementem równowagi – rozwijają koordynację ruchową,
  - z elementem skoku i podskoku – ćwiczą duże grupy mięśniowe, pobudzają pracę serca i płuc, przyspieszają krążenie krwi i przemianę materii,
  - z elementem rzutu, celowania, toczenia – rozwijają koordynację wzrokowo-ruchową i zręczność,
  - z elementem wspinania i wstępowania na przyrządy – wpływają na wzmocnienie mięśni tułowia i ramion, wyrabiają w dzieciach odwagę;
- ćwiczenia poranne i gimnastyczne – należy prowadzić, uwzględniając podstawowe zasady: dostosowanie zadań do możliwości dzieci, przechodzenie od ćwiczeń łatwiejszych

do wymagających większego wysiłku, rozpoczynanie ćwiczeń od dużych grup mięśniowych, po intensywnych czynnościach prowadzenie zabaw o małym natężeniu ruchu;

- zawody i gry sportowe na powietrzu – mobilizują do podejmowania wysiłku, uczą współzawodnictwa, rozwijają ambicję i wytrwałość;
- zabawy na śniegu i lodzie oraz w wodzie – hartują organizm, ćwiczą orientację, odwagę, szybkość reakcji, doskonałą koordynację ruchów.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa dydaktyczna „Czerwone jabłuszko” – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap
(zajęcia z całą grupą)

Cele:

- rozpoznawanie nazw owoców rosnących w sadzie
- rozumienie znaczenia owoców jako źródła witamin i zdrowia
- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- porządkowanie przedmiotów według rodzaju
- rozwijanie zmysłu dotyku, smaku i węchu
- wzbogacanie zasobu słownictwa i wypowiedzi słownych

Umiejętności w zakresie dbałości o zdrowie:

1
ETAP

- poznaje zasady właściwego odżywiania się
  - rozumie, że jedzenie owoców i warzyw ma pozytywny wpływ na zdrowie
  - określa smak i zapach potraw
  - rozpoznaje i próbuje nazywać spożywane potrawy

2
ETAP

- orientuje się w zasadach zdrowego żywienia
  - wie, jakie produkty trzeba jeść, aby być zdrowym
  - próbuje wszystkich potraw i określa ich smak
  - rozpoznaje produkty wykorzystane do przygotowania określonych potraw, np. warzywa w zupie jarzynowej lub surówce, owoce w kompocie

Pomoce:

Ilustracja przedstawiająca drzewa owocowe, tekst wiersza *Jesień* M. Konopnickiej⁶, naturalne okazy owoców (jabłka, gruszki, śliwki), 3 koszyki, kompoty z jabłek, śliwek i gruszek, plastikowe kubeczki, nagranie wesołej piosenki, emblematy owoców na tasiemkach.

Przebieg:

1. Powitanie dzieci rymowanką:

*Chłopcy, dziewczynki, dalej śpieszmy się!
Zabawa nas woła. Zapraszamy do koła.*

⁶ M. Konopnicka, *Jesień*, w: T. Dziurzyńska, H. Ratyńska, E. Stójowa, *A jak będzie słońce... A jak będzie deszcz...*, WSiP, Warszawa 2001.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI

2. Dzieci siadają przed tablicą, na której umieszczona jest ilustracja przedstawiająca drzewa owocowe z czerwonymi jabłkami, żółtymi gruszkami i fioletowymi śliwkami – po kilka drzew jednego rodzaju. Wspólnie z nauczycielem recytują wiersz *Jesień* M. Konopnickiej.
3. Nauczyciel mówi dzieciom, że ma dla nich prezent, i pokazuje koszyk pełen jesiennych owoców. Wyjaśnia, że owoce są smaczne i zdrowe, bo zawierają wiele witamin. Dlatego należy jeść dużo owoców, żeby nie chorować. Dzieci wypowiadają się, odwołując się do posiadanych wiadomości.
4. Nauczyciel wręcza każdemu dziecku owoc, wkładając go do rąk wyciągniętych do przodu lub * do tyłu (za plecami). Dzieci rozpoznają po wyglądzie lub kształcie, jaki mają owoc, i podają jego nazwę. Nauczyciel prosi również, aby powąchały i dokładnie obejrzały owoce. Chętne dzieci starają się opisać ich wygląd (kolor i kształt), określić zapach, stwierdzić, czy są twarde czy miękkie. Wszystkie dzieci sprawdzają dotykiem, czy ich owoc ma gładką skórę, czy chropowatą (np. jabłka i śliwki mają skórę gładką i błyszczącą; gruszki – chropowatą i matową).
5. Układanie owoców różnego rodzaju w osobnych koszykach. Nauczyciel prosi dzieci o ułożenie owoców w taki sposób, aby w osobnych koszykach były: jabłka, gruszki i śliwki. Pani woźna odnosi owoce do kuchni, aby panie kucharki przygotowały je do spożycia.
6. Zabawa ruchowa „Owocowy taniec”. Każde dziecko otrzymuje emblemat owocu zawieszony na tasemce. Dzieci siadają w rozsypce na podłodze. Kiedy nauczyciel włącza muzykę, podnoszą się i tańczą tylko te dzieci, które mają emblemat wskazany przez nauczyciela.
* Dzieci są zachęcane, aby zapraszały do tańca kolegów, którzy nie rozpoznali rysunku. Zabawę powtarzamy, tak aby wszystkie dzieci mogły zatańczyć.
7. Pani woźna przynosi na talerzyku pokrojone owoce. Nauczyciel zaprasza dzieci do spróbowania i określenia ich smaku. Sam też zjada kawałki owoców podkreślając, że są smaczne i bardzo zdrowe. Dzieci mówią, jaki owoc zjadły.
8. Dzieci siadają przy stolikach, na których są przygotowane plastikowe kubeczki. Wyjaśnia, że panie przygotowały bardzo smaczny napój z owoców (pokazuje dzbanki z kompotem jabłkowym, śliwkowym i gruszkowym).
* Dzieci na podstawie zapachu i koloru starają się odgadnąć, z jakich owoców panie ugotowały kompot.
Dzieci próbują kompotu i wskazują obrazek przedstawiający owoc, z jakiego został przygotowany.
9. Przy stolikach piją wybrany przez siebie kompot.

Zabawy na śniegu – praca ze dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- spędzanie aktywnego wypoczynku na powietrzu
- rozwijanie sprawności ruchowej
- poznawanie właściwości śniegu
- stosowanie metod przeciwdziałania marznieniu

Umiejętności w zakresie rozwijania sprawności ruchowej:

2
ETAP

- porusza się swobodnie, dostosowując sposób ruchu do określonych warunków
- umie sprawnie się poruszać
  - chodzi po wyznaczonej linii, po śladach, między przeszkodami, np. między szczeblami drabinki
- rzuca, chwytą i toczy np. przybory
  - rzuca na odległość i do celu, oburącz i na zmianę: ręką lewą i prawą

3
ETAP

- dostosowuje sposób poruszania się do panujących warunków
- porusza się sprawnie, zachowując równowagę
- rzuca, chwytą i toczy przybory:
  - rzuca do wyznaczonego celu, np. śnieżkami na zmianę: prawą i lewą ręką

Pomoce:

Chorągiewki.

Przebieg:

1. Dzieci poruszają się slalomem między chorągiewkami za nauczycielem (po jego śladach), starając się zachować równowagę.
  - * Po pokazie nauczyciela chętnie dzieci samodzielnie, jak najszybciej, pokonują slalom.
2. Lepienie kul ze śniegu i rzucanie nimi w zabawie „Kto dalej”.
  - * Dzieci rzucają śnieżkami do wyznaczonego celu, np. bramki lub tarczy.
3. Wspólne lepienie bałwana.
  - * Zespołowe budowanie ze śniegu według własnego pomysłu.
4. Zabawa „Ciepło w ręce, ciepło w uszy, chociaż śnieg dokoła prószy”. Dzieci naśladują ruchy nauczyciela:
  - wirujące gwiazdki śniegowe – wolne i szybkie obroty wokół własnej osi ze zmianą kierunku;
  - rozcieranie dłoni – klaskanie, poruszanie palcami, zaciskanie i otwieranie dłoni;
  - otrząpywanie śniegu z ubrania – podskoki, strząpywanie śniegu dłońmi;
  - czyszczenie butów ze śniegu – tupanie ze zmianą tempa.

Propozycje literatury

Dbłość o zdrowie i rozwijanie sprawności fizycznej

- opowiadania
  - O grubej Balbinie, o katarze i pierzynie*, M. Kownacka (*Kukuryku na ręczniku*, Siedmioróg, Wrocław 2008)
  - O wróbelku Elemelku, o ziemniaku i bąbelku*, H. Łochocka (*O wróbelku Elemelku*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)
  - Jak choruje Elemelek, jak go leczą przyjaciele*, H. Łochocka (*O wróbelku Elemelku*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)
  - Owocowe przechwałki*, D. Skwark (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- Bieg z przeszkodami*, C. Janczarski (seria *Poczytaj mi, mamo*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984)
- wiersze
Jak kotek zwierzęta mlekiem częstował, H. Bechlerowa (Nasza Księgarnia, Warszawa 1990)
Na zdrowie, B. Lewandowska (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)
Zabawy zimą, W. Kostecka (J. Kopała, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny, cz. 2, „Przedszkole pięciolatka”*, Edukacja Polska, Warszawa 2009)
Marsjanie i śniadanie, M. Strzałkowska (*Wiersze z kanapy*, Papilon, Poznań 2008)
  - bajka muzyczna
O Tadku Niejadku, babci i dziadku, W. Chotomska (*Bajki-Grajki*, CD, Omedia, Warszawa 2008).

OBSZAR 6. Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych

Dziecko rozpoczynające naukę w szkole powinno znać zasady warunkujące jego bezpieczeństwo i respektować je, rozumieć, dlaczego obowiązują, oraz wiedzieć, jakie są konsekwencje ich nieprzestrzegania.

Wraz z rozwojem sprawności ruchowej dziecka zwiększają się jego możliwości oraz obszar działania. Dziecko staje się bardziej samodzielne, a tym samym może znaleźć się w całkiem nowych dla niego sytuacjach. Nie posiada jeszcze wystarczającej wiedzy i doświadczeń, aby przewidzieć, jakie niosą ze sobą niebezpieczeństwa i uniknąć ich.

Wdrażanie do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych odbywa się poprzez uświadamianie wychowankom zagrożeń, jakie mogą wystąpić w najbliższym otoczeniu. Zadaniem nauczyciela jest wskazanie sposobów zapobiegania ich powstawaniu oraz pokazanie, jak radzić sobie w sytuacjach trudnych i niebezpiecznych.

Uczenie dzieci pożądanых zachowań odbywa się poprzez:

- przyzwyczajanie do przestrzegania ogólnych zasad bezpieczeństwa i dostarczanie wiedzy na ten temat;
- przewidywanie biegu wydarzeń;
- doskonalenie umiejętności korzystania z różnych urządzeń;
- usamodzielnianie i kształtowanie postawy odpowiedzialności za własne postępowanie.

Wdrażanie dzieci młodszych do przestrzegania zasad bezpieczeństwa opiera się na wprowadzeniu koniecznych nakazów i zakazów, które muszą bezwzględnie respektować. Starsze przedszkolaki powinny już rozumieć, dlaczego istnieją określone przepisy obowiązujące nie tylko dzieci, ale także ludzi dorosłych. W przedszkolu nauczyciel razem z dziećmi ustala zasady bezpiecznej zabawy. Ma to szczególną wartość, ponieważ sprzyja zrozumieniu konieczności wprowadzenia ograniczenia swobodnego zachowania w określonych sytuacjach i zachęca do przestrzegania wspólnie opracowanych norm.

Kształtowanie u dzieci czynnych postaw, wskazujących na dbałość o bezpieczeństwo własne i innych, obejmuje:

- poznanie i przestrzeganie zasad bezpiecznej zabawy w domu, przedszkolu, na powietrzu;
- rozpoznawanie zagrożeń i nabywanie umiejętności ich unikania;
- radzenie sobie w sytuacji trudnej i odważne prośenie o pomoc;
- zachowanie ostrożności w stosunku do obcych ludzi, nieznanymi zwierząt i roślin;
- doskonalenie umiejętności bezpiecznego poruszania się po drogach i korzystania ze środków komunikacji.

Nabywanie nawyków warunkujących bezpieczeństwo własne oraz innych powinno być prowadzone w ścisłej współpracy ze środowiskiem rodzinnym dziecka. Przyswajanie zagadnień z tego zakresu musi być poparte obserwacją właściwych zachowań osób dorosłych przebywających w najbliższym otoczeniu.

Wychowanie do przestrzegania zasad bezpieczeństwa nie może wywoływać w dzieciach poczucia zagrożenia, ale pewność i przekonanie, że poradzą sobie w nowej sytuacji. Powinny wiedzieć, że mogą liczyć na pomoc dorosłych, i potrafić o nią poprosić.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) wie, jak trzeba zachować się w sytuacji zagrożenia i gdzie można otrzymać pomoc, umie o nią poprosić;
- 2) orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i korzystaniu ze środków transportu;
- 3) zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt i unika ich;
- 4) wie, że nie można samodzielnie zażywać leków i stosować środków chemicznych (np. środków czystości);
- 5) próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie można się bezpiecznie bawić, a gdzie nie.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

zachowania bezpieczeństwa podczas zabaw

1
ETAP

- zna układ pomieszczeń przedszkolnych i ostrożnie porusza się po budynku, zwłaszcza na schodach
- przestrzega określonych reguł w zabawach ruchowych
- wie, jak należy korzystać ze sprzętu terenowego
- bawi się zabawkami zgodnie z ich przeznaczeniem (nie wkłada do ust zabawek i drobnych przedmiotów)
  - informuje nauczyciela o uszkodzeniu zabawki
- nie oddala się od nauczyciela z wyznaczonych pomieszczeń i terenu zabawy
- dotyka urządzeń elektrycznych tylko za zgodą osób dorosłych
  - wie, że nie wolno dotykać gniazdek elektrycznych ani wkładać do nich przedmiotów
- przestrzega zakazu zabawy zapałkami i zbliżania się do ognia, np. palnika gazowego, zapalanej świeczki
- respektuje zakaz dotykania leków i środków chemicznych

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

2 ETAP

- przestrzega zasad zabawy w wyznaczonych pomieszczeniach i na określonym terenie
- stosuje się do obowiązujących reguł w zabawach i grach sportowych
- korzysta z zabawek i sprzętu w sali i w ogrodzie zgodnie z ich przeznaczeniem
- wie, jak bezpiecznie bawić się na powietrzu: nie rzuca kamieniami, nie wchodzi na drzewa, nie biega z ostrymi patykami
- używa przyborów, np. pędzelka, nożyczek, młotka do przybijanki, zachowując zasady bezpieczeństwa
- korzysta z urządzeń elektrycznych tylko w obecności dorosłych
- rozumie niebezpieczeństwo wynikające z zabawy zapalnikami
- nie zbliża się do gorących przedmiotów, np. żelazka, piekarnika, czajnika, garnka
- wie, że nie wolno samodzielnie zażywać lekarstw, i stosuje się do tego zakazu
- nie używa samodzielnie środków chemicznych

3 ETAP

- stosuje się do zawieranych umów o sposobie korzystania z zabawek i sprzętu terenowego
- rozumie, dlaczego należy przestrzegać określonych reguł w zabawach i grach sportowych
- korzysta ze sprzętu gimnastycznego zgodnie z jego przeznaczeniem
- wie, że nie wolno oddalać się z miejsca zabawy bez wiedzy i zgody opiekuna
- próbuje samodzielnie i w bezpieczny sposób organizować sobie czas wolny w przed-szkolu i w domu
- korzysta z przyborów w czasie zabaw indywidualnych we właściwy sposób
- informuje o zauważonych zagrożeniach, np. uszkodzonym sprzęcie, znalezionym szkle czy innych nieznanach przedmiotach
- potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabawy, np. daleko od jezdni, placu budowy, zbiorników wodnych, wysokich pryzm piachu
- zna podstawowe zasady zachowania się nad wodą, w lesie, na placu zabaw, podczas zabawy w domu
- nie uruchamia urządzeń elektrycznych bez wiedzy dorosłych
- przestrzega zakazu zbliżania się do włączonych maszyn i urządzeń
- rozumie, dlaczego nie wolno samodzielnie zażywać lekarstw i używać środków chemicznych stosowanych w gospodarstwie domowym
  - zna przeznaczenie lekarstw oraz środków chemicznych
  - orientuje się, że lekarstwa należy przyjmować tylko na zlecenie lekarza w ściśle określony sposób
  - rozumie, dlaczego w wyniku przypadkowego połknięcia lekarstw lub środków chemicznych konieczna jest szybka pomoc lekarska

przestrzegania zasad bezpieczeństwa na drodze

1 ETAP

- wie, że dziecko samo nie może przebywać na ulicy
  - nie odchodzi od opiekuna
  - przestrzega zakazu zabawy w pobliżu jezdni

2 ETAP

- wie, że dziecko może poruszać się po ulicy tylko pod opieką osoby dorosłej
- nie oddala się na ulicy od osoby dorosłej, np. w czasie oczekiwania na przystanku autobusowym

- rozpoznaje oznaczenia przejść dla pieszych: znak drogowy i pasy
  - zna oznaczenia sygnalizatora świetlnego dla pieszych
  - rozumie rolę policjanta w ruchu drogowym
- 3**
ETAP
- zna i przestrzega podstawowe zasady poruszania się po drogach (po chodniku poruszamy się prawą stroną, po ulicy dziecko idzie za rękę z osobą dorosłą po wewnętrznej stronie chodnika)
  - wie, w jaki sposób można bezpiecznie przejść przez jezdnię na przejściu z sygnalizacją świetlną i bez niej
  - rozpoznaje wybrane znaki drogowe (informacyjne i ostrzegawcze) i wyjaśnia ich znaczenie
  - wie, że może zwrócić się do policjanta w sytuacji zagrożenia, np. gdy się zgubi, gdy załabnie opiekująca się nim osoba, gdy zostało zaczepione przez obce osoby

bezpiecznego korzystania ze środków transportu

- 1**
ETAP
- wie, że może jechać samochodem, siedząc tylko w specjalnym foteliku
  - zachowuje się spokojnie w czasie jazdy
- 2**
ETAP
- stosuje się do poleceń osoby dorosłej w czasie jazdy środkami komunikacji
  - potrafi bezpiecznie zachowywać się podczas jazdy samochodem, tj. spokojnie siedzi w foteliku, przypięty pasami bezpieczeństwa
- 3**
ETAP
- zna zasady korzystania z publicznych środków komunikacji
    - oczekuje spokojnie na przystanku z daleka od jezdni
    - wsiada i wysiada z pojazdu, trzymając się poręczy
    - powstrzymuje się od głośnych rozmów, aby nie przeszkadzać kierowcy i innym pasażerom
    - stoi w jednym miejscu i trzyma się poręczy w czasie jazdy
  - zna zasady bezpieczeństwa podczas podróży samochodem
    - siada w specjalnym foteliku
    - wsiada i wysiada z samochodu zawsze od strony chodnika lub pobocza
    - nie otwiera okna w czasie jazdy
    - przestrzega zakazu wychodzenia na jezdnię na postoju

właściwego zachowania się w sytuacjach zagrożenia

- 1**
ETAP
- przestrzega zakazu brania do rąk nieznanych, znalezionych przedmiotów
  - nie próbuje napojów i potraw bez pozwolenia opiekuna
- 2**
ETAP
- zna przyczyny powstawania pożarów
  - wie, jak należy zachować się w sytuacji zagrożenia, np. pożaru, awarii wody (wzywa na pomoc osobę dorosłą, ucieka z miejsca zagrożenia, nie chowa się w pomieszczeniu)
  - zgłasza nauczycielowi każdą nietypową sytuację, np. złe samopoczucie kolegi, pojawienie się zwierzęcia na terenie ogrodu
- 3**
ETAP
- potrafi zauważyć sytuację zagrożenia i wie, jak się w niej zachować, np. pożar, wypadek w domu lub na placu zabaw
  - rozumie, dlaczego trzeba przestrzegać zasad ochrony przeciwpożarowej (zakaz zabawy ogniem, rozpalania ognisk)

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- zna numery telefonów alarmowych (policja, pogotowie, straż pożarna oraz ogólny 112) i wie, w jakich sytuacjach trzeba z nich skorzystać
  - umie poprosić o pomoc, dzwoniąc na numery telefonów alarmowych
- wie, do kogo zwrócić się o pomoc w szczególnych sytuacjach, np. gdy się zgubi się na ulicy lub w sklepie (do personelu sklepu, policjanta, osoby z dzieckiem, starszej pani)

właściwego zachowania się wobec obcych osób, zwierząt i roślin

1
ETAP

- wie, co znaczy określenie *obca osoba*
- nie przyjmuje słodyczy i podarunków od osób nieznanych
- nie oddala się z nieznajomą osobą
- przestrzega zakazu dotykania przypadkowo napotkanych zwierząt
- nie zrywa i nie próbuje żadnych owoców bez zgody osoby dorosłej

2
ETAP

- zachowuje rezerwę wobec obcych ludzi
- wie, że nie należy przyjmować podarunków od nieznajomych
- nie opowiada o sobie i swojej rodzinie obcym osobom
- nie odchodzi z miejsca zabawy z nieznaną osobą pod żadnym pretekstem
- nie podchodzi i nie dotyka dzikich zwierząt
- nie głaszcze i nie karmi zwierząt bez zgody opiekuna i właściciela
- wie, jak zachować się w przypadku ataku psa
- przestrzega zakazu zrywania i próbowania owoców bez zgody dorosłych

3
ETAP

- jest ostrożne wobec nieznajomych
- potrafi grzecznie odmówić obcej osobie, kiedy np. czymś je częstuje lub proponuje wspólny spacer
- nie otwiera drzwi mieszkania, kiedy jest samo w domu
- zawsze informuje rodziców o dziwnych zachowaniach osób dorosłych
- wie, jak się zachować w kontaktach ze zwierzętami
- wie, dlaczego nie wolno wkładać do ust i zjadać nieznanych roślin, zwłaszcza jagód i grzybów

Sposoby realizacji:

- zawieranie umów dotyczących zasad zachowania bezpieczeństwa w czasie pobytu w przedszkolu, spacerów i wycieczek – prowadzi do zrozumienia konieczności przestrzegania umów, uczy dostrzegania i unikania zagrożeń;
- spacer i wycieczki – utrwalają znajomość obowiązujących zasad bezpieczeństwa, stwarzają okazję do bezpośredniej obserwacji (np. ruchu ulicznego i sposobów bezpiecznego poruszania się pieszych po ulicy), wdrażają do zachowania ostrożności wobec zwierząt i ptaków żyjących na wolności, są okazją do przypominania o zakazie dotykania i jedzenia nieznanych roślin;
- spotkania z osobami, które dbają o bezpieczeństwo ludzi i udzielają pomocy, np. z policjantem, strażnikiem miejskim, strażakiem, lekarzem, pielęgniarką – umożliwiają poznanie charakteru pracy ludzi różnych zawodów i roli ważnych instytucji, np. ośrodka zdrowia, policji, straży miejskiej. Dzięki nim dzieci dowiadują się, jak należy zachować się w sytuacjach zagrożeń;

- praca z wykorzystaniem ilustracji i historyjek obrazkowych – pomaga rozumieć przyczyny i skutki przedstawionych sytuacji, kształtuje umiejętność dokonywania oceny zdarzenia pod kątem bezpieczeństwa i przewidywania konsekwencji określonych zachowań;
- słuchanie opowiadań, baśni i wierszy oraz oglądanie teatrzyków – rozwijają dziecięcą wyobraźnię, pozwalają na ocenę postępowania bohaterów, umożliwiają identyfikowanie się z postaciami stanowiącymi wzór do naśladowania;
- scenki dramatyczne – pozwalają przećwiczyć określone postawy w bezpiecznym otoczeniu bez poczucia zagrożenia, np. korzystanie z telefonów alarmowych, zachowanie dystansu wobec obcej osoby.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa dydaktyczna „Tak czy nie?” – zajęcia z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap
(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- utrwalenie świadomości zakazu dotykania niebezpiecznych przedmiotów
- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- rozwijanie umiejętności kojarzenia przedmiotu przedstawionego na obrazku z jego cechami i zastosowaniem
- rozumienie konieczności przestrzegania reguł zabawy

Umiejętności w zakresie zachowania bezpieczeństwa podczas zabaw:

1
ETAP

- dotyka urządzeń elektrycznych tylko za zgodą osób dorosłych
  - wie, że nie wolno dotykać gniazdek elektrycznych ani wkładać do nich przedmiotów
- przestrzega zakazu zabawy zapalnikami i zbliżania się do ognia, np. palnika gazowego, zapalanej świeczki
- respektuje zakaz dotykania lekarstw i środków chemicznych

2
ETAP

- korzysta z urządzeń elektrycznych tylko w obecności dorosłych
- rozumie niebezpieczeństwo wynikające z zabawy zapalnikami
- nie zbliża się do gorących przedmiotów, np. żelazka, piekarnika, czajnika, garnka
- wie, że nie należy samodzielnie zażywać lekarstw, i stosuje się do tego zakazu
- nie używa samodzielnie środków chemicznych

Pomoce:

Obrazki przedstawiające różne przedmioty, z których dzieci mogą samodzielnie korzystać, np. różne zabawki, szczotka do zmywania, grzebień, kredki, i te, których nie wolno im dotykać, np. żelazko, nóż, garnek na kuchence, zapalona zapalniczka, suszarka do włosów; obrazki przedstawiające przedmioty powiązane z poprzednimi.

Przebieg:

1. Dzieci siadają przy stoliku. Nauczyciel wyjaśnia, że ma różne obrazki i jest ciekawy, czy wiedzą, co jest na nich narysowane.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

2. Dzieci nazywają przedmioty przedstawione na obrazkach. Jeżeli nie rozpoznają przedmiotu, należy obrazek odłożyć na bok.
3. Nauczyciel prosi, aby wybrały obrazki przedstawiające przedmioty, z których dzieci mogą samodzielnie korzystać. Dzieci po kolei pokazują, jakie wybrały przedmioty. Jeżeli wśród nich znajduje się taki, którego dziecko nie powinno dotykać, nauczyciel zaprzecza i wspólnie z innymi wyjaśnia, dlaczego nie wolno tego robić, np.: *Nóż służy do krojenia. Jest ostry i można się skaleczyć; Żelazko służy do prasowania. Jest bardzo gorące i można się oparzyć.*
4. Cześć dzieci odchodzi do zabawy.
* Pozostałe dzieci dobierają parami pasujące do siebie obrazki, np. szklanka – czajnik, nóż – chleb, żelazko – kontakt elektryczny, grzebień – lusterko, widelec – talerz.

Sluchanie bajki *Czerwony Kapturek* – zajęcia z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- uważne słuchanie opowiadania nauczyciela
- próby oceny postępowania bohaterów literackich
- rozwijanie wypowiedzi słownych na określony temat
- nabywanie umiejętności odmawiania osobie dorosłej w przypadku propozycji wspólnego spaceru, częstowania słodyczami itp.

Umiejętności w zakresie właściwego zachowania się wobec obcych osób:

2
ETAP

- zachowuje rezerwę wobec obcych ludzi
- wie, że nie należy przyjmować podarunków od nieznajomych
- nie opowiada o sobie i swojej rodzinie obcym osobom

3
ETAP

- jest ostrożne wobec nieznajomych
- potrafi grzecznie odmówić obcej osobie, kiedy np. czymś je częstuje lub proponuje wspólny spacer
- nie otwiera drzwi mieszkania, kiedy jest samo w domu
- zawsze informuje rodziców o dziwnych zachowaniach osób dorosłych

Pomoce:

Ilustracje przedstawiające kolejne sceny bajki, pacynki wilka i Czerwonego Kapturka, scenka do teatrzyków, obrazki przedstawiające nieprawdziwe zjawiska i sytuacje, ilustracje przedstawiające scenki sytuacyjne z udziałem dziecka.

Przebieg:

1. Nauczyciel opowiada dzieciom bajkę *Czerwony Kapturek*.
2. Dzieci układają ilustracje zgodnie z kolejnością zdarzeń. Następnie odtwarzają treść bajki w ten sposób, że każde dziecko po kolei dopowiada jedno zdanie.
3. Rozmowa na temat treści i przesłania bajki. Dzieci próbują dokonać oceny postępowania wilka i Czerwonego Kapturka.
4. Wspólne zastanawianie się, jak powinna postąpić dziewczynka, kiedy spotkała wilka.

5. Odgrywanie scenek z udziałem chętnych dzieci z wykorzystaniem pacynek wilka i Czerwonego Kapturka. Nauczyciel występuje w roli wilka, który proponuje dziewczynce: wspólny spacer, słodycze, podwiezienie samochodem, otworzenie drzwi, kiedy nie ma nikogo dorosłego w domu. Dziecko, które odgrywa rolę Czerwonego Kapturka, może naradzić się z kolegami, jak postąpić w każdej z tych sytuacji.
  6. Część dzieci otrzymuje obrazki, na których trzeba odszukać nieprawdziwe zjawiska i sytuacje, np. na sośnie rośnie jabłko, jeź wchodzi na pień drzewa, Czerwony Kapturek ma niebieską czapkę, z dziupli wygląda zając. Po wykonaniu zadania dzieci odchodzą do zabaw dowolnych.
- * Nauczyciel wyznacza zespoły dzieci. Każdy zespół otrzymuje obrazek z inną scenką, np. dziecko stoi samo przed windą, na placu zabaw pan częstuje dziecko cukierkiem, dziecko stoi samo na ulicy i płacze, w kierunku dziecka biegnie pies. Dzieci opowiadają treść obrazka i stwierdzają, jak powinno się zachować dziecko w przedstawionej sytuacji.

Słuchanie bajki może być wstępem do przygotowania inscenizacji. Dzieci wykazujące zdolności warto włączyć do wykonania dekoracji i strojów.

Propozycje literatury

Zachowanie bezpieczeństwa podczas zabaw

- opowiadania
Ostrożnie! Wszystko, co powinno wiedzieć dziecko, żeby mogło bezpiecznie bawić się w domu, G. Kasdepke (Literatura, Łódź 2007)
- Jak to mały Elemelek w wielkim morzu brał kąpiele*, H. Łochocka (*O wróbelku Elemelku*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)
- wiersze
Co rankiem szumi, dudni i buczy?, M. Berowska (J. Kopala, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny, cz. 1, „Przedszkole pięciolatka”*, Edukacja Polska, Warszawa 2009)
- Pstryk*, J. Tuwim (*Najpiękniejsze wiersze*, Ad Oculos, Rzeszów 2008)
- inscenizacja
Lato, lato, co ty na to, M. Terlikowska (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)

Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa na drodze

- opowiadania
Jak wróbelek Elemelek leśną dróżką szedł w niedzielę, H. Łochocka (*O wróbelku Elemelku*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)
- wiersze
Światło czerwone, światło zielone, M. Berowska (J. Kopala, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny, cz. 1, „Przedszkole pięciolatka”*, Edukacja Polska, Warszawa 2009)
- Pies z ulicy Bałamutów*, W. Chotomska, W. Bisko (Jaworski, Warszawa 2004)

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Światła na skrzyżowaniu, W. Faber („Miś Przyjaciel najmłodszych”, 1972, nr 20)

Sygnaly świetlne, D. Gellnerowa (*Wiersze, inscenizacje, opowiadania, zagadki w edukacji komunikacji drogowej...*, wybór i oprac. E i J. Frątczakowie, Bydgoszcz 1995)

Gdy zamierzasz przejść ulicę, W. Chotomska (*Wiersze, inscenizacje, opowiadania, zagadki w edukacji komunikacji drogowej...*, wybór i oprac. E i J. Frątczakowie, Bydgoszcz 1995)

Uwaga – czerwone światło, M. Terlikowska (*Wiersze, inscenizacje, opowiadania, zagadki w edukacji komunikacji drogowej...*, wybór i oprac. E i J. Frątczakowie, Bydgoszcz 1995)

Właściwe zachowanie się w sytuacjach zagrożenia

- opowiadania

Filonek gasi pożar i dostaje medal, G. Knutsson (*Przygody Filonka bez ogonka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2007)

Wawa i jej pan, J. E. Kucharski (H. Kruk, *Wybór literatury do zabaw i zajęć w przedszkolu z komentarzem metodycznym*, WSiP, Warszawa 1990)

Baśń o Czerwonym Kapturku, E. Szelburg-Zarembina (*Bardzo dziwne opowieści*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1988)

O wilku i siedmiu kozłatkach, J. i W. Grimm (*Księga bajek braci Grimm*, Elżbieta Jarmołkiewicz, Zielona Góra 1998)

OBSZAR 7. Wychowanie przez sztukę

– dziecko widzem i aktorem

W przedszkolu przygotowanie dziecka do roli widza i aktora odbywa się poprzez:

- uczestnictwo w przedstawieniach teatralnych, pokazach filmowych i koncertach muzycznych;
- rozwijanie szeroko rozumianej aktywności twórczej;
- słuchanie utworów literatury dziecięcej;
- zabawy teatralne.

Umiejętności bycia widzem nabywa dziecko podczas oglądania teatryków w wykonaniu nauczyciela, inscenizacji przygotowanych przez starszych kolegów, kukiełkowych i aktorских przedstawień teatralnych, koncertów muzycznych oraz w trakcie imprez organizowanych na terenie przedszkola. Uczestnicząc w przedstawieniu jako widz, żywo reaguje na to, co dzieje się na scenie, uczy się kulturalnego zachowania w czasie spektaklu teatralnego. Utożsamia się z postaciami – współodczuwa i przeżywa losy bohaterów, dokonuje oceny ich postępowania. Wreszcie rozróżnia bohatera pozytywnego i negatywnego oraz rozumie pojęcia *dobro* i *zło*.

Udział dziecka w różnego typu przedstawieniach pozwala na obcowanie z językiem literackim i dostrzeganie piękna mowy ojczystej.

Naturalnym przygotowaniem do uważnego oglądania widowisk jest włączanie wychowanka do pośredniego w nich udziału. Dziecku sprawi radość fakt, że przedstawienie wystawiane przez kolegów rozgrywa się na tle wykonanych przez niego dekoracji lub z wykorzystaniem

samodzielnie zrobionej kukielki. Sprzyja to koncentrowaniu uwagi dziecka na toczącej się akcji oraz pilnemu obserwowaniu historii bohatera-kukielki.

Ważne jest, aby nauczyciel towarzyszył dzieciom w czasie spektaklu, obserwował ich reakcje na to, co dzieje się na scenie, a w razie potrzeby wyjaśniał niezrozumiałe fragmenty. Po obejrzeniu przedstawienia warto zaproponować działania umożliwiające dzielenie się swoimi wrażeniami zarówno w formie wypowiedzi słownych, jak i plastycznych.

Nauka prawidłowego zachowania się w teatrze, na koncercie lub przedstawieniu organizowanym w sali przedszkolnej odbywa się w trakcie rozmów prowadzonych przed zapowiadzanym występem. Nauczyciel wyjaśnia dzieciom:

- w jaki sposób zajmujemy miejsca;
- w których momentach nagradzamy aktorów oklaskami;
- dlaczego rozmowy czy głośnie czynności przeszkadzają innym widzom.

Zabawy teatralne, organizowane przez nauczyciela, a także spontanicznie podejmowane przez dzieci, polegają na przenoszeniu się w świat fikcji i wcielanie w różne postacie. Oddziałują na całą osobowość wychowanków – rozwijają wyobraźnię i wrażliwość, kształtują umiejętność świadomego posługiwania się słowem i mową ciała, zwiększają poczucie własnej wartości.

W czasie zabaw i zajęć przygotowujących do roli aktora dzieci mogą dowiedzieć się, jak powstaje sztuka teatralna, i wzbogacić zasób słownictwa o nowe pojęcia związane z teatrem (np. *reżyser, rekwizyty, dekoracja, kostiumy, pantomima*).

Najprostszą formą działalności teatralnej jest zabawa tematyczna, w której już najmłodsze dzieci przyjmują na siebie określone role, odtwarzając to, co wcześniej zaobserwowały, zapamiętały i przeżyły. Zabawa, której przebieg zależy od doświadczeń dzieci, ma duży wpływ na kształtowanie się postaw moralnych i pomaga w rozładowaniu nagromadzonych emocji.

Organizowanie przedstawień kukielkowych i teatrzyków cieni wymaga zapoznania wychowanków z tekstem literackim. Ekspresyjny sposób opowiadania i recytacji wierszy wywołuje zainteresowanie dzieci, ułatwia zrozumienie i przeżycie treści oraz pobudza do spontanicznego wypowiadania się na temat wysłuchanego utworu. Tak przedstawiony tekst zachęca do podejmowania zabaw inscenizowanych. Dzieci przeżywają losy bohaterów literackich, utożsamiają się z nimi, często naśladują ich postępowanie. Przygotowując się do odgrywania roli, wyrażają emocje za pomocą brzmienia głosu, wyrazu twarzy, gestów. Doskonałą również umiejętność prowadzenia dialogu, uczyć się planowania kolejnych scen, współdziałania z kolegami-aktorami. Tego rodzaju działalność można także oprzeć na całkiem nowych historiach, wymyślonych przez przedszkolaków. Udostępnianie kukielek i pacynek do swobodnych zabaw umożliwia im fantazjowanie i tworzenie spektakli według własnych pomysłów.

W zabawach pantomimicznych, polegających na przedstawieniu gestem, mimiką – czyli bez użycia słów – określonych sytuacji, dzieci nabywają umiejętność świadomego kontrolowania własnych ruchów.

Przygotowanie inscenizacji okolicznościowych według określonego scenariusza wymaga od dzieci wyboru roli, zapamiętania tekstu i kolejności scen przedstawienia. Biorąc udział w występach publicznych, pokonują nieśmiałość i uczą się współpracy w zespole.

Udział w przedstawieniach – zarówno w charakterze aktora, jak i widza – jest dla dzieci doskonałą zabawą, dostarczającą im wielu emocji.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) wie, jak należy się zachować na uroczystościach, np. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie;
- 2) odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługując się mową, mimiką, gestem i ruchem; umie posługiwać się rekwizytami (np. maską).

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

aktywnego uczestniczenia w różnego typu przedstawieniach

1
ETAP

- uczestniczy w przedstawieniach teatralnych organizowanych na terenie przedszkola
  - stara się śledzić treść spektaklu
  - wyraża spontanicznie swój stosunek emocjonalny do przedstawianych treści
  - uczy się odpowiednio reagować na sceny przedstawienia
  - nagradza aktorów brawami po występie

2
ETAP

- uczestniczy w przedstawieniach teatralnych i koncertach organizowanych na terenie przedszkola i poza nim, np. w teatrze, w bibliotece, w domu kultury
- wie, jak należy zachować się w trakcie przedstawienia lub koncertu
  - nagradza aktorów (muzyków) brawami po przedstawieniu
- śledzi z uwagą przebieg przedstawienia
  - reaguje żywo na sceny zawarte w spektaklu
  - dostrzega humor słowny i sytuacyjny zawarty w przedstawieniu
  - próbuje odczytywać emocje wyrażane przez aktorów, określać nastrój przedstawianych sytuacji (radosne i smutne)
- wypowiada się na temat obejrzanego przedstawienia
  - potrafi powiedzieć, kto występował w spektaklu
  - opowiada o swoich wrażeniach, np. co mu się najbardziej podobało i dlaczego

3
ETAP

- zna zasady zachowania obowiązujące w teatrze, w kinie, na koncercie oraz przestrzega ich
  - wie, że należy ubrać się czysto i schludnie, przychodzić punktualnie, nie rozmawiać w czasie przedstawienia, filmu, koncertu, nagradzać brawami aktorów i muzyków po skończonym przedstawieniu i koncercie, po zakończeniu wychodzić z sali spokojnie, nie przepychając się
- uczestniczy aktywnie w oglądanych przedstawieniach teatralnych i filmach
  - śledzi uważnie przebieg przedstawienia i włącza się w akcję widowiska, np. odpowiada na pytania aktorów, powtarza proponowane przez nich teksty, śpiewa piosenki
  - reaguje żywo na to, co dzieje się na scenie i na ekranie
  - rozumie uczucia i emocje bohaterów
  - utożsamia się z postaciami występującymi w przedstawieniu i w filmie
- wypowiada się na temat obejrzanego spektaklu
  - potrafi opowiedzieć własnymi słowami treść przedstawienia i filmu z zachowaniem kolejności zdarzeń

- umie wymienić i opisać postacie występujące w przedstawieniu i w filmie
- próbuje ocenić postępowanie bohaterów
- podejmuje zabawy tematyczne zainspirowane obejrzanym spektaklem

wcielania się w rolę aktora

1 ETAP

- podejmuje proste zabawy tematyczne
- bierze udział w proponowanych przez nauczyciela zabawach na podstawie treści utworu literackiego
- uczestniczy w zabawach organizowanych w formie opowieści ruchowych
- bierze udział w zabawach tematycznych prowadzonych przez nauczyciela
- recytuje krótkie wierszyki i rymowanki ilustrowane gestem i ruchem
  - próbuje kontrolować posługiwanie się głosem (nabieranie oddechu, siła głosu)
- uczestniczy w krótkich występach przygotowanych dla rodziców i dziadków
  - rozumie, na czym polega występ
  - wie, że na występ należy się przygotować, i wkłada kostium, np. czapkę, opaskę przedstawiającą zwierzątko
  - stara się brać udział w przedstawieniu wraz z innymi
  - zachowuje się odpowiednio w roli aktora

2 ETAP

- wypowiada się swobodnie na bliskie mu tematy, np. wyjazd na wakacje, pojawienie się dziecka w rodzinie, przyjęcie urodzinowe
- bawi się rymem i rytmem słów
- podejmuje zabawy tematyczne, w których uczestniczy kilkoro dzieci
- ilustruje ruchem opowiadanie nauczyciela
- odgaduje zagadki pantomimiczne
- pokazuje ruchem wskazane czynności
- recytuje wiersze indywidualnie i w grupie
- stara się kontrolować oddech i brzmienie głosu
  - próbuje posługiwać się intonacją głosu i gestem odpowiednio do treści utworu
- odtwarza własnymi słowami treść dialogu na podstawie poznanego utworu literackiego
- uczestniczy w przygotowaniach do występu, np. wykonuje elementy dekoracji, zaproszenia
- bierze udział w krótkich przedstawieniach i inscenizacjach przygotowywanych z okazji uroczystości przedszkolnych
  - rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie się nim posługiwać
  - współpracuje z kolegami w czasie występu
  - czuje się swobodnie na scenie
  - wie, że swoim występem sprawia radość bliskim
- uczestniczy w imprezach plenerowych, np. Święto Pieczonego Ziemniaka, Dzień Dziecka
  - stara się brać w nich udział zgodnie ze scenariuszem spotkania

3 ETAP

- potrafi dokończyć opowiadanie rozpoczęte przez nauczyciela
- podejmuje próby układania opowiadań na podany i dowolny temat
  - potrafi ułożyć krótkie opowiadanie na podstawie usłyszanego tekstu literackiego
  - umie dokończyć opowiadanie rozpoczęte przez nauczyciela

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- organizuje samodzielnie rozbudowane zabawy tematyczne, wykorzystując rekwizyty i odgrywając określone role
- pokazuje i rozwiązuje zagadki pantomimiczne
- odgrywa scenki na podstawie utworu literackiego lub według własnego pomysłu
  - posługuje się kukiełką lub pacynką
  - tworzy teatrzyk cieni
  - odgrywa scenkę sytuacyjną, prowadząc dialog
- recytuje wiersze indywidualnie i w grupie z podziałem na role
  - stara się mówić poprawnie pod względem artykulacyjnym
  - stosuje odpowiednią modulację głosu
  - interpretuje utwór, posługując się mimiką, gestem i ruchem
  - gospodaruje odpowiednio oddechem w czasie recytacji
- występuje w inscenizacjach i teatrzykach, przyjmując określone role
  - czuje się dobrze w czasie występu
  - przechodzi bez trudu w toku przedstawienia z jednej sceny do drugiej
  - umie, w przypadku zapomnienia kwestii, zastąpić tekst własnymi słowami
  - potrafi zsynchronizować wypowiedziane słowa z ruchem
  - posługuje się rekwizytami
  - wczuwa się w nastrój inscenizacji
  - identyfikuje się ze swoją rolą
- aktywnie uczestniczy w imprezach plenerowych, np. Święto Pieczonego Ziemniaka, Dzień Rodziny
  - pełni rolę gospodarza wobec zaproszonych gości
  - wykonuje przygotowane scenki i tańce, śpiewa piosenki

Sposoby realizacji:

- zabawy tematyczne – rozwijają fantazję, pozwalają dziecku odgrywać określone role, umożliwiają wyrażanie emocji i rozładowanie napięcia;
- scenki sytuacyjne – stwarzają okazję do wypowiedzania się za pomocą słów, gestów, mimiki;
- zabawy pantomimiczne – rozwijają wyobraźnię i pomysłowość, kształtują płynność i lekkość ruchów;
- oglądanie przedstawień teatralnych – uczy kulturalnego zachowania się w miejscach publicznych w czasie przedstawienia, rozwija wyobraźnię, rozbudza emocje;
- przekaz literacki (opowiadania, baśnie, wiersze) – poszerza wiedzę, dostarcza wzorów języka literackiego, rozwija wyobraźnię, pobudza do myślenia, przekazuje wzorce postępowania, stanowi inspirację do zabawy. Swobodne odtwarzanie treści sprzyja poznaniu własnych możliwości interpretacyjnych poprzez stosowanie pauz, modulowanie głosem;
- zabawy dydaktyczne – rozwijają słownictwo (np. poznawanie synonimów wyrazów), sprzyjają nabywaniu umiejętności wyrażania myśli i uczuć, wdrażają do przestrzegania reguł zabawy;

- udział w inscenizacjach w roli aktora – wywołuje głębokie przeżycia mające wpływ na zrozumienie i zapamiętanie utworu. Sprzyja nabywaniu umiejętności analizowania treści, wyodrębnianiu poszczególnych scen, oceniania postępowania bohaterów. Rozwija koncentrację uwagi, pamięć logiczną i wyobraźnię, wzbogaca słownictwo. Kształtuje pewność siebie i wiarę we własne możliwości. Uczy współdziałania w grupie, wdraża do podporządkowania się ustalonym regułom. Inscenizacje są inspiracją do podejmowania samodzielnej zabawy;
- recytowanie wierszy – ćwiczy pamięć i prawidłowy oddech, wdraża do dbałości o wyrazistość i poprawność artykulacyjną wypowiedzianego tekstu.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa inscenizowana na podstawie wiersza *Jak kotek zwierzęta mlekiem częstował* H. Bechlerowej – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- doskonalenie sprawności ruchowej poprzez naśladowanie poruszania się zwierząt
- pogłębianie wiadomości przyrodniczych na temat sposobu odżywiania się zwierząt
- ćwiczenie aparatu artykulacyjnego

Umiejętności w zakresie wcielania się w rolę aktora:

1
ETAP

- bierze udział w proponowanych przez nauczyciela zabawach na podstawie utworu literackiego
- uczestniczy w zabawach organizowanych w formie opowieści ruchowych

2
ETAP

- ilustruje ruchem opowiadanie nauczyciela
- odtwarza własnymi słowami treść dialogu na podstawie poznanego utworu literackiego

Pomoce:

Tekst wiersza *Jak kotek zwierzęta mlekiem częstował* H. Bechlerowej⁷, opaski z sylwetami zwierząt, jakie występują w wierszu, sylwety zwierząt na patyczkach (lub pacynki: kota, koguta, kury, królika, konia), kartki z narysowanymi zwierzętami, sylwety przysmaków zwierząt (mleko w miseczce, ziarna, siano, marchewka).

Przebieg:

1. Powitanie. Nauczyciel zaprasza dzieci na przedstawienie. Posługując się sylwetami, recytuje wiersz *Jak kotek zwierzęta mlekiem częstował* H. Bechlerowej.
2. Rozmowa z dziećmi na temat wiersza. Nauczyciel zadaje pytania, np.:
Czym kotek częstował zwierzęta? Jakie zwierzęta częstował kotek mlekiem? Dlaczego zwierzęta nie chciały pić mleka? Co lubi królik? Co smakuje kogutowi i kurce? Co je konik?

⁷ H. Bechlerowa, *Jak kotek zwierzęta mlekiem częstował*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1990.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

3. Zabawa ruchowa na podstawie wiersza. Nauczyciel ustala z dziećmi, w jaki sposób poruszają się i jakie odgłosy wydają zwierzęta występujące w wierszu.
* Wybiera dzieci, które będą odrywały role: konia, kury, koguta i królika – zakładają one odpowiednie opaski.
Pozostałe dzieci otrzymują opaski z sylwetami kotków. W czasie zabawy naśladują ruchy pokazywane przez nauczyciela. Zgodnie z treścią wiersza podchodzą do kolejnych zwierzątek, witają się w kocim języku i częstują je mlekiem. Zwierzęta odmawiają w języku zgodnym z ich rolą i odchodzą.
4. Dzieci siedzą w kole. Nauczyciel podaje przykłady rymowanek, np.: *Konik – balonik. Kurka – piórka*. Chętne dzieci układają skojarzenia do nazw wybranych przez siebie zwierząt.
5. Przy stolikach dzieci otrzymują narysowane sylwety zwierząt, wybierają i dokleją na kartce ich przysmaki.
* Pozostałe dzieci słuchają nauczyciela, który powtarza wiersz, zapraszając do ilustrowania treści kukiełkami (lub pacynkami). Następnie dzieci samodzielnie odtwarzają dialogi między zwierzątkami.
6. Zakończenie. Nauczyciel sprawdza, czy dzieci rozpoznały zwierzęta i prawidłowo dokleiły sylwety przysmaków.

Zabawa dydaktyczna „Bajkolandia” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap

(zajęcia z całą grupą)

Cele:

- utrwalanie znajomości treści popularnych bajek
- uważne słuchanie nauczyciela
- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- rozwijanie kreatywności i zdolności kojarzenia
- nabywanie umiejętności odgrywania scenek pantomimicznych

Umiejętności w zakresie wcielania się w rolę aktora:

2
ETAP

- odgaduje zagadki pantomimiczne
- pokazuje ruchem wskazane czynności

3
ETAP

- pokazuje i rozwiązuje zagadki pantomimiczne
- odgrywa scenki na podstawie utworu literackiego lub według własnego pomysłu

Pomoce:

Ilustracje przedstawiające sceny kilku znanych przez dzieci bajek, ukryte w domkach z otwieranymi drzwiami, karty od wykonania ćwiczenia graficznego (między dwiema sklejonymi kartkami białego papieru schowany jest kartonowy szablon bajkowej postaci), kartki bloku rysunkowego, kredki.

Przebieg:

1. Powitanie. Nauczyciel zaprasza dzieci do krainy bajek – „Bajkolandii”. Dzieci znajdują w różnych miejscach sali domki z otwieranymi dużymi drzwiami. Wewnątrz domków są ilustracje przedstawiające sceny z bajek: *Czerwony Kapturek*, *Kopciuszek*, *O rybaku i złotej rybce* itp.

2. Nauczyciel z dziećmi podchodzi do kolejnych domków. Na podstawie opowiadanych przez nauczyciela krótkich fragmentów bajek (ok. 3 zdania) dzieci rozpoznają, jaka bajka „mieszka” w tym domku. Dzieci otwierają drzwi, aby sprawdzić, czy poprawnie odgadły tytuł bajki.
3. Nauczyciel wyjaśnia dzieciom, że w „Bajkolandii” odbywają się czasami bale. Żeby odgadnąć, jakie postacie przybyły na bal, część grupy dzieci zamalowuje wybranym kolorem kredki powierzchnię kartki (technika frottage).
* Pozostałe dzieci w porozumieniu z nauczycielem przygotowują scenki z wybranych bajek, np.: wilk spotyka Czerwonego Kapturka, Kopciuszek, uciekając z balu, gubi pantofelek, rybak wyciąga z morza sieć, w którą zaplatała się złota rybka.
4. Po wykonaniu swoich zadań wszystkie dzieci siadają w kole. Następuje prezentacja przygotowanych scenek. Po każdym pokazie dzieci, które rozpoznały swoje postacie (powstałe poprzez zamalowanie kredką), podnoszą kartki do góry. Wykonane prace zostają przypięte na tablicy.
5. Zabawa muzyczno-ruchowa „Bal”. Przy muzyce dzieci wykonują ruchy wskazane przez nauczyciela, np. obracają się wokół własnej osi, tańczą leciutko na palcach, przeskakują z nogi na nogę, idą, kiwając się na boki.
6. Zakończenie. Dzieci dziękują za wspólną zabawę, wykonując ukłony według własnego pomysłu.

Propozycje literatury

Aktywne uczestnictwo w różnego typu przedstawieniach

- inscenizacje
Awantura w kinie, C. Janczarski (*Poczytajmy, posłuchajmy*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975)

Wcielanie się w rolę aktora

- inscenizacje
Deszczowy król. Teatrzyki dziecięce, D. Gellner (WSiP, Warszawa 1998)
Lato, lato, co ty na to, M. Terlikowska (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)
Na jezdni, I. Landau (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)

OBSZAR 8. Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec

Naturalną formą aktywności dzieci od najwcześniejszego okresu życia jest ruch, który w szczególności wpływa na ich ogólny rozwój. Z ruchem związana jest większość zajęć umysłowych prowadzonych w przedszkolu. Melodia piosenki czy wykorzystany w okazjonalny sposób instrument muzyczny ukierunkowują zabawę, działają na wyobraźnię, doskonałą koordynację słuchowo-ruchową, pobudzają aktywność dzieci. Teksty piosenek wzbogacają wiedzę o otaczającym świecie, rozwijają słownictwo dziecka, kształtują osobowość.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Podczas zajęć umuzykalniających doskonalone są praktyczne umiejętności, takie jak śpiewanie czy granie na instrumentach perkusyjnych. Najbardziej popularne instrumenty w przedszkolu to: bębenek, tamburyn, grzechotka, kołatka, drewnianka, tarka, trójkąt, talerze, dzwonki oraz różne przybory wykonane wspólnie z wychowankami. Muzykowanie jest dla dzieci atrakcyjną formą zabawy, która wpływa na zdolność koncentracji uwagi i zdyscyplinowanie, a także rozwija sprawności manualne. Dzięki grze na instrumentach muzycznych dzieci doskonalą poczucie rytmu, wrażliwość na barwę muzyczną, uczą się różnicowania wysokości dźwięku oraz rozpoznawania linii melodycznej.

W organizowanych zabawach tanecznych rozwijają zdolności poruszania się zgodnie z muzyką, zapamiętują proste układy ruchowe. Umuzykalnienie w przedszkolu przewiduje naukę łatwych tańców regionalnych oraz tańców okolicznościowych związanych przeważnie z inscenizacją bajek, opowiadań, wierszy czy organizowaniem uroczystości przedszkolnych. W odróżnieniu od tańców regionalnych, w których uczymy dzieci określonych figur, pozostałe tańce sprzyjają rozwijaniu pomysłowości zarówno nauczyciela, jak i dzieci. Przed rozpoczęciem nauki tańca dzieci powinny dobrze poznać muzykę. W zależności od układu można uczyć równocześnie całą grupę lub rozpocząć od małych zespołów czy pojedynczych par. Kroki i figury powinny być wprowadzane stopniowo, a sama nauka tańca ma polegać na ich łączeniu, zapamiętaniu kolejności, odtwarzaniu całego układu tanecznego i przy tej okazji doskonaleniu estetyki ruchu.

Bardzo ważnym zadaniem jest dostarczanie dzieciom pozytywnych emocji w kontaktach z muzyką. Stwarzając okazje do przeżywania muzyki, kształtujemy osobowość dzieci, rozwijamy ich słuch muzyczny i pamięć muzyczną. Uczymy rozpoznawania nastroju utworu, wyrabiamy poczucie rytmu. Kontakt dzieci z utworami muzycznymi wpływa na rozwój ich zdolności intelektualnych – przyczynia się do doskonalenia spostrzegawczości, umiejętności koncentracji, porównywania, dokonywania analizy i syntezy.

Umiejętności i wiadomości dzieci z zakresu umuzykalnienia powinny być wynikiem ich doświadczeń, które z czasem staną się podstawą właściwego odbioru utworów muzycznych. Prowadzone w przedszkolu ćwiczenia i zabawy uwrażliwiające na barwę dźwięku, rejestr i kierunek linii melodycznej rozwijają wrażliwość słuchową, która jest warunkiem poprawnej wymowy. Wpływają na ogólną sprawność i zręczność ruchową, pobudzają aktywność artystyczną, mobilizują do koncentracji uwagi i logicznego myślenia, doskonalą pamięć i rozwijają wyobraźnię.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowaniu;
- 2) dostrzega zmiany dynamiki, tempa i wysokości dźwięku utworu muzycznego, wyraża je, płaśając lub tańcząc;
- 3) tworzy muzykę, korzystając z instrumentów perkusyjnych (oraz innych przedmiotów), a także improwizuje ją ruchem;
- 4) w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

śpiewania piosenek

1
ETAP

- wykonuje ćwiczenia kształtujące odpowiednią postawę i prawidłowy oddech
- potrafi zaśpiewać łatwe 2-zwrotkowe piosenki
  - śpiewa w grupie wspólnie z innymi dziećmi
  - podejmuje próby śpiewania indywidualnego
- rozpoznaje melodię znanej piosenki zagranej na instrumencie, np. pianinie, nuconej bez słów

2
ETAP

- wykonuje ćwiczenia emisyjne na podstawie znanych piosenek i prostych melodii
  - powtarza za nauczycielem wybrane fragmenty
  - naśladuje pomysły innych dzieci
- powtarza słowa lub krótkie teksty, zachowując podany rytm, tempo oraz właściwą intonację
- słucha uważnie piosenek śpiewanych przez nauczyciela i odtwarzanych z CD
  - wyróżnia w piosence zwrotkę i refren
- śpiewa poznane piosenki
  - rozwija możliwości wokalne poprzez śpiew indywidualny
  - śpiewa z innymi dziećmi, zachowując tempo i rytm
- podejmuje improwizacje głosem
  - śpiewa np. o ulubionej zabawie na podwórku, wymyślając melodię
  - śpiewa na wybrany dowolnie temat do znanej melodii
- odtwarza rytm śpiewanej piosenki
  - wykonuje proste ruchy: podskoki, skłony, obroty
  - wywołuje naturalne efekty dźwiękowe, np. tupie, klaszcze
- rozpoznaje znane piosenki po usłyszeniu fragmentów melodii

3
ETAP

- potrafi wypowiadać pojedyncze zdania i wyliczanki, zmieniając rytm, tempo, intonację, dynamikę lub barwę głosu
- umie określić budowę wysłuchanej piosenki (zwrotki, refren, powtórzenie) i elementy piosenki (słowa, melodia, akompaniament)
- śpiewa poznane piosenki indywidualnie i w grupie, dokładnie i wyraźnie odtwarzając tekst
- pokazuje ręką kierunek linii melodycznej podczas śpiewania piosenki
- wykonuje improwizacje wokalne do krótkich, prostych wierszy czy przysłów
- improwizuje śpiewaną odpowiedź na zadane pytania
- potrafi wykorzystać w improwizacjach muzycznych wyrazy dźwiękonaśladowcze
- zna wybrane piosenki ludowe, zwłaszcza z regionu, w którym mieszka

kształtowania poczucia rytmu i płynności ruchów przy muzyce

1
ETAP

- uczestniczy aktywnie w zabawach ruchowych ze śpiewem
- próbuje ilustrować treść piosenki ruchem
- podejmuje zabawy rytmiczne przy akompaniamencie dowolnego instrumentu muzycznego w formie opowieści ruchowej
  - biega i maszeruje, wykonuje skoki obunóż w miejscu i z pozycji przysiadu podpartego

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- rozpoznaje w zabawach różne elementy muzyki, np. zmianę tempa, dynamiki i rejestru wysokości dźwięku
- reaguje na kilka prostych sygnałów dźwiękowych
- 2 ETAP**
  - umie ustawić się w dwóch kołach, szeregu, parach, luźnej grupie na umówioną melodię
  - potrafi właściwie reagować ruchem na zmianę tempa, dynamiki i wysokości dźwięku, np. przechodzi z biegu do podskoków, z chodzenia na palcach do chodzenia na piętach
  - uczestniczy aktywnie w zabawach przy akompaniamencie muzycznym
  - potrafi przedstawiać ruchem treść piosenek
  - powtarza rytmiczne ruchy improwizowane przez inne dziecko
  - wykonuje improwizacje ruchowe na podany temat
  - naśladuje ruchem postaci, czynności, rzeczy
- 3 ETAP**
  - rozpoznaje akompaniament do biegu, marszu, podskoków
  - reaguje prawidłowo ruchem na zmiany metrum w czasie zabaw z akompaniamentem muzycznym
  - umie wymyśleć własny rytm, np. do naśladowania przez inne dzieci w zabawach zespołowych
  - potrafi swobodnie, według własnego pomysłu, interpretować muzykę ruchem

poznawania sposobów wykorzystania instrumentów muzycznych

- 1 ETAP**
  - zna i nazywa niektóre instrumenty perkusyjne, np. kołatka, grzechotka, bębenek
    - stara się zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym
  - wskazuje w najbliższym otoczeniu przedmioty, które wydają charakterystyczne dźwięki, np. klucze, papier, zegarek
    - próbuje wydobywać dźwięki, manipulując przedmiotami podczas zabawy
  - wywołuje, zgodnie ze słyszaną muzyką, efekty akustyczne, np. klaskanie, stukanie, tupanie, kłaskanie
- 2 ETAP**
  - rozpoznaje i nazywa instrumenty perkusyjne, np.: bębenek, tamburyn, trójkąt, kołatka
    - umie zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym
  - naśladuje przy pomocy instrumentów znane odgłosy, np. wiatru, deszczu
  - wybrzmiewa rytm muzyki i piosenek na instrumentach i przyborach, w tym wykonanych samodzielnie, np. butelka plastikowa z piaskiem, metalowa puszka z fasolą
    - podejmuje w swobodnych zabawach improwizacje instrumentalno-muzyczne
- 3 ETAP**
  - odtwarza proste fragmenty melodii piosenek na takich instrumentach melodycznych, jak cymbałki, ksylofon
  - rozpoznaje po brzmieniu i nazywa instrumenty perkusyjne
  - potrafi zastosować instrumenty perkusyjne i pomoce akustyczne dla ilustrowania zjawisk przyrody, rytmu i melodii
  - podejmuje próby grania własnego akompaniamentu do piosenki

wyrabiania wrażliwości muzycznej

- 1 ETAP**
  - umie z dźwięków mowy odróżnić głos żeński od męskiego
  - odróżnia rejestr dźwięków wydobywanych na pianinie: niski i wysoki

- określa, czy muzyka jest głośna, czy cicha
  - rozróżnia akompaniament szybki i wolny
  - odróżnia dźwięki 3 instrumentów perkusyjnych: grzechotki, kołatki, dzwonków
  - stara się wysłuchać fragmentów muzyki instrumentalnej
    - słucha fragmentów utworów muzyki klasycznej odtwarzanych z CD w czasie wspólnych zabaw
  - uczestniczy w przedszkolu w koncertach muzycznych
- 2**
ETAP
- różnicuje natężenie dźwięków z otoczenia: ciszę i hałas
  - rozpoznaje rejestry dźwięku: wysoki, średni i niski
  - określa w muzyce tempo: szybkie, średnie i wolne
  - odróżnia dynamikę o różnym natężeniu (głośno, cicho, średnio) oraz o natężeniu stopniowanym (coraz ciszej, coraz głośniej)
  - rozróżnia dźwięki kilku instrumentów, np. fletu, pianina, grzechotki, dzwonków
  - potrafi określić charakter muzyki (wesoła, skoczna, smutna)
  - słucha z uwagą muzyki instrumentalnej z nagrań i na przedszkolnych koncertach
- 3**
ETAP
- rozpoznaje odległości dźwięku (bliżej, dalej)
  - jest wrażliwe na niewielkie różnice dźwięku, np. odbicia piłki od podłogi, ściany, dywanu
  - rozpoznaje i określa 3 rejestry wysokości dźwięku (nisko, wyżej, wysoko), 3 rodzaje tempa (wolno, szybciej, bardzo szybko)
  - odróżnia dynamikę o różnym natężeniu (głośno, cicho, średnio)
  - uważnie słucha utworów muzyki instrumentalnej granej na żywo lub odtwarzanej
  - rozróżnia barwy dźwięków muzycznych pojedynczych i w utworze granym przez orkiestrę instrumentalną
    - rozpoznaje z nagrań instrumenty perkusyjne i inne instrumenty muzyczne, np. trąbka, skrzypce
  - potrafi określić według własnych skojarzeń nastrój utworu (wesoły, smutny, pogodny, ponury itp.)
  - uczestniczy aktywnie w słuchaniu koncertów muzycznych w przedszkolu

odtwarzania prostych układów tanecznych

- 1**
ETAP
- potrafi ustawić się zgodnie z poleceniem
    - umie utworzyć koło, podając innym dzieciom ręce
    - staje w rzędzie, tworząc pociąg, a potem ustawiając się jedno za drugim
  - wykonuje proste kroki taneczne
    - robi obrót własnej osi
    - wykonuje obroty w kółeczku
    - zmienia kierunek ruchu na ustalony sygnał
- 2**
ETAP
- odtwarza proste formy taneczne, bazując na kroku podstawowym, np. krok dosuwany, przytup, naprzemienne wysuwanie stóp do przodu, dosuwanie nogi do nogi w miejscu
  - uczestniczy w okolicznościowych inscenizacjach muzycznych
  - wykonuje proste układy taneczne, np. taniec ludowy „Grozik” (*Poszło dziewczę po ziele*)

3
ETAP

- porusza się sprawnie cwałem, galopem, podskokami z nogi na nogę
- zna wybrane tańce regionalne
  - pamięta układ tańca
  - odtwarza figury taneczne, np. krakowiaka, kujawiaka, poleczki, walczyka
- zna krok walca, polki
- uczestniczy w okolicznościowych inscenizacjach muzycznych
- pamięta i prawidłowo wykonuje przygotowane elementy występu

Sposoby realizacji:

- śpiewanie piosenek – jest najbliższą dzieciom formą ekspresji muzycznej, kształtującą ich muzykalność, ćwiczącą słuch i pamięć. Piosenka powinna towarzyszyć w różnych sytuacjach czynnościowych, pełni funkcję uspakajającą i wyciszającą;
- zabawy rytmiczne ze śpiewem – polegają na odtwarzaniu rytmu śpiewanej piosenki za pomocą prostych elementów ruchu: podskoków, klaskania, tupania, skłonów. Wykorzystujemy w nich piosenki o wyraźnym, prostym rytmie i łatwej do zapamiętania melodii;
- zabawy rytmiczne przy akompaniamencie – polegają na podporządkowaniu ruchu muzyce: bez podpowiedzi dzieci rozpoznają, co przy muzyce można wykonać, np. marsz, bieg, podskoki;
- zabawy ruchowo-muzyczno-słowne prowadzone metodą Karola Orffa – wywołują ekspresję i rozwijają inwencję twórczą poprzez powiązanie ruchu z muzyką, grę na instrumentach i śpiewanie piosenek. W proponowanych ćwiczeniach muzyka, ruch oraz żywe słowo uzupełniają się wzajemnie, ale w konkretnych działaniach dominuje zwykle jeden z wymienionych elementów, inne zaś odgrywają rolę towarzyszącą;
- opracowywanie opowieści muzycznych – na podstawie tekstów literackich, scenek rodzajowych czy teatryków, z wykorzystaniem instrumentów muzycznych i przyborów akustycznych – rozwijają pomysłowość i aktywną, twórczą postawę dzieci;
- nauka tańca – usprawnia ruchowo, kształtuje umiejętność wyodrębniania części piosenek i innych utworów, a także zauważania powtórzeń, podobieństw i kontrastów;
- nauka tańca ludowego – ćwiczy pamięć muzyczno-ruchową poprzez zapamiętywanie figur i układów tanecznych;
- gra na instrumentach perkusyjnych, w tym wygrywanie rytmów i melodii – zapoznaje dzieci z brzmieniem instrumentów, uczy sposobu wygrywania dźwięków i ich różnicowania. Samodzielne muzykowanie rozwija wyobraźnię muzyczną i inwencję twórczą;
- słuchanie utworów muzycznych – uczy takich umiejętności muzycznych, jak rozpoznawanie instrumentów, określanie nastroju utworów, zauważanie zmian dynamiki i tempa, wyodrębnianie powtarzających się fragmentów. Rozwija umiejętność skupiania uwagi na zadaniu, ukierunkowuje zainteresowania muzyczne i przyzwyczaja do obcowania ze sztuką.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawy ruchowo-muzyczne „Koncert na łące” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap
(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- kształtowanie poczucia rytmu
- ćwiczenie koordynacji ruchowo-słuchowej
- rozpoznawanie i nazywanie instrumentów perkusyjnych
- nabywanie umiejętności gry na instrumentach perkusyjnych

Umiejętności w zakresie poznawania sposobów wykorzystania instrumentów:

2
ETAP

- rozpoznaje i nazywa instrumenty perkusyjne: bębenek, tamburyn, trójkąt, kołatka
- umie zagrać na wybranym instrumencie perkusyjnym
- wybrzmiewa rytm muzyki i piosenek na instrumentach i przyborach

3
ETAP

- odtwarza proste fragmenty melodii piosenek na takich instrumentach melodycznych jak cymbałki, ksylofon
- rozpoznaje po brzmieniu i nazywa instrumenty perkusyjne

Zabawa 1

Pomoce:

Nagranie wersji instrumentalnej piosenki *Wlazł kotek*, emblematy żab i bocianów, kołatki, kartki z zapisem graficznym rytmu.

Przebieg:

1. Nauczyciel odtwarza nagranie wersji instrumentalnej piosenki *Wlazł kotek* i zaprasza dzieci na wiosenną łąkę.
2. Dzieci siadają w 2 grupach. Nauczyciel opowiada, że nad stawem zebrały się żabki i bociany, które dały piękny koncert na melodię *Wlazł kotek*.
3. Nauczyciel rozdaje 1 grupie emblematy żabek, a 2 grupie emblematy bocianów, a także * kołatki i nuty w formie graficznego zapisu **III III III**. Koncert polega na tym, że żaby zgodnie z wskazaniem nauczyciela-dyrygenta śpiewają do muzyki: *rech, rech, rech*, a bociany, * samodzielnie według zapisu, wygrywają melodię na kołatkach (zgodnie z zielonymi kreskami). Działanie powtarzamy (tak, jak w melodii).
4. Dzieci z emblematami bawią się na łące – żabki skaczą, bociany brodzą w wodzie.
5. Koncert powtarzamy, ale tym razem bociany * rozpoczynają kołatkami (zgodnie z czerwonymi kreskami), a żaby na znak nauczyciela – kończą: *rech, rech, rech*.

Zabawa 2

Pomoce:

Nagranie wersji instrumentalnej piosenki *Była sobie żabka mała*, cymbałki, grzechotki, małe kartonowe pudełko.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Przebieg:

1. Jeżeli to możliwe, wcześniej * dzieci uczą się grać na cymbałkach fragmenty melodii piosenki *Była sobie żabka mała*:

do do do mi sol sol sol mi

re re fa fa mi mi sol sol

do do do mi sol sol sol mi

sol fa mi re do

2. Nauczyciel odtwarza wersję instrumentalną. Dzieci ustalają, z jakiej piosenki pochodzi melodia.
3. * Część dzieci otrzymuje cymbałki, a pozostałe – małe pudełka kartonowe. Grupa przy nagraniu melodii śpiewa piosenkę, wystukując rytm palcami na pudełkach (1. i 3. fraza) i uważnie obserwuje nauczyciela. Przerywa śpiew na umówiony znak.
* Wtedy grają dzieci na cymbałkach (2. i 3. fraza).
Pozostali uczestnicy ponownie śpiewają i milkną na znak nauczyciela.
4. Jeśli dzieci potrafią zagrać całą melodię, dokonujemy zmiany:
1. i 3. frazę piosenki grają * dzieci na cymbałkach, a reszta grupy wystukuje rytm i śpiewa 2. i 4. frazę.

Powtarzając zabawę innym razem, całą melodię mogą grać * dzieci na cymbałkach, a na znak nauczyciela włączają się dzieci w 2. i 3. frazie z grzechotkami.

Propozycje literatury

Poznanie sposobów wykorzystania instrumentów muzycznych

- opowiadania
Księżycowy koncert, A. Bahdaj (*Księżycowy koncert; Wielki wyścig*, Literatura, Łódź 2000)
- wiersze
Przedszkolna orkiestra, A. Frączek (*Przedszkoludki 100 radości i 2 smutki*, AWM, Janki, Raszyn 2006)
Wszystko gra, W. Chotomska (Siedmioróg, Wrocław 1997)
Trąba, N. Usenko (*Bardzo dziwne historie*, Papilon, Poznań 2008)

OBSZAR 9. Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne

Wychowanie przez sztukę ma na celu m.in. kształtowanie umiejętności wypowiedzania się za pomocą różnych technik plastycznych, rozwijanie poczucia estetyki i wrażliwości na piękno poprzez oddziaływanie na percepcję i ekspresję dziecka.

W wieku przedszkolnym działalność plastyczna jest obok zabawy główną formą aktywności dzieci, która pobudza emocje, procesy poznawcze, rozwój motoryczny i mowę, przyczyniając się do harmonijnego rozwoju osobowości. Dzieci w twórczości plastycznej

zaspokajają potrzebę ekspresji, odzwierciedlają w niej swoją wiedzę o świecie, wyrażają towarzyszące poznaniu emocje. Działalność plastyczna oddziałuje także na całą sferę ruchową, a przede wszystkim rozwija koordynację wzrokowo-ruchową i sprawność manualną.

Na poziom rozwoju twórczości plastycznej dzieci ma wpływ posiadany zasób spostrzeżeń oraz dostępność różnorodnych materiałów, znajomość technik plastycznych i umiejętność stosowania ich. W najmłodszej grupie przedszkolnej większość dzieci jest zafascynowana samym działaniem – należy zatem stwarzać wiele okazji do eksperymentowania z różnym materiałem plastycznym, aby mogły zdobywać nowe doświadczenia. Stopniowo też poszerza się zakres tematów. Dzieci starsze w swojej twórczości zaczynają przedstawiać na rysunku ludzi, budowle, pojazdy i elementy świata przyrody.

Zainteresowanie przedszkolaków działalnością plastyczną jest zróżnicowane. Jedne w czasie przeznaczonym na zabawy dowolne chętnie zajmują się rysowaniem, malowaniem czy lepieniem, inne nawet w trakcie zajęć organizowanych dla całej grupy niechętnie wykonują prace plastyczne. Jest to związane w dużym stopniu z poziomem uzdolnień plastycznych dzieci, jakością ich spostrzeżeń wzorkowych i wrażliwością emocjonalną.

Kiedy dziecko odkryje związek między podejmowaną twórczością a jej rezultatem, zaczyna nazywać swoje wytwory. Staje się zdolne do celowego działania i udoskonala wykonywane prace.

Wartość działalności plastycznej tkwi nie tyle w końcowym efekcie pracy, ile w samym akcie twórczym, angażującym wszystkie sfery psychiczne dziecka. Twórczość plastyczna aktywizuje procesy poznawcze, takie jak uwaga, spostrzeganie, pamięć, pobudza myślenie i wyobraźnię oraz oddziałuje na uczucia. Prace plastyczne są podstawą do określenia poziomu intelektualnego i rozwoju emocjonalnego wychowanków.

Wychowanie przez sztukę polega również na zainteresowaniu dzieci wytworami artystycznymi, na kształtowaniu zdolności obcowania z malarstwem czy architekturą, na umożliwieniu wyrażania przeżyć i doświadczeń w swobodnych wypowiedziach lub za pomocą plastycznych środków wyrazu.

Ilustracje w książkach dla dzieci, dekoracje teatralne, reprodukcje obrazów, fotografie artystyczne, wytwory sztuki ludowej i artystycznie wykonane przedmioty codziennego użytku wpływają na sferę zmysłowo-emocjonalną dziecka. Bezpośredni kontakt z dziełami sztuki w galerii lub muzeum wywołuje u wychowanków pozytywne przeżycia motywujące do działania. Umożliwia zapoznanie z wybranymi technikami malarskimi (obraz olejny, akwarela, gwasz) oraz rozróżnianie gatunków malarskich, takich jak pejzaż, portret, martwa natura. Dostarcza wiadomości o twórczości wybranych malarzy i rzeźbiarzy.

Ważne jest także obcowanie dzieci ze sztuką ludową. Jest ona bliska ich pojmowaniu świata, gdyż przypomina prymitywną twórczość dziecięcą. Silnie oddziałuje na dziecko, dzięki swej prostocie, bogatej kolorystyce i przedstawianej tematyce. Treść wytworów sztuki ludowej, zaczerpnięta z najbliższego otoczenia, odnosi się do tego, co dzieci najchętniej przedstawiają w swoich pracach.

Podczas spacerów i wycieczek warto również zwrócić uwagę dzieci na pomniki i zabytki oraz budowle o ciekawej architekturze.

Bezpośredni kontakt dzieci ze sztuką pomaga im dostrzec niepowtarzalność jej wytworów, rozwija wrażliwość zmysłową i dostarcza wielu doznań estetycznych.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) przejawia, w miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu;
- 2) umie wypowiadać się w różnych technikach plastycznych i przy użyciu elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych kompozycji i form konstrukcyjnych;
- 3) wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wnętrz).

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

odbioru dzieł sztuki

1
ETAP

- ogląda ilustracje, zdjęcia i reprodukcje obrazów przedstawiające treści bliskie dzieciom, np. zabawy, scenki rodzinne, zwierzęta
- spostrzega, wyodrębnia i nazywa elementy ilustracji
- dostrzega piękno w swoim otoczeniu
- potrafi powiedzieć, co mu się podoba, zgodnie z własnymi odczuciami, np. kwiat, bransoletka, ilustracja w książce
- obserwuje obrzędy ludowe występujące w jego regionie

2
ETAP

- zna zabytki znajdujące się w najbliższej okolicy
- ogląda obrazy lub ich reprodukcje przedstawiające np. aktualną porę roku
  - opisuje, co przedstawia obraz
  - próbuje określić nastrój obrazu
  - nazywa kolory, które zostały użyte do namalowania obrazu
- poznaje sztukę ludową swojego regionu, np. gliniane naczynia, tkaniny, ozdoby związane ze świętami (zabawki na choinkę, palemki, pisanki)
- zauważa piękno przyrody i przedmiotów znajdujących się w jego otoczeniu

3
ETAP

- ogląda zdjęcia, obrazy lub ich reprodukcje związane z omawianymi tematami, np. różne krajobrazy i środowiska przyrodnicze: morze, góry, las, łąka
- potrafi wyrazić słowami ogólne wrażenia na temat oglądanych dzieł sztuki (malarstwa, rzeźby)
  - dostrzega ich nastrój, kolorystykę i kształt
  - rozróżnia elementy pierwszego i drugiego planu
- zna sztukę ludową swojego regionu
- umie rozpoznać najważniejsze zabytki znajdujące się w jego mieście lub najbliższej okolicy
- rozpoznaje wybrane pomniki i budowle o charakterystycznej architekturze (np. warszawską Syrenkę, Wawel, smoka wawelskiego i inne, znajdujące się w jego regionie)
- zwraca uwagę na ciekawą architekturę różnych budowli
- zauważa estetykę i funkcjonalność oglądanych pomieszczeń
- dostrzega piękno przyrody

kształtowania umiejętności twórczych

1 ETAP

- eksperymentuje w trakcie używania różnych materiałów plastycznych
  - maluje farbami plakatowymi i klejowymi – palcami i z użyciem pędzli
  - rysuje kredką świecową, kredą, patykiem na ziemi
  - stempluje dużymi stemplami, np. z ziemniaków, gąbki, palcami
  - nakleja na karton gotowe elementy, tworząc dowolne kompozycje
- nazywa wykonane prace i opowiada o nich

2 ETAP

- wyraża w formie pracy plastycznej przeżycia i wiedzę o świecie
- wykonuje prace plastyczne na temat omawianych treści, słuchanych utworów literackich i muzycznych
- wypowiada się na temat wykonanej pracy
- zdobywa nowe doświadczenia plastyczne
  - maluje pełną gamą kolorów farb na papierze, tekturze falistej, gazecie itp. o różnych formatach i wielkościach
  - rysuje patykiem na podkładzie z farby klejowej
  - rysuje kredkami świecowymi, grubymi flamastrami, kredą na asfalcie, patykiem na piasku
  - tworzy kompozycje, łącząc różne tworzywa z materiałem przyrodniczym i innymi materiałami, np. koralikami, piórkami, skrawkami materiału
  - lepi z masy papierowej proste formy
  - wycina i wydziera różne kształty z papieru, nakleja lub skleja powstałe elementy, tworząc kompozycje
- potrafi wykonać prostą pracę plastyczną według wzoru
- wykonuje proste prace plastyczne w konwencji sztuki ludowej swojego regionu, np. maluje na dużym formacie wzory tkanin, ozdabia gotowymi elementami papierowe talerzyki, lepi z gliny, maluje pisanki
- uczestniczy w zbiorowych pracach plastycznych
- przygotowuje własnoręcznie upominki dla bliskich

3 ETAP

- przedstawia ludzi i świat przyrody w pracach plastycznych
- podejmuje próby przedstawienia ruchu w pracy plastycznej
- potrafi oddać nastrój w wykonanych pracach
- projektuje pracę plastyczną (rysunek, malunek, wydzierankę itp.) na całej powierzchni arkusza
- zdobywa doświadczenia w zakresie twórczości plastycznej, stosując nowe techniki
  - rysuje kredkami, kredą, węglem, patykiem, świecą
  - maluje farbami akwarelowymi, klejowymi, plakatowymi, także mieszanymi z piaskiem, solą lub trocinami
  - wykonuje wycinanki płaskie i formy przestrzenne z papieru, łącząc w różny sposób elementy, np. technika collage
  - odtwarza określone kształty, wydzierając je z papieru
  - maluje i rysuje na różnych rodzajach papieru (kartonie, tekturze, papierze ściernym) oraz płótnie i szkle

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- używa pędzli o różnej grubości
- tworzy kompozycję z elementów geometrycznych, gotowych szablonów (np. kalkograf) i różnorodnego materiału, w tym przyrodniczego
- wypowiada się na temat planowania prac plastycznych
- dokonuje swobodnego wyboru technik w dowolnej formie działalności plastycznej
  - uzasadnia swój wybór techniki
- próbuje dokonywać oceny wytworów własnych i kolegów
- tworzy prace plastyczne w konwencji sztuki ludowej, np. lepi z gliny miseczki i dzbanki, wykonuje pisanek techniką charakterystyczną dla danego regionu, wycina serwetki z papieru
- uczestniczy aktywnie w zespołowym wykonywaniu prac plastycznych, np. makiety ulicy, parku, pokoju
- wykonuje prace plastyczno-techniczne według wzoru
- tworzy samodzielnie upominki dla członków swojej rodziny i kolegów
- podejmuje próby projektowania, np. pokoju, placu zabaw, ogrodu

Sposoby realizacji:

- spacer i wycieczki – rozwijają percepcję i wzbogacają doznania estetyczne. Uwrażliwiają na piękno otoczenia przyrodniczego i społecznego, umożliwiają prowadzenie obserwacji przyrodniczych, zbieranie i porównywanie materiału przyrodniczego, np. kształtów i kolorów jesiennych liści. Są okazją do zwrócenia uwagi dzieci na oryginalne budowle, rzeźby i pomniki;
- spotkania z twórcami ludowymi i uczestniczenie w warsztatach plastycznych – stwarzają możliwość wykonywania prac w konwencji sztuki ludowej, np. pisanek, palm wielkanocnych, zabawek na choinkę z opłatka lub słomy, wycinanek;
- obserwacja – pozwala na zwrócenie uwagi dzieci na ładne i funkcjonalnie urządzone wnętrza oraz artystycznie wykonane przedmioty użytkowe;
- wykonywanie prac plastycznych na temat dowolny – wyzwala swobodną ekspresję poprzez samodzielny wybór tematu. Pozwala na poznanie możliwości wykorzystania nowej techniki plastycznej i rozwija wyobraźnię;
- wykonywanie prac plastycznych na określony temat, inspirowanych utworami literackimi i muzycznymi – wzbogaca repertuar tematyczny wytworów, utrwala znajomość kolorów i form kompozycyjnych. Umożliwia zapoznanie z techniką wykonania pracy według wzoru. Zachęca do dowolnego wzbogacania pracy różnymi elementami;
- zespołowe wykonywanie prac plastycznych – uczy planowania i podziału zadań oraz kształtuje umiejętności współpracy i poczucie odpowiedzialności;
- kąciki książki – umożliwiają samodzielny kontakt ze sztuką poprzez oglądanie ilustracji w książkach i albumach przedstawiających sztukę ludową, reprodukcje obrazów, fotografie artystyczne, zdjęcia ciekawych budowli, rzeźb, estetycznie urządzonych wnętrz i przedmiotów sztuki użytkowej;
- kąciki regionalne – zapewniają kontakt z wytworami sztuki ludowej własnego regionu;
- kąciki plastyczne – zachęcają do twórczości plastycznej poprzez łatwy dostęp do materiałów, takich jak: kartony w różnych formatach, kredki, farby, plastelina. Sprzyjają nabywaniu nowych doświadczeń artystycznych w różnych technikach plastycznych;

- rysowanie kredką, patykiem, węglem, kredą – rozwija wyobraźnię przestrzenną, pamięć wzrokową, zdolność obserwacji, sprawność manualną i koordynację wzrokowo-ruchową,
- malowanie – kształtuje wrażliwość kolorystyczną i wyobraźnię,
- układanie z gotowych elementów i materiału przyrodniczego – pogłębia zdolności kompozycyjne i dekoracyjne, poczucie rytmu i symetrii,
- stemplowanie – kształtuje orientację przestrzenną poprzez konieczność rozplanowywania, tworzenia wzajemnych układów. Doskonali proces analizy i syntezy wzrokowej przy rozpoznawaniu i porównywaniu różnych kształtów. Usprawnia koordynację wzrokowo-ruchową i sprawność manualną,
- lepienie – kształtuje wyobraźnię przestrzenną i usprawnia zręczność rąk, szybkość i koordynację ruchów. Rozwija pamięć ruchową i umiejętność planowania, kontrolowania i korygowania wytworów własnej pracy,
- wycinanki i wydzieranki – usprawniają koordynację wzrokowo-ruchową i rozwijają koncentrację uwagi. Kształtują wyobraźnię twórczą i odtwórczą;
- ocena prac plastycznych – stanowi okazję do wypowiedzi na temat prac własnych i kolegów. Umożliwia udzielenie pochwały przez nauczyciela za podejmowane próby wykonania wytworów plastycznych i uzyskane efekty;
- wystawy prac dzieci – umożliwiają dzieciom wielokrotny odbiór własnych wytworów, rozwijają wyobraźnię plastyczną. Stanowią okazję do rozmów i wyrażenia odczuć związanych z wykonanymi pracami. Są dekoracją pomieszczeń przedszkolnych;
- wykonywanie prac użytkowych – wywołuje pozytywne emocje wynikające ze znaczenia i wartości wytworów, np. upominki okolicznościowe. Służy odkrywaniu własnych umiejętności.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Malowanie farbami *Deszczyk* – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap

(zajęcia z całą grupą)

Cele:

- nabywanie umiejętności wypowiedziania się w formie pracy plastycznej
- doskonalenie sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej
- rozwijanie percepcji słuchowej
- kształtowanie wyobraźni
- rozwijanie wypowiedzi słownych na określony temat

Umiejętności w zakresie kształtowania umiejętności twórczych:

1
ETAP

- eksperymentuje w trakcie używania różnych materiałów plastycznych
  - stempluje dużymi stemplami
  - nakleja na karton gotowe elementy, tworząc dowolne kompozycje

2
ETAP

- wykonuje prace plastyczne na temat omawianych treści, słuchanych utworów literackich i muzycznych

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- zdobywa nowe doświadczenia plastyczne
- wycina i wydiera różne formy z papieru, nakleja lub skleja powstałe elementy, tworząc kompozycję

Pomoce:

Nagranie odgłosów padającego deszczu, parasol, kartony, kleje, papier kolorowy, pocięte na 2 lub 3 części sylwety parasoli, farba do malowania palcami, spinacze do bielizny.

Przebieg:

1. Dzieci siedzą przed tablicą, na której są umieszczone 2 ilustracje przedstawiające słoneczną pogodę i padający deszcz. Opowiadają treść obrazków.
2. Nauczyciel odtwarza nagranie odgłosów padającego deszczu. Dzieci wskazują obrazek, który pasuje do nagrań. Mówią, co należy zabrać ze sobą z domu, żeby osłonić się przed deszczem.
3. Zabawa paluszkowa i rytmiczna „Deszczowa melodia”. Dzieci pokazują palcami padający deszcz i naśladują jego odgłosy, np.: *kap, kap, plum, plum*.
* Naśladują dźwięk deszczu, pocierając zgniecionymi arkuszami gazety lub rytmicznie potrząsając plastikowymi butelkami częściowo wypełnionymi wodą.
4. Zabawa ruchowa z parasolami. Kiedy dzieci słyszą nagranie wesołej melodii, poruszają się swobodnie po sali. Kiedy rozpoznają odgłos padającego deszczu, grupują się wokół nauczyciela, który stoi z rozłożonym dużym parasolem.
5. Nauczyciel zaprasza do wykonania prac plastycznych – parasoli. Dzieci opisują wygląd parasola: jaki ma kształt i z jakich części się składa.
Układają parasol z 2 lub 3 elementów i nakleją na karton.
* Pozostałe dzieci wydierają sylwety rozłożonego parasola z kolorowego papieru i również nakleją na karton.
Przy nagraniu odgłosów padającego deszczu wszyscy stemplują palcami wzorki na wykonanych parasolach.
6. Zorganizowanie wystawy prac. Nauczyciel wraz z dziećmi przypina parasole spinaczami do sznurka rozwieszonego w sali.

Zabawa dydaktyczna z wykorzystaniem obrazka *W górach* – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- rozwijanie zainteresowania malarstwem
- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- uważne obserwowanie i wypowiadanie się na temat treści obrazu
- rozpoznawanie krajobrazu górskiego
- rozwijanie wypowiedzi słownych na temat oglądanej ilustracji
- * poznanie charakterystycznych cech architektury Podhala

Umiejętności w zakresie odbioru dzieł sztuki:

- 2**
ETAP

  - ogląda obrazy lub ich reprodukcje przedstawiające np. aktualną porę roku
  - opisuje, co przedstawia obraz

3
ETAP

- próbuje określić nastrój obrazu
- nazywa kolory, które zostały użyte do namalowania obrazu
- ogląda zdjęcia, obrazy lub ich reprodukcje związane z omawianymi tematami, np. różne krajobrazy i środowiska przyrodnicze: morze, góry, las, łąka
- potrafi wyrazić słowami ogólne wrażenia na temat oglądanych dzieł sztuki (malarstwa)
  - dostrzega ich nastrój, kolorystykę
  - rozróżnia elementy pierwszego i drugiego planu
- zwraca uwagę na ciekawą architekturę różnych budowli

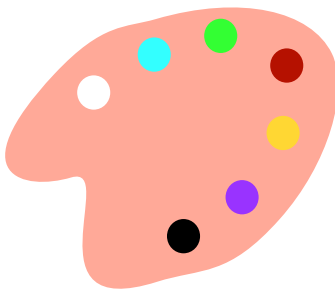
Pomoce:

Reprodukcja obrazu przedstawiającego krajobraz górski (z owcami i chatą góralską), paleta, koszyk z kolorowymi krążkami, klej, szablony owieczki i chaty góralskiej, włóczka, węgiel.

Przebieg:

1. Dzieci siedzą przed tablicą, na której umieszczona jest reprodukcja obrazu zasłonięta 2 kawałkami papieru. Nauczyciel odsłania dolną część ilustracji, na której widać pasące się owce na hali i chatę góralską.
2. Dzieci opowiadają, co dzieje się na obrazku. Następnie nauczyciel odsłania drugą część. Dzieci opisują obraz, odpowiadając na pytania:
Co przedstawia obraz?
Jaka pora roku została przedstawiona na obrazie?
Jaki jest nastrój tego obrazu?
3. Zabawa „Farby dla malarza”. Dzieci wybierają z koszyka papierowe krążki i nazywają ich kolor. Nauczyciel pyta:
Czy malarz użył tego koloru do namalowania obrazu?
Co malarz namalował tym kolorem?
 Każde dziecko wymienia tylko jeden element obrazu, np. biała farba – owieczki, obłoki, śnieg.
4. Dzieci przy stolikach starają się wybrać z pamięci i nakleić na paletach krążki w kolorach, jakie były potrzebne do namalowania obrazu.

WZÓR

* Nauczyciel kontynuuje rozmowę. Pyta dzieci:

Co widać na obrazie blisko?

Co umieścił malarz daleko?

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- Następnie podaje tytuł i autora obrazu. Zachęca dzieci, aby zastanowiły się, dlaczego malarz nadał swojemu dziełu taki tytuł. Chętne dzieci podają wymyślone przez siebie tytuły. Dzieci z paletami wracają do kolegów i sprawdzają, z których palet malarz mógł skorzystać.
5. Zabawa ruchowa „Pastuszek”. Dzieci naśladują sposób poruszania się owieczek, chodząc na czworakach. Nauczyciel wybiera dziecko, które jako pastuszek będzie dźwiękiem dzwoneczka dawał owieczkom znać, aby kierowały się w jego stronę. Pastuszek odwraca się tyłem, a wskazane przez nauczyciela dziecko naśladuje odgłos owcy: *Bee...* . Jeśli pastuszek rozpozna, które dziecko się odezwało, oddaje mu dzwoneczek. Zabawę powtarzamy kilka razy. Pastuszek za każdym razem powinien stać w innym miejscu sali.
6. Przy stolikach wykonanie pracy plastycznej:
- odrysowywanie flamastrem konturu owieczki z szablonu wewnętrznego i wyklejanie go kawałkami białej włóczki;
  - * porównywanie wyglądu chaty góralskiej z innym dowolnym domem, wskazywanie różnic, wyróżnienie charakterystycznych cech architektury podhalańskiej (domy budowane z drewna, spadziste dachy, małe okna); odrysowywanie ołówkiem konturu chaty góralskiej za pomocą szablonu zewnętrznego i wykonanie rysunku węgłem.

Propozycje literatury

Kształtowanie umiejętności twórczych

- opowiadania
Niebieska dziewczynka, J. Porazińska (seria *Poczytaj mi, mamo*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1985)
- wiersze
Wiosenny deszczyk, M. Berowska (J. Kopała, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 2, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)
Kolorowy bukiet, B. Lewandowska (*Cztery pory roku*, Podsiedlik-Raniowski i Spółka, Poznań 2001)
Bal przebierańców, A. Frączek (*Przedszkoludki 100 radości i 2 smutki*, AWM, Janki, Raszyn 2006)

OBSZAR 10. Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych

Dziecko w zabawie, która jest jego podstawową formą aktywności, wykorzystuje wiadomości, opowiada o sobie, o tym, co go interesuje i czego pragnie. Uczy się obcowania z ludźmi i przedmiotami codziennego użytku. W praktycznym działaniu stara się również odwoływać do zdobytej wiedzy.

Wraz z rozwojem dziecka zabawa nabiera nowego jakościowo charakteru. W jej toku dziecko nabywa umiejętności planowania, wskazywania etapów czynności, współdziałania

z innymi oraz pełnienia określonych ról zgodnie z ustalonymi zasadami. Zabawa stanowi również tę formę działalności, w której utrwalają się postawy społeczne i kształtuje stosunek do otaczającej rzeczywistości. Z czasem – zgodnie z naturalną potrzebą zaspokajania ciekawości oraz wzrostem świadomości i umiejętności – dziecko jest w stanie coraz dłużej skupiać się nad zadaniem w ramach jednego tematu. W trakcie rozwoju zabaw przechodzi od prostych czynności manipulacyjnych do konstruowania.

Zabawy manipulacyjne pojawiają się w najwcześniejszym etapie życia dziecka. Mają wpływ na wyrabianie zręczności, usprawnianie motoryki całego ciała, jak również rozwój umysłowy. W toku tych zabaw dziecko poznaje za pomocą zmysłów cechy i właściwości przedmiotów – kształt, wielkość, ciężar, fakturę powierzchni oraz dźwięk, jaki przy ich użyciu można uzyskać. Zabawy manipulacyjne, dostarczając podstawowych wrażeń, są źródłem pierwszych doświadczeń dziecka. Manipulując, opowiada ono o powstałych wytworach, zdobywa wiedzę o użyteczności przedmiotów i narzędzi, uczy się praktycznego zastosowania ich dla osiągnięcia zamierzonego celu – poprzez wskazywanie sposobów ich wykorzystania rozwija wyobraźnię.

Zabawy konstrukcyjne są podejmowane przez dzieci starsze. Wymagają większej koncentracji uwagi. Polegają na składaniu całości z mniejszych elementów, z wykorzystaniem różnych materiałów i sposobów łączenia. Dzieci uczą się projektowania, planowania – ustalania, co jest potrzebne do rozwiązania rozmaitych zadań. W przedszkolu najczęściej wykorzystywanym materiałem konstrukcyjnym są klocki. Przedszkolaki najpierw tworzą budowle dwuwymiarowe, np. wieże, korzystając przeważnie z jednego rodzaju klocków. W następnym etapie rozwoju zabawy stawiają konstrukcje zamknięte, trójwymiarowe, np. garaże, domy, i próbują łączyć różnorodne materiały.

Konstruowanie wpływa na rozwijanie operacji umysłowych, takich jak porównywanie, różnicowanie czy przewidywanie. Rozwija wyobraźnię i postawy twórcze. Doskonali umiejętność współdziałania, a zatem przygotowuje dziecko do życia społecznego. Dzieci, biorąc udział we wspólnym zgodnym tworzeniu, wymieniają doświadczenia i łączą pomysły, czego skutkiem są większe, przestrzenne, ciekawe pod względem konstrukcyjnym budowle.

Uzyskiwany wynik jest istotnym momentem w twórczej zabawie dziecka. Dzięki dochodzeniu do pozytywnych efektów pogłębia się jego zainteresowanie techniką i budownictwem, kształtuje właściwy stosunek do pracy. Ciekawą dla dziecka formą konstruowania jest wykonywanie zadania według określonego wzoru. Działalność ta rozwija umiejętność dokonywania analizy i syntezy w trakcie wykonywania kolejnych etapów pracy i porównywania otrzymanego wytworu ze wzorem. W tym przypadku walorem jest poznawanie właściwości materiałów (głina, materiał przyrodniczy, karton itp.), jak i dochodzenie przez dziecko do sposobów łączenia ich w celu uzyskania spodziewanego efektu pracy. Uzyskany rezultat wywołuje radość z osiągniętego sukcesu. Dziecko, bawiąc się – wykonując czynności konstrukcyjne – odczuwa przyjemność i jednocześnie zaspokaja potrzebę tworzenia.

Obserwowanie pracy ludzi różnych zawodów i poznawanie powstających w jej wyniku wytworów przygotowuje wychowanka do podejmowania celowego działania. Wdraża do nabywania określonych nawyków, umiejętności i sprawności. Dziecko poznaje przybory i narzędzia codziennego użytku, sposoby korzystania z nich.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Umożliwienie mu bezpośredniego kontaktu z otoczeniem społecznym – poznanie wyglądu, funkcjonowania i przydatności różnych pojazdów, maszyn i urządzeń służących człowiekowi oraz sposobów zastosowania źródeł energii – wpływa na jego wyobraźnię, sprawia, że jest chętny do samodzielnego manipulowania, majsterkowania, konstruowania, uczestniczenia w przeprowadzanych wspólnie doświadczeniach, a także do indywidualnego eksperymentowania.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonanej pracy;
- 2) używa właściwie prostych narzędzi podczas majsterkowania;
- 3) interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym), próbuje rozumieć, jak one działają, i zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

działalności konstrukcyjnej

1
ETAP

- podejmuje zabawy polegające na poznawaniu właściwości przedmiotów (tj. kształtu, wielkości, ciężaru, struktury powierzchni) poprzez bezpośrednie manipulowanie
- buduje z klocków zamknięte kształty w układzie poziomym
  - zestawia ze sobą różne klocki
  - próbuje ustawiać konstrukcje typu wieża
- potrafi ułożyć kompozycję z materiału przyrodniczego i nakleić na kartkę np. bukiet z liści
- tworzy „ulepianki” z różnych mas plastycznych, tj. gliny, masy solnej, plasteliny
  - umie ulepić kulkę
  - próbuje tworzyć kształty według swojego pomysłu
  - wykonuje pracę na temat, np. miseczka dla kotka
  - buduje z piasku i zauważa jego właściwości, np. przesiewa przez sitko, przesypuje do wiaderka, grabi, nabiera łopatką

2
ETAP

- układa budowle przestrzenne, łącząc klocki o różnych wielkościach i kształtach
- wzbogaca zabawy różnymi zabawkami, np. samochodami
- podejmuje zabawy konstrukcyjne, łącząc różne materiały poprzez doklejanie i dowiązywanie sznurkiem, drucikiem, np. materiały przyrodnicze, odpady i surowce wtórne
  - zachowuje ostrożność podczas korzystania z takich narzędzi, jak nożyczki, nożyki
  - rozumie, że należy oszczędnie gospodarować materiałami plastyczno-konstrukcyjnymi
- umie dorysować dowolne elementy i stworzyć projekt własnej zabawki
  - określa jej zastosowanie w zabawie według własnego wyobrażenia
- potrafi skleić ozdoby choinkowe z elementów papierowych, np. pasków i kół
- umie wykonać prace polegające na składaniu papieru według wzoru

- lepi z mas plastycznych różne kształty według własnego pomysłu i na określony temat
- lepi z piasku babki z wykorzystaniem foremek i tworzy proste budowle piaskowe
  - stara się dokładnie wypełniać foremki dla uzyskania właściwego kształtu
  - ulepia małe formy jako elementy wymyślonej zabawy, np. pączki na przyjęcie
- zauważa właściwości piasku: kształty ulepione z suchego piasku rozsypują się, a z wilgotnego zachowują ulepioną formę

3
ETAP

- tworzy rozbudowane budowle z klocków różnego rodzaju
- umie montować klocki o zróżnicowanych kształtach i wielkościach
  - potrafi łączyć klocki za pomocą zaczepów i skręcać śrubkami
- tworzy w zespole budowle, łącząc ze sobą takie materiały pomocnicze, jak pudełka kartonowe, krzeselka, kocyki
  - próbuje planować etapy działania
  - respektuje i realizuje pomysły innych dzieci
- dostrzega zależność przyczynowo-skutkową między działaniem a uzyskanym efektem, między rodzajem materiału konstrukcyjnego a otrzymanym wytworem
- umie wykonać prace techniczne, łącząc różnorodne materiały, takie jak materiał przyrodniczy, surowce wtórne
  - gospodaruje materiałami w odpowiedni sposób
- wykonuje samodzielnie i według wzoru składanki papierowe z różnych kształtów papieru, np. koła, kwadratu
  - rozumie, że efekt zależy od dokładnego i precyzyjnego wykonania zdania
- stosuje proste narzędzia podczas majsterkowania w sposób prawidłowy
  - posługuje się ostrożnie narzędziami, np. nożyczkami przy wycinaniu, szpikulcem przy wykonywaniu ludzików z kasztanów
- wykonuje pracę, będąc świadome celu, który chce osiągnąć
  - wykorzystuje nabyte umiejętności techniczne
  - organizuje prawidłowo miejsce swojej pracy
- lepi z mas plastycznych różne kształty według własnego pomysłu i na określony temat
  - potrafi wymodelować kształt z jednego kawałka masy plastycznej
- buduje z piasku większe, złożone budowle, np. mosty, wieże
- wie, że piasek jest materiałem konstrukcyjnym o charakterze odwracalnym, tzn. można zburzyć budowle z piasku, odbudować je lub dowolnie dobudować elementy

rozumienia znaczenia pracy ludzi różnych zawodów

1
ETAP

- rozpoznaje pracowników przedszkola
- rozumie, jakie prace wykonują np. szatniarka, kucharka
- obserwuje prace wykonywane przez dorosłych
- wie, do czego służą różne przedmioty wykorzystywane podczas majsterkowania i prac domowych, np. młotek
- próbuje pomagać, np. podaje narzędzia

2
ETAP

- wie, na czym polega praca fryzjera, piekarza, kucharza, zegarmistrza
- uczestniczy w pracach porządkowych i gospodarczych i rozumie ich znaczenie

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

3
ETAP

- obserwuje z uwagą pracę ludzi wybranych zawodów w czasie zorganizowanych wycieczek
  - zadaje pytania na interesujące go tematy
- wie, na czym polega praca krawcowej, listonosza, lekarza, policjanta, strażaka, księgarza, pisarza itp.
- rozpoznaje i nazywa narzędzia i urządzenia, którymi posługują się ludzie wykonujący poznane zawody
  - rozumie znaczenie społeczne zawodów, np. listonosz dostarcza listy, na które ktoś czeka lekarz pomaga chorym, badając i zapisując lekarstwa
- uczestniczy w zabawach tematycznych, odgrywając wybrane role społeczne
  - umie prowadzić dialog i wykonywać czynności zgodnie z tematem zabawy
- podejmuje prace gospodarcze i prace na rzecz innych z własnej woli
  - stara się pamiętać o swoich obowiązkach i wykonywać je bez przypominania
- rozumie znaczenie pracy swojej i kolegów
- szanuje wytwory pracy
  - interesuje się efektem pracy kolegów

poznawania świata techniki

1
ETAP

- rozpoznaje niektóre środki lokomocji, np. samochód, samolot, autobus, rower
  - potrafi je nazwać i wskazać na obrazku
- wie, że w codziennym życiu korzysta się z różnych urządzeń
  - umie określić, do czego służą niektóre z nich, np. suszarka do włosów, latarka
- rozumie, że można porozumiewać się za pomocą telefonu

2
ETAP

- wie, że ludzie podróżują, korzystając z różnych środków lokomocji
- rozpoznaje i nazywa środki lokomocji oraz opisuje słownie, w jaki sposób się przemieszczają
- nazywa oraz zna sposób wykorzystania i przeznaczenie wybranych urządzeń gospodarstwa domowego, np. czajnika elektrycznego, lodówki, pralki, radia, suszarki do włosów
- potrafi wyodrębnić spośród różnych urządzeń gospodarstwa domowego urządzenia elektryczne
  - wie, że może samodzielnie korzystać z niektórych urządzeń elektrycznych w obecności i za pozwoleniem dorosłych, np. telewizora, radia, odtwarzacza CD i DVD
  - rozumie, że podczas korzystania z urządzeń należy zachować szczególną ostrożność
  - wie, że telefon służy do porozumiewania się ludzi na odległość

3
ETAP

- wie, co znaczy pojęcie *środki lokomocji*
- rozróżnia i wskazuje środki lokomocji według podziału na lądowe, wodne i powietrzne
  - potrafi określić ich różnice i wskazać, kiedy z nich korzystamy, np. przewóz osób, przewóz towarów
- rozumie, że dzięki zastosowaniu urządzeń technicznych można szybciej i sprawniej wykonać różne prace, np. skosić trawnik za pomocą kosiarki
- potrafi wyodrębnić urządzenia wykorzystywane w gospodarstwie domowym, określić ich przeznaczenie i opisać sposób działania, np. po włączeniu do prądu, włożeniu brudnych ubrań, nasypaniu proszku i płynu, włączenia przycisku – pralka pierze

- korzysta samodzielnie z tych urządzeń, które wolno mu uruchamiać za zgodą dorosłych
- rozpoznaje i nazywa środki łączności, tj. telefon i telefon komórkowy

poznawania i wyjaśniania obserwowanych zjawisk doświadczalnych

2
ETAP

- obserwuje z uwagą prowadzone doświadczenia ukazujące właściwości różnych ciał, np. rozpuszczanie w wodzie takich substancji, jak cukier i sól, barwienie wody kawałkami bibuły
  - zauważa i określa zmiany, np. cukier rozpuścił się, woda zmieniła smak i jest słodka, woda zmieniła kolor
- wskazuje słońce jako naturalne źródło światła
- podejmuje zabawy, takie jak tworzenie na ścianie cieni czy puszczenie „zajaczków” za pomocą lusterka
- dostrzega różnicę w poruszaniu się przedmiotów o różnym kształcie
- rozumie zasadę poruszania się koła

3
ETAP

- potrafi wypowiadać się na temat obserwowanych zjawisk, opisując przyczynę i skutek ich powstawania, np. tęczy
- rozumie niektóre zjawiska optyczne, tj. powstawanie cienia, odbicie lustrzane
- wiąże obecność cienia ze źródłem światła
  - wie, że od natężenia i położenia źródła światła zależy długość i intensywność cienia
  - potrafi za pomocą lampy utworzyć cień na ścianie
  - zna zjawisko odbijania się światła oraz warunki jego powstawania i potrafi podać przykłady praktycznego zastosowania luster
- próbuje formułować wnioski z przeprowadzonych doświadczeń, np. na temat zastosowania koła
- rozumie właściwości badanych ciał, np. tonięcie przedmiotów w wodzie, unoszenie się przedmiotów napełnionych powietrzem na powierzchni wody czy balonu w powietrzu
- zna cechy i właściwości materiałów
  - wyróżnia metal, plastik, papier, drewno i opisuje słownie ich cechy
  - wie, że magnes przyciąga metalowe przedmioty
  - rozumie, że ciężkie przedmioty toną w wodzie, a lekkie unoszą się na powierzchni
- podejmuje próby samodzielnego eksperymentowania na podstawie zdobytych wiadomości

Sposoby realizacji:

- zabawy manipulacyjne – usprawniają motorykę, sprzyjają poznawaniu cech przedmiotów, takich jak kształt, wielkość, faktura powierzchni;
- zabawy tematyczne – pozwalają na odgrywanie ról dorosłych, poszerzają wiedzę na temat zawodów i zajęć wykonywanych przez różnych ludzi, miejsc i instytucji, stosunków społecznych;
- zabawy konstrukcyjne – uczą projektowania i planowania działania, ustalania, co jest potrzebne do rozwiązania danego problemu. Kształtują wyobraźnię i postawy twórcze, rozwijają umiejętność współdziałania, przygotowują do życia społecznego;

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- budowanie z piasku czy śniegu – rozwija wyobraźnię, sprzyja zauważaniu różnorodnych cech materiałów, obserwowaniu skutków wykonywanych czynności i zrozumieniu ich odwracalności;
- zabawy dydaktyczne – mają charakter poznawczy, uświadamiają istotę rzeczy, zjawisk i prawidłowości oraz sens dokonujących się przemian. Służą utrwalaniu poznanych wiadomości i praktycznemu wykorzystaniu zdobytych informacji;
- wycieczki – umożliwiają obserwację obiektów w naturalnych warunkach, ułatwiają kształtowanie poglądów, wyzwalają aktywność poznawczą przejawiającą się w zadawaniu wielu pytań i wymianie spostrzeżeń;
- słuchanie opowiadań i wierszy – wpływa na wzbogacanie dziecięcych zabaw, głównie tematycznych i konstrukcyjnych. Treści utworów posiadają walory dydaktyczne, oddziałują na uczucia i postawy społeczno-moralne – wzbogacają wiedzę i utrwalają wiadomości. Przyczyniają się do logicznego łączenia poszczególnych faktów w całość – uczą wyciągania wniosków;
- historyjki obrazkowe – analizując treść poszczególnych obrazków, dziecko odkrywa istniejące między nimi zależności. Szybciej pojmuje przyczyny i skutki przedstawionej sytuacji, logicznie kojarzy fakty;
- zagadki – wymagają takich operacji umysłowych, jak przypomnienie, porównanie oraz dopasowanie podanych określeń do poszukiwanego przedmiotu. Dzięki temu rozwijają u dziecka pamięć, uwagę, wyobraźnię, spostrzegawczość. Zagadki są często zabawne – i to jest ich dodatkowym walorem.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Praca plastyczno-techniczna na podstawie wiersza *Kasztanowy chłopiec* D. Gellnerowej – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- poznawanie różnych możliwości łączenia materiału przyrodniczego
- kształtowanie umiejętności korzystania z przyborów z zachowaniem ostrożności
- rozwijanie wyobraźni i pomysłowości
- doskonalenie zdolności wypowiedzania się na temat wiersza
- zachowanie porządku w miejscu pracy

Umiejętności w zakresie działalności konstrukcyjnej:

2
ETAP

- podejmuje zabawy konstrukcyjne, łącząc różne materiały poprzez doklejanie i dowiązywanie sznurkiem, drucikiem, np. materiały przyrodnicze, odpady i surowce wtórnych
  - zachowuje ostrożność podczas korzystania z takich narzędzi, jak nożyczki, nożyki
  - rozumie, że należy oszczędnie gospodarować materiałami plastyczno-konstrukcyjnymi

3
ETAP

- umie wykonać prace techniczne, łącząc różnorodne materiały, takie jak materiał przyrodniczy, surowce wtórne
  - gospodaruje materiałami w odpowiedni sposób
- stosuje proste narzędzia podczas majsterkowania w sposób prawidłowy

- posługuje się ostrożnie narzędziami, np. nożyczkami przy wycinaniu, szpikulcem przy wykonywaniu ludzików z kasztanów
- wykonuje pracę, będąc świadome celu, który chce osiągnąć
- wykorzystuje nabyte umiejętności techniczne
- prawidłowo organizuje miejsce swojej pracy

Pomoce:

Tekst wiersza *Kasztanowy chłopiec* D. Gellnerowej⁸, tacki, plastelina, materiał przyrodniczy (kasztany, żołędzie, łupiny kasztanów), szpikulce, patyczki.

Przebieg:

1. Powitanie. Nauczyciel pokazuje dzieciom kasztanowego ludzika i mówi rymowaną:

*Hej, dzieciaki! To ja, Jesienny Ludzik.
Zapraszam was do zabawy,
niech nikt się nie nudzi!
Dzień dobry.*

Dzieci odpowiadają: *Dzień dobry*. Nauczyciel ustawia ludzika w widocznym miejscu. Obok umieszcza papierową tackę wyklejoną plasteliną, na której ułożony został ludzik z połówek kasztanów, żołędzi czapeczek żółdziowych, łupin kasztana.

2. Nauczyciel recytuje wiersz.
3. Krótka rozmowa na temat treści wiersza. Dzieci odpowiadają na pytania:
*O czym opowiada wiersz?
Z jakiego materiału zostali wykonani chłopiec i koniki?
W jaki sposób możemy zrobić takie ludziki?*
4. Przedstawienie propozycji wykonania prac z tworzywa przyrodniczego:
  - praca płaska – polega na wyklejeniu tacki plasteliną i utworzenie kompozycji z materiału przyrodniczego;
  - * praca przestrzenna – dzieci łączą kasztany i żołędzie za pomocą patyczków (nauczyciel zwraca uwagę na ostrożne posługiwanie się szpikulcem przy wykonywaniu dziurek).
5. Przy stolikach dzieci wykonują prace.
6. Oglądanie gotowych wytworów, podkreślenie różnorodności pomysłów, ustalenie sposobu wykorzystania prac dzieci, np. wykonane ludziki będą stanowiły dekorację szatni przedszkolnej.
7. Zakończenie. Dzieci porządkują stoliki i odnoszą niewykorzystany materiał do kącika przyrody.

Zabawy badawcze „Co się toczy, a co nie?” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap
(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- prowadzenie wnikliwych obserwacji
- podejmowanie prób wyciągania wniosków

⁸ D. Gellnerowa, *Kasztanowy chłopiec*, „Miś. Przyjaciel najmłodszych”, 1983, nr 18.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- dostrzeganie różnicy w poruszaniu się przedmiotów kolistych i przedmiotów o innym kształcie
- poznanie sposobów wykorzystania koła

Umiejętności w zakresie poznawania i wyjaśniania obserwowanych zjawisk doświadczalnych:

2
ETAP

- dostrzega różnicę w poruszaniu się przedmiotów o różnym kształcie
- rozumie zasadę poruszania się koła

3
ETAP

- potrafi wypowiadać się na temat obserwowanych zjawisk, opisując przyczynę i skutek ich powstawania
- próbuje formułować wnioski z przeprowadzonych doświadczeń, np. na temat zastosowania koła

Pomoce:

Różne małe przedmioty, pochylnia, kartki z narysowanymi przedmiotami, farba.

Przebieg:

1. Dzieci gromadzą się wokół stolika, na którym rozmieszczone zostały różne małe przedmioty: samochód-zabawka, plastikowa butelka, piłka gumowa, pudełeczko kartonowe np. po kremie, klucz, drewniany klocek oraz pochylnia wykonana z deseczki albo kartonu.
2. Doświadczenie 1. Dzieci wybierają po jednym przedmiocie i kolejno puszczają je po pochylni. Za każdym razem opowiadają, co zaobserwowały, np. *Piłka potoczyła się. Pudełko zsuwało się powoli. Klucz zsunął się szybko.*
Wspólne wyciąganie wniosku – wszystkie przedmioty o kolistym kształcie z łatwością potoczyły się, a pozostałe zsuwały się szybciej lub wolniej.
3. Doświadczenie 2. Dzieci sprawdzają ciężar przedmiotów, które zsuwały się po pochylni, ważąc je na dłoni. Określają, które są lekkie, a które ciężkie. Porównują np. klucz i pudełko i ponownie puszczają je po pochylni.
Wspólne wyciąganie wniosku – wszystkie ciężkie przedmioty zsunęły się szybciej niż przedmioty lekkie.
4. Dzieci otrzymują kartki, na których narysowane są przedmioty z doświadczeń i koło. Otaczają pętlą te, które po pochylni się toczyły, i łączą je linią z kołem.
* Doświadczenie 3. Dzieci moczą w farbie wybrane przedmioty, np. klucz, pudełko, piłkę, butelkę. Wykonują ich odcisk na kartkach.
Wspólne wyciąganie wniosku – przedmioty, które się toczą, nie pozostawiają pełnego śladu swojej powierzchni. Można natomiast odcisnąć cały kształt pozostałych przedmiotów. Nauczyciel wyjaśnia, że niektóre rzeczy toczą się z łatwością dlatego, ponieważ nie dotykają całą swoją powierzchnią pochylni.
5. Zakończenie. Wspólna rozmowa z dziećmi na temat wykonanego zadania rysunkowego.

Propozycje literatury

Działalność konstrukcyjna

- opowiadania
Zamek z piasku, M. Bogdewicz-Wojciechowska (365 bajek na dobranoc, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)

– wiersze

Co można zrobić z ziemniaka?, H. Łochocka („Świerszczyk. Tygodnik dla młodszych dzieci”, 1977, nr 40)

Kasztanowy chłopiec, D. Gellnerowa („Miś. Przyjaciel najmłodszych”, 1983, nr 18)

Niewidzialna plastelina, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)

Rozumienie znaczenia pracy ludzi różnych zawodów

– opowiadania

Nieumiałek chce zostać muzykiem, M. Nosowy (*Przygody Nieumiałka i jego przyjaciół*, Raduga, Moskwa 1984)

– wiersze

Pożar, M. Strzałkowska (*Wiersze z kanapy*, Papilon, Poznań 2008)

Strażacki konkurs, M. Berowska (J. Kopala, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 3, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)

Listonosz, M. Terlikowska (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)

Kim będą, T. Kubiak (T. Dziurzyńska, H. Ratyńska, E. Stójowa, *A jak będzie słońce... A jak będzie deszcz...*, WSiP, Warszawa 2001)

Poznawanie świata techniki

– wiersz

Odkurzacze, M. Szyszko (*O czym skrzypi szuflada? O czym mruczy piec?*, KAW, Białystok 1983)

Poznawanie i wyjaśnianie obserwowanych zjawisk doświadczalnych

– wiersz

Cień, L. J. Kern (*Wiersze*, Wilga, Warszawa 2003)

– inne

Nauka jest prosta. Ponad 250 propozycji zajęć dla przedszkolaków, P. Ashbrook (Jedność, Kielce 2007)

OBSZAR 11. Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń

Dzieci są zafascynowane otaczającym je światem. W sposób naturalny przyjmują przemiany pór roku i związane z nimi zmiany pogody. Małe dzieci zauważają padający deszcz, z radością witają pierwszy śnieg, z zaciekawieniem obserwują gwałtowne zmiany pogody wiosną. Zadaniem nauczyciela jest podtrzymywanie zainteresowań wychowanków, rozwijanie ich zdolności do obserwacji, pomagających w wyjaśnianiu zjawisk.

Poznanie i zrozumienie zjawisk atmosferycznych występujących w poszczególnych porach roku to treści edukacji przyrodniczej, które pomagają w kształtowaniu zachowań prozdrowot-

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

nych, wpływających na bezpieczeństwo i zdrowie. Przekazywanie dzieciom wiedzy na temat typowych zjawisk atmosferycznych powinno się odbywać poprzez systematyczne prowadzenie obserwacji pogody i organizowanie zabaw badawczych.

Zaznaczanie wyników obserwacji pogody na specjalnych kalendarzach sprzyja uchwyceniu zmienności zjawisk atmosferycznych w zależności od pory roku. Codzienny pobyt na powietrzu pozwala na zrozumienie wpływu warunków atmosferycznych na świat ludzi, zwierząt i roślin. Dzieci zaczynają zauważać, że należy dbać o własne zdrowie, a zatem ubierać się odpowiednio do aktualnej pogody, aby nie zmarznąć lub się nie przegrzać. Pod kierunkiem nauczyciela dostrzegają zmiany w otoczeniu przyrodniczym związane z kolejnymi porami roku i łączą je z zachowaniem się zwierząt żyjących na wolności.

Poznanie zjawisk atmosferycznych na poziomie dostępnym dla dziecka w wieku przedszkolnym jest potrzebne między innymi po to, aby potrafiły one zachować się w sytuacjach trudnych ze względu na warunki pogodowe, np. mroźny silny wiatr, gwałtowne opady deszczu, burza czy upały. Dziecko rozpoczynające naukę w szkole powinno rozumieć komunikaty przekazywane w prognozie pogody i umieć z nich skorzystać, tzn. postępować zgodnie z uzyskanymi informacjami.

Podjęmowane działania w zakresie tego obszaru mają na celu przygotowanie dziecka do samodzielnego, odpowiedzialnego życia.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody, np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę;
- 2) wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji, np. że będzie padał deszcz, śnieg, wiał wiatr; stosuje się do podawanych informacji w miarę swoich możliwości.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

rozpoznawania zjawisk atmosferycznych w różnych porach roku i zachowania się odpowiednio do pogody

1
ETAP

- nazywa typowe zjawiska atmosferyczne: *pada deszcz, śnieg, świeci słońce, wieje wiatr, burza*
- posługuje się w wypowiedziach określeniami dotyczącymi pogody
- rozumie konieczność ubierania się odpowiednio do pogody
- nie zdejmuje czapki, szalika, rękawiczek, kurtki samodzielnie, bez porozumienia z osobą dorosłą
- zwraca uwagę na pogodę i zauważa jej zmiany
- jesień**
- rozróżnia i określa nasilenie opadów deszczu: *kropi, pada*
- wie, że po deszczu pozostają kałuże i błoto
- odczuwa siłę wiatru i określa ją słownie: *lekki wiaterek, silny wiatr*

2
ETAP

zima

- obserwuje padający śnieg i zauważa zmianę wyglądu otoczenia po opadach śniegu
- stwierdza występowanie wiatru na podstawie obserwacji otoczenia, np. poruszanie się gałęzi drzew
- określa temperaturę powietrza: *zimno, bardzo zimno*
- poznaje właściwości śniegu i lodu w czasie zabawy, np. podczas lepienia kul śniegowych, ślizgania się po lodzie

wiosna

- zauważa zmianę pogody: *robi się cieplej, świeci słońce, śnieg i lód się topi, tworzą się kałuże i błoto, pada deszcz*

lato

- określa pogodę i zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla lata: *jest ciepło, często świeci słońce, pada ciepły deszcz, wieje ciepły wiatr*
- zauważa, że w słońcu jest bardzo gorąco
  - wie, że trzeba chronić się przed silnym działaniem promieni słonecznych (przebywać w cieniu, wkładać czapkę)

- dostrzega w krajobrazie zmiany charakterystyczne dla kolejnych pór roku
- dostosowuje swoje działania do panującej pogody
  - wie, dlaczego należy ubierać się odpowiednio do pogody
  - rozumie konieczność ochrony przed silnym mrozem i działaniem promieni słonecznych
  - umie wybrać przedmioty służące do ochrony przed deszczem, zimnem, słońcem
- wiąże typowe zjawiska atmosferyczne z aktualną porą roku

jesień

- określa zjawiska atmosferyczne i jesienną pogodę: *pada deszcz, wieje silny wiatr, jest zimno i mokro, pojawiają się mgły*
- rozpoznaje odgłosy padającego deszczu i potrafi określić intensywność opadów
- wie, jak wygląda kropla deszczu

zima

- obserwuje pogodę i nazywa zjawiska atmosferyczne występujące zimą: *pada śnieg, śnieg z deszczem, wieje silny wiatr, jest mróz*
- wie, że śnieg i lód topią się pod wpływem ciepła i zamieniają w wodę
- zauważa w zabawie, że śnieg suchy i mokry mają inne właściwości

wiosna

- obserwuje wpływ słońca na zmianę otoczenia: *śnieg i lód topią się, tworzą się kałuże i błoto*
- określa zjawiska atmosferyczne i wiosenną pogodę: *robi się cieplej, dni są coraz dłuższe, pada deszcz, wieje wiatr*

lato

- obserwuje pogodę i nazywa zjawiska atmosferyczne występujące latem: *ulewny deszcz, burza z grzmotami i piorunami, tęcza*
- zauważa szybkie wysychanie ziemi pod wpływem słońca i wiatru
- wie, że przed opadami deszczu na niebie pojawiają się ciemne chmury

- wie, jak zachować się w czasie każdej pogody, aby nie narażać się na niebezpieczeństwo
  - dostosowuje ubiór do warunków atmosferycznych
  - umie zabezpieczyć się przed zmoknięciem i silnym wiatrem
  - wie, jak należy postępować w czasie burzy
  - rozumie, jakie szkody może spowodować silny, porywisty wiatr
  - zna sposoby ochrony przed nadmiernym przegrzaniem i silnym słońcem
  - potrafi zapobiegać marznięciu, ruszając się i oddychając przez nos
- obserwuje pogodę i potrafi ją zapisać za pomocą umownych znaków
- rozumie informacje podawane w prognozie pogody
  - kojarzy nazwę z odpowiednim zjawiskiem atmosferycznym
  - rozpoznaje znaczenie znaków synoptycznych
  - potrafi wykorzystać informacje podawane w prognozie pogody, np. nie wybiera się na sanki, kiedy zapowiadane są obfite opady śniegu i silny mróz
- uczestniczy w zabawach badawczych, próbuje wyciągać wnioski z zaobserwowanych zjawisk
- określa właściwości fizyczne śniegu i lodu
  - wie, że woda zamarza w niskiej temperaturze, a lód i śnieg topią się pod wpływem ciepła i zamieniają w wodę
  - zna obieg wody w przyrodzie, tzn. parowanie wody pod wpływem ciepła, skraplanie się wody, opady
  - wie, co to jest wiatr, i zdaje sobie sprawę z tego, że może wiać z różną siłą
- umie rozpoznać i nazwać zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla pór roku

jesień

- zauważa, że dni są coraz krótsze, wieczory i ranki – chłodne, a temperatura stopniowo obniża się
- nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla jesieni: *częste mgły, pada zimny deszcz, mżawka, wilgotna ziemia, marznące kałuże*
- obserwuje chmury na niebie i określa ich wielkość, kształt i zmiany koloru nieba
- potrafi określić siłę i wskazać kierunek wiatru: *lekki wiaterek, silny wiatr, wichura*
- rozumie znaczenie określeń dotyczących pogody i zjawisk atmosferycznych, np. *szarugi jesienne, przymrozki*

zima

- nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla zimy: *pada śnieg, śnieg z deszczem, zawieje i zamiecie, szron, ślizgawica, zamarza woda, powstały sople*
- zauważa, że dni są krótkie, noce długie, ranki i wieczory mroźne
- wie, że wiatr wzmacnia odczucie chłodu
- rozpoznaje symetryczny kształt płatków śniegu

wiosna

- zauważa, że dni są coraz dłuższe, wieczory, ranki i noce cieplejsze, stopniowo podnosi się temperatura
- nazywa zjawiska atmosferyczne typowe dla wiosny: *odwilż, wiosenne roztopy, kałuże, kra na rzekach*

lato

- określa pogodę i zjawiska atmosferyczne występujące latem: *dni są bardzo długie, noce są ciepłe, pogoda często się zmienia, po deszczu szybko wychodzi słońce, jest upał, często są burze, wieje ciepły wiatr*
- próbuje przewidzieć pogodę, obserwując wygląd nieba
- wie, że burzę zwiastują ciemne chmury i silny wiatr
- rozpoznaje wszystkie kolory występujące w tęczy

Sposoby realizacji:

- obserwacja zjawisk atmosferycznych i okresowe prowadzenie kalendarza pogody – sprzyjają uchwyceniu zależności rodzaju pogody od pory roku;
- spacer, wycieczki, pobyt na powietrzu – sprzyjają obserwacji przyrody i wpływu warunków atmosferycznych na wygląd otoczenia, np. tworzenie się kałuży po deszczu, wysychanie ziemi pod wpływem słońca. Pobyt na powietrzu umożliwia bezpośrednie odczuwanie wszystkimi zmysłami określonych zjawisk atmosferycznych, np. można poczuć i usłyszeć podmuch wiatru oraz zobaczyć kołysane przez wiatr gałęzie drzew. Na wycieczce do stacji meteorologicznej dzieci poznają przyrządy służące do pomiaru siły wiatru, temperatury i ilości opadów;
- rozmowa – pozwala na kierowanie obserwacjami, zachęca do zadawania przez dzieci pytań, umożliwia wyjaśnienie zaobserwowanych zjawisk;
- przekaz literacki (opowiadania, wiersze) – wykorzystujemy do poznawania świata przyrody w sposób pośredni. Poszerza wiadomości i zasób słownictwa;
- zabawy badawcze – angażują wszystkie zmysły, wyzwalają aktywność ruchową i emocje dzieci związane z samodzielnym odkrywaniem. Sprzyjają rozwijaniu myślenia logicznego w trakcie wyciągania wniosków z przeprowadzonych obserwacji i ustalaniu związków przyczynowo-skutkowych;
- eksperyment – umożliwia zwrócenie uwagi dzieci na określone zjawiska, celowo wywołane, np. parowanie wody pod wpływem wysokiej temperatury;
- działalność plastyczna – sprzyja utrwaleniu zdobytych wiadomości poprzez wyrażenie ich w pracy plastycznej.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych
wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zajęcia z wykorzystaniem obrazka „Miś na spacerze” – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- rozpoznawanie i nazywanie aktualnej pory roku i pogody
- wzbogacanie zasobu słownictwa o wyrazy określające zjawiska atmosferyczne
- nabywanie umiejętności ubierania się odpowiednio do pogody
- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej i percepcji słuchowej
- * próby wyciągania wniosków z obserwowanych zjawisk fizycznych

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Umiejętności z zakresu rozpoznawania zjawisk atmosferycznych w różnych porach roku i zachowania się odpowiednio do pogody:

1
ETAP

- rozumie konieczność ubierania się odpowiednio do pogody
- zwraca uwagę na pogodę i zauważa jej zmiany

jesień

- rozróżnia i określa nasilenie opadów deszczu: *kropi, pada*
- wie, że po deszczu pozostają kałuże i błoto

2
ETAP

- dostrzega w krajobrazie zmiany charakterystyczne dla kolejnych pór roku
- dostosowuje swoje zachowanie do panującej pogody
  - wie, dlaczego należy ubierać się odpowiednio do pogody
- wiąże typowe zjawiska atmosferyczne z aktualną porą roku

jesień

- określa zjawiska atmosferyczne i jesienną pogodę: *pada deszcz, wieje silny wiatr, jest zimno i mokro, pojawiają się mgły*
- rozpoznaje odgłosy padającego deszczu i potrafi określić intensywność opadów
- wie, jak wygląda kropla deszczu

Pomoce:

Ilustracja przedstawiająca park jesienią i misia, który spaceruje pod parasolem w kaloszach i płaszczu przeciwdeszczowym, miś-zabawka i ubranka dla niego, nagrania odgłosów deszczu, 2 kartony, ubrania i inne elementy stroju (kalosze, sandały, krótkie spodnie, letnia bluzka, kurtka z kapturem, długie spodnie, czapka z daszkiem, sweter, parasol przeciwdeszczowy, okulary przeciwsłoneczne), plastikowe podkładki, lupy, kroplomierze, suszarka do włosów.

Przebieg:

1. Powitanie zabawą ruchową do opowiadania nauczyciela. Dzieci wykonują odpowiednie ruchy, ilustrując słowa:
Idą dzieci do przedszkola (maszerują w różnych kierunkach). *Nagle niebo się zachmurzyło* (zatrzymują się) *i zaczął padać deszcz: kap, kap, kap, kap* (pokazują paluszkami padające krople deszczu). *Zerwał się silny wiatr* (machają uniesionymi rękami w różnych kierunkach). *Coraz większy padał deszcz: kap, kap, kap...* (coraz szybciej poruszają paluszkami w tempie wypowiedzianych przez nauczyciela słów). *Dzieci zaczęły uciekać przed deszczem, przeskakując kałuże: hop, hop, hop* (biegnąc, na słowo *hop* wykonują podskoki). *Kiedy dotarli do przedszkola, otrzepały ubranie z wody* (wykonują gesty strzepywania wody z ubrania) *i buty z błota: tup, tup, tup* (mocno tupią).
2. Dzieci siadają w półkolu przed tablicą, na której umieszczona jest ilustracja. Nauczyciel prosi, aby przyjrzały się i opowiedziały, co dzieje się na ilustracji. Zadaje pytania, np.: *Gdzie miś wybrał się na spacer? Jaka jest pogoda? Jaka to jest pora roku? Po czym poznaliście, że to jesień? Jaka pogoda jest jesienią? Jak ubrany jest miś? Dlaczego miś ma parasol i płaszcz przeciwdeszczowy? Dlaczego miś na spacer włożył kalosze?*
3. Odgadywanie zagadek słuchowych. Nauczyciel odtwarza nagrania odgłosów ulewy i małego deszczu. Dzieci rozpoznają odgłosy i * określają różnicę między nagraniami.
4. Nauczyciel proponuje, aby zabrać do ogrodu misia. Przed wyjściem trzeba go ubrać odpowiednio do pogody. Dzieci, patrząc przez okno, sprawdzają, jaka jest pogoda. Wybierają ubranka dla misia. Chętne dzieci ubierają go.

5. Nauczyciel zaprasza część grupy do segregowania ubrań na letnie i jesienne. Dzieci układają je do 2 kartonów oznaczonych emblematami słońca i chmury z kroplami deszczu. Po wykonaniu zadania odchodzą do swobodnej zabawy.
* Pozostałe dzieci siadają przy stolikach, na których przygotowane są plastikowe podkładki, woda w pojemnikach, kroplomierze lub buteleczki napełnione wodą z dozownikiem. Starają się umieścić pojedyncze krople na podkładkach. Oglądają krople przez szkła powiększające i opisują ich wygląd (okrągłe, przezroczyste, błyszczące). Następnie dzieci sprawdzają, co się stanie, jeśli w jednym miejscu umieścimy wiele kropli wody. (Krople połączyły się). Odpowiadają na pytanie nauczyciela:
Co powstaje na chodnikach, kiedy pada deszcz?
Dzieci obserwują, co stanie się z wodą, kiedy nauczyciel użyje suszarki do włosów. (Woda wyparowała). Wyjaśniają, dlaczego na dworze wysychają kałuże (Kałuże wysychają pod wpływem słońca i wiatru).
6. Przed wyjściem do ogrodu dzieci wspólnie z nauczycielem sprawdzają, czy ubrania zostały ułożone we właściwych pudełkach.
7. Dzieci zabierają na spacer odpowiednio ubranego misia.

Śłuchanie opowiadania *O marcu, pannie Juliannie i o ptaszku L. Krzemienieckiej*

– **praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap** (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- kojarzenie zjawisk atmosferycznych z porą roku
- zwracanie uwagi na nagłe zmiany pogody w okresie wczesnej wiosny
- nabywanie umiejętności dostosowania ubioru do warunków atmosferycznych
- rozumienie informacji podawanych w prognozach pogody

Umiejętności z zakresu rozpoznawania zjawisk atmosferycznych w różnych porach roku i zachowania się odpowiednio do pogody:

2
ETAP

- dostosowuje swoje działania do panującej pogody
  - wie, dlaczego należy ubierać się odpowiednio do pogody
  - umie wybrać przedmioty służące do ochrony przed deszczem, zimą, słońcem

3
ETAP

- wie, jak zachować się w czasie każdej pogody, aby nie narażać się na niebezpieczeństwo
  - dostosowuje ubiór do warunków atmosferycznych
  - umie zabezpieczyć się przed zmoknięciem i silnym wiatrem
- rozumie informacje podawane w prognozie pogody
  - kojarzy nazwę z odpowiednim zjawiskiem atmosferycznym
  - rozpoznaje znaczenie znaków synoptycznych

Pomoce:

Tekst opowiadania *O marcu, pannie Juliannie i o ptaszku L. Krzemienieckiej*⁹, 3 obrazki przedstawiające kolejne sceny opowiadania (1) Julianna wygląda przez okno, jest słoneczna

⁹ L. Krzemieniecka, *O marcu, pannie Juliannie i o ptaszku*, w: *Wesoła szkoła. Podręcznik do klasy 2, cz. 3*, WSiP, Warszawa 2000.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

pogoda, 2) panna moknie w letniej sukience i kapeluszu, 3) Julianna w płaszczu i czapce z parasolem w ręku, na dworze piękne słońce, przygląda się jej ptaszek), elementy stroju (okulary przeciwsłoneczne, kapelusz słomkowy, czapka z daszkiem, parasol, peleryna, kalosze), kartki z postaciami dzieci do kolorowania, kartki ze znakami synoptycznymi.

Przebieg:

1. Powitanie. Wspólne śpiewanie dowolnej piosenki o nadchodzącej wiosnie, np. *Marzec* (muz. A. Markiewicz, sł. L. Wiszniewski).
2. Nauczyciel zachęca dzieci, aby opisały dzisiejszą pogodę. Dzieci wyglądają przez okno i wypowiadają się.
3. Słuchanie opowiadania.
4. Rozmowa z dziećmi na temat treści utworu. Nauczyciel zadaje pytania, np.:
Jaką przygodę miała Julianna? Dlaczego Julianna zmokła? Co się może zdarzyć, jeżeli ubierzemy się nieodpowiednio do pogody?
5. Nauczyciel prezentuje dzieciom 3 obrazki. Dzieci opowiadają treść każdego z nich i układają je według kolejności zdarzeń.
6. Dobieranie elementów stroju do pogody. Dzieci wybierają przedmioty, które są odpowiednie na deszcz, oraz te, które chronią przed silnym słońcem.
7. Część grupy otrzymuje kartki z postaciami ubranymi zgodnie z deszczową lub słoneczną pogodą. Przy stolikach dzieci kończą rysowanie obrazka.
* Pozostałe dzieci gromadzą się przed tablicą i wspólnie zastanawiają się, skąd można dowiedzieć się, jaka będzie pogoda. Nauczyciel podsumowuje: *O pogodzie informują nas radiowe i telewizyjne programy prognozy pogody. Dzięki nim wiemy, w jaki sposób przygotować się przed wyjściem z domu, aby nie zmoknąć, zmarznąć lub przegrzać się.*
* Każde dziecko otrzymuje kartkę z narysowanymi znakami synoptycznymi i mówi, co oznacza ten symbol. Dzieci siadają do stolików i rysują ilustrację pasującą do umieszczonego na kartce znaku.
8. Chętne dzieci opowiadają, co przedstawia ich rysunek. Odkładanie prac na wyznaczone miejsce.

Propozycje literatury

Rozpoznawanie zjawisk atmosferycznych w różnych porach roku

— wiersze

Placzący parasol, W. Faber (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 1, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

Idzie Tola do przedszkola, L. Krzemieniecka (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 1, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

Deszcz się uparł, H. Szayerowa (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 2, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

Letnia ulewa, S. Szuchowa (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 2, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

Dwa wiatry, J. Tuwim (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 2, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

– opowiadania

Jedna srebrna kropla, H. Bechlerowa (H. Kruk, *Wybór literatury do zabaw i zajęć w przedszkolu z komentarzem metodycznym*, WSiP, Warszawa 1990)

O wiosnie w lesie i o wiewiórki ważnym interesie, L. Krzemieniecka (*Z przygód krasnala Halabaly*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2006)

Zachowanie się odpowiednio do pogody

– wiersze

Dziękujemy, S. Szuchowa (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 2, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

– opowiadania

O marcu, pannie Juliannie i o ptaszku, L. Krzemieniecka (*Wesoła szkoła. Podręcznik do klasy 2, cz. 3*, WSiP, Warszawa 2000).

OBSZAR 12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt

Dziecko w wieku przedszkolnym przyswaja podstawowe wiadomości o środowisku naturalnym w bezpośrednim z nim kontakcie. Stopniowe poznawanie świata przyrody wywołuje wiele nowych doznań. Zasób słownictwa staje się bogatszy o nazwy środowisk przyrodniczych, roślin, zwierząt, jak również o określenia procesów i czynności związanych z przyrodą, takich jak wzrost roślin, stadia rozwoju owadów czy odlot ptaków.

Przeżycia związane z obserwacją zjawisk przyrodniczych pobudzają dziecko do myślenia i zadawania pytań, sprzyjają zapamiętywaniu. Dziecko poznaje przyrodę wszystkimi zmysłami – dostrzega i określa nowe kształty i barwy, interesuje się tym, co żyje, porusza się, rośnie, wydaje różne odgłosy.

Zadaniem nauczyciela jest kształtowanie opiekuńczej postawy dziecka wobec roślin i zwierząt, pokazanie walorów estetycznych, harmonii panującej w przyrodzie, a wreszcie uświadomienie znaczenia jej w życiu człowieka. W dużej mierze to od wychowawców zależy, czy dziecko wyrośnie na miłośnika przyrody, szanującego naturalne środowisko.

Współcześnie dokonuje się zmiana świadomości ekologicznej człowieka, który dostrzega zagrożenia płynące z eksploatacji naturalnych zasobów i zanieczyszczania środowiska. Wiek przedszkolny jest najlepszym okresem do wprowadzenia elementów edukacji ekologicznej, w ramach której nauczyciel powinien zmierzać do:

- uświadamiania wychowankom, że wszystko to, co jest potrzebne człowiekowi do życia, czerpie z naturalnego środowiska;
- dostarczania wiadomości na temat roślin i zwierząt żyjących na ziemi, a w tym zapoznania dzieci z ich budową i czynnościami życiowymi oraz sposobami przystosowania się do środowiska;
- wyjaśniania podstawowych zasad ochrony przyrody;

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- propagowania racjonalnego korzystania z zasobów środowiska naturalnego;
- uświadamiania konieczności stosowania technologii sprzyjających środowisku oraz utylizacji odpadów;
- kształtowania poczucia odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze.

Wyrobienie odpowiedzialnych zachowań dziecka wobec przyrody i uświadamianie konieczności chronienia jej powinno odbywać się poprzez organizowanie hodowli zwierząt i roślin w kąci przyrody, pielęgnowanie rabat kwiatowych lub uprawianie roślin jadalnych na grządkach w ogrodzie przedszkolnym. Zauważanie pożądanych zmian związanych z własnym działaniem z pewnością wywoła pozytywne przeżycia – dziecko zrozumie, że to, co robi jest ważne i potrzebne. W ten sposób kształtujemy poczucie współodpowiedzialności za najbliższe otoczenie przyrodnicze. Możemy również angażować dzieci w prace na rzecz ochrony szerzej rozumianego środowiska, umożliwiając mu udział w różnych akcjach proekologicznych.

Dziecko powinno nabrać przekonania, że jest współmieszkańcem planety Ziemi razem z bogatym światem zwierząt i roślin.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie;
- 2) wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność);
- 3) potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu zwierząt i roślin w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im, np. przetrwać zimę.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

poznawania różnych środowisk przyrodniczych

1
ETAP

- rozpoznaje i nazywa środowiska przyrodnicze z najbliższego otoczenia, np. *las, park, ogród*
  - rozróżnia poznane rośliny, np. bez, róże, i zwierzęta żyjące w tych środowiskach, np. jeź, wiewiórka, sikorka, wróbel
- dostrzega zmiany zachodzące w środowiskach przyrodniczych związane z porami roku, np. zmiana barwy, usychanie i opadanie liści (jesienią), pojawianie się pąków na gałęziach drzew (wiosną)

2
ETAP

- rozróżnia poznane środowiska przyrodnicze
  - zna niektóre nazwy zwierząt żyjących w środowisku naturalnym, np. motyl, żaba, żąb, sroka
- nazywa niektóre gatunki drzew, np. *sosna, dąb, kasztanowiec*
  - rozpoznaje drzewa po charakterystycznych liściach i owocach
- nazywa poznane gatunki kwiatów, np. *tulipan, bratek, stokrotka*

- wskazuje i nazywa podstawowe części roślin: *korzeń, łodyga, liście, kwiaty, owoce*
  - rozumie potrzebę hodowania roślin jadalnych, ważnych dla życia człowieka i zwierząt
    - rozpoznaje i nazywa wybrane owoce i warzywa
    - odróżnia i podaje charakterystyczne cechy roślin jadalnych, np. kształt, smak, kolor
  - rozpoznaje zwierzęta hodowlane i żyjące na wolności
  - dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie w kolejnych porach roku i wie, jaki to ma wpływ na wygląd roślin i zachowanie zwierząt, np. gromadzenie zapasów, odlot ptaków
- 3**
ETAP
- wskazuje cechy różniące poznawane środowiska przyrodnicze
    - wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu mysz, na łące kret, biedronka, w lesie sarna, lis
    - rozumie konieczność przystosowania się zwierząt do środowiska, w jakim żyją
  - określa części jadalne roślin, np. owoce – ogórek, pomidor; korzeń – marchewka, burak
  - potrafi na podstawie systematycznej obserwacji opowiedzieć etapy rozwoju roślin
  - wyróżnia części roślin
    - wymienia części kwiatów – korzenie, łodyga, liście, kwiat
    - określa części drzew – korzenie, konar, pień, liście, kwiaty, owoce
  - potrafi określić zmiany zachodzące w życiu zwierząt i roślin w kolejnych porach roku
    - umie opisać zachowanie i wygląd niektórych zwierząt związane z porą roku np. zasypanie, zmiana sierści, budowanie gniazd, gromadzenie zapasów
    - rozróżnia ślady poznanych zwierząt na śniegu

kształtowania opiekuńczej postawy wobec zwierząt i roślin

- 1**
ETAP
- wie, że należy dbać o rośliny w kąciку przyrody, obserwuje czynności np. podlewania kwiatów
  - rozumie, że o rośliny i zwierzęta należy się troszczyć
    - wie, że rośliny potrzebują do życia wody i światła
    - wie, że zwierzętami domowymi trzeba się opiekować i nie wolno ich męczyć
    - rozumie, że zwierzęta, tak jak ludzie, potrzebują do życia pokarmu i wody
    - dokarmia zwierzęta i ptaki w czasie zimy
  - nazywa zwierzęta hodowlane, np. *krowa, koń, kura*
    - odróżnia po wyglądzie osobniki dorosłe od młodych
    - rozpoznaje zwierzęta domowe: pies, kot, chomik
  - potrafi z uwagą przyglądać się pracom prowadzonym w ogródku przedszkolnym
    - wie, że w ogrodzie przedszkolnym są grządki, o które dbają starsze dzieci
  - wie, że można wyhodować rośliny z cebulek i nasion
- 2**
ETAP
- wie, w jaki sposób odżywiają się zwierzęta w naturalnym środowisku
  - opiekuje się roślinami i zwierzętami
    - dokarmia zwierzęta i ptaki w czasie zimy
  - zna zwyczaje zwierząt domowych, np. psa, kota
  - wie, jak należy pielęgnować rośliny doniczkowe: systematyczne podlewanie, wycieranie kurzu z liści

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- podejmuje prace w ogródku przedszkolnym, np. grabi liście, podlewa kwiatki
  - uczestniczy w sadzeniu i sianiu roślin, podlewa je i obserwuje zmiany
- 3**
ETAP
- rozumie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność)
  - wie, w jaki sposób przebiega rozwój niektórych roślin i zwierząt
    - zna cykl wzrostu roślin na podstawie prowadzonych doświadczeń
    - umie kolejno określić stadia rozwoju motyla
  - potrafi samodzielnie zasadzić cebulę, posiać nasiona i wyhodować roślinę
  - wie, w jaki sposób człowiek może chronić zwierzęta i rośliny, aby pomóc im przetrwać zimą, i gromadzi pokarm, aby je dokarmiać
    - nie zrywa owoców drzew i krzewów stanowiących pokarm dla ptaków
  - potrafi opiekować się zwierzętami hodowanymi w domu
  - uczestniczy w pracach w ogródku przedszkolnym
    - potrafi dbać o zasadzone rośliny
    - grabi jesienią liście
    - uczestniczy w zabezpieczaniu roślin przed mrozem

rozumienia konieczności ochrony środowiska przyrodniczego

- 1**
ETAP
- przestrzega podstawowych zasad szanowania przyrody
    - nie zrywa bez potrzeby kwiatków i nie depta kwiatników
  - wie, że nie wolno pozostawiać po sobie śmieci, np. w czasie wycieczek i spacerów
    - zakręca kran po umyciu rąk
- 2**
ETAP
- wie, że człowiek powinien dbać o przyrodę
    - rozumie, co oznacza tabliczka *Szanuj zielen*
    - oszczędnie korzysta z wody np. podczas mycia rąk
    - orientuje się, na czym polega segregowanie śmieci, np. uczestniczy w zbieraniu makulatury, baterii
  - rozumie co oznacza, że niektóre gatunki zwierząt i roślin są pod ochroną
  - umie kulturalnie zachować się w czasie wycieczek do lasu, parku lub innych środowisk przyrodniczych, nie płoszy zwierząt i nie niszczy roślin
  - wie, jakie zagrożenia dla środowiska naturalnego stanowi nieodpowiedzialne zachowanie człowieka, np. zanieczyszczanie wody i gleby
- 3**
ETAP
- rozumie, że działalność człowieka może mieć negatywny wpływ na środowisko naturalne
    - orientuje się, że zanieczyszczenie powietrza powodują np. spaliny samochodowe, ścieki odprowadzane z dużych zakładów przemysłowych do rzek
  - potrafi właściwie zachować się w lesie i parku
    - zachowuje się spokojnie, aby nie płoszyć zwierząt i ptaków
    - sprząta po sobie opakowania po jedzeniu i napojach
  - wie, w jaki sposób człowiek chroni przyrodę
    - rozumie, dlaczego niektóre gatunki zwierząt i roślin są pod ochroną
    - potrafi rozpoznać i wymienić rośliny chronione, np. wiosenne kwiaty

- wie, dlaczego trzeba budować oczyszczalnie ścieków
  - określa, w jaki sposób należy oszczędzać wodę
- zna pojęcie *surowce wtórne* i oznaczenie recyklingu
- potrafi segregować odpady według ich rodzaju
  - rozpoznaje oznaczenia pojemników na surowce wtórne
  - wie, co należy robić z niewykorzystanymi lekarstwami i zużytymi bateriami
- nazywa elementy środowiska naturalnego (gleba, powietrze, woda) i rozumie ich znaczenie dla świata ludzi, roślin i zwierząt
- uczestniczy w akcjach propagujących ochronę środowiska, np. Sprzątanie Świata, Dzień Ziemi

Sposoby realizacji:

- spacer i wycieczki – rozbudzają emocjonalny stosunek do przyrody poprzez ukazanie jej znaczenia dla życia człowieka. Pomagają zauważyć różnorodne formy życia, bogactwo kolorów, dźwięków i zapachów, a także negatywne skutki niewłaściwego obcowania ludzi z przyrodą;
- prace w ogrodzie przedszkolnym – zapoznają z rozwojem, budową, sposobem pielęgnacji roślin i zabezpieczania ich przed mrozem. Uczą korzystania z narzędzi i przyborów ogrodniczych, utrzymywania ich w czystości i porządku. Kształtują takie cechy, jak obowiązkowość i odpowiedzialność;
- kącik przyrody wyposażony w materiał przyrodniczy oraz obiekty przyrody nieożywionej – wykorzystujemy do prowadzenia stałych lub okresowych hodowli roślin i zwierząt, aby zapoznać dzieci z ich rozwojem oraz warunkami niezbędnymi do życia. Właściwie zagospodarowany umożliwia eksperymentowanie i przeprowadzanie różnych doświadczeń;
- przekaz literacki – przybliża i pomaga zrozumieć świat przyrody, wprowadza i utrwala ważne informacje przyrodnicze, uczy szacunku dla roślin i zwierząt. Pozwala na poznanie środowisk przyrodniczych niedostępnych bezpośredniej obserwacji. Publikacje popularno-naukowe, do których należą atlasy zwierząt i roślin czy encyklopedie przyrodnicze, pokazują zwierzęta, rośliny i fakty zgodnie z rzeczywistością;
- rozmowa – sprzyja ukierunkowaniu obserwacji, zachęca do zadawania przez dzieci pytań, umożliwia wyjaśnienie zaobserwowanych zjawisk, porządkuje zdobyte wiadomości, pomaga w tworzeniu i uściśleniu pojęć ogólnych;
- zabawy badawcze – umożliwiają poznawanie przyrody wszystkimi zmysłami, wywołują emocje związane z samodzielным dokonywaniem odkryć. Rozwijają logiczne myślenie w trakcie wyciągania wniosków z przeprowadzonych obserwacji i ustalania związków przyczynowo-skutkowych;
- poznawanie piosenek o tematyce przyrodniczo-ekologicznej – wywołuje zainteresowanie przyrodą i problemami z nią związanymi, przyczyniają się do tego, że dzieci stają się rzecznikami ekologicznego myślenia i działania;
- filmy edukacyjne – dostarczają wiadomości o przyrodzie niedostępnej bezpośredniej obserwacji, np. o zwierzętach egzotycznych, o krajobrazie i regionach Polski. Uzupełniają i utrwalały wiadomości zdobyte w toku obserwacji, np. o zwierzętach domowych, owadach. Pomagają zrozumieć konieczność ochrony przyrody;

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- zabawy dydaktyczne – pozwalają dzieciom wykorzystać zdobyte wiadomości w czasie obserwacji przyrodniczych. Do tych zabaw zaliczyć możemy także układanki, rebusy, krzyżówki i gry stolikowe, zagadki.
- zabawy ruchowe – utrwalają zdobyte wiadomości np. poprzez naśladowanie sposobu poruszania się i zachowania zwierząt;
- wykonywanie prac plastycznych – umożliwia wyrażenie stosunku emocjonalnego do poznawanego otoczenia przyrodniczego, sprzyja utrwalaniu i porządkowaniu wiedzy. Wykorzystywanie materiału przyrodniczego do działań twórczych rozwija wyobraźnię, pozwala na bezpośrednie dokładniejsze poznanie cech i właściwości części roślin, np. liści, nasion.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zajęcia przyrodnicze *Zielony ogródek* – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- rozwijanie zainteresowań i wzbogacanie wiadomości przyrodniczych dotyczących sposobów hodowania wybranych roślin: szczypioru z cebuli i kwiatów z nasion – nasturcji i aksamitek
- rozumienie konieczności pielęgnowania roślin: podlewanie i obserwowanie rozwoju
- poznawanie etapów sadzenia cebuli i siania kwiatów
- * dostrzeganie różnic w kształcie nasion

Umiejętności w zakresie kształtowania opiekuńczej postawy wobec zwierząt i roślin:

1
ETAP

- wie, że należy dbać o rośliny w kątku przyrody, obserwuje czynności np. podlewania kwiatów
- rozumie, że o rośliny i zwierzęta należy się troszczyć
  - wie, że rośliny potrzebują do życia wody i światła
- wie, że można wyhodować rośliny z cebulek i nasion

2
ETAP

- uczestniczy w sadzeniu i sianiu roślin, podlewa je i obserwuje zmiany

Pomoce:

Konewki, koszyczek, nasiona, cebula, doniczki z ziemią, kołki, ilustracje przedstawiające rośliny, kartoniki z konturowym rysunkiem aksamitki i nasturcji, kredki, patyczki, pineski lub kleje, metryczki z obrazkiem cebuli ze szczypiorkiem.

Przebieg:

1. Powitanie zabawą muzyczno-ruchową do piosenki *Kwiatki, bratki (Jestem sobie ogrodniczka...)* (muz.: B. Kolago, sł.: D. Gellner):

Zwrotka 1:

- dzieci maszerują w kole, trzymając się za ręce. W środku koła chodzi dziewczynka z konewką i koszyczkiem;

Refren:

- dzieci zatrzymują się i stają twarzą do środka koła, naśladując gesty pokazywane przez nauczyciela (kolejne odginanie paluszków, wskazywanie wybranych kolegów, obrót wokół własnej osi, rysowanie w powietrzu koła uniesionymi rękami).
- 2. Nauczyciel zaprasza dzieci do stolików, na których rozłożone są: nasiona w pojemniczkach, cebula na tackach, małe doniczki z ziemią, kołki do robienia dziurek, konewki z wodą. Dzieci odgadują, co dzisiaj będą robiły.
- 3. Dzieci siadają w półkolu przed tablicą. Nauczyciel prowadzi z nimi rozmowę. Zadaje pytania:
Po czym poznaliście, że będziemy sadzić/siać rośliny? Co będziemy wkładać do doniczek z ziemią? Po co przygotowane są drewniane kołeczki? Dlaczego na stolikach stoją konewki?
 Nauczyciel przypina do tablicy ilustracje przedstawiające: cebulę ze szczypiorem, aksamitkę, nasturcję i nasiona tych kwiatów. Rozmawia z dziećmi o tym, co wyrosnie z cebuli, a jakie kwiaty wyrosną z nasion (Z cebuli wyrosnie szczypior, a z nasionek żółte aksamitki i czerwone nasturcje).
- 4. * Część grupy wykonuje metryczki oznaczające hodowane kwiatki. Dzieci wybierają kartonik z konturowym rysunkiem kwiatka, który chcą zasiać, kolorują go i mocują do patyczków, np. pineską lub za pomocą kleju.
- 5. Z pozostałymi dziećmi nauczyciel ogląda cebulę i pokazuje sposób jej sadzenia. Omawia każdą czynność:
  - 1) *Robimy w ziemi dołek tak, aby schowała się w nim prawie cała cebulka. Wokół cebulki lekko uklepujemy ziemię.*
  - 2) *Podlewamy ziemię, żeby była wilgotna.*
  - 3) *Wkładamy w ziemię przygotowaną metryczkę z obrazkiem cebuli ze szczypiorkiem.*
 Przy stolikach dzieci pod opieką nauczyciela wykonują zadanie (przygotowana metryczka powinna być podpisana imieniem dziecka). Wykonane sadzonki odstawiają, np. na parapet, tak żeby roślinka miała dużo światła (miejsce wskazuje nauczyciel). Następnie dzieci odchodzą do zabawy.
- 6. * Po wykonaniu metryczek dzieci przy tablicy oglądają nasiona, porównują ich kształt (płaskie i podłużne – aksamitki, okrągłe – nasturcje). Nauczyciel demonstruje sposób siania, omawiając kolejne czynności:
  - 1) *Wykonujemy w ziemi dołek.*
  - 2) *Wkładamy 3 nasionka.*
  - 3) *Zasypujemy ziemią i lekko przyklepujemy.*
  - 4) *Podlewamy tak, aby ziemia była wilgotna, bo w bardzo mokrej nasionka będą gniły i nie wykiełkują.*
 Przy stolikach dzieci samodzielnie sieją nasionka do ziemi. Umieszczają w doniczkach przygotowane (i podpisane) metryczki. Doniczki ustawiają na parapecie.
- 7. Podsumowanie. Nauczyciel pyta, w jaki sposób trzeba pielęgnować posadzone i zasiane rośliny. Dzieci odpowiadają, że muszą one stać w takim miejscu, żeby miały dużo światła, i że należy je codziennie podlewać, tak aby miały wilgotną ziemię.
- 8. Wspólne sprzątanie po zakończonej pracy.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Opowiadanie *Cztery motylki* W. Badalskiej – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap

(zajęcia z całą grupą)

Cele:

- uważne słuchanie opowiadania
- odtwarzanie treści utworu
- dostrzeganie bogactwa barw w przyrodzie
- poznanie możliwości przystosowania się zwierząt w ich naturalnym środowisku

Umiejętności w zakresie poznawania różnych środowisk przyrodniczych:

2
ETAP

- rozróżnia poznane środowiska przyrodnicze
  - zna niektóre gatunki zwierząt żyjących w środowisku naturalnym, np. motyl, żaba, zając, sroka

3
ETAP

- wskazuje cechy różniące poznawane środowiska przyrodnicze
  - wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu mysz, na łące kret, biedronka, w lesie sarna, lis
- rozumie konieczność przystosowania się zwierząt do środowiska, w jakim żyją

Pomoce:

Tekst opowiadania *Cztery motylki* W. Badalskiej¹⁰, ilustracja przedstawiająca łąkę, emblematy motyli w 4 kolorach, sylwety motyli, papier kolorowy, kleje, rysunki kwiatów kartoniki z ich nazwami

Przebieg:

1. Powitanie. Nauczyciel wita dzieci: *Witam dzieci, które mają ubranka w czerwonym kolorze. Witam dzieci, które mają ubranka w zielonym kolorze. Witam wszystkie dzieci. Dzień dobry.* Dzieci odpowiadają: *Dzień dobry.*
2. Nauczyciel wygłasza opowiadanie przy ilustracji przedstawiającej łąkę. W trakcie opowiadania w odpowiednich miejscach przypina motylki.
3. Omówienie treści według kolejności zdarzeń. Wspólne ustalenie, dlaczego udało się motylka uchronić przed głodną wroną.
4. Zabawa „Wesołe motylki”. Nauczyciel rozdaje dzieciom emblematy motyli w 4 kolorach, a na podłodze rozkłada 4 obręcze w tych samych kolorach. Przy muzyce dzieci naśladują lot owadów. Gdy muzyka cichnie, gromadzą się w obręczach zgodnie z kolorami. Przy powtórzeniu zabawy zmieniamy miejsce obręczy.
5. Cześć dzieci przy stolikach wykleja kawałkami papieru kolorowego, niebieskiego lub żółtego, małe sylwety motylków (wydzieranka).

* Pozostałe dzieci przy tablicy tworzą słownik obrazkowo-wyrazowy łąkowych kwiatów. Przypominają, na jakich kwiatach ukryły się motylki. Wyszukują na tablicy właściwy kwiatek, rozpoznając kolor płatków. Nauczyciel obok kwiatka przypina kartonik z jego nazwą, którą dzieci wspólnie odczytują. Następnie odsłania inne kwiaty w takich samych kolorach. Dzieci opowiadają, w czym są podobne, a czym się różnią. Poznają nazwy tych kwiatów i umieszczają w słowniku obrazkowo-wyrazowym:

¹⁰ W. Badalska, *Cztery motylki*, w: *Poczytajmy, posłuchajmy*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975.

Kwiaty:

białe płatki – rumianek, margaretka,

żółte płatki – dziewanna, kaczeniec,

niebieskie płatki – cykoria, chaber.

6. Z całą grupą przypomnienie nazw kwiatów i układanie zdań. Nauczyciel rozpoczyna zdanie, a wybrane dziecko kończy: *Niebieskie płatki ma..., Rumianek rośnie..., Płatki margaretki są białe jak...*

* Dzieci same układają zdania do podanego wyrazu, np. *płatki, niebieski*.

7. Wspólne umieszczenie na kwiatkach motyli wykonanych przy stolikach (motyl na kwiatku tego samego koloru).
8. Zakończenie. Śpiewanie znanej piosenki o wiosnie.

Propozycje literatury

Poznanie różnych środowisk przyrodniczych

- opowiadania

Na łące, D. Skwark (365 bajek na dobranoc, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)

Pingwin, G. Bąkiewicz (365 bajek na dobranoc, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)

Cztery motylki, W. Badalska (Poczytajmy, posłuchajmy, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975)

Wawa i jej pan, J. E. Kucharski (H. Kruk, Wybór literatury do zabaw i zajęć w przedszkolu z komentarzem metodycznym, WSiP, Warszawa 1990)

O pingwinie Kleofasku, I. Tuwim (Nasza Księgarnia, Warszawa 1983)

Nikt mnie więcej nie zobaczy, W. Bieriestow (Poczytajmy, posłuchajmy, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975)

Jak się krasnal z jeżami w cenzurowane bawił, L. Krzemieniecka (Z przygód krasnala Halabaly, Nasza Księgarnia, Warszawa 2006)

- wiersze

Dno morskie, W. Scisłowski (Dlaczego morze jest słone?, Glob, Szczecin 1987)

Miała wiewióreczka, S. Szuchowa (Polscy autorzy dla trzylatka, Poddiedlik-Raniowski i Spółka, Poznań 2000)

Entliczek-pentliczek, J. Brzechwa (Brzewcha dzieciom, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991)

- encyklopedia

Świat zwierząt, A. Stańczewska (seria Encyklopedia wiedzy przedszkolaka, Aksjomat, Kraków 2008)

Kształtowanie opiekuńczej postawy wobec zwierząt i roślin oraz rozumienie konieczności ochrony środowiska przyrodniczego

- opowiadania

Jak owady troszczą się o swoje dzieci, A. Möller (Multico, Warszawa 2007)

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Gardenia, M. Bogdewicz-Wojciechowska (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papilon, Poznań 2008)

Chomik szuka wiosny, A. Galica (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)

– wiersze

Tropiciele, N. Usenko (*Bardzo dziwne historie*, Papilon, Poznań 2008)

Pierwsze kwiatki, H. Szayerowa (*Polscy autorzy dzieciom*, T. 5, Podsiadlik-Raniowski i Spółka, Poznań 2000)

Mój pies, J. Ratajczak (T. Dziurzyńska, H. Ratyńska, E. Stójowa, *A jak będzie słońce... A jak będzie deszcz...*, WSiP, Warszawa 2001)

– inscenizacje

Krasnal; Gąsiennica-tajemnica, D. Gellner (*Deszczowy król. Teatrzyki dziecięce*, WSiP, Warszawa 1998)

OBSZAR 13. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną

Na rozwój intelektualny dziecka mają wpływ zmiany zachodzące w spostrzeganiu, uwadze, pamięci i myśleniu. Kształtowanie się procesów poznawczych pozwala dziecku na odbiór, przechowywanie, odtwarzanie, a także na przetwarzanie zapamiętanych informacji.

Małe dziecko nie potrafi dokonać szczegółowej analizy spostrzeganego przedmiotu czy zjawiska. Ujmuje je w sposób globalny i opisuje ogólnikowo. Ze względu na to, że jego spostrzeżenia są ściśle związane z działaniem, uwzględnia tylko te przedmioty i cechy, które mają znaczenie podczas wykonywanej czynności. Z czasem, pod wpływem dokonywanych obserwacji i działań edukacyjnych, postrzeganie dziecka staje się bardziej uporządkowane.

Rozwija się również uwaga i pamięć. Początkowo zauważa się u dzieci częste zmiany zainteresowań, łatwe znużenie podjętą zabawą i szybkie przechodzenie do następnej czynności. Związane jest to z mimowolnym charakterem uwagi – brakiem jej trwałości i podzielności. Pod koniec wieku przedszkolnego pojawia się uwaga dowolna. Dziecko jest w stanie dłużej skoncentrować się na działaniu, np. na prowadzonym doświadczeniu. Skupianiu uwagi sprzyja również rozbudzenie ciekawości dzieci oraz ich naturalne dążenie do łączenia nowych treści z posiadaną wiedzą i doświadczeniem.

W podobny sposób kształtuje się pamięć. Młodsze dzieci zapamiętują w sposób dowolny w wyniku bezpośredniego działania, któremu towarzyszą określone emocje. W miarę rozwoju pojawia się pamięć odroczone i logiczna, dzięki której dziecko potrafi odtworzyć wiadomości i wykorzystać je w działaniu, łącząc fakty w całość.

Przejawy myślenia obserwujemy u dzieci w sposobie rozwiązywania przez nie problemów podczas samodzielnie organizowanych zabaw. Wynika to z tego, że myślenie ich podporządkowane jest zadaniom praktycznym i ściśle związane z dążeniem do uzyskania oczekiwanego efektu. Zabawy, początkowo chaotyczne, z czasem stają się czynnością celową

i zorganizowaną. Dziecko w trakcie podejmowanej aktywności wykorzystuje systematycznie zdobywane doświadczenia. Dostrzega poszczególne elementy działalności własnej i innych, na które składają się: cel, środki i sposoby. Rozumie je i zaczyna stosować, aby uzyskać pożądane rezultaty.

Wraz z postępującym rozwojem intelektualnym dziecka zwiększa się zakres jego zainteresowań, wykraczający poza najbliższe otoczenie. Zdobyte doświadczenia i informacje tworzą obraz świata, w którym żyje. Zmiany zachodzące w procesach umysłowych, dotyczące bezpośredniego i pośredniego poznania, pozwalają mu dostosować się do swojego środowiska i rozszerzyć podejmowane działania.

Edukacja matematyczna, stanowiąca element rozwoju intelektualnego dziecka, jest obszarem bardzo złożonym. Wymaga uwzględnienia w organizacji i przebiegu procesu nauczania stosowania zasady stopniowania trudności. Obejmuje:

- określanie położenia przedmiotów w przestrzeni – w stosunku do samego dziecka, w stosunku do innej osoby, wzajemnie względem siebie – oraz ustalanie kierunku przemieszczania się przedmiotów;
- określenie czasu trwania czynności wyrażonego zwrotami: *długo, krótko, szybko, wolno, prędzej* itp.;
- rozpoznawanie rytmów, czyli dostrzeganie regularności w przemijaniu czasu – następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesiące w roku;
- poznawanie i klasyfikowanie zbiorów przedmiotów pod względem ich cech jakościowych, takich jak wielkość, kształt czy przeznaczenie;
- określanie liczby wyrażonej zwrotami ogólnymi: *dużo, mało, więcej, mniej, tyle samo (po równo)*;
- klasyfikowanie i porównywanie liczebności zbiorów za pomocą liczebników głównych;
- ustalanie równoliczności zbiorów poprzez dokładanie jeden do jednego;
- posługiwanie się liczebnikami głównymi i porządkowymi w sytuacjach codziennych w zabawie i zajęciach;
- działanie na liczbach (dodawanie, odejmowanie) poprzez dokładanie i odkładanie elementów zbiorów.

Wymienione treści, systematycznie realizowane w zabawach i zajęciach prowadzonych w przedszkolu, w sposób szczególny wpływają na kształtowanie logicznego myślenia i rozumienie pojęć. Dlatego też powinny być oparte na bezpośrednim działaniu dziecka z jednoczesnym wielozmysłowym poznawaniem. Dotyczy to zarówno orientowania się w przestrzeni, zauważania przemijalności czasu, rozpoznawania kształtów figur geometrycznych, nabywania umiejętności liczenia, poznawania właściwości jakościowych i ilościowych zbioru, jak również dodawania i odejmowania.

Orientacja przestrzenna kształtuje się w następującej kolejności – dziecko najpierw poznaje, co i w jakim miejscu znajduje się dookoła niego, uświadamia sobie możliwość określenia położenia przedmiotów względem siebie, dopiero potem będzie w stanie samodzielnie wyznaczyć i określić kierunek w przestrzeni. Każda z tych czynności wymaga ustalenia z dzieckiem punktu odniesienia, wobec którego ma ono określić położenie danego przedmiotu.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Przemijanie czasu dziecko również poznaje, działając i doświadczając. Zaczyna od porządkowania stałych czynności. Ustala, co jest najpierw, a co potem, aby na końcu dostrzec, że są one wykonywane w pewnym czasie. Analogicznie określa dni tygodnia, miesiące oraz pory roku.

Wykonywanie czynności na konkretach powinno być także punktem wyjścia przy opracowaniu poszczególnych działań na liczbach. Istotne jest, aby dziecko, poznając stosunki ilościowe, zrozumiało, że nie jest ważna przestrzeń, jaką zajmują przedmioty tworzące zbiory, ani wielkość przedmiotów, tylko liczba elementów porównywanych zbiorów.

Dziecko w wieku przedszkolnym poznaje pojęcie liczby w aspekcie kardynalnym, określającym moc zbioru, czyli liczbę jego elementów, oraz porządkowym, ustalającym kolejność przedmiotu w danym szeregu. Na podstawie tej wiedzy porządkuje zbiory według malejącej i wzrastającej liczby ich elementów. Zabawy prowadzone z dzieckiem, polegające na porównywaniu czynnościowym zbiorów jednorodnych i różnorodnych, np. poprzez łączenie w pary, pozwolą mu na zrozumienie pojęcia odpowiedniości wzajemnie jednoznacznej dwóch zbiorów – zauważenie i określenie, czy w danym zbiorze jest mniej, więcej, czy tyle samo elementów.

W edukacji matematycznej szczególne znaczenie ma stosowanie metod czynnościowych i werbalnych. Poznanie zmysłowe – w bezpośrednim działaniu – w powiązaniu ze słowem rozwija wyobrażenia, sprzyja tworzeniu i rozumieniu pojęć. Dzięki temu dziecko wzbogaca słownictwo, ćwiczy umiejętność spostrzegania i abstrahowania, doskonali wszelkie procesy umysłowe, takie jak wnioskowanie czy uogólnianie.

Przedszkole stwarza wiele okazji do rozwijania zdolności matematycznych dziecka.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) liczy obiekty i rozróżnia błędne liczenie od poprawnego;
- 2) wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;
- 3) ustala równoliczność dwóch zbiorów, a także posługuje się liczebnikami porządkowymi;
- 4) rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów;
- 5) wie, na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopa za stopą;
- 6) zna stałe następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesiący w roku.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

kształtowania orientacji przestrzennej

1
ETAP

- nazywa i wskazuje części ciała: *noga, ręka, głowa, szyja, brzuch, plecy*
- umie określić części ciała innej osoby
- rozumie i używa pojęcia określające położenie przedmiotów w przestrzeni: *wysoko, nisko, obok, na, pod, za, przed*
- potrafi poruszać się we wskazanym kierunku, np. iść do przodu, cofnąć się

2
ETAP

- określa położenie przedmiotów w przestrzeni, używając zwrotów: *między, wyżej, niżej, bliżej, dalej*
- wskazuje i nazywa położenie przedmiotów w stosunku do własnego ciała: *przede mną, za mną, z boku*
- posługuje się określeniami dotyczącymi kierunków w przestrzeni: *do tyłu, do przodu, przed siebie*
- potrafi określić prawą i lewą stronę własnego ciała
  - wskazuje części własnego ciała w odniesieniu do jego stronności, np. pokazuje prawą rękę, lewą stopę

3
ETAP

- wskazuje prawą i lewą stronę swojego ciała
- nazwa pojedyncze i podwójne części własnego ciała
- samodzielnie określa położenie przedmiotów w przestrzeni
  - umie określić położenie przedmiotów w odniesieniu do własnego ciała: *na prawo, na lewo, naprzeciw*
- wskazuje kierunki w przestrzeni w odniesieniu do własnego ciała: *w prawo, w lewo*
  - potrafi poruszać się w otoczeniu zgodnie z podaną instrukcją
- próbuje określić prawą i lewą stronę w stosunku do innej osoby

liczenia

1
ETAP

- potrafi poprawnie policzyć minimum 3 przedmioty
- liczy w zakresie 3 wszystkie zgrupowane lub uszeregowane przedmioty
- liczy elementy pojedynczo i pamięta, które były już policzone
- posługuje się liczebnikami głównymi
  - wskazuje gestem lub dotkając palcem kolejne przedmioty i wypowiada właściwe liczebniki
- używa liczebników głównych w naturalnych sytuacjach
- dzieli zbiór na podzbiory
- liczy i porównuje liczebność zbiorów w zakresie 3
  - potrafi pogrupować przedmioty według ich liczebności
  - porównuje liczebność zbiorów: *dużo, mało, tyle samo*
- próbuje ocenić liczebność bez liczenia, posługując się określeniami: *dużo, mało*
- ustala wynik dodawania i odejmowania, działając na konkretnych przedmiotach – układając i odkładając elementy w zakresie 3

2
ETAP

- potrafi policzyć 5 i w miarę możliwości więcej elementów
  - posługuje się w liczeniu liczmanami lub palcami
  - liczy poprawnie wszystkie przedmioty niezależnie od ich układu
  - wymienia liczebniki w poprawnej kolejności w trakcie liczenia
- rozumie, że ostatni wypowiedziany podczas liczenia liczebnik oznacza ostatni z liczonych przedmiotów
- posługuje się liczbami w prostych codziennych sytuacjach
- porównuje liczebność zbiorów, używając określeń: *tyle samo, więcej, mniej*
- ustala równoliczność dwóch zbiorów w praktycznym działaniu, np. dokładnie tyle samo kubków, ile jest talerzy; przygotowuje tyle kartek do rysowania, ile jest dzieci przy stole

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- stosuje liczebniki porządkowe w sytuacjach naturalnych i zadaniowych
  - ustala równoliczność dwóch zbiorów, układając po dwa elementy (po jednym z każdego zbioru)
  - wyznacza wynik dodawania i odejmowania w zakresie 5, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na liczmanach
    - dokłada przedmioty i liczy je razem; zabiera przedmioty i liczy, ile zostało
  - próbuje stosować określenie *para*
- 3**
ETAP
- potrafi policzyć 10 przedmiotów i więcej
  - umie rozróżnić błędne liczenie od poprawnego
  - podaje poprawnie liczbę przedmiotów
    - liczy zawsze wszystkie uszeregowane lub zgrupowane elementy
    - wie, że wynik liczenia nie zależy od tego, z jakiego miejsca rozpoczyna liczenie
  - ma świadomość, że ostatni z wypowiedzianych liczebników określa liczbę liczonych obiektów
  - posługuje się prawidłowo liczebnikami głównymi i porządkowymi w dostępnym mu zakresie
  - rozumie, że dwa zbiory są równoliczne, niezależnie od wielkości, kształtu czy innych cech obiektów zbiorów
  - układa zbiory w ciągu rosnącym i malejącym
  - potrafi za pomocą liczebników porządkowych określić miejsce przedmiotu
    - określa, który z kolei jest wskazany przedmiot, za którym lub przed którym się znajduje
  - potrafi określić liczbę elementów zbioru i porównać liczebność zbiorów, posługując się określeniami: *tylko samo, więcej o, mniej o*
  - dodaje, odejmuje i porównuje liczby na konkretnych
    - wyznacza wynik dodawania i odejmowania w zakresie 10, licząc na palcach lub innych zbiorach zastępczych
  - pokonuje trudności podczas rozwiązywania zadania

rozpoznawania kształtów geometrycznych

- 1**
ETAP
- rozpoznaje kształt koła i używa jego nazwy
  - potrafi wskazać przedmioty w kształcie koła i wyróżnić je spośród innych obiektów
  - tworzy kompozycje z różnych figur geometrycznych bez ich nazywania
- 2**
ETAP
- rozpoznaje kształty figur geometrycznych płaskich i przestrzennych oraz używa ich nazw: *koło, kwadrat, trójkąt, kula*
  - potrafi odwzorować poznane kształty figur płaskich za pomocą dostępnego materiału
  - potrafi układać dowolne kompozycje z klocków w kształcie figur geometrycznych
  - próbuje odwzorowywać kształt poznanych figur, używając np. drucików kreatywnych, sznurka
  - odwzorowuje układy przestrzenne utworzone z figur i brył geometrycznych, np. klocków, mozaiki
  - tworzy kompozycje z figur geometrycznych na ograniczonej powierzchni
- 3**
ETAP
- rozpoznaje kształty figur geometrycznych płaskich i przestrzennych oraz używa ich nazw: *koło, kwadrat, prostokąt, trójkąt, kula, sześciąt*

- dostrzega podobieństwa i różnice między kształtami figur
- potrafi odwzorować kształty figur za pomocą dostępnego materiału, np. wycina z papieru, modeluje z plasteliny
- dostrzega symetrię występującą w naturze, np. skrzydła motyla, lub w sytuacjach zadaniowych, np. wycinanki ludowe
- wie, w jaki sposób powstaje lustrzane odbicie

dokonywania czynności pomiarowych

1
ETAP

- porównuje wielkości: *długi, krótki, wysoki, niski*

2
ETAP

- podejmuje próby mierzenia długości krokami, stopa za stopą
- porównuje długość, np. *taki sam, długi, dłuższy, krótki, krótszy*, oraz wysokość przedmiotów, np. *niski, niższy, wysoki, wyższy*

3
ETAP

- wie, na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopa za stopą
- dokonuje pomiaru długości, posługując się wspólną miarą, np. sznurkiem
- stosuje nabyte umiejętności w praktycznym działaniu
- określa wysokość, porządkując przedmioty (osoby) od najniższego do najwyższego i odwrotnie

dostrzegania powtarzalności układów i następstw czasu

1
ETAP

- dostrzega, co powtarza się w szeregu ułożonych przedmiotów, i kontynuuje występujące w danym układzie regularności poprzez dokładanie, np. koralik czerwony – koralik żółty – koralik czerwony – koralik żółty
- posługuje się określeniami czasu: *teraz, najpierw, potem, długo, krótko*
- zna stałe następstwo dnia i nocy
- wie, że są określone pory dnia, i łączy je z wykonywanymi czynnościami, np. rano wstaje i idzie do przedszkola, wieczorem ogląda dobranockę i kładzie się spać

2
ETAP

- dostrzega regularności rytmu w danym układzie
- zauważa stałe sekwencje, np. proste układy graficzne czy geometryczne, i potrafi je powtórzyć
  - próbuje ułożyć wyśpiewany rytm, np. z patyczków krótkich i długich
- posługuje się określeniami czasu: *przedtem, potem, dłużej, krócej, szybko, wolno*
- zna stałe następstwo dnia i nocy oraz pór dnia
- nazywa pory dnia: *rano, wieczór*
- wie, że w każdym roku występują te same pory roku
  - nazywa bieżącą porę roku

3
ETAP

- zauważa powtarzające się sekwencje i kontynuuje występujące w danym układzie regularności, np. koralik czerwony – 2 guziki – klamerka – koralik czerwony – 2 guziki – klamerka
- potrafi przełożyć zaobserwowaną regularność na inną formę, np. narysować za pomocą linii rytm wyliczanek, wystukać na bębenku rytm ułożony z klocków
- zna stałe następstwo dnia i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- określa pory dnia: *rano, południe, wieczór* i stosuje je prawidłowo w wypowiedziach
- używa określeń czasu: *dzisiaj, wczoraj, jutro*
- wymienia w kolejności dni tygodnia
- rozumie, że rok składa się z miesięcy następujących po sobie od nowa w kolejnym roku
- nazywa cztery pory roku z zachowaniem właściwej kolejności

Sposoby realizacji:

- zabawy ruchowe – doskonałą orientację w przestrzeni, utrwalają orientację w schemacie ciała;
- zabawy dydaktyczne – wspomagają prawidłowy rozwój czynności umysłowych dzieci potrzebnych do tworzenia pojęć. Utrwalają zdobytą wiedzę i umożliwiają zastosowanie jej w praktycznym działaniu;
- gry dydaktyczne – wyrabiają odporność emocjonalną dzieci, rozwijają wyobraźnię oraz zdolność do wysiłku umysłowego. Są okazją do doskonalenia umiejętności liczenia, szeregowania i poznania znaczenia symboli;
- zabawy badawcze – dają dzieciom możliwość bezpośredniego działania w celu poznawania właściwości przedmiotów, porównania ich długości, ciężaru i innych charakterystycznych cech, jak również poznania zjawiska lustrzanego odbicia;
- rymowanki – pozwalają na utrwalenie kolejności dni tygodnia, liczb, pór roku itp., ustalenie regularnych rytmów i powtarzających się sekwencji;
- ćwiczenia graficzne – dzięki nim dzieci dostrzegają regularności występujące w różnych układach, wyróżniają i odwzorowują rytmy, uczą się rozpoznawania osi symetrii. Ćwiczenia te pomagają również zrozumieć zjawisko odbicia lustrzanego przedmiotów.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa dydaktyczna „Biedroneczki są w kropeczki” – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- doskonalenie umiejętności liczenia w zakresie 5 i więcej
- porównywanie liczby elementów w zbiorach: *mniej o, więcej o, tyle samo*
- utrwalenie znajomości nazw owadów
- ćwiczenie spostrzegawczości wzrokowej i wrażliwości słuchowej

Umiejętności w zakresie liczenia:

1
ETAP

- potrafi poprawnie policzyć minimum 3 przedmioty
  - liczy w zakresie 3 wszystkie zgrupowane lub uszeregowane przedmioty
- liczy elementy pojedynczo i pamięta, które były już policzone
- posługuje się w liczeniu liczebnikami głównymi
  - wskazuje gestem lub dotka palcem kolejne przedmioty i wypowiada właściwe liczebniki

2
ETAP

- potrafi policzyć 5 i w miarę możliwości więcej elementów
  - posługuje się w liczeniu liczmanami lub palcami

- liczy poprawnie wszystkie przedmioty niezależnie od ich układu
- wymienia liczebniki w trakcie liczenia w poprawnej kolejności
- rozumie, że w liczeniu ostatni wypowiedziany liczebnik oznacza ostatni z liczonych przedmiotów

Pomoce:

Nagranie owadów na łące, ilustracja przedstawiająca wiosenną łąkę, zestawy emblematów biedronek z różną liczbą kropek, kartki z narysowanymi w konturach biedronkami, kropki wycięte z czarnego papieru, kleje.

Przebieg:

1. Powitanie. Nauczyciel: *Witam dzieci, które mają uśmiechnięte buzie. Witam dzieci, które ładnie usiadły w kółku. Witam, wszystkie dzieci. Dzień dobry.*
2. Nauczyciel prosi, żeby dzieci położyły się wygodnie, zamknęły oczy i posłuchały. Włącza nagranie odgłosów owadów na łące. Po zakończeniu dzieci siadają i odgadują, czyje odgłosy słyszały i gdzie można je usłyszeć.
3. Nauczyciel odkrywa ilustracje, na której przedstawiona jest wiosenna łąka i prowadzi z dziećmi rozmowę na temat jej treści. Dzieci opowiadają, jakie miejsce widać na ilustracji, wymieniają owady, które rozpoznały (motyle, biedronki, gąsienice, żuk, konik polny).
4. Zadania dla 2 grup:
  - * Dzieci podzielone na 2 lub 3 zespoły otrzymują sylwety biedronek. Mają pogrupować je według liczby kropek na skrzydełkach, a następnie ułożyć, zaczynając od tych, które mają najmniej kropek. (Uwaga: Każdy zespół otrzymuje inny zestaw biedronek, np. zespół 1: trzy biedronki z 5 kropkami, cztery biedronki z 4 kropkami, pięć biedronek z 3 kropkami; zespół 2: trzy biedronki z 3 kropkami, cztery biedronki z 5 kropkami, pięć biedronek z 4 kropkami). Pozostałe dzieci wspólnie z nauczycielem odszukują i przeliczają owady na ilustracji. Na trzech kwiatkach umieszczają tyle owadów, ile jest na ilustracji: na pierwszym – 3 biedronki; na drugim – 2 motylki, na trzecim – 1 żuczka. Ponownie przeliczają, sprawdzając na palcach, i wskazują, na których kwiatkach owadów jest dużo, a na których – mało. Następnie siadają do stolików, kolorują biedronkę i starają się narysować 3 kropki na skrzydełkach.
5. Nauczyciel sprawdza wykonanie zadania w zespołach.
  - * Dzieci uzasadniają swój wybór, liczą biedronki w utworzonych grupach, porównują liczebność pogrupowanych biedronek, używając określeń: *mniej o 1, więcej o 1*. Następnie przy stolikach kolorują biedronki i dokleją kropki na skrzydełkach tak, aby na każdym było ich tyle samo (liczba kropek dowolna według uznania dzieci).
6. Zakończenie. Zabawa ze śpiewem znanej piosenki *Biedroneczki są w kropeczki* przy akompaniamencie. W czasie zwrotki dzieci chodzą w kole raz w jedną, raz w drugą stronę. Podczas refrenu pląsają po sali tanecznym krokiem.

Zabawa dydaktyczna „Labirynt” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap

(zajęcia z małą grupą)

Cele:

- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej
- rozpoznawanie układu kolorów w formie powtarzającego się rytmu

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Umiejętności w zakresie dostrzegania powtarzalności układów:

2
ETAP

- dostrzega regularności rytmu w danym układzie
  - zauważa stałe sekwencje, np. proste układy graficzne czy geometryczne, i potrafi je powtórzyć

3
ETAP

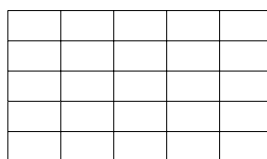
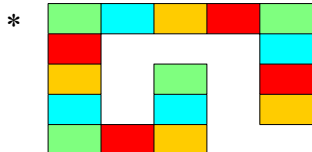
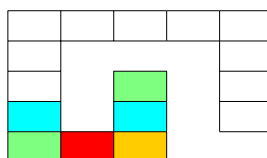
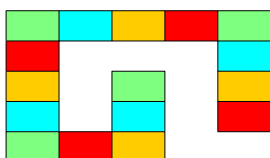
- zauważa powtarzające się sekwencje i kontynuuje występujące w danym układzie regularności

Pomoce:

2 wzory układu kolorowych kratek, kartki z pustymi kratkami, kredki.

Przebieg:

Dzieci w 2 zespołach siadają przy stoliku. Ich zadaniem jest dokończenie układu zgodnie z podanym wzorem lub * odtworzenie układu od początku:

Propozycje literatury

Dostrzeganie następstw czasu

- baśń
O dwunastu miesiącach, J. Porazińska (*Baśnie i legendy. Najpiękniejsze opowieści*, Siedmioróg, Wrocław 2007)
- wiersz
Tydzień, J. Brzechwa (*Brzechwa dzieciom*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991)

Kształtowanie orientacji przestrzennej

- opowiadanie
Na prawo, na lewo, H. Zdzitowiecka (J. Awgulowa, *Dziecko widzem i aktorem*, WSiP, Warszawa 1979)

Dokonywanie czynności pomiarowych

- wiersz
Dwa rękawy, L. J. Kern (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 1, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

OBSZAR 14. Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania

Przygotowanie do nauki czytania i pisania rozpoczyna się od pierwszych dni pobytu dziecka w przedszkolu poprzez działania mające na celu rozwijanie sprawności psychomotorycznych, procesów poznawczych oraz kształtowanie pozytywnych postaw emocjonalno-społecznych.

Zainteresowanie czytaniem i pisanem pojawia się już u najmłodszych dzieci, kiedy odkrywają związek między pięknymi ilustracjami w książce a treścią bajki, której słuchają. Większość dzieci bardzo lubi słuchać opowiadań, baśni i wierszyków – często proszą o ponowne przeczytanie tego samego tekstu. Czasami już 3-latki otwierają książeczkę i same „czytają” ulubioną bajkę, niejednokrotnie dokładnie odtwarzając jej treść z pamięci. Nauczyciel w przedszkolu powinien podtrzymywać i rozwijać zainteresowania czytelnicze dzieci poprzez dobór odpowiedniej literatury, organizowanie wystawek książek i wskazywanie na ich wartość jako źródła wiadomości z różnych dziedzin. Kontakt z książką rozwija wrażliwość i ciekawość, pobudza wyobraźnię.

Dziecko zauważa, że tekst pisany występuje nie tylko w książkach, które ogląda. Dostrzega również napisy w swoim otoczeniu. Idąc ulicą, rozpoznaje szyldy sklepów, urzędów i zakładów usługowych – orientuje się, co one oznaczają. W przedszkolu poszerzamy zakres umiejętności dziecka, wprowadzając zapisy graficzne wybranych treści w formie wyrazów do czytania globalnego (np. imiona, nazwy roślin i zwierząt, zabawek). Dzięki utworzonym słownikom obrazkowo-wyrazowym jest w stanie odczytywać wyrazy w powiązaniu z konkretnym przedmiotem lub jego rysunkiem, mimo nieznamości pojedynczych liter. W ten sposób dziecko zapamiętuje całościowy obraz wyrazu, co w przyszłości znacznie ułatwi mu naukę czytania.

Dobre przygotowanie do szkoły polega nie tylko na wyrobieniu pozytywnego nastawienia do nauki czytania i pisania. Aby dziecko mogło z łatwością nabywać te umiejętności, musi osiągnąć odpowiedni poziom rozwoju percepcji wzrokowej i słuchowej, koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz orientacji przestrzennej. Zatem kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania obejmuje:

- doskonalenie spostrzegawczości i pamięci wzrokowej;
- wyrabianie wrażliwości i pamięci słuchowej oraz słuchu fonematycznego;
- rozwijanie sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej;
- nabywanie umiejętności określania miejsca na kartce papieru;
- rozumienie informacji zapisanych w formie uproszczonych rysunków i symboli;
- podejmowanie prób kodowania wybranych treści za pomocą tworzonych znaków.

W przedszkolu doskonalenie procesów poznawczych – zdobywanie pożądaných umiejętności i sprawności – odbywa się podczas zabaw i ćwiczeń prowadzonych przy okazji realizacji zaplanowanych treści z różnych obszarów edukacyjnych.

Dobre przygotowanie dzieci do nauki czytania i pisania jest wynikiem prowadzenia systematycznej pracy w zakresie wspierania rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego i społecznego.

Przemyślane działania edukacyjne zapewnią dziecku szybkie opanowanie umiejętności czytania, co umożliwi mu w przyszłości samodzielne zdobywanie wiedzy.

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) potrafi określić kierunki oraz miejsca na kartce papieru, rozumie polecenia typu: narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki, narysuj szlaczek, zaczynając od lewej strony kartki;
- 2) potrafi uważnie patrzeć (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach;
- 3) dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania;
- 4) interesuje się czytaniem i pisanem; jest gotowe do nauki czytania i pisania;
- 5) słucha np. opowiadań, baśni i rozmawia o nich; interesuje się książkami;
- 6) układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej;
- 7) rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu.

Etapy nabywania umiejętności w zakresie:

doskonalenia percepcji wzrokowej

1 ETAP

- wypowiada się na temat treści oglądanych obrazków
  - wymienia osoby i przedmioty
  - odpowiada na pytania nauczyciela dotyczące treści obrazków
- dobiera 2 jednakowe lub różniące się jednym szczegółem obrazki, np. podczas gry w loteryjki obrazkowe
- składa obrazek przedstawiający pojedynczy przedmiot pocięty na kilka części (w zależności od możliwości dzieci 2–4 elementy w kształcie kwadratu lub prostokąta)
- dostrzega wyraźne różnice, porównując 2 obrazki np. na jednym obrazku dziewczynka trzyma łąpkę a na drugim konewkę, kot stoi na płocie i obok płotka,
- odgaduje, który spośród 3 prezentowanych przedmiotów lub obrazków schowano
- uzupełnia obrazek, doklejając brakujące elementy np. piłkę dla kotka, czapkę i buty dla krasnala
- odtwarza zbudowane z klocków proste układy

2 ETAP

- opowiada, co dzieje się na obrazku
- łączy przedmioty z ich kształtami przedstawionymi w postaci cienia
- zauważa zmiany w układzie 3–4 przedmiotów lub obrazków, np. określa, który obrazek został schowany lub zmienił położenie
- dostrzega minimum 4 szczegóły, którymi różnią się 2 obrazki
- wskazuje takie same, proste znaki graficzne
- składa w całość obrazki o prostej treści pocięte na 5 i więcej elementów
  - układa obrazki o prostej treści bez wzoru
  - układa według wzoru obrazki, zawierające więcej szczegółowych elementów
- uzupełnia obrazek, dorysowując 4 brakujące elementy (lub więcej)

3
ETAP

- tworzy dowolne kompozycje z mozaiki geometrycznej według własnego pomysłu i prostych wzorów
- buduje budowle z klocków według podanego wzoru
- opowiada i interpretuje treść obrazka
  - zauważa i opisuje cechy przedstawionych postaci i przedmiotów
- potrafi odpowiedzieć na pytania dotyczące treści obrazka, oglądanego w czasie krótkiej ekspozycji
- odgaduje, o którym obrazku opowiada nauczyciel
- przewiduje, co może przedstawiać ilustracja na podstawie kolejno odsłanianych fragmentów
- porównuje 2 obrazki różniące się 6 szczegółami (lub większą liczbą szczegółów)
- dostrzega zmiany w uprzednio oglądanym układzie elementów
- dobiera obrazki znanych przedmiotów do ich konturowych rysunków
- rozpoznaje takie same symbole i znaki graficzne
- układa klocki według wzoru i własnego pomysłu, np. z mozaiki geometrycznej
- składa według wzoru i bez niego obrazki pocięte na wiele części o różnych kształtach, np. puzzle
- potrafi odwzorować na kratkowanej kartce przedmiot narysowany z figur geometrycznych lub przenieść rysunek w formie odbicia lustrzanego

nabywania sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej**1**
ETAP

- uczestniczy w zabawach polegających na powtarzaniu gestów, np. zabawy paluszkowe,
- potrafi rozpoznać kształty, np. dobierając kształt klocków do odpowiednich otworów
- buduje wieżę, nakładając kolejne elementy na patyczek
- korzysta z zabawek wydających dźwięki wskutek prawidłowego działania, np. wciskanie, obracanie, opuszczanie dźwigni
- potrafi nakleić elementy, mieszcząc się w określonym konturze, np. kropki na sylwecie biedronki, owoce na drzewie, deszczyk na rozłożonym parasolu
- umie nakleić na kartkę pocięty obrazek, prawidłowo łącząc części
- wykonuje czynności manipulacyjne, np. rozdziera papier na duże kawałki, tworzy kule z papieru, toczy z plasteliny wałeczek

2
ETAP

- odwzorowuje układy graficzne na dużych powierzchniach papieru
- odrysowuje kształty, korzystając z prostych szablonów wewnętrznych
- próbuje kolorować obrazek składający się z dużych elementów
- umie samodzielnie wykleić małymi wydartymi kawałkami papieru określony przedmiot, np. owoce
- rysuje po śladzie proste wzory i szlaczki
- prawidłowo trzyma kredkę w czasie rysowania
- próbuje posługiwać się nożyczkami, wycinając dowolne kształty i po wyznaczonej linii prostej
- umie wykonać czynności manipulacyjne
  - lepi z różnorodnego materiału kulki i proste formy przestrzenne
  - wydiera dowolne kształty z papieru
  - nawleka na sznurek drobne elementy, np. korale, guziki

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

3
ETAP

- potrafi dokładnie obrysować kształty, korzystając z szablonów
- umie nakleić na karton własną kompozycję z wydartych z papieru określonych kształtów
- posługuje się poprawnie przyborami do pisania
  - trzyma prawidłowo ołówek, kredkę, flamaster
  - stosuje odpowiedni nacisk w zależności od rodzaju przyboru, którym się posługuje
- potrafi rozpoznać kod i zgodnie z nim pokolorować obrazek
- zachowuje prawidłowy kierunek od lewej do prawej strony, np. przy rysowaniu lub układaniu wzorów w układzie pasowym poziomym na wąskich paskach papieru
- posługuje się sprawnie nożyczkami, wycinając dowolne kształty, drobne ozdobne elementy, wzory po wyznaczonej linii
- odwzorowuje różne wzory graficzne
  - umie dokładnie narysować po linii i wykropkowanym śladzie
  - odrysowuje kształty przez kalkę techniczną

orientacji na kartce papieru

2
ETAP

- układa kartkę według pokazu nauczyciela (w pionie lub poziomie)
- wykonuje prace plastyczne na kartkach o różnych kształtach
- wskazuje środek, górę i dół kartki oraz jej rogi

3
ETAP

- potrafi narysować lub ułożyć elementy na kartce papieru według wzoru
- określa miejsce na kartce papieru, wskazując środek kartki, górny lewy i prawy róg, dolny lewy i prawy róg
- rysuje na kratkowanym papierze według instrukcji nauczyciela lub podanego wzoru, tworząc szlaczki i labirynty

doskonalenia percepcji słuchowej

1
ETAP

- określa kierunek, skąd dochodzi dźwięk
- rozpoznaje dźwięki z najbliższego otoczenia, np. dzwonek telefonu
- wskazuje obrazki kojarzące się z danym dźwiękiem, np. odgłosy znanych zwierząt (psa, kota, wróbla, żaby)

2
ETAP

- wyklaskuje prosty rytm
- rozpoznaje znane dźwięki z najbliższego otoczenia (dzwonek telefonu, pukanie do drzwi), charakterystyczne odgłosy wydawane przez pojazdy, np. samochód
- kojarzy odgłos towarzyszący znanym czynnościom, np. nakrywanie do stołu, nalewanie wody
- potrafi odszukać i nazwać przedmiot wydający dźwięki
- dzieli proste zdanie na wyrazy
  - liczy wyrazy w zdaniu
  - układa model zdania (3- i 4-wyrazowy), np. z klocków
- podejmuje próbę podziału wyrazu na sylaby
  - układa wyrazy na podaną sylabę
- dobiera obrazki, których nazwy tworzą rym
- rozróżnia wyrazy podobnie brzmiące i podaje ich znaczenie, np. *piasek* – *pasek*, *kura* – *kula*

3
ETAP

- uczestniczy w zabawach rytmicznych
  - powtarza usłyszany rytm
  - odtwarza rytm według zaprezentowanego wzoru graficznego
  - układa schemat graficzny do usłyszanego rytmu
- rozpoznaje i nazywa dźwięki z najbliższego otoczenia oraz odgłosy przyrody
  - wskazuje obrazki pasujące do usłyszanych odgłosów, np. szum morza, ruch uliczny, śpiew ptaków
  - określa rodzaj i kierunek, skąd dochodzi dźwięk
  - potrafi wybrać spośród wielu przedmiotów 2, które wydają taki sam dźwięk
  - potrafi policzyć usłyszane dźwięki i odwzorować ich liczebność za pomocą drobnych przedmiotów, określonych znaków lub rysując kreski
- dzieli zdanie na wyrazy
  - porównuje długość zdań, np. przeliczając liczbę wyrazów na palcach
  - wskazuje miejsca określonego wyrazu w zdaniu
- dzieli wyrazy na sylaby
  - wymienia kolejne sylaby w wyrazie i układa z elementów model sylabowy wyrazu
  - liczy sylaby i porównuje długość wyrazów
  - wskazuje przedmiot, którego nazwa zawiera określoną liczbę sylab
- rozwiązuje zagadki z podaniem pierwszej sylaby nazwy lub wymyśla wyrazy rozpoczynające się wskazaną sylabą
- dokonuje syntezy słuchowej wyrazu wypowiedzanego sylabami
- wyodrębnia głoski w wyrazie
  - wskazuje obrazek, którego nazwa rozpoczyna się i kończy podaną głoską
  - nazywa głoski w nagłosie, w wygłosie lub w środku wyrazu o prostej budowie fonetycznej
  - wymienia kolejne głoski w wyrazach jednosylabowych i dłuższych
  - umie wyodrębnić wyrazy, różniące się jedną głoską, np. *półka* – *bulka*, *mata* – *lata*, *kot* – *koc*

korzystania z książek**1**
ETAP

- słucha krótkich opowiadań i wierszy o treści bliskiej dzieciom
  - rozumie treść słuchanego tekstu
- słucha krótkich inscenizowanych przez nauczyciela opowiadań i wierszy ilustrowanych np. obrazem, pacynką
  - odpowiada na proste pytania dotyczące wysłuchanego utworu
  - dzieli się wrażeniami na temat wysłuchanego utworu
- ogląda samodzielnie książki
  - wypowiada się na temat ilustracji, nazywając przedmioty i wskazując szczegóły
  - próbuje nazywać czynności wykonywane przez postacie na ilustracji
- stara się ostrożnie korzystać z książek i odkłada je na miejsce

2
ETAP

- uważnie słucha opowiadań i wierszy przedstawianych przez nauczyciela
  - opowiada treść wysłuchanego utworu własnymi słowami
  - potrafi odpowiedzieć na pytania dotyczące treści

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- uczestniczy w zabawach inscenizowanych na podstawie utworu literackiego
  - korzysta z publikacji umieszczonych w kącie książki
  - opisuje ilustracje zawarte w książkach
  - wnioskuje o treści książki na podstawie oglądanych ilustracji
  - wyszukuje w książkach ilustracje na określony temat
  - dba o książki
  - wie, że książki należy oglądać przy stoliku
  - odkłada książki na wyznaczone miejsce
- 3 ETAP**
- słucha dłuższych opowiadań i wierszy
  - rozumie treść wysłuchanego utworu i potrafi wypowiedzieć się na jego temat
  - odtwarza treść opowiadania zgodnie z kolejnością zdarzeń
  - wczuwa się w przeżycia bohaterów literackich
  - próbuje formułować główną myśl opowiadania
  - tworzy własne książeczki, rysując kolejne sceny znanego opowiadania lub bajki albo wymyślone przez siebie historie
  - wie, że w książkach można odnaleźć informacje na określony temat
  - zna kolejne etapy powstawania książki
  - szanuje książki i potrafi korzystać z nich tak, aby nie uległy zniszczeniu
- rozumienia informacji przedstawionych w formie symbolu**
- 1 ETAP**
- rozpoznaje swój znaczek w szatni i łazience
  - próbuje rozpoznawać napis oznaczający swoje imię
  - zapamiętuje umowne gesty i proste znaki w zabawach prowadzonych przez nauczyciela
- 2 ETAP**
- rozpoznaje napis oznaczający swoje imię
  - rozumie symboliczne oznaczenia na znaczkach dyżurnych, np. ręcznik – dyżur w łazience, kubek – dyżur w czasie nakrywania do stołu
  - rozumie znaczenie prostych znaków drogowych, np. przejścia dla pieszych, światła sygnalizatora dla pieszych
  - odczytuje wyrazy wprowadzone do czytania globalnego w powiązaniu z obrazkiem lub przedmiotem
  - rozumie proste znaki umowne stosowane w zabawach i grach planszowych
  - podejmuje próby odgadnięcia znaczenia schematycznego rysunku lub znaku, np. przekreślona sylweta psa
- 3 ETAP**
- wybiera napis oznaczający imię, aby podpisać własną pracę plastyczną
  - rozumie znaczenie wybranych znaków drogowych
  - zna oznaczenia niebezpiecznych miejsc, np. skrzynka elektryczna
  - rozpoznaje wyrazy wprowadzone do czytania globalnego w powiązaniu z obrazkiem lub przedmiotem
  - posługuje się znakami synoptycznymi oznaczającymi wybrane zjawiska atmosferyczne
  - wie, co oznacza symbol recyklingu i zna oznaczenia pojemników do segregowania odpadów
  - tworzy symbole w trakcie konstruowania gier planszowych

- rozpoznaje napisy oznaczające ważne instytucje użyteczności publicznej i sklepy, np. Poczta, AGD, ZOO
- rozumie, że informacje można przedstawiać w formie symbolicznego zapisu, np. symbole oznaczające cechy przedmiotów: kolor, wielkość, kształt

Sposoby realizacji:

- gry dydaktyczne – doskonałą percepcję słuchową oraz wzrokową, stwarzają okazję do wprowadzania umownych oznaczeń oraz do zapisywania w formie symboli wybranych treści;
- kącik książki – daje możliwość bezpośredniego obcowania z książką, która rozbudza zainteresowania, rozwija wyobraźnię i wzbogaca zasób wiadomości, motywuje do nauki czytania i pisania, dostarcza przeżyć emocjonalnych i wrażeń estetycznych. Ilustracje zawarte w książeczkach zachęcają do opowiadania, kształtują percepcję wzrokową, rozwijają myślenie przyczynowo-skutkowe;
- gry, loteryjki – doskonałą spostrzegawczość wzrokową oraz umiejętność odczytywania symboli, wdrażają do przestrzegania obowiązujących reguł;
- stolikowe gry zręcznościowe – pchełki, bierki, skaczące czapeczki, bilard – ćwiczą koordynację ruchów rąk i podporządkowują je kontroli wzroku, doskonałą zręczność;
- wykonywanie prac plastyczno-konstrukcyjnych – wpływa na sprawność ruchową, manualną i koordynację wzrokowo-ruchową. Sprzyja nabywaniu umiejętności orientacji na kartce papieru;
- zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne – rozwijają ogólną sprawność ruchową, w tym sprawność manualną, koordynację wzrokowo-ruchową, orientację przestrzenną;
- spacer i wycieczki – umożliwiają doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej, pamięci i umiejętności celowej obserwacji. Są okazją do zwrócenia uwagi na różne napisy, oznaczenia i znaki, np. nazwy sklepów, znaki drogowe;
- słowniki obrazkowo-wyrazowe – służą utrwaleniu zapisu graficznego wybranych treści, ćwiczą spostrzegawczość wzrokową, rozwijają zainteresowanie nauką czytania i pisania, motywują dziecko do podejmowania wysiłku.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zajęcia plastyczno-techniczne „Kwiaty dla mamy” – praca z dziećmi młodszymi /

1 i 2 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- rozwijanie sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej
- kształtowanie poczucia przywiązania do członków rodziny poprzez wykonywanie dla nich upominków

Umiejętności w zakresie nabywania sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej:

- potrafi nakleić elementy, mieszcząc się w określonym konturze, np. kropki na sylwecie biedronki, owoce na drzewie, deszczyk na rozłożonym parasolu

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- 2** ETAP
- odrysowuje kształty, korzystając z prostych szablonów wewnętrznych
  - próbuje kolorować obrazek składający się z dużych elementów

Pomoce:

Wycięte z kolorowego papieru kwiaty i liście, wazoniki, szablony kwiatów, kredki, kleje, laurki, wstążeczki.

Przebieg:

1. Powitanie. Dzieci wspólnie śpiewają piosenkę o mamie.
2. Nauczyciel proponuje dzieciom wykonanie laurki, które będą prezentem dla mam z okazji ich święta. Prezentuje gotowe laurki, zachęcając dzieci do nazywania znanych kwiatów, np. *tulipan*, *stokrotka*.
3. Wyjaśnia dzieciom sposoby wykonania pracy.
Dzieci nakleją wazoniki i kwiaty na kartonie, komponując bukiet. Próbują przewlekać wstążeczkę przez otwory.
* Odrysowują kwiaty, wykorzystując przygotowane szablony wewnętrzne, dorysowują brakujące elementy (łodygi, liście) i kolorują wykonane rysunki. Ozdabiają laurkę, przewlekając wstążeczkę i wiążąc je na kokardę lub układając w inny sposób.
4. Zakończenie. Dzieci prezentują wykonane przez siebie laurki. Porządkują miejsce pracy.

Zabawa graficzna „Biedroneczki” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap

(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej i sprawności manualnej
- rozwijanie myślenia w trakcie dochodzenia do sposobu wykonania zadania
- nabywanie umiejętności orientacji na kartce papieru
- utrwalanie umiejętności liczenia w zakresie dostępnym dla dzieci

Umiejętności w zakresie doskonalenia percepcji wzrokowej:

- 2** ETAP
- uzupełnia obrazek, dorysowując brakujące elementy
- 3** ETAP
- potrafi odwzorować na kratkowanej kartce przedmiot narysowany z figur geometrycznych lub przenieść rysunek w formie odbicia lustrzanego

Pomoce:

Po 2 kartoniki z narysowanymi biedronkami z różną liczbą kropek, kredki w kolorze czerwonym i czarnym, kartoniki z wzorem biedronki i plansze do uzupełnienia pól.

Przebieg:

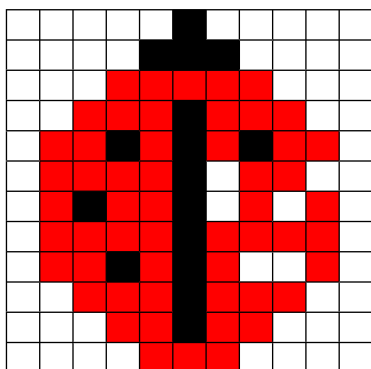
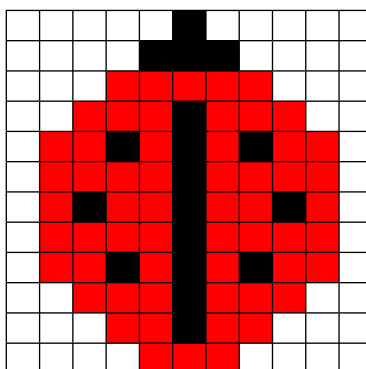
1. Nauczyciel siada z dziećmi przy stoliku i mówi zagadkę:

Biedronka

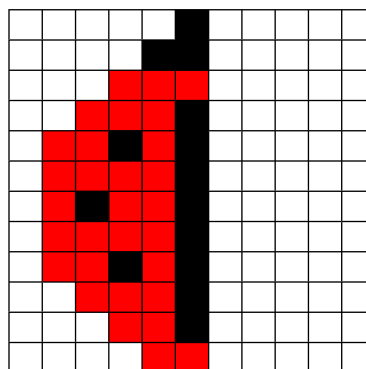
*Siedzi na listku i ładnie wygląda,
czerwoną sukienkę ma w kropki. To...*

2. Nauczyciel pyta, w jakim kolorze są kropki na sukience biedronki i czy wszystkie biedronki mają tyle samo kropek. Następnie kolejno wyklada kartoniki z narysowanymi biedronkami, a dzieci liczą kropki. Nauczyciel zwraca uwagę dzieci na to, że po obu stronach biedronki jest tyle samo kropek.
3. Ćwiczenia graficzne. Dzieci otrzymują kartoniki ze wzorem biedronki i planszę do uzupełnienia pól. Dzieci uzupełniają rysunek lub * odtwarzają połowę biedronki.

WZÓR

*

Zabawa słuchowo-ruchowa „Pilka-zmyłka” – praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap
(zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- rozwijanie słuchu fonematycznego w trakcie różnicowania wyrazów zawierających głoski opozycyjne
- doskonalenie koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej w zakresie rzutu, chwytu i toczenia
- ćwiczenie pamięci

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Umiejętności w zakresie doskonalenia percepcji słuchowej:

2
ETAP

- rozróżnia wyrazy podobnie brzmiące i podaje ich znaczenie, np. *piasek* – *pasek*, *kura* – *kula*

3
ETAP

- wyodrębnia głoski w wyrazie
  - umie wyodrębnić wyrazy, różniące się jedną głoską, np. *półka* – *bułka*, *mata* – *lata*, *kot* – *koc*

Pomoce:

Duża piłka.

Przebieg:

Dzieci stoją w kole. Nauczyciel ustala z dziećmi, że jeśli poda hasło: *Góra*, dzieci dotkną piłkę, jeśli powie: *Kura*, wówczas celowo będą ją unikały. Nauczyciel toczy lub * rzuca piłkę do wybranego dziecka. Po obejściu koła następuje zmiana wyrazów, np. *pasek* – *piasek*, *dołek* – *kołek*, *zupa* – *lupa*.

Propozycje tworzenia słowników obrazkowo-wyrazowych

Tworzenie słownika do danego tematu

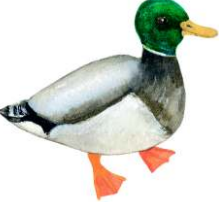
Warzywa			
cebula	burak	kapusta	marchewka

kalafior	pomidor	ogórek	por

Tworzenie słownika w miarę omawianych tematów

Ptaki			
wróbel	gil	sikorka	pingwin

papuga	bocian	kaczka	dzięcioł

OBSZAR 15. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne

W procesie wychowawczo-dydaktycznym, obejmującym całość oddziaływań mających wpływ na rozwój dziecka oraz przygotowujących go do życia w społeczeństwie, ważne jest zdobywanie doświadczeń związanych z poznawaniem historii rodziny, rodzinnej miejscowości, a następnie całej Polski – polskich legend, tradycji, obyczajów i piękna krajobrazów.

Istotnym zagadnieniem w rozwoju osobowości dziecka jest poznawanie języka ojczystego oraz wzmacnianie więzi z najbliższą rodziną i krewnymi. W tym środowisku uczy się pełnienia określonych funkcji, np. młodszego brata lub starszej siostry. Dziecko spełnia oczekiwania rodziców, podporządkowuje się określonym zasadom, staje się samodzielne i przyjmuje na siebie obowiązki wynikające z życia w rodzinie. Odwzajemnia uczucia miłości i przywiązania do najbliższych.

Wspólne obchody świąt Bożego Narodzenia, Wielkiejnocy, Wszystkich Świętych i innych tradycji rodzinnych są podstawowym elementem zacieśniania więzi rodzinnych i tworzenia kultury ojczystej. Dzieci grają w jasełkach, wspólnie zasiadają do wigilijnego i wielkanocnego

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

stołu, poznają symbole świąteczne, takie jak sianko pod obrusem, opłatek, żłóbek, kolędy, malują pisanki, wykonują kolorowe palmy, uczestniczą w zwyczaju śmigusa-dyngusa, obchodu dożynek, zwyczajach andrzejkowych, topieniu marzanny itp.

Kształtowanie poczucia przynależności narodowej polega również na rozwijaniu u dziecka zainteresowania miejscowością i regionem, w którym mieszka. Zwracamy jego uwagę na piękno i różnorodność krajobrazów, zapoznajemy z wybranymi fragmentami rzeczywistości przyrodniczej, społecznej i kulturowej kraju. Poprzez edukację regionalną:

- rozbudzamy naturalną wrażliwość dziecka;
- uczymy przywiązania do własnej rodziny;
- zapoznajemy z miejscowością, w której mieszka;
- przybliżamy historię i tradycje regionu;
- stwarzamy okazję do kontaktu z wytworami kultury i sztuki ludowej.

Zadaniem przedszkola w procesie wychowania i nauczania jest wzmacnianie takich podstaw dziecka, które z czasem przerodzą się w świadomość społeczną – poczucie przynależności narodowej. Poprzez celowe tworzenie sytuacji edukacyjnych będzie się kształtował szacunek dla ojczyzny. Budowanie tożsamości narodowej wiąże się z dostarczaniem dziecku wzorców zachowania i właściwego reagowania w sytuacjach, w których pojawiają się symbole narodowe, takie jak herby miast, godło Polski, barwy państwowe, hymn narodowy. Dziecko powinno zrozumieć, że są one nierozdzielnie związane z pojęciem *ojczyzna* i należy je szanować, zachowując powagę.

Bardzo ważne jest wychowanie dzieci w świadomości, że nie jesteśmy sami na świecie, że obok nas żyją ludzie innych narodowości, odmiennych kultur i religii. Do życia w harmonii i przyjaźni z różnymi narodami potrzebna jest współpraca i wzajemna pomoc.

Z racji przystąpienia Polski do wspólnoty krajów Unii Europejskiej należy zwrócić szczególną uwagę na upowszechnianie wiedzy z zakresu integracji europejskiej. Przekazując informacje o Unii Europejskiej, nauczyciel powinien skoncentrować się na zagadnieniach podstawowych – odwołać do emocji i przeżyć dziecka. Celem edukacji europejskiej będzie zatem dostarczanie wybranych informacji o państwach europejskich, ułatwienie zrozumienia pojęcia *Unia Europejska*, uświadomienie roli i znaczenia Polski w Europie, wzmocnienie poczucia wspólnoty europejskiej.

Dziecko kończące przedszkole powinno wiedzieć, że jest Polakiem, a Polska jest jego ojczyzną – krajem, który należy do Unii Europejskiej.

Podstawa programowa

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- 1) wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie gdzie pracują, czym się zajmują;
- 2) zna nazwę miejscowości, w której mieszka, zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka;
- 3) wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa;
- 4) nazywa godło i flagę państwową, zna polski hymn i wie, że Polska należy do Unii Europejskiej;
- 5) wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa.

Etapy osiągania umiejętności w zakresie:

uświadamiania związków w rodzinie

1
ETAP

- zna imiona rodziców i rodzeństwa oraz dziadków
  - używa zwrotów oznaczających stopień pokrewieństwa, np. *babcia, dziadek, siostra, brat*
- wyraża swoje uczucia do rodziców i bliskich
  - mówi o swojej rodzinie
  - opowiada rodzicom, jak przebiegał dzień w przedszkolu
- zauważa role pełnione przez członków rodziny
  - stara się pomagać w prostych domowych czynnościach
- uczestniczy w uroczystościach z okazji Dnia Matki i Ojca, Dnia Babci i Dziadka, Dnia Dziecka, Dnia Rodziny
- bierze udział w wykonywaniu upominków okolicznościowych

2
ETAP

- potrafi powiedzieć, jak nazywają się rodzice i inni członkowie rodziny
  - wie, jaki stopień pokrewieństwa jest między dziadkami i rodzicami, np. *Babcia Ada jest mamą mojej mamy*
  - opowiada o czasie spędzonym ze swoimi dziadkami
- interesuje się pracą zawodową rodziców
  - próbuje opowiedzieć, na czym polega ich praca
- pomaga w codziennych czynnościach np. ustawia naczynia przy wspólnych posiłkach
- wie, jaką rolę pełnią członkowie w jego rodzinie
- uczestniczy chętnie w uroczystościach rodzinnych
- zna niektóre tradycje świąteczne, tj. ubieranie choinki, kolacja wigilijna, śpiewanie kołęd, malowanie pisanek, palemka wielkanocna
- czerpie radość z przygotowania okolicznościowych upominków dla najbliższych osób
- przekazuje rodzicom informacje otrzymane od nauczyciela

3
ETAP

- wymienia imiona i nazwiska osób bliskich
  - określa członków rodziny i nazywa relacje między nimi
  - rozumie pojęcie *drzewo genealogiczne* i porządkuje chronologicznie członków rodziny: od dziadków do rodzeństwa
- rozumie role, jakie pełnią poszczególni członkowie rodziny w domu
- wie, na czym polega praca zawodowa rodziców i potrafi o niej opowiedzieć
- wypełnia samodzielnie określone obowiązki w domu, np. utrzymuje porządek w swoim pokoju
- utożsamia się ze swoją rodziną i ma poczucie przywiązania do najbliższych
  - aktywnie uczestniczy w uroczystościach rodzinnych
  - potrafi sprawić przyjemność najbliższym osobom, np. wykonuje upominek, składa życzenia okolicznościowe
- interesuje się historią i tradycjami swojej rodziny
  - zna zwyczaje rodzinne związane z obchodzeniem świąt, np. Bożego Narodzenia, Wielkiejnocy
  - rozpoznaje symbole i charakterystyczne potrawy związane z tradycjami świątecznymi, np. dodatkowy talerz przy stole wigilijnym, zna popularne kolędy

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- włącza się do przygotowań świątecznych, np. ubiera choinkę, potrafi wykonać ozdoby choinkowe, maluje pisanki i tworzy karty świąteczne

rozbudzania zainteresowania regionem

1 ETAP

- zna nazwę miejscowości, w której mieszka
- rozpoznaje najbliższą okolicę
  - wskazuje budynek przedszkola, plac zabaw, okoliczne sklepy

2 ETAP

- zna i podaje nazwę miejscowości, w której mieszka
- dostrzega zmiany zachodzące w miejscowości i okolicy
- wie, gdzie znajduje się przedszkole, i zna jego otoczenie
  - potrafi wskazać drogę z przedszkola do domu
  - dostrzega podobieństwa i różnice w budownictwie jedno- i wielorodzinnym
- rozumie, jakie znaczenie w życiu codziennym mają punkty usługowe, np. apteka, sklep, piekarnia, zakład fryzjerski i zegarmistrzowski
  - umie nazwać wybrane instytucje użyteczności publicznej, np. *przychodnia lekarska, poczta, dworzec kolejowy*
- rozpoznaje po stroju osoby pełniące ważne funkcje, np. strażaka, policjanta, lekarza

3 ETAP

- posiada informacje o miejscowości, w której mieszka
- posługuje się nazwą miejscowości w wypowiedziach słownych
  - rozpoznaje herb miasta lub regionu
  - umie wskazać na mapie Polski położenie miejscowości, w której mieszka
- nazywa i rozpoznaje najważniejsze miejsca lub obiekty z najbliższej okolicy, np. miejsca pamięci narodowej
- wie, jakie instytucje i urzędy znajdują się w najbliższej okolicy, np. szkoła, poczta, komisariat policji, przychodnia zdrowia, szpital, straż pożarna
  - orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka
- dostrzega różnice w architekturze, np. stare i nowe budownictwo
- nazywa region, w którym mieszka
  - rozpoznaje herb swojej miejscowości i opisuje legendy z nią związane
  - zna najważniejsze zabytki
  - rozpoznaje stroje ludowe regionu
  - odróżnia w mowie elementy gwary ludowej regionu, z którego pochodzi

kształtowania poczucia tożsamości narodowej

2 ETAP

- umie nazwać kraj, w którym mieszka
- rozpoznaje symbole narodowe
  - wie, że godłem jest Orzeł Biały, flaga ma barwy biało-czerwone, rozpoznaje hymn
  - rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych
- wie, że Warszawa jest stolicą Polski
  - rozpoznaje herb Warszawy
- dostrzega cechy charakterystyczne krajobrazu ziemi ojczystej
  - odróżnia krajobraz górzysty od nadmorskiego

3
ETAP

- nazywa region, w którym znajduje się jego miejscowość
  - zna stroje ludowe z regionu, w którym mieszka
  - rozpoznaje przyśpiewki swojego regionu
  - wie, jak wyglądają wytwory sztuki ludowej, np. rzeźby, wycinanki, koszyki
- wie, że kraj, w którym żyje to Polska, i że jest Polakiem
- zna legendę o powstaniu państwa polskiego
- rozpoznaje symbole narodowe: godło, barwy, hymn
  - wie, jakie jest ich znaczenie
- rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych
- wie, w jakich okolicznościach śpiewa się hymn
  - przyjmuje właściwą postawę przy słuchaniu hymnu
- potrafi wskazać na mapie granice Polski, stolicę, większe miasta i rzeki
  - wie, że stolicą Polski jest Warszawa, a najdłuższą rzeką – Wisła
  - zna najważniejsze miejsca i zabytki Warszawy
  - wskazuje na mapie Polski największe miasta leżące nad Wisłą: Kraków, Warszawa, Toruń, Gdańsk
- rozróżnia krajobraz nizinny, nadmorski, górski
- wie, że są różne regiony w kraju, które mają odmienne tradycje, język, kulturę
  - rozpoznaje charakterystyczne stroje krakowiaków i górali
  - zna wybrane tradycje ludowe, np. dożynki, andrzejki, jasełka, tłusty czwartek, prima aprilis, noc świętojańska
  - rozpoznaje regionalne przyśpiewki ludowe
  - rozumie pojęcie *przysłowie*
  - stosuje w zabawach wyliczanki ludowe
- potrafi wymienić sławnych Polaków i wie, kim byli Mikołaj Kopernik, Jan Paweł II, Fryderyk Chopin

rozumienia pojęć *Unia Europejskiej, Europa i świat*

3
ETAP

- uświadamia sobie, że Polska jest jednym z krajów europejskich i należy do Unii Europejskiej
- zna symbole Unii Europejskiej: hymn, flagę, maskotkę – Syrusza
- potrafi wskazać Polskę na mapie Europy
- rozumie, że kraje graniczą z innymi państwami
- zna nazwy kilku państw europejskich i ciekawostki z nimi związane, np. Holandia słynie z tulipanów, we Włoszech ulubioną potrawą jest pizza
- rozumie, co to znaczy pojęcie *narodowość*
- wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa bez względu na narodowość, kolor skóry, płeć
- wie, jak wygląda mapa świata

Sposoby realizacji:

- opowiadania – czytanie dzieciom utworów literackich w połączeniu z oglądaniem ilustracji kształtuje uczucia i postawy społeczno-moralne, umacnia i rozwija przywiązanie do kraju rodzinnego, wzbogaca kulturę językową, poszerza i utrwała wiadomości dziecka;

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

- baśnie i legendy – w sposób poetycki, fantastyczny i barwny zapoznają dzieci z przeszłością ojczyzny. W ich treściach zawarte są nieprzemijające idee patriotyzmu, jak również duchowe wartości kultury narodowej;
- spacer i wycieczki – umożliwiają dzieciom poznanie najbliższego otoczenia, np. instytucji użyteczności społecznej. Odwiedzając miejsca pamięci narodowej i zabytki, zaznajamiają się z historią i tradycjami danej miejscowości. Wyprawy w bliższe i dalsze okolice służą wyrabianiu szacunku dla przyrody ziemi ojczystej;
- oglądanie filmów, albumów, fotografii – umożliwia pokazanie dzieciom najciekawszych miejsc regionów, w których żyją, oraz zapoznanie z typowymi krajobrazami i folklorami Polski;
- kąciki regionalne – są okazją do gromadzenia eksponatów, wytworów sztuki ludowej, fotografii, okazów przyrodniczych z regionu, w którym dziecko mieszka;
- praca z wykorzystaniem mapy – pozwala na przekazanie treści geograficznych: kształtu granic, umiejscowienia kraju między górami a morzem, położenia niektórych miast i rzek;
- uroczystości przedszkolne – dzięki nim dziecko może zaprezentować swoje umiejętności: recytuje wiersze, śpiewa piosenki, wykonuje wybrane tańce ludowe;
- zajęcia plastyczne – dają możliwość wyrażeniu myśli, przeżyć i uczuć. Dziecko wyraża w ten sposób swoje emocje.

Przykłady pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo / na różnym poziomie umiejętności

Zabawa „Moja rodzina” – praca z dziećmi młodszymi / 1 i 2 etap (zajęcia z małą grupą dzieci)

Cele:

- używanie w wypowiedziach imion rodziców
- rozwijanie zainteresowania życiem najbliższych członków rodziny
- utrwalanie i sprawdzanie posiadanych wiadomości o rodzinie

Umiejętności w zakresie uświadamiania związków w rodzinie:

- 1** ETAP – zna imiona rodziców i rodzeństwa oraz dziadków
  - używa zwrotów oznaczających stopień pokrewieństwa, np. *babcia, dziadek, siostra, brat*
- 2** ETAP – potrafi powiedzieć, jak nazywają się rodzice i inni członkowie rodziny
  - wie, jaki stopień pokrewieństwa jest między dziadkami i rodzicami, np. *Babcia Ada jest mamą mojej mamy*
  - opowiada o spędzonym czasie ze swoimi dziadkami

Pomoce:

Ilustracja przedstawiająca rodzinę, karty wyklejone fotografiami rodzinnymi dzieci, gotowe elementy do ozdobienia, kleje.

Przebieg:

1. Dzieci siedzą w półkołu. Na tablicy umieszczona jest ilustracja przedstawiająca rodzinę. Nauczyciel mówi dzieciom zagadkę:

Rodzina

*Mieszkają w jednym domu
i bardzo się kochają,
więc troszczą się o siebie
i sobie pomagają*

Weronika Kostecka

2. Wspólna rozmowa na temat treści ilustracji. Dzieci wymieniają członków rodziny.
3. Nauczyciel rozdaje dzieciom karty wyklejone fotografiami rodzinnymi. Każde dziecko opowiada o swoich najbliższych, podając ich imiona i stopień pokrewieństwa, np. *To jest moja babcia Marysia.*
4. Dzieci przy stolikach zdobią karty, naklejając gotowe elementy (np. serduszka, kwiatki, gwiazdki) według własnego pomysłu.
5. * Zabawa słowna. Nauczyciel wypowiada początek zdania, a zadaniem dzieci jest jego dokończenie, np.:
Moja babcia ma na imię...
Moja babcia lubi...
Pomagam rodzicom w ...
Moja mama ma na imię...
Z moim tatą najbardziej lubię...
6. Wykonanie wspólnego albumu pt. „Rodzina” z przygotowanych kart.
7. Umieszczenie albumu w kąciu książki.

Wprowadzenie wiersza *Katechizm polskiego dziecka W. Belzy*

– praca z dziećmi starszymi / 2 i 3 etap (zajęcia z całą grupą)

Cele:

- ćwiczenie pamięci poprzez naukę wiersza
- rozwijanie zainteresowań krajem ojczystym i jego symbolami,
- poznanie mapy Polski i zapisu graficznego wyrazu „Polska”
- doskonalenie sprawności manualnych
- zapamiętywanie kolorów i cech charakterystycznych godła Polski

Umiejętności w zakresie kształtowania poczucia tożsamości narodowej:

2
ETAP

- umie nazwać kraj, w którym mieszka
- rozpoznaje symbole narodowe
  - wie, że godłem jest Orzeł Biały
  - rozumie, że należy okazywać szacunek symbolom narodowym

3
ETAP

- wie, że kraj, w którym żyje to Polska, i że jest Polakiem
- zna legendę o powstaniu państwa polskiego
- rozpoznaje symbole narodowe
  - wie, jakie jest ich znaczenie
- rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych

ETAPY OSIĄGANIA UMIEJĘTNOŚCI...

Pomoce:

Tekst wiersza *Katechizm polskiego dziecka* W. Bełzy¹¹, konturowa mapa Polski, kartony z narysowanym godłem w konturach, plastelina, farby, włóczka, złoty papier.

Przebieg:

1. Powitanie. Dzieci stoją w kole. Nauczyciel wyklaskuje powitanie: *Dzień do-bry, dzie-ci*. Dzieci odpowiadają w ten sam sposób: *Dzień do-bry, pa-ni*.
2. Dzieci siedzą w półkolu przed tablicą, na której umieszczona jest konturowa mapa Polski. Nauczyciel recytuje wiersz.
3. Rozmowa na temat treści utworu. Nauczyciel zadaje pytania, np.:
O czym opowiadał wiersz?
Jak nazywa się kraj, w którym mieszkamy?
Co przedstawia mapa? Co to jest granica państwa?
Jak nazywamy mieszkańców Polski? Kim my jesteśmy?
4. Wspólne powtórzenie treści wiersza. Nauczyciel zadaje pytania z tekstu, a dzieci próbują udzielać odpowiedzi.
5. Nauczyciel wyjaśnia pojęcia:
*Ojczyzna to miejsce urodzenia i mieszkania ludzi należących do jednego narodu, posługującego się tym samym językiem. Każdy kraj ma swoje granice i w ten sposób wyznaczone jest terytorium Polski. Nad mapą nauczyciel umieszcza kartonik z napisem „Polska”.
Godło – godłem Polski jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu. Nasze godło wyróżnia nas spośród innych krajów, jest naszym symbolem narodowym.*
6. Powtórzenie wiersza z dziećmi, które zgłoszą się do wspólnej recytacji z nauczycielem.
7. Przy stolikach wykonanie godła Polski. Każde dziecko otrzymuje kartony z konturem godła.
Dzieci wyklejają kontur cienkimi wałeczkami białej plasteliny i żółtą plasteliną koronę, tło dokładnie malują czerwoną farbą.
* Pozostałe dzieci wyklejają godło białymi, żółtymi i czerwonymi „strzępkami” z włóczki, koronę – złotymi kuleczkami z papieru.
8. Oglądanie wykonanych prac, wykonanie wystawy w sali.
9. Zakończenie. Porządkowanie miejsca pracy.

Propozycje literatury

Uświadamianie związków w rodzinie

– opowiadania

Tatusz, H. Pietrusiewicz (*Poczytajmy, posłuchajmy*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975)

Babcia na hulajnodze, E. Skarżyńska (seria *Poczytaj mi, mamo*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984)

Fotografia, I. Landau (*365 bajek na dobranoc*, praca zbiorowa, Papiilon, Poznań 2008)

---

¹¹ W. Bełza, *Katechizm polskiego dziecka*, w: tegoż, *Kto ty jesteś? – Polak mały*, Ibis, Poznań 2008.

– wiersze

Album rodzinny, J. Gałkowski (H. Kruk, *Z ludźmi i przyrodą*, WSiP, Warszawa 1991)

Strasznie ważna rzecz, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)

Moja siostra królewna, D. Wawilow (*Czego mi się chce?*, Papilon, Poznań 2008)

Urodziny mamy, N. Usenko, (*Bardzo dziwne historie*, Papilon, Poznań 2008)

Poznawanie zwyczajów

– opowiadania

Gwiazdka, S. Grabowski i M. Nejman (*Przygody kota Filemona*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)

Wielkanocne jajo, S. Grabowski i M. Nejman (*Przygody kota Filemona*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)

– wiersze

Wieczór andrzejkowy, D. Gellner (*Wesoła szkoła, Podręcznik do klasy 2, cz. 1*, WSiP, Warszawa 2000)

W dzień Wigilii, H. Szayerowa (H. Kurk, *Z ludźmi i przyrodą*, WSiP, Warszawa 1991)

Wielkanocny stół, E. Skarżyńska (A. Ożyńska-Zborowska, *Antologia literatury dla najmłodszych*, KAW, Warszawa 2002)

Kształtowanie poczucia tożsamości narodowej

– legendy i opowiadania

O Lechu i białym orle, M. Orłóń i J. Tyszkiewicz (T. Dziurzyńska, H. Ratyńska, E. Stójowa, *A jak będzie słońce... A jak będzie deszcz...*, WSiP, Warszawa 2001)

Elemek w nocnej porze podróżuje aż nad morze, H. Łochocka (*O wróbelku Elemelku*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2008)

– wiersze

Co to jest Polska, C. Janczarski (*Antologia wierszy dla dzieci. Szedł czarodziej*, t. 1, wybór i oprac. W. Kot, KAW, Rzeszów 1986)

Twój dom, W. Chotomska („Płomyczek”, 1985, nr 17)

Kto ty jesteś? – Polak mały, W. Bełza (Ibis, Poznań 2008)

Rozumienie pojęć Unia Europejskiej, Europa i świat

– wiersze

Europejska podróż z Syriuszem, W. Kostecka (J. Kopała, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 3, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)

Dzieci z całego świata, M. Berowska (J. Kopała, E. Tokarska, *Przewodnik metodyczny*, cz. 3, „Przedszkole pięciolatka”, Edukacja Polska, Warszawa 2009)

Diagnoza przedszkolna – założenia i uwagi

Prezentowaną propozycję prowadzenia formy diagnozy gotowości szkolnej opracowaliśmy na podstawie własnych doświadczeń w pracy z dziećmi. Pozwoli ona nauczycielom na zorientowanie się w poziomie kompetencji dzieci w stosunku do wymagań podstawy programowej. W dalszej części program zawiera przykłady zabaw i ćwiczeń wspierających dziecko w osiągnięciu określonych wiadomości i umiejętności.

Podkreślaliśmy wcześniej, jak istotne jest, aby dziecko dobrze czuło się w nowym środowisku. Pomoże w tym indywidualne, życzliwe podejście nauczyciela do dziecka, zauważanie jego trudności i sukcesów, wspieranie i chwalenie za osiągnięcia.

Dla zapewnienia dziecku spokoju i pełnej akceptacji istotne jest przeprowadzenie – na początku pobytu w przedszkolu – rozmowy z rodzicami według zestawu pytań (patrz: *Diagnoza przedszkolna dziecka w ostatnim roku wychowania przedszkolnego. Materiały dla dziecka*). Uzyskane informacje pozwolą na określenie upodobań dziecka, sądów rodziców na ich temat oraz oczekiwań w stosunku do nauczycieli. Ułatwi to również budowanie dobrych relacji między rodzicami a nauczycielami. Gotowość poznania dziecka świadczy o trosce, aby proces adaptacji w przedszkolu przebiegał prawidłowo – dziecko czuło się w nim dobrze i wiedziało, że nauczycielowi na nim zależy.

Następnym krokiem w zdobywaniu informacji o dziecku oraz ustaleniu poziomu jego wiedzy, umiejętności, prezentowanych postaw i zachowań – jest przeprowadzenie diagnozy przedszkolnej.

Podstawową metodą wykorzystywaną w tego rodzaju badaniu jest obserwacja, która służy poznaniu dziecka – jego cech osobowościowych, potrzeb, zachowań, uzdolnień – i polega na obiektywnym rejestrowaniu faktów. Istnieje wiele publikacji dotyczących metodologii badań psychologicznych i pedagogicznych¹², opisujących techniki obserwacyjne, z których warto skorzystać. Na ich podstawie należy dokonać wyboru rodzaju obserwacji, w zależności od tego, jakie informacje o wychowankach chcemy uzyskać.

Nauczyciel powinien znać prawidłowości rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym. Przed przystąpieniem do badania diagnostycznego decyduje, co chce poznać – poziom których umiejętności będzie ustalał. Następnie wybiera odpowiednią technikę i przygotowuje arkusz obserwacji do zapisywania spostrzeżeń. Tak przeprowadzona obserwacja pozwoli na interpretację uzyskanych wyników i opracowanie planów pracy, mających na celu wspieranie rozwoju dziecka lub doskonalenie przejawianych przez niego zdolności. Okazjonalne obserwacje zachowań w grupie nie umożliwiają uzyskania rzetelnych informacji o rozwoju fizycznym, intelektualnym, społecznym czy emocjonalnym dziecka. Wyniki kilku obserwacji organizowanych w ciągu roku pomogą ocenić tempo rozwoju i poziom jego umiejętności, a także określić skuteczność celowych działań nauczyciela, prowadzonych z dzieckiem.

---

¹² Zob. np.: M. Karwowska-Struczyk, *Obserwowanie dzieci kluczem do ich rozwoju* (cz. 2), „Edukacja w przedszkolu”, Raabe, Luty 2001; M. Karwowska-Struczyk, W. Hajnicz, *Obserwacja w poznawaniu dziecka*, WSiP, Warszawa 1986; H. Nartowska, *Różnice indywidualne czy zaburzenia rozwoju dziecka przedszkolnego*, WSiP, Warszawa 1980; W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1997.

Czas przeprowadzania diagnozy

Początkowa diagnoza powinna zostać przeprowadzona w grupie najstarszych dzieci we wrześniu po rozpoczęciu roku szkolnego. Pozwoli to na poznanie reprezentowanego przez dzieci poziomu wiadomości i umiejętności. Uzyskane informacje wykorzystamy podczas planowania pracy z całą grupą i budowania planów pracy indywidualnej z poszczególnymi dziećmi.

W styczniu, biorąc pod uwagę osiągnięcia dzieci, nauczyciel powinien dokonać weryfikacji planów pracy indywidualnej, aby dostosować je do aktualnych potrzeb.

Końcowa diagnoza – przeprowadzona w maju – da obraz efektów podjętych działań i poziomu przygotowania dzieci do rozpoczęcia nauki w szkole.

Sposób prowadzenia diagnozy

Nauczyciel zapisuje wyniki badania diagnostycznego na arkuszu diagnozy (patrz: *Diagnoza przedszkolna dziecka w ostatnim roku wychowania przedszkolnego. Materiały dla dziecka*). W arkuszu przy każdym jednostkowym punkcie umieszczone są litery wskazujące działania, na podstawie których pozyskiwane będą informacje o dziecku:

- o** – obserwacja dziecka w różnych codziennych sytuacjach,
- r** – rozmowy z dzieckiem (okazjonalne lub celowe),
- z** – organizowanie zabaw lub zajęć, w których dziecko wykonuje konkretne działanie,
- p** – wykonywanie zadań z wykorzystaniem proponowanych pomocy (powinny być one dołączone do dokumentacji diagnozy).

Obserwujemy dziecko, kiedy się bawi, wykonuje ćwiczenia ruchowe, czynności porządkowe oraz kiedy wchodzi w relacje z kolegami i osobami dorosłymi.

Poziom rozwoju intelektualnego, ogólnej wiedzy oraz samodzielności w wykonywaniu zadań proponujemy sprawdzić poprzez zastosowanie pomocy (patrz: *Diagnoza przedszkolna dziecka w ostatnim roku w przedszkolu. Materiały dla dziecka*). Dzieci mogą wykonywać zadania w małych grupach lub nawet całą grupą w ramach zajęć edukacyjnych.

Analiza umiejętności dzieci i wykorzystanie uzyskanych informacji

Celem analizy jest określenie, w jakich sferach należy wspomóc dziecko w osiągnięciu kompetencji wskazanych w podstawie programowej. Na podstawie początkowej – wrześniowej – diagnozy planujemy pracę indywidualną dla dzieci potrzebujących wsparcia i dzieci zdolnych, wykorzystując do tego wskazówki zawarte w programie. Z wynikami diagnozy należy zapoznać rodziców i zachęcić ich do współpracy, zwłaszcza w zakresie rozwijania ruchowej sprawności dziecka, nabywania umiejętności samoobsługowych i nawyków higienicznych.

Odniesieniem do ustalenia prezentowego przez dzieci poziomu są przedstawione w programie trzy etapy dochodzenia do określonych umiejętności (patrz rozdz.: *Etapy osiągania umiejętności i sposoby realizacji w ramach obszarów edukacyjnych*). Jeżeli umiejętności są zgodne z 1 etapem, wstawiamy 1 pkt, jeśli z 2 etapem – 2 pkt., jeśli z 3 etapem – 3 pkt.

Rozpoczynając ostatni rok edukacji przedszkolnej, harmonijnie rozwijające się dziecko powinno z każdej umiejętności, ujętej w arkuszu diagnozy, otrzymać 2 pkt. (patrz: *Diagnoza przedszkolna dziecka w ostatnim roku wychowania przedszkolnego. Materiały dla dziecka*). Wynik wrześniowej diagnozy zapisany byłby w sposób następujący:

DIAGNOZA PRZEDSZKOLNA – ZAŁOŻENIA I UWAGI

I. Rozwój fizyczny i motoryczny	8 pkt.
II. Samoobsługa	6 pkt.
III. Sprawność manualna	12 pkt.
IV. Rozwój społeczny i emocjonalny	20 pkt.
V. Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym	12 pkt.
VI. Mowa	16 pkt.
VII. Percepcja wzrokowa	12 pkt.
VIII. Percepcja słuchowa	14 pkt.
IX. Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi	26 pkt.
X. Rozumienie symboli	4 pkt.

W rzeczywistości wyniki poszczególnych dzieci będą zróżnicowane, jeżeli otrzymają one nie 2 pkt., ale 1 pkt. lub 3 pkt. za daną umiejętność.

Przedstawienie w tabeli zbiorczej ogólnego poziomu umiejętności wszystkich dzieci z danej grupy (patrz: *Załącznik nr 1. Zestawienie wyników grupy*) posłuży do planowania i świadomego organizowania pracy z całą grupą według ustalonych najsłabszych i najmocniejszych stron dzieci. Dla określenia poziomu grupy należy w tabeli ustalić, w stosunku do liczby badanych dzieci, sumę punktów w próbie 1 (we wrześniu) na poziomie 2 etapu umiejętności, zaś w próbie 2 (w maju) na poziomie 3 etapu umiejętności – i porównać z wynikiem uzyskanym przez dzieci.

Przykład: Diagnozujemy sferę *I. Rozwój fizyczny i motoryczny*, w której w wyniku przeprowadzenia czterech obserwacji dziecko rozwijające się harmonijnie uzyska w wrześniu 8 pkt., osiągając 2 etap umiejętności. Zatem 15 dzieci powinno uzyskać łącznie 120 pkt. Ponieważ jednak 5 dzieci było słabszych fizycznie i otrzymało po 6 pkt., a 10 bardzo sprawnych i otrzymało po 12 pkt., to wynik grupy wyniósł 150 pkt. Zestawienie 150 do 120 jest dla nas informacją, że poziom grupy jest dobry, a dalsze nasze działania będą skoncentrowane na indywidualnym wsparciu dzieci słabszych i dostarczaniu trudniejszych zadań ruchowych dzieciom szczególnie sprawnym. Gdyby jednak wynik został ustalony w proporcji np. 90 do 120 wtedy w codziennej pracy należy wprowadzać wiele zabaw dla całej grupy, umożliwiających nabywanie sprawności ruchowej dzieci.

W sytuacji, kiedy w próbie 1 został ustalony niski poziom grupy w jakiejś sferze, warto, aby nauczyciel odnotował sprawności, które wypadły najsłabiej. Proponujemy skorzystać z tabeli dla przedstawienia liczby dzieci mających trudności z wykonaniem konkretnej czynności w danej sferze, aby ukierunkowywać działania podejmowane z całą grupą na doskonalenie tych umiejętności (patrz: *Załącznik nr 2. Zestawienie liczb dzieci z trudnościami w konkretnych sprawnościach*).

Opracowanie tabel ukazujących zbiorcze wyniki poszczególnych dzieci (patrz: *Załącznik nr 3. Zestawienie wyników dzieci*) pomoże w wyodrębnieniu do pracy indywidualnej dzieci wymagających wsparcia oraz dzieci zdolnych i wykazujących przyspieszony rozwój w określonych sferach.

Jeżeli dziecko uzyska mniej punktów w jakiejś sferze, należy przygotować plan pracy indywidualnej, mającej na celu doskonalenie jego umiejętności poprzez systematyczną realizację odpowiednich ćwiczeń, zabaw i zadań. Zawsze jednak trzeba pamiętać o tym, żeby

dziecko nie odczuwało, że musi cokolwiek wykonywać, ponieważ nie potrafi bądź nie umie. Przeciwnie – dzięki stosowaniu ciekawych metod, w dobrej atmosferze, będzie cieszyło się nowymi osiągnięciami.

W sytuacji, w której dziecko prezentuje wysokie umiejętności, musimy pamiętać o dostarczaniu takich pomysłów i środków dydaktycznych, które umożliwią mu dalszy rozwój i będą zachętą do podejmowania nowych zadań.

Z doświadczenia wiemy, że prowadzenie obserwacji pedagogicznych sprawia problem nauczycielom wychowania przedszkolnego. Brakuje gotowych wzorów całościowej diagnozy kompetencji dzieci zawierających arkusz obserwacji, opis narzędzi, sposobów interpretowania uzyskanych wyników oraz propozycji pracy kompensacyjno-korekcyjnej z dziećmi. Dobrymi przykładami tak skonstruowanej diagnozy są: diagnoza dziecięcych kompetencji w zakresie pojęć matematycznych prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej¹³ i diagnoza prof. Marty Bogdanowicz dla dzieci kończących przedszkole w wieku 7 lat¹⁴. To interesujące opracowania, jednakże obejmują jedynie określone sfery rozwoju. Ciekawą propozycją jest Skala Gotowości Szkolnej (SGS) stworzona przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej. Jej wartość wynika ze standaryzacji, ponieważ test ten przeszedł proces prób i ulepszeń. Dokładnie określa zasady oceniania i interpretacji otrzymanych wyników.

Można również korzystać z materiałów opracowanych przez grono pedagogiczne czy poradnie psychologiczno-pedagogiczne, prowadzące badania z dziećmi w wieku przedszkolnym. Wybierając takie opracowania, trzeba pamiętać o tym, aby materiał pozwolił zgromadzić najważniejsze informacje dotyczące dojrzałości społecznej, fizycznej, emocjonalnej, umysłowej dziecka (w tym dojrzałości do nauki czytania i pisanie oraz nauki matematyki).

Proponowana w programie diagnoza jest prosta i czytelna nawet dla nauczyciela młodego, rozpoczynającego pracę. Obejmuje podstawowe kompetencje dziecka, mające bezpośredni wpływ na przyszłe powodzenie w szkole. Zawiera przykłady pomocy do przeprowadzenia diagnozy. Opiera się na obserwacji zachowań, sposobu wykonania proponowanych zadań. Daje obraz poziomu wiadomości i umiejętności dziecka.

¹³ E. Gruszczyk-Kolczyńska, *Dziecięca matematyka. Diagnozowanie dziecięcej kompetencji*, 3 kasety video, WSiP, Warszawa 1998.

¹⁴ M. Bogdanowicz, *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria – diagnoza – terapia*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1997.

Propozycje działań podejmowanych z dziećmi w ramach pracy kompensacyjno-korekcyjnej

Rozwój fizyczny i motoryczny

W przedszkolu istnieje wiele okazji do wspierania rozwoju fizycznego dzieci. Sprawność fizyczna wpływa na ich ogólne samopoczucie. Dzieci swobodnie i zręcznie poruszające się mają większe możliwości działania, a tym samym samodzielnego badania rzeczywistości.

W czasie pobytu w ogrodzie trzeba zachęcać dziecko do aktywności ruchowej poprzez dostarczanie ciekawych przyborów i sprzętów, np.: piłek, skakanek, baloników, obręczy, sersa, kometek, rowerka, hulajnogi. Refleks, zręczność czy celność rzutu doskonalimy, organizując zabawy, np. zabawa „Piłka parzy”, polegająca na uciekaniu przed toczącą się piłką, lub celowanie piłką czy woreczkiem do dużego kartonu. Przechodząc tory przeszkód, dziecko doskonali sprawność fizyczną i nabiera pewności siebie potrzebnej do pokonywania trudności. Odczuwa radość z wykonania zadania.

W sali należy prowadzić zabawy i ćwiczenia ruchowe w formie zabaw naśladowczych, polegających na przedstawianiu sposobów poruszania się zwierząt lub pokazywaniu konkretnych czynności, np. mycie, sprzątanie, przygotowywanie posiłku.

Udoskonalenie sprawności ruchowych będzie także skutkiem zachęcania dziecka do wykorzystywania własnych pomysłów i doświadczeń, np. w improwizacjach ruchowych do muzyki o różnym tempie i nastroju, w ilustrowaniu przez dzieci ruchem opowieści nauczyciela o spacerze do parku czy motylkach fruujących na łące. Warto wykorzystać także lubiane przez dzieci zabawy, w których pełnią rolę dyrygenta, pokazując innym kolegom wymyślone ruchy do naśladowania, takie jak podskoki, skłony i różne figury.

Innym sposobem jest tworzenie zagadek pantomimicznych, polegających na odgadywaniu, jaką czynność naśladuje dziecko (np. jazdę rowerem, samochodem, mycie się) lub określaniu zawodów przedstawianych ruchem. Przykładem jest zabawa „Zgadnij, kim są moi rodzice”. Dzieci zastanawiają się, jak pokazać czynności wykonywane przez rodziców w pracy. Chętne dziecko naśladuje ruchy charakterystyczne dla określonego zawodu, np. kierowcy, malarza, informatyka, fryzjera. Grupa odgaduje, jaki to zawód.

Rozwojowi ruchowemu dzieci sprzyja organizowanie zajęć według znanych metod pracy, np. metoda gimnastyki twórczej Rudolfa Labana – nauczyciel stawia dzieciom określone zadania ruchowe, opisując je słownie. Zadania te mają charakter otwarty i można je wykonać na wiele sposobów. Prowadzona gimnastyka oparta jest na ruchu naturalnym, np. jedno dziecko jest rozłożystym drzewem, drugie przechodzi między jego gałęziami i korzeniami.

Celem pracy metodą Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne jest stwarzanie okazji do poznania własnego ciała, usprawniania motoryki, poczucia siły, sprawności i możliwości ruchowych. Wykorzystując tę metodę, możemy proponować zabawy, dzięki którym dziecko nabiera zaufania do siebie, zyskuje poczucie bezpieczeństwa, np. jedno dziecko ma zamknięte oczy, drugie, jako przewodnik, prowadzi je po sali.

Samoobsługa

Działania mające na celu nabywanie umiejętności w zakresie samoobsługi powinny być prowadzone w ścisłej współpracy z rodzicami dzieci.

Dziecko wyręczane w domu przez osoby dorosłe nie ma szansy na opanowanie określonych sprawności, nauczanie się samodzielności i zaradności. Zachęcanie do podejmowania działań, chwalenie dziecka za próby radzenia sobie w codziennych czynnościach w przedszkolu nie wystarczą. Konieczne jest zrozumienie przez rodziców problemu dziecka i podjęcie wspólnych działań w przedszkolu i w domu rodzinnym. Wyrabianiu określonych nawyków oraz sprawności sprzyjają pokaz i praktyczne działanie, np. mycie rąk.

Doskonałą okazją do nauczania dzieci radzenia sobie przy ubieraniu (wiązanie sznurowadeł, zapinanie guzików i zamków błyskawicznych) jest wspólne ubieranie lalek lub organizowanie zabaw, np. „Urodziny Misia”, w których dzieci przygotowują na uroczystość gości-maskotki – wiążą im kokardy, zapinają guziki przy sweterkach.

Innym sposobem może być wykonanie razem z dziećmi, a nawet przy udziale rodziców „Sprytniej kostki” z dużego kartonowego pudełka. Na każdej jej ścianie umieścimy różne elementy usprawniające dzieci manualnie, np. guziki do zapinania, kieszeń do zawiązywania klapy na kokardę, otwory do przewlekania sznurka, zamek błyskawiczny do zasuwania.

W czasie spożywania posiłków nauczyciel powinien zwracać uwagę na kulturalne zachowanie się dzieci, chwalić je za spokojne siedzenie przy stole. Do nauki używania sztućców mogą posłużyć zabawki z kącika lalek, np. dzieci uczestniczą w śniadaniu lalek, naśladując jedzenie z wykorzystaniem plastikowych łyżek, noży i widelców.

Ważne jest też, aby dzieci były włączane w domu i w przedszkolu do prac gospodarczych i porządkowych, np. sprzątania, przygotowywania posiłków, nakrywania do stołu.

Sprawność manualna i grafomotoryczna

Sprawność manualna rozwijana jest w trakcie podejmowanej przez dziecko zabawy, wykonywania codziennych czynności oraz działalności plastyczno-konstrukcyjnej. Wszelkie działania wymagające precyzyjnych ruchów dłoni doskonałą sprawność manualną, która ma wpływ na sprawność grafomotoryczną dziecka, a w rezultacie na jego powodzenie szkolne w zakresie opanowania trudnej sztuki pisanie.

Przygotowanie do nauki pisanie odbywa się podczas całego pobytu w przedszkolu m.in. poprzez dostarczanie dziecku zabawek stymulujących rozwój manualny, np. wszelkiego rodzaju klocki, układanki, zabawki manipulacyjne. Tego typu zabawki wykorzystujemy także w pracy kompensacyjno-korekcyjnej z dziećmi starszymi – przybijanki, mozaiki itp.

Nauczyciel będzie rozwijał sprawność manualną i grafomotoryczną dziecka, organizując celowe zabawy i inne działania, np. zabawy paluszkowe polegające na naśladowaniu określonych czynności i zjawisk – gry na instrumentach, padającego deszczu, otwierania i zamykania dzioba przez ptaki, spacerowania (palcami po stole), strząsanie wody z palców, zabawy: „Idzie rak”, „Idzie kominiarz po drabinie”.

Mając na celu usprawnianie drobnych ruchów rąk, możemy zachęcić dzieci do tworzenia z klocków o różnych sposobach łączenia bardziej precyzyjnych budowli, np. zamku, budy dla piesków, domków.

Ważne jest organizowanie zabaw w formie zadaniowej, np. wyszukiwanie palcami w pudełku z grochem drobnych przedmiotów (guzików, koralików), ugniatanie piłeczek gumowych, formowanie z gazety jak najmniejszych kulek, zbieranie i segregowanie nasion roślin (fasoli, słonecznika, kukurydzy), tworzenie za pomocą pęsety kompozycji z nasion na tackach wyklejonych wcześniej plasteliną, układanie ze sznurka lub drucików kreatywnych różnych kształtów, np. figur geometrycznych, kwiatów.

Przygotowanie upominków dla bliskich lub zdobienie pomieszczeń przedszkolnych to okazje do nawlekania koralików, jarzębiny lub liści, przewlekania przez otwory i wiązania wstążeczek.

Wykonywanie przez dzieci wszelkiego rodzaju prac plastyczno-technicznych rozwija sprawność manualną, a także wyobraźnię, poczucie estetyki, wywołuje radość z uzyskanego efektu. Nauczyciel powinien zachęcać dzieci do podejmowania różnorodnej działalności plastycznej, dostarczając odpowiednie materiały i podsuwając ciekawe sposoby ich wykorzystania.

Dzieci mogą toczyć kulki, wałeczki, łączyć dowolnie elementy, lepić na określony i dowolny temat z gliny, plasteliny, masy solnej. Zachęcamy do tworzenia na tackach wyklejonych masą solną kompozycji z drobnych przedmiotów, takich jak koraliki i guziki.

Wiele możliwości daje papier. Dzieci wykonują składanki, takie jak wachlarz, „ciepło–zimno”, samolot, lub wycinanki i wydzieranki – wycinają po liniach frędzelki w szaliku, drą z gazet paski, wydzierają ażurowe serwetki, uzyskując różne kształty.

Stemplowanie jest jednym z ulubionych zajęć przedszkolaków. Warto wziąć pod uwagę te upodobania i zachęcać dzieci do tworzenia dowolnych kompozycji na kartkach lub materiale o różnych kształtach, proponując ozdobienie np. ramki na prace plastyczne. Zajęcia tego rodzaju obok sprawności manualnej rozwijają zdolność planowania, przewidywania i koordynację wzrokowo-ruchową.

Sprawność grafomotoryczną dzieci doskonalimy, rozpoczynając od swobodnych ćwiczeń pozwalających na rozmach ruchów w celu rozluźniania napięcia mięśni ramienia i przedramienia. Przykłady takich ćwiczeń to:

- zamalowywanie dużych arkuszy papieru grubymi pędzlami z zachowaniem kierunku od strony lewej do prawej i z góry na dół;
- malowanie form kolistych zgodnie z kierunkiem pisania liter;
- zamalowywanie dużych konturowych rysunków;
- malowanie szlaczków.

Następny etap stanowią ćwiczenia graficzne, usprawniające ruchy ręki w pozycji pisania. Nauczyciel proponuje różne rodzaje zabaw graficznych i dostosowuje ich stopień trudności do umiejętności dzieci. Przykłady ćwiczeń graficznych:

- kolorowanie obrazków;
- rysowanie po wykropkowanym śladzie;
- obrysowywanie szablonów wewnętrznych i zewnętrznych jako przygotowanie do planowanej pracy plastycznej;
- kalkowanie rysunków przez kalkę techniczną i kalkę maszynową;
- rysowanie na szkle i folii;
- rysowanie linii między dwoma falistymi liniami;
- łączenie linią punktów w celu uzyskania określonego wzoru.

Dla osiągnięcia pożądanego efektu nauczyciel powinien proponować dzieciom takie działania, które sprawiają im przyjemność. Wówczas ćwiczenia te będą traktowały jako zabawę i starały się wykonać je prawidłowo.

Rozwój społeczny i emocjonalny

Wspomaganie dziecka w zakresie budowania pozytywnych kontaktów z otoczeniem oraz rozpoznawania i kontrolowania emocji powinno odbywać się w ciągu całego pobytu dziecka w przedszkolu.

Nauczyciel, uczestnicząc w zabawach wychowanków, dostrzega momenty, w których mają oni trudności w porozumieniu się z kolegami, reagują nieadekwatnie do sytuacji. Właśnie w takich chwilach konieczne jest obdarzenie dziecka uwagą, udzielenie mu wskazówek, jakie postępowanie będzie dla niego korzystne, a jednocześnie akceptowane przez innych.

Warto na początku roku szkolnego wspólnie z dziećmi ustalić zasady obowiązujące w grupie i odwoływać się do nich w razie potrzeby. W sytuacjach konfliktowych dobrze jest przypomnieć te zasady, aby dzieci mogły same znaleźć rozwiązanie satysfakcjonujące wszystkich uczestników sporu.

Skuteczne w pracy wychowawczej jest podkreślanie pozytywnych postaw, chwalenie za zgodną zabawę, zauważanie zachowań godnych naśladowania, np. pomaganie kolegom mniej sprawnym ruchowo, dzielenie się atrakcyjną zabawką, zapraszanie do zabawy dzieci nieśmiałych.

Pomocne w rozwiązaniu problemów dziecka może być słuchanie i omawianie odpowiednio dobranych utworów, w których bohaterowie prezentują pozytywne postawy społeczne i potrafią poradzić sobie w konkretnej sytuacji. Opowiadanie, ilustracja czy historyjka obrazkowa są okazją do oceny postępowania postaci, wczuwania się w ich rolę. Dziecko wyjaśnia przyczyny i skutki określonych zachowań, próbuje wskazywać sposoby rozwiązywania problemów oraz podaje przykłady właściwego zachowania.

Wiele pozycji literatury dziecięcej można wykorzystać do rozwijania postaw społecznych dzieci, np. *Jak nasza mama odczarowała wielkoluda* Joanny Papuzińskiej¹⁵, *Ten dziwny Eryk* Danuty Wawiłow¹⁶ czy *Sanki* Miry Jaworczakowej¹⁷. Bardzo polecamy korzystanie z literatury w pracy indywidualnej. Jeśli robimy coś specjalnie dla dziecka, skupiamy na tym jego uwagę, dostarczamy mu osobistych przeżyć, dajemy możliwość zrozumienia treści i swobodnego wypowiedziania się na temat opowiadania. Dziecko lepiej rozumie przesłanie utworu, może podjąć z nami rozmowę, wygłosić własną ocenę i wyciągnąć wnioski. W ten sposób wskazujemy pozytywne zachowania, zwłaszcza takie, które chcemy w dziecku wzmocnić.

Nauczyciel powinien otoczyć szczególną opieką dziecko nieśmiałe, wycofujące się, niechętnie uczestniczące we wspólnych zabawach. W takich przypadkach dobre efekty przynosi

¹⁵ J. Papuzińska, *Jak nasza mama odczarowała wielkoluda*, w: tejże, *Nasza mama czarodziejka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1996.

¹⁶ D. Wawiłow, *Ten dziwny Eryk*, w: *Skakanka*, wybór i oprac. E. Brzoza, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988.

¹⁷ M. Jaworczakowa, *Sanki*, w: *Skakanka...*, ibidem.

zauważanie jego najdrobniejszych sukcesów – chwalenie go na forum całej grupy, powierzenie mu atrakcyjnych zadań, np. rozdanie pomocy lub przyborów do zajęć, wystąpienie w charakterze asystenta nauczyciela. Dzięki temu samoocena dziecka wzrasta – zaczyna ono wierzyć w to, że jest ważne i wiele potrafi.

Kształtowanie odporności emocjonalnej, wdrażanie dzieci do spokojnego przyjmowania porażek i doprowadzania zadania do końca odbywa się m.in. w trakcie rozgrywania gier i zabaw z elementami współzawodnictwa. Dobrze jest, jeśli w roli gracza występuje nauczyciel. Daje to mu sposobność subtelnego hamowania niepożądanych emocji, takich jak złość, obraza. Wówczas dzieci mają okazję odczuć sukces oraz łatwiej znieść porażkę. Uczą się właściwie na nią reagować. Zauważają, że uzyskany wynik jest losowy, a sukces lub porażka może dotyczyć każdego z graczy.

Wiele sytuacji sprzyjających uspołecznieniu i wypracowaniu pożądanych postaw u dzieci zachodzi w codziennym życiu. Trzeba z nich korzystać i na bieżąco właściwie reagować, dostarczając wzorców postępowania i podsuwając sposoby rozwiązywania sporów.

Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym

Dzieci dzięki naturalnej potrzebie aktywności i ciekawości poznawczej zdobywają nowe doświadczenia, wiedzę i umiejętności, zwłaszcza w czasie spontanicznie podejmowanych zabaw.

Nauczyciel, organizując zabawy i zajęcia, bierze pod uwagę cele, jakie chce osiągnąć. Każde dziecko rozwija się we własnym tempie, dlatego nie wszystkie dzieci w jednakowym stopniu korzystają z zajęć prowadzonych z całą grupą. Może to być spowodowane niedostatecznym poziomem wiadomości wyniesionym z domu rodzinnego, trudnościami z koncentracją uwagi, opóźnionym rozwojem mowy, słabą pamięcią. W konsekwencji niektóre dzieci wykazują mniejszy niż ich koledzy zasób wiadomości i pojęć o otoczeniu społecznym i przyrodniczym.

W celu utrwalania określonych treści należy z tymi dziećmi prowadzić zajęcia korekcyjne, wykorzystując przede wszystkim wszelkie nadarzające się ku temu okazje oraz realizując zaplanowane zabawy i zajęcia. Pobyt w ogrodzie przedszkolnym i prace pielęgnacyjne w kąci przyrody są sytuacjami umożliwiającymi zwrócenie uwagi dzieci na różne zjawiska przyrodnicze, a dzięki temu sprzyjają poszerzaniu zasobu wiadomości na ten temat.

Wspólne oglądanie książek pozwala na przypomnienie treści z zakresu zarówno przyrodniczego, jak i społecznego.

Nauczyciel może również proponować dzieciom wiele zabaw badawczych i dydaktycznych. Dzieci chętnie w nich uczestniczą, jeżeli uznają je za atrakcyjne, umożliwiające samodzielne działanie i korzystanie z ciekawych pomocy. Przykłady zabaw:

- „Biuro rzeczy znalezionych” – nauczyciel prezentuje dzieciom pudełko, w którym znajdują się różne przedmioty, np.: wałek do ciasta, śrubokręt, gwizdek, długopis, myszka komputerowa. Zadaniem dzieci jest nazwanie przedmiotu, określenie, do czego służy, i odgadnięcie, jaki zawód mogła wykonywać osoba, która go zgubiła;
- „Tak czy nie?” – każde dziecko otrzymuje zielony i czerwony kartonik. Nauczyciel mówi zdania. Dzieci ustalają prawdziwość stwierdzeń. Podnoszą do góry kartonik

zielony, jeśli dane zadanie jest prawdziwe, a czerwony – jeśli fałszywe, np.: *Zimą pada śnieg. Dzieci na sankach pływają po jeziorze. Kiedy roztopi się śnieg, następuje lato. Wiosną zakwitają krokusy.*

Dla pogłębienia świadomości przemijania czasu i zmian występujących w przyrodzie w kolejnych porach roku warto z dziećmi, które nie potrafią dostrzec tych różnic, prowadzić systematyczną obserwację, np.: Na początku września wybieramy drzewo owocowe i omawiamy, jak wygląda. Dzieci składają kartkę na cztery części. Na pierwszej z nich rysują drzewo z zielonymi liśćmi i owocami. Zachowujemy kartki dzieci i powtarzamy obserwację jesienią, zimą i wiosną. Za każdym razem dzieci rysują to samo drzewo. Obserwacje będą okazją do porównywania, co się zmieniło, a ostateczny efekt pracy spowoduje rozmowę o czterech porach roku i pomoże utrwalić ich charakterystyczne cechy.

Mowa

Dziecko dobrze przygotowane do szkoły potrafi swobodnie porozumiewać się, wyrażać swoje myśli, uczucia, potrzeby. Rozumienie mowy jest podstawowym warunkiem zdobywania wiedzy o świecie. Poprawność artykulacyjna i gramatyczna wypowiedzi oraz bogaty zasób słownictwa pozwalają mu nawiązywać kontakty z otoczeniem i sprzyjają rozwojowi społecznemu.

Na rozwój mowy ma wpływ prawidłowe funkcjonowanie narządu słuchu, aparatu mowy, poziom rozwoju umysłowego, doświadczenia oraz wzorce mowy w otoczeniu dziecka. Aby móc stymulować ogólny rozwój mowy dzieci, nauczyciel powinien znać podstawowe prawidłowości rozwoju mowy w wieku przedszkolnym i dobierać metody odpowiednio do możliwości i potrzeb wychowanków.

Korygowanie wad wymowy należy do zadań logopedy. Zadaniem nauczyciela jest stymulowanie i wspomaganie rozwoju mowy w zakresie doskonalenia percepcji słuchowej, prawidłowego oddychania, rozwijania sprawności narządów artykulacyjnych, umiejętności porozumiewania się z otoczeniem. Ćwiczenia rozwijające mowę, takie jak oddechowe, artykulacyjne, fonacyjne i językowe najlepiej prowadzić w ramach pracy korekcyjnej w formie zabawy, podczas której dziecko doskonali określone umiejętności.

Ćwiczenia oddechowe

Kształtowanie prawidłowego oddychania możemy realizować w trakcie zabaw ruchowych – zwiększamy pojemność płuc i utrwalamy nawyk nabierania powietrza nosem i wydychania ustami. Przykładem takiej zabawy jest wożenie windą ulubionego misia lub lalki: dziecko unosi zabawkę, robiąc głęboki wdech, a następnie opuszcza ją na dół, wykonując skłon do przodu z jednoczesnym wydechem.

Dzieci zdobywają doświadczenie w zakresie regulowania siły wydechu np. w czasie robienia baniek mydlanych – zwracają uwagę na to, aby nie pękły i były jak największe. Mogą też dmuchać na listki, gwiazdki śniegowe, piórka, kawałki waty, chuchać na dłonie, aby je rozgrzać. Oto inne przykłady ćwiczeń oddechowych:

- dmuchanie przez słomkę do pojemnika z farbą o rzadkiej konsystencji. Tak przygotowaną farbę możemy wykorzystać do wykonania bąbelkowego tła pracy plastycznej.

Również rozdmuchiwanie kropel farby lub tuszu na kartce papieru sprzyja pogłębianiu fazy wydechowej oraz nabywaniu ciekawych doświadczeń plastycznych;

- przenoszenie skrawków papieru z jednego miejsca w inne za pomocą słomki, np. zbieranie owoców z drzewka i układanie ich w koszyku, zbieranie gwiazdek śniegowych jednakowego kształtu do osobnych pojemników;
- dmuchanie na piłeczki pingpongowe lub kulki zrobione z bibuły w celu ćwiczenia siły i kierunku wydechu, np. urządzenie wyścigów piłeczek, przeprowadzanie piłeczki przez labirynt z klocków, celowanie do bramki.

Śpiewanie piosenek i recytacja wierszy także służą nabywaniu umiejętności gospodarowania oddechem i odpowiedniego stosowania pauz.

Ćwiczenia doskonalące aparat artykulacyjny

Gimnastyka aparatu artykulacyjnego ma na celu usprawnianie języka, warg, żuchwy i podniebienia miękkiego.

Ćwiczeń artykulacyjnych nie powinno się rozpoczynać od głoskowania, ponieważ może to utrwalić lub nawet pogłębić wady wymowy.

Przykładem prawidłowego usprawniania ruchomych części aparatu artykulacyjnego jest zabawa „Psi przysmak”. Dziecko, zgodnie z instrukcją nauczyciela, naśladuje zachowanie psa, który dostał kość. Nauczyciel opowiada:

Piesek smacznie śpi na swoim posłaniu i głośno chrapie. Nagle czuje zapach pysznej kości (dziecko wciąga powietrze nosem i wypuszcza ustami). Piesek wstaje, przeciąga się i głośno ziewa. Biegnie do swojego pana, bo ma wielką ochotę na swój ulubiony przysmak. Już nie może się doczekać (dziecko wysuwa i chowa język za zęby, przełyka ślinę przy zamkniętych ustach). Nareszcie pan daje pieskowi kość. Piesek oblizuje kość i zaczyna ją gryźć (dziecko naśladuje gryzienie twardej kości, szeroko otwierając i zamykając usta). Pieskowi kość bardzo smakowała i zadowolony oblizuje się (dziecko oblizuje dokładnie górną i dolną wargę).

Wyuczeniu i utrwaleniu nawyku połykania przy zamkniętych ustach sprzyjają zabawy polegające na naśladowaniu czynności jedzenia. Może to być pokazywanie chrupania orzeszków przez wiewiórkę, próbowania upieczonego ciasta, kosztowania owoców i warzyw.

Przykładem jest zabawa „Chrupiemy marchewkę”. Dziecko naśladuje jedzenie marchewki: najpierw wacha, wciągając powietrze nosem, potem dokładnie gryzie i połyka przy zamkniętych ustach, na koniec oblizuje językiem wargi.

Zabawy dźwiękonaśladowcze, polegające na naśladowaniu odgłosów z najbliższego otoczenia (np. szumu wiatru, padającego deszczu, pojazdów), odgłosów zwierząt, dźwięków instrumentów muzycznych, sprzyjają utrwaleniu prawidłowej wymowy. Zabawy te ze względu na humorystyczny charakter są lubiane przez dzieci. Rodzaj i sposób przeprowadzenia zabawy zależy od pomysłu nauczyciela.

Przykładowo przytaczamy zabawę „Śpiewające zwierzęta”. Nauczyciel śpiewa z dziećmi piosenkę *Panie Janie*. Następnie proponuje zaśpiewanie piosenki tak, jak zrobiłyby to kotki. Dzieci śpiewają piosenkę, naśladując miauczenie kota (*miau*). Piosenkę mogą śpiewać inne zwierzęta, np.: wróble (*ćwir*), wrony (*kra*), żaby (*kum*), niedźwiedzie (*mru*), krowy (*mu*), świnki (*chrum*), pszczoły (*bzy*), kury (*ko*), gęsi (*gę*), kaczki (*kwa*). Nauczyciel

może przygotować kilka obrazków przedstawiających zwierzęta i ustalić z dziećmi, jakie odgłosy wydają. Dzieci śpiewają, naśladując zwierzęta wskazywane przez nauczyciela na obrazkach. Zabawę można powtarzać wielokrotnie, urządzając koncert ptaków, śpiewy na wiejskim podwórku, na łące lub w lesie.

Ćwiczenia fonacyjne

Odpowiednią wysokość i natężenie głosu dziecka osiągniemy, prowadząc zabawy typu „Głuchy telefon” czy zabawy polegające na naśladowaniu sposobu mówienia różnych osób, np. pana, pani, małego dziecka, oraz odgrywaniu ról, np. małego i dużego psa, krasnoludka i olbrzymia czy Baby Jagi. Warto również zachęcać do recytowania wierszy i śpiewania piosenek według wskazówek: cicho lub głośno, wysoko lub nisko.

W czasie tych zabaw dziecko uczy się prawidłowego operowania głosem, dostosowując jego barwę, wysokość, siłę odpowiednio do sytuacji i treści.

Wzbogacanie zasobu słownictwa i rozwijanie poprawności gramatycznej

Wzbogaceniu zasobu słownictwa i rozwijaniu poprawności gramatycznej sprzyjają organizowanie otoczenia dziecka oraz zajęcia i zabawy celowo prowadzone przez nauczyciela. Działania te mają pomóc dzieciom w zrozumieniu znaczenia słów, poszerzaniu zasobu słownictwa o nowe wyrazy, nauce prawidłowego stosowania określonych części mowy w odpowiedniej formie gramatycznej.

Przykładami zabaw są:

- zabawa „Zaczarowane pudełko” – w pudełku wypełnionym fasolą schowane są drobne przedmioty, np. guzik, długopis, mały samochodzik. Dziecko, nie wyjmując z pudełka przedmiotu, który wyszukało ręką, opisuje go. Pozostałe dzieci odgadują i podają nazwę przedmiotu. Zabawa ta ma na celu rozwijanie umiejętności dokonywania słownego opisu oraz kojarzenie opisu z przedmiotem;
- zabawa „Szukamy rymu” – nauczyciel rozkłada na stoliku przed dzieckiem obrazki. Wykładając kolejny obrazek mówi np. *To jest plot*. Zadaniem dziecka jest wskazanie obrazka, którego nazwa rymuje się, i ułożenie odpowiedzi: *To jest kot*. Celem zabawy jest wzbogacanie słownika poprzez wyszukiwanie rymów do nazw przedmiotów na obrazkach;
- zabawa „Wyliczanka” – nauczyciel rozpoczyna zdania typu: *Do pieczenia ciasta weźmiemy..., Na wycieczkę zabierzemy..., Do sprzątania babcia potrzebuje...*. Zadaniem dziecka jest uzupełnianie zdań rzeczownikami. W zabawie tej wzbogacamy zasób słownictwa;
- zabawa „Dokończ zdanie” – nauczyciel mówi początek zdania i wyklada obrazek. Dziecko powinno dokończyć zdanie rzeczownikiem, poprawnie go odmieniając, np.: *Tomek bawi się...* (samochód), *Ania chce mieć...* (pies), *Babcia karmi...* (kot), *Dziadek szuka...* (okulary), *Ptaki przyleciały do...* (karmnik). Zabawa ma na celu kształtowanie poprawności gramatycznej wypowiedzi.
- zabawa „Spróbuj odgadnąć” – dzieci układają opowiadanie na temat treści obrazka na podstawie odkrywanych kolejno jego fragmentów. W trakcie działania próbują przewidzieć, co znajduje się na zasłoniętych częściach obrazka. Na koniec powtarzają całe opowiadanie i nadają mu tytuł. Zabawa pozwala na rozwijanie wypowiedzi słownych.

Nauczyciel powinien prowokować dzieci o niskim poziomie rozwoju mowy do wspólnych rozmów, stwarzać im warunki do swobodnego wyrażania przeżyć oraz zachęcać do budowania dłuższych wypowiedzi na określony temat.

Percepcja wzrokowa

Zabawy i zajęcia organizowane przez nauczyciela z całą grupą często mają na celu doskonalenie spostrzegawczości wzrokowej.

W czasie wycieczek i spacerów stawiamy przed dziećmi zadanie celowej obserwacji np. parku jesienią, ruchu ulicznego. Do przekazania wiedzy niedostępnej poprzez bezpośrednią obserwację wykorzystujemy ilustracje przedstawiające np. podwodny świat, zwierzęta egzotyczne.

Większość przedszkolaków bez problemów przyswaja sobie treści przekazywane w ten sposób. W każdej grupie są jednak dzieci, które wymagają dodatkowych ćwiczeń rozwijających spostrzegawczość i pamięć wzrokową. Dziecko sprawnie dokonujące analizy słuchowej może mieć problem ze spostrzeganiem i pamięcią wzrokową. Powoduje to trudności w zapamiętywaniu informacji przedstawianych w formie graficznej. Szczególnie z tymi dziećmi należy prowadzić następujące zabawy:

- gry w loteryjki, domino obrazkowe – dzieci dobierają w pary jednakowe obrazki;
- zabawa „Co się zmieniło?” – przedstawiamy dzieciom kilka obrazków lub przedmiotów, a następnie, kiedy ich nie widzą, chowamy jeden lub zamieniamy je miejscami. Zadaniem dziecka jest odgadnięcie, co się zmieniło;
- zabawa „Znikające obrazki” – nauczyciel pokazuje dzieciom dowolny obrazek i prosi o dokładne przyjrzenie się. Po chwili odwraca go i zadaje dzieciom pytania sprawdzające, ile zapamiętały z treści obrazka;
- układanie puzzli lub obrazków pociętych na części;
- budowanie z klocków lub układanie z mozaiki geometrycznej według wzoru – nauczyciel prezentuje dziecku układ, który ma odwzorować. Trudniejszą odmianą tej zabawy jest układanie z pamięci – nauczyciel po pokazaniu wzoru, chowa go, a zadaniem dziecka jest odtworzenie obrazu, który zapamiętał. W tym wypadku stosujemy tylko bardzo proste wzory, np. choinka z trójkątów;
- porównywanie 2 obrazków różniących się szczegółami – ćwiczenie to rozwija nie tylko pamięć wzrokową, ale także umiejętność organizowania pola spostrzeżeniowego;
- uzupełnianie niedokończonych rysunków według wzoru – dzieci uzupełniają rysunek według wzoru podanego przez nauczyciela, np. obrazek przedstawiający las, w którym brakuje grzyba, drzewa, kwiatka;
- dorysowywanie na rysunku brakujących linii – dziecko uzupełnia rysunek tak, aby przedstawiał konkretny przedmiot, np. samochód;
- labirynty – dziecko, wodząc palcem lub rysując linie, odszukuje właściwą drogę;
- odwzorowywanie – układ narysowany na pokratkowanej kartce dziecko przenosi na drugą kratkowaną kartkę. Kratki powinny być dość wyraźne, żeby układ był możliwy do zidentyfikowania i odwzorowania przez dziecko.

Jeśli dziecko potrafi już określić źródło dźwięku i prawidłowo wskazać jego lokalizację, można przejść do ćwiczeń słuchu fonematycznego polegających na kształtowaniu zdolności różnicowania głosek oraz doskonaleniu umiejętności dokonywania analizy i syntezy słuchowej.

Przechodząc do trudniejszych ćwiczeń, wychowawca może zaproponować dzieciom zabawy rytmiczne, których celem jest powiązanie szeregu dźwięków z układem przestrzennym lub graficznym. Dzieci rozpoznają, który wzór – spośród przedstawionych układów przestrzennych zbudowanych z klocków – odpowiada rytmowi zagranemu przez nauczyciela. Przykładami zabaw wykorzystujących zapis graficzny są: odczytywanie listu napisanego przez dzieciola (nauczyciel wygrywa rytm zgodny z zapisem np. ●● ●● ●●●)

albo odszukiwanie śladów krasnoludka (nauczyciel wygrywa rytm zgodny z zapisem np. ● ● ● ● ● ●) – dzieci wskazują właściwy zapis graficzny. Z czasem zachęcamy dzieci do tworzenia układu np. z klocków dla zilustrowania rytmu wystukiwanego przez nauczyciela, lub do samodzielnego odtworzenia rytmu według układu graficznego.

Śluch fonematyczny

Ćwiczenia słuchu fonematycznego na etapie początkowym zawsze powinny być prowadzone w połączeniu z konkretnym przedmiotem lub jego obrazem graficznym. Następnie możemy prowadzić ćwiczenia, opierając się jedynie na materiale werbalnym. Ważna jest kolejność wykonywanych ćwiczeń – należy, rozpocząć od sylaby, stopniowo przechodząc do wyodrębniania głosek w wyrazie.

Kształtowanie umiejętności wyodrębniania wyrazów w zdaniu rozpoczynamy np. od układania zdań do przedstawionych przez nauczyciela obrazków i liczenia wyrazów w zdaniach. Dzieci mogą także budować zdania z podanym wyrazem, tworzyć z klocków modele zdania i wskazywać miejsce określonego wyrazu w zdaniu. Przykładami są:

- gra „Zdanie do obrazka” – na wybranych polach umieszczone są różne obrazki. Aby móc przesuwac się pionkiem do przodu, trzeba ułożyć zdania zawierające nazwy przedmiotów przedstawionych na tych obrazkach;
- zabawa „Policz, ile” – nauczyciel rozdaje dzieciom ilustracje przedstawiające czytelne sytuacje (np. Kotek pije mleko. Pies goni zająca. Dziewczynka skacze na skakance). Dzieci mają powiedzieć, co dzieje się na obrazku. Każdy wyraz ułożonego zdania zastępują kasztanem. Następnie liczą kasztany, aby stwierdzić, ile jest wyrazów w zdaniu.

Do działań doskonalących umiejętności dzielenia wyrazu na sylaby należy włączyć ruch, np. wyklaskiwanie, wystukiwanie, zaznaczanie sylaby krokiem, podskokiem, kolejno dokładanym klockiem lub żetonem. Inne propozycje to:

- zabawa „Sylabowe porządki” – dzieci liczą sylaby w nazwach wybranych przedmiotów i wkładają do tych samych pudełek przedmioty, których nazwy mają jednakową liczbę sylab;
- zabawa „Czarodziejski worek” – dzieci wymyślają wyrazy rozpoczynające się sylabą *ma-*, które mogą być nazwami dziwnych przedmiotów znajdujących się w czarodziejskim worku;
- zabawa „Dokończ wyraz” – nauczyciel toczy do dziecka piłkę, wypowiadając sylabę. Dziecko mówi słowo rozpoczynające się tą sylabą i turla piłkę z powrotem do nauczyciela;
- zabawa „Sylabowe wyścigi” – każde dziecko otrzymuje 5 kasztanów, nauczyciel podaje słowo, a zadaniem dzieci jest wymyślenie innego, rozpoczynającego się tą samą sylabą. Dziecko, które wykona zadanie, odkłada do koszyka 1 kasztan. Wygrywa to dziecko, które najszybciej pozbędzie się wszystkich kasztanów.

Możemy zachęcać do dokonywania syntezy sylabowej wyrazu w różnych sytuacjach, np. nauczyciel, zapraszając dzieci do stolików, wymienia ich imiona sylabami lub wymawia sylabami nazwę przedmiotu, który dziecko ma mu podać. Inną propozycją jest zabawa „O którym obrazku myślę?” – dziecko, słuchając podanej sylabami nazwy, wybiera właściwy obrazek.

Wyszukiwanie wyrazów zaczynających się i kończących tą samą głoską należy do trudnych zadań, które powinny być prowadzone na konkretnym materiale – przedmiotach lub

obrazkach. Dzieci mogą uczyć się rozpoznawania określonej głoski w nagłosie w zabawach, takich jak:

- zabawa „Detektyw” – dziecko szuka w sali przedmiotów lub obrazków, których nazwy rozpoczynają się podaną głoską;
- gra „Utwórz parę” – dzieci losują obrazek i dobierają do niego inny w taki sposób, aby utworzyć parę nazw rozpoczynających się tą samą głoską, lub podają wyraz, który rozpoczyna się taką samą głoską, co nazwa przedmiotu na wylosowanym obrazku. Za prawidłową odpowiedź dziecko otrzymuje punkt w postaci żetonu.

Według zasad podanych w przykładach będzie przebiegało kształtowanie umiejętności rozpoznawania i nazywania głosek na końcu wyrazu.

Ćwiczenie rozpoznawania samogłosek w śródgłosie prowadzimy, stosując w zabawach proste wyrazy, np. *kot, mak, lek, nos, rak, mur, sok* – gdy dzieci usłyszą głoskę *o* w wyrazach wypowiedzianych przez nauczyciela, klaszczą w dłonie.

Działania polegające na wyróżnianiu kolejnych głosek w wyrazach o prostej budowie fonetycznej (wyrazy nie powinny zawierać grup spółgłoskowych) należy prowadzić w formie gry, mobilizującej dziecko do wykonania zadania, np.:

- gra „Wyścig samochodowy” – każde dziecko ma swój samochodzik, który ustawia na linii startu. Dzieci kolejno losują obrazki. Jeżeli poprawnie wymieni głoski w wyrazie będącym nazwą przedmiotu na obrazku, ich samochodziki przesuwają się o 1 pole. Jeżeli dziecko się pomyli, jego kolega wykonuje to samo zadanie, zyskując szansę na przemieszczenie samochodziku o 2 pola. Wyścig wygrywa ten, kto pierwszy dojedzie do mety. (W zabawie dziecko nie powinno losować więcej niż 5 kart).

Organizując zajęcia, zwłaszcza z dziećmi o obniżonym słuchu fonematycznym, trzeba pamiętać o tym, aby nie prowadzić ćwiczeń, nakazując dziecku wysłuchiwać wyrazy i nazywać głoski bez środków dydaktycznych i pomysłu na zabawę. Takie działanie nie jest dla dziecka atrakcyjne, co powoduje, że szybko się zniechęca i nudzi zadaniem. A przecież nabywanie nowych umiejętności powinno sprawiać mu radość, dawać poczucie satysfakcji z uzyskanego sukcesu oraz budować wiarę we własne siły.

Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi

Dzieci wykazujące opóźniony rozwój intelektualny oraz trudności w opanowaniu pojęć matematycznych wymagają celowo prowadzonej pracy kompensacyjnej. Mogą to być zajęcia indywidualne lub organizowane dla małej grupy.

W proponowanych działaniach weźmiemy pod uwagę sferę najbliższego rozwoju, która pozwala przewidzieć, jakie będzie kolejne osiągnięcie rozwojowe wychowanka. Konieczne jest więc określenie poziomu umiejętności dziecka.

Z dzieckiem, które:

- orientuje się w schemacie ciała,
- rozróżnia prawą i lewą stronę,

ale:

- ma trudności w określaniu miejsca na kartce papieru,
- nie umie na niej wskazać położenia przedmiotów w odniesieniu do innych obiektów,

prowadzimy zabawy rozwijające orientację w przestrzeni, stopniowo przechodząc do trudniejszych zadań, polegających na rozpoznawaniu np. prawej górnej lub lewej dolnej części kartki.

Możemy bawić się z dziećmi w chowanie i odszukiwanie ulubionej zabawki na zasadach gry „Ciepło, zimno”. Po każdym odnalezieniu zabawki dziecko określa miejsce jej ukrycia, np. w pudełku, za zasłoną, pod szafką. Innym sposobem znajdowania przedmiotów przez dziecko jest poruszanie się zgodnie z instrukcją nauczyciela lub innego dziecka, np. *Idź prosto do okna, obróć się w prawo, podejdź do szafki, zajrzyj pod pudełko*.

Działaniami utrwalającymi znajomość znaczeń przyimków *na, pod, za, obok, przed* (określających położenie przedmiotów) są zabawy z wykorzystaniem obrazków, np.: Nauczyciel rozpoczyna zdanie, a dzieci wskazują obrazek, o którym mówi, i kończą zdanie: *Kubek stoi..., Łyżka leży..., Jabłko rośnie...* itd.

Popularnym i bardzo skutecznym sposobem utrwalania stronności ciała jest zakładanie czerwonej frotki na lewą rękę. Jeśli w starszej grupie są dzieci, które mają problem z różnicowaniem prawej i lewej strony, cała grupa powinna przez jakiś okres nosić frotkę. Zakładamy ją wszystkim po to, aby żadne dziecko nie czuło się z tego powodu gorsze. W tym czasie należy również prowadzić więcej zabaw utrwalających kierunki, np.: Zabawa „W poszukiwaniu skarbu” – nauczyciel prowadzi dzieci do ukrytej niespodzianki, określając kierunek: *Zrób 2 kroki do przodu, 1 krok w lewo* itd. W zabawie powinna brać udział mała grupa dzieci. Jeśli pierwszy uczestnik nie odnajdzie niespodzianki, na poszukiwanie idzie drugie. Jeśli zaś znajdzie, nauczyciel prowadzi następne dziecko tam, gdzie również czeka niespodzianka.

Przykładem działań podejmowanych z dziećmi w celu rozwijania logicznego myślenia, dostrzegania przyczyny i skutku jest układanie historyjki „Co było najpierw?”. Dzieci siedzą przy stoliku i oglądają trzy dowolnie rozłożone obrazki (1) dzieci na dworze bawią się, obok chodzą ptaki, 2) dzieci budują karmnik, 3) na karmniku zawieszonym na drzewie siedzą ptaki). Zadaniem dzieci jest ułożenie obrazków we właściwej kolejności i uzasadnienie wyboru.

Są dzieci, którym tworzenie zbiorów przedmiotów i porównywanie ich liczebności sprawia trudność. W takich przypadkach proponujemy zabawy, np.: Do puszki z fasolą wrzucamy guziki, spinacze i drobne monety. Zadaniem dziecka jest wydobycie elementów wrzuconych do fasoli i wybranie odpowiedniej liczby pudełek do włożenia wyjętych przedmiotów. Dziecko uzasadnia, dlaczego w taki sposób dokonało grupowania. Może porównywać liczebność „na oko”, a potem, przeliczając elementy, określać, czego było w puszcze więcej, czego mniej i ułożyć pudełka według malejącej lub rosnącej liczby ich zawartości. Dodatkowo zadanie to wpływa na rozwijanie sprawności manualnej dziecka.

Wiele ciekawych propozycji dotyczących wspomagania rozwoju intelektualnego dzieci zawartych jest w literaturze pedagogicznej, np. publikacjach prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i Ewy Zielińskiej, których wykaz zamieszczamy w bibliografii.

Rozumienie symboli

Dziecko rozpoczynające naukę w szkole powinno wiedzieć, że dużo informacji przedstawianych jest w postaci symboli. Na kolejnym etapie edukacji, zdobywając wiedzę, będzie posługiwało się symbolami – nauczy się zapisywać i odczytywać cyfry i znaki działań matematycznych, rozpoznawać litery jako znaki graficzne głosek.

W najbliższym otoczeniu dziecko dostrzega wiele symboli, których znaczenie stopniowo poznaje, np. znaki drogowe, oznakowanie półek indywidualnych, znaczki dyżurów. Posługiwanie się symbolami rozwija wyobraźnię, spostrzegawczość, pamięć i logiczne myślenie. W pracy z dziećmi stopniowo przechodzimy do rozpoznawania i rozumienia znaczenia kodowanych treści.

Z dziećmi mającymi trudności w odczytywaniu i zapamiętaniu symboli należy pracować indywidualnie. Sprzyjają temu celowo organizowane przez nauczyciela działania, takie jak:

- rozpoznawanie i wskazywanie figury, spośród wielu różnych figur, na podstawie zakodowanej informacji z zastosowaniem symbolicznego określania cech przedmiotów, np. duża i mała strzałka określają wielkość przedmiotu, plamy w różnych kolorach jego barwę;
- konstruowanie z pomocą nauczyciela gier, w których dzieci proponują symboliczne oznaczenia zasad gry, np. napotkanych przeszkód i uzyskiwanych premii;
- dostarczanie do zabaw konstrukcyjnych znaków drogowych i omawianie, w którym miejscu „budowli” powinny się znaleźć;
- tworzenie tematycznych słowników obrazkowo-wyrazowych, związanych z aktualnie realizowanym tematem kompleksowym, np. nazwy owoców, warzyw, pojazdów, nazw geograficznych, i wielokrotne, okazjonalne odczytywanie ich w celu utrwalenia znajomości zapisu graficznego wyrazu;
- prowadzenie indywidualnego zapisu zjawisk atmosferycznych za pomocą prostych symboli (znaków synoptycznych), np. słońce, chmura z kroplami, gwiazdka śniegowa;
- odczytywanie znaczenia emblematów przedstawiających różne stany emocjonalne i wybieranie tego symbolu, który określa aktualny nastrój dziecka.

Przykład budowania planu pracy indywidualnej

Plan pracy kompensacyjno-korekcyjnej dla dziecka wymagającego rozwijania sprawności manualnej i grafomotorycznej

.....
imię i nazwisko

Założenia:

- wspomaganie aktywności ruchowej
- doskonalenie sprawności manualnych
- rozwijanie umiejętności grafomotorycznych

Organizacja:

- zgromadzenie pomocy do zabaw ruchowych: piłki, skakanki, obręcze, krążki, kręgle, woreczki
- zorganizowanie kącia z grami zręcznościowymi: skaczące czapeczki, bierki, pchełki, bilard stołowy, przybijanki
- przygotowanie pomocy do manipulowania: drobne klocki o różnorodnym sposobie łączenia elementów, korale do nawlekania

PROPOZYCJE DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH Z DZIEĆMI W RAMACH PRACY KOMPENSACYJNO-KOREKCYJNEJ

- wyposażenie kącia plastycznego w takie materiały, jak: różne tworzywa do modelowania (plastelina, glina, modelina), książeczki do kolorowania, kalka techniczna, szablony do obrysowywania
- opracowanie zagadek graficznych: labirynty, kolorowanki według kodu, szlaczki

Planowane działania:

Rozwijanie sprawności ruchowej:

- organizowanie zabaw na powietrzu doskonalących rzut, chwyt, toczenie w różnych kierunkach i do określonego celu, z wykorzystaniem przyborów
- prowadzenie ćwiczeń służących rozwijaniu koordynacji ruchowej: pokonywanie torów przeszkód, np. przechodzenie pod i nad przeszkodami, po ławeczce, bieganie i chodzenie z omijaniem przeszkód
- organizowanie zabaw naśladowczych: przedstawianie ruchem różnych czynności i sposobu poruszania się zwierząt
- stwarzanie okazji do swobodnych improwizacji ruchowych przy muzyce i do opowiadania nauczyciela

Rozwijanie sprawności manualnej:

- ćwiczenie małych grup mięśniowych w zabawach paluszkowych: nawlekanie koralików, formowanie kul z papieru i innego materiału
- korzystanie we wspólnych zabawach ze zręcznościowych gier stolikowych
- podejmowanie działalności plastycznej polegającej na:
  - lepieniu z różnorodnego tworzywa drobnych elementów
  - stemplowaniu
  - wycinaniu
  - tworzeniu kompozycji z wydzieranek
  - wykonywaniu prac według wzoru, w tym przestrzennych
- wspólne wykonanie kostki manipulacyjnej z licznymi nakrętkami do przykręcania, sznurkami do przewlekania, kokardami do wiązania

Ćwiczenia grafomotoryczne:

- rysowanie w powietrzu oraz na dużych powierzchniach np. patykiem na piasku, węglem lub kredą na betonie
- tworzenie form graficznych na dużych arkuszach papieru:
  - rysowanie po śladzie
  - zamalowywanie dużych konturów rysunków
  - malowanie szlaczek
  - odwzorowywanie kształtów, np. form kolistych zgodnie z kierunkiem wskazówek zegara
  - odrysowywanie kształtów przez kalkę techniczną
- wodzenie po śladzie palcem lub pogrubianie konturów mazakiem na mniejszych formatach papieru
- tworzenie dowolnych kompozycji z wykorzystaniem szablonów wewnętrznych i zewnętrznych

PRZYKŁAD BUDOWANIA PLANU PRACY INDYWIDUALNEJ

- wykonywanie innych ćwiczeń graficznych, takich jak:
- rysowanie po wykropkowanym śladzie
  - rysowanie między dwoma liniami, np. drogi w labiryncie
  - łączenie linią punktów w celu uzyskania określonego wzoru

Miesiąc	Sposób realizacji	Uwagi
wrzesień	1. Obrysowywanie na dużym arkuszu papieru konturów znaczka indywidualnego. 2. Organizowanie na powietrzu zabawy z piłką „Złap na <i>Tak</i>” (na hasło <i>Tak</i> dziecko chwyta piłkę, gdy słyszy <i>Nie</i> – pozostaje nieruchomo). 3. Rysowanie kształtów owoców po wykropkowanej linii. 4. ...	
październik	1. ...	

Propozycje działań podejmowanych z dziećmi zdolnymi

Już w okresie przedszkolnym dzieci wykazują różne zainteresowania i zdolności. Uznaje się, że najczęściej pojawiają się uzdolnienia ogólnointelektualne i artystyczne.

Po zdiagnozowaniu i ustaleniu, które dzieci posiadają określone zdolności, powinny zostać opracowane plany pracy indywidualnej, mającej na celu rozwijanie tych predyspozycji. Należy pamiętać, że dziecko zdolne ujawni własną aktywność wtedy, gdy:

- będzie miało poczucie sensu tego, co robi,
- będzie przekonane, że coś od niego zależy,
- otrzyma potrzebne informacje do dalszego działania,
- będzie mogło swobodnie wdrażać własne pomysły,
- będzie mogło robić to, co lubi.

Ogólne zdolności intelektualne dzieci

Przejawami zdolności ogólnointelektualnych są:

- dociekliwość z towarzyszącym jej częstym zadawaniem pytań dla zaspokojenia własnej ciekawości i uzyskania potrzebnych informacji;
- szybkie uczenie się z okazywaniem zainteresowania podjętą działalnością;
- dokonywanie trafnych spostrzeżeń i odważne formułowanie wniosków i opinii;
- łatwość w uczeniu się i szybkie zapamiętywanie wierszyków;
- rozwiązywanie problemów zadaniowych według własnych pomysłów;
- powracanie do rozpoczętych działań i dążenie do uzyskania oczekiwanych efektów;
- swoboda w obmyślaniu i realizowaniu własnych pomysłów;
- fantazjowanie i wymyślanie nowych zabaw;
- wykazywanie myślenia dywergencyjnego, w wyniku którego podaje wiele rozwiązań tego samego problemu.

Znając indywidualne możliwości dzieci, możemy w zajęciach z całą grupą dostosowywać zadania do ich umiejętności, np.: W części zajęć przeznaczonej na wykonanie ćwiczenia graficznego podamy dzieciom zdolnym trudniejszy wzór do odtworzenia lub przy łączeniu linią przedmiotów pasujących do siebie poprosimy je, aby dorysowały dodatkowo to, co pasuje do utworzonych grup – potem indywidualnie będą uzasadniały, dlaczego dokonały takiego wyboru. Można też zaproponować grupie odwzorowanie szlaczka złożonego z kresek i kółek, w którym zawarty jest rytm, a dzieciom zdolnym – utworzenie własnego rytmu złożonego z tych elementów.

Aby pozostawić swobodę w działaniu, należy zorganizować w sali kącik badawczy, zaopatrzony w takie przedmioty, jak: szkła powiększające, magnesy, lusterka, wagę, naczynia różnej wielkości, różnorodne materiały sypek i jeśli to możliwe, mikroskop. Stworzymy wówczas okazję do samodzielnego badania i realizowania pomysłów w dowolnej chwili.

Z dziećmi, które wykazują zainteresowanie książką i czytaniem będziemy tworzyć książeczki na dowolny temat, układając w nich podpisy do obrazków z rozsypanki literowej, a nawet zdania z rozsypanki wyrazowej. Tworzenie książeczek może być inspirowane ilustracjami z gazet. Ustalamy z dziećmi, jaki temat je interesuje, i zachęcamy do wycinania różnych elementów, tworzenia tematycznych ilustracji w książeczce i układania podpisów. Książeczki powinny mieć swoje miejsce w kąciку książki. Wykonanie takiego zadania wzbudzi w dzieciach poczucie sprawstwa i przekonanie, że potrafią zrobić coś potrzebnego. W kąciку książki możemy również wyłożyć publikacje literatury dziecięcej, aby dać dzieciom możliwość samodzielnego czytania, jeśli takie zainteresowanie będą wykazywały.

Z dziećmi, które lubią fantazjować, układać wierszyki, powinniśmy przygotowywać teksty okazjonalne wykorzystane później w uroczystościach przedszkolnych, w czasie spotkania z gośćmi itp. Warto również układać zagadki, które staną się pomocą we wspólnych zajęciach i zabawach. Ciekawą propozycją dla dzieci zdolnych będzie układanie opowiadania do podanego tytułu, wymyślanie nowego zakończenia w formie słownej lub graficznej do znanych bajek, tworzenie nieprawdopodobnych historii i nagrywanie ich na dyktafon. Historie te mogą być inspiracją do pracy plastycznej całej grupy lub przeznaczone do słuchania przez pozostałe dzieci.

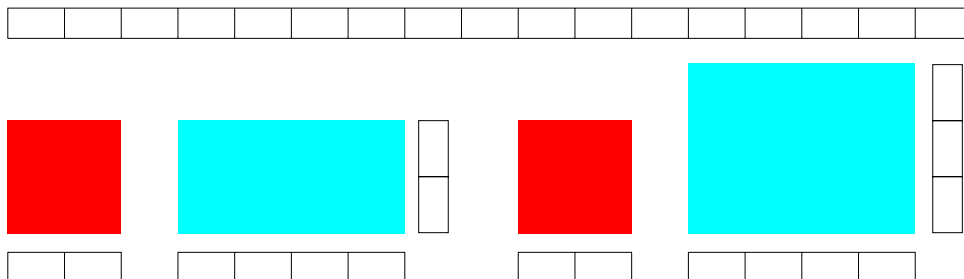
Kolejna propozycja to organizowanie zajęć teatralnych, umożliwiających prowadzenie wielu ciekawych działań – wspólne wybieranie inscenizacji i uzasadnianie, dlaczego właśnie ta, podział ról według tego, które postacie najbardziej odpowiadają dzieciom, przedstawianie roli słowem i gestem, nauka prawidłowej intonacji wygłaszanego tekstu. Ciekawe kostiumy przygotowane przez dzieci uzdolnione plastycznie, a wreszcie odegranie przedstawienia dla kolegów z grupy i innych dzieci w przedszkolu sprawią małym aktorom wiele radości, wzbudzą poczucie satysfakcji, a zasłużone pochwały będą zachętą do dalszego podejmowania wysiłków. Dziecko, ucząc się roli, powinno mieć swobodę w wymyślaniu, jak ją przedstawi – wtedy chętnie będzie wracało do tego typu aktywności. Dziecko zdolne szybko opanowuje swoje kwestie, nie potrzeba zatem wielu prób – nie wolno dopuścić to tego, żeby działania związane z przygotowaniem inscenizacji stały się nudną, powtarzającą się czynnością. Zdolności recytatorskie i teatralne dzieci można zademonstrować na przedszkolnych uroczystościach. Warto zachęcać do udziału w konkursach recytatorskich, które organizowane są poza przedszkolem, lub samemu organizować tego typu imprezy. Dzieci staną się wtedy odważniejsze, nabiorą pewności siebie i zrozumieją, że ich mocną stroną są posiadane umiejętności.

Dzieciom o szczególnych zdolnościach matematycznych zapewniamy zadania sprzyjające dociekaniu, kombinowaniu, określaniu przyczyn i skutków. Podobnie jak w przypadku innych rozwiniętych umiejętności wprowadzamy podwyższony stopień trudności w zajęciach z całą grupą, jak i przygotowujemy warunki do działań indywidualnych i w małych zespołach.

Mogą to być zadania polegające na ustalaniu i porównywaniu długości, np.: Dzieci ustalają różnice długości boków klocków płaskich – kwadratowego i prostokątnego. Dostarczamy im papierową miarkę z zaznaczonymi odcinkami. Za jej pomocą mierzą długość boków i ucinają miarkę w odpowiednim miejscu. Porównują długości otrzymanych miar i podają różnice. Poza mierzeniem dokonują również działań matematycznych – dodawania i odejmowania.

PROPOZYCJE DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH Z DZIEĆMI ZDOLNYMI

WZÓR

Kształcącą dzieci zabawą będzie tworzenie brył przestrzennych z kartonowych szablonów lub poznawanie nowych zjawisk fizycznych, takich jak powstawanie cienia czy lustrzanego odbicia. Wspólnie obserwujemy w lustrze odbicie przedmiotu o prostej formie, a następnie proponujemy dorysowanie takiego odbicia do przedmiotu narysowanego na kratkowanej kartce. Dzieci mogą również wyodrębniać elementy, z których zbudowany jest kwadrat, lub rozkładać i wpisywać figury w figury.

WZÓR

Zainteresowanie wychowanków liczeniem wykorzystamy do tworzenia zadań matematycznych. Dzieci układają treść zadania i działania pozwalające na jego rozwiązanie. Zaspokoimy również ich potrzebę aktywności, zapraszając do rozkładania potrzebnych materiałów do zajęć, zgodnie ze złożonym poleceniem, np.: *Rozdaj każdemu dziecku po 1 kartce i po 5 kredek, a szablony zwierząt rozłóż tak, żeby na każdym stoliku było ich tyle samo.* lub *Ustaw pojemniki z farbami na stolikach tak, żeby na każdym było ich tyle samo i nigdzie nie powtarzał się kolor.*

Wszystkie te działania będą rozwijały wyobraźnię matematyczną dzieci, doskonaliły spostrzegawczość wzrokową, zaspokajały potrzebę podejmowania nowych, trudniejszych wyzwań, a przede wszystkim nie pozwolą im się nudzić.

Dzieciom, które bardzo lubią zabawy konstrukcyjne, musimy dostarczyć takie materiały, które umożliwią tworzenie budowli i innych konstrukcji poprzez łączenie materiałów na różne sposoby. Warto stworzyć kącik konstruktorski z prostymi, bezpiecznymi narzędziami oraz środkami rozwijającymi wyobraźnię przestrzenną w praktycznym zastosowaniu, np.: równia pochyła, koła różnej wielkości, drabinki. Możemy dzieciom podsunąć pomysł wykonania mostu ruchomego z patyczków i sznurka lub mostu zwodzonego z deseczek, sznurka i kółek.

Zdolności wskazujące na utalentowanie

Do przejawów talentu artystycznego możemy zaliczyć:

- chęć podejmowania działalności artystycznej;
- wykazywanie wrażliwości estetycznej;

- niechęć do naśladownictwa;
- częste rysowanie lub śpiewanie i nucenie;
- zręczne posługiwanie się przyborami plastycznymi i uzyskiwanie ciekawych efektów;
- szybkie zapamiętywanie melodii piosenek oraz wymyślanie własnych melodii;
- mimowolne wystukiwanie rytmów w różnych sytuacjach;
- łatwość w odróżnianiu odgłosów z otoczenia i dźwięków instrumentów muzycznych.

Dzieciom wykazującym zdolności plastyczne przede wszystkim należy stworzyć warunki do rozwijania zainteresowań w postaci bogato wyposażonego kąca plastycznego. Dzięki dostępności różnorodnych przyborów i materiałów będą mogły w dowolnym momencie podjąć aktywność, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami. Dobrze też jest włączać je do tworzenia tematycznych dekoracji sali oraz do przedstawień grupowych, pozwalając na samodzielny wybór materiałów. Warto zachęcać do wykonywania prac na różne konkursy, uczyć nowych, ciekawych i inspirujących technik plastycznych (np. karigami – techniki polegającej na wycinaniu ze złożonego papieru różnych kształtów po kole lub linii) oraz wykorzystywać umiejętności do przygotowania zaproszeń dla rodziców na uroczystości przedszkolne. Wycinanki będą ozdobą zaproszeń, a dzieci poczują się usatysfakcjonowane.

Ważne jest, aby rozwijać zainteresowania dzieci sztuką poprzez wspólne oglądanie albumów przedstawiających malarstwo i rzeźbę znanych artystów i organizowanie wycieczek do muzeum. Przy tej okazji porównujemy sztukę z epok historycznych ze sztuką współczesną, oczywiście na miarę możliwości małego dziecka.

Dla dzieci uzdolnionych muzycznie powinniśmy organizować sytuacje, które będą je prowokowały do wymyślania własnych melodii, np. wykonujemy instrumenty muzyczne niekonwencjonalne – z różnych surowców: puszek wypełnionych kapsłami czy butelek z żołądkami, które będą inspiracją do podejmowania własnej twórczości. Dzięki temu mogą powstać melodie do wierszyków ułożonych wcześniej ze zdolnymi dziećmi. Dobrym sposobem wykorzystania talentów muzycznych dzieci jest wspólne zorganizowanie zespołu, z którym przygotowujemy piosenki lub całe programy muzyczne przedstawiane dzieciom w grupie czy wszystkim dzieciom w przedszkolu.

Innym ciekawym zadaniem będzie uczenie dzieci wygrywania prostych melodii na cymbałkach. Na pewno należy udostępniać dzieciom instrumenty w dogodnych momentach, aby mogły swobodnie bawić się dźwiękiem.

Dzieci będą również rozwijały swoje zdolności, układając muzyczno-słowne rymowanki czy wyśpiewując motywy melodyczne – szybko–wolno, cicho–głośno – na różnych głośkach lub mormorando.

Interesującą dla dzieci formą będzie słuchanie fragmentów muzyki klasycznej i ludowej oraz werbalne dzielenie się odczuciami, a także wyrażanie ich w działalności plastycznej i ruchowej. Muzykę ludową można wykorzystać do graficznego zapisu rytmu i wygrywaniu go na instrumentach perkusyjnych, np.:

<i>Głę I bo I ka I stu I dzien I ka, I</i>	(III I I I)
<i>głę I bo I ko I ko I pa I na. I</i>	(I I I I I I)
<i>A I przy I niej I Ka I sień I ka, I</i>	(III I I I I)
<i>jak I wy I ma I lo I wa I na. I</i>	(III I I I I)

PROPOZYCJE DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH Z DZIEĆMI ZDOLNYMI

Sta I ła I przy I stu I dzien I ce, I (III I I I)
 wo I dę I na I bie I ra I ła. I (I I I I I)
 O I swo I im I ko I chan I ku I (III I I I)
 Ja I sień I ku I myśl I ła I ła. I (III I I I)

lub

Miała I baba I ko I gu I ta, I ko I gu I ta, I ko I gu I ta. I (I I III III III)
 Wsadzi I ła go I do I bu I ta, I do I bu I ta: I siedź! I (I I III III I)

O I mój I mi I ły I ko I gu I cie, I ko I gu I cie, I (I I I I I I I I I)
 Ko I gu I cie, I ko I gu I cie, I ko I gu I cie, I ko I gu I cie, I (I I I III I I I I I)
 Jak I że I ci I tam I w tym I bu I cie, I w tym I bu I cie, I (I I I I I I I I I)
 W tym I bu I cie, I w tym I bu I cie: I jest? I (I I I III I)

W celu rozwijania wrażliwości słuchowej stosujemy nagrania muzyczne i dźwięki instrumentów, np.: fletu, skrzypiec, trąbki. W trakcie słuchania dzieci podnoszą kartoniki z obrazkiem instrumentu, który w tym momencie rozpoznały.

Ważne jest wykorzystanie walorów wokalnych dzieci do prezentowania piosenek na różnych uroczystościach przedszkolnych i przeglądach muzycznych organizowanych poza przedszkolem.

Rolą nauczyciela jest zapoznanie rodziców ze spostrzeżeniami dotyczącymi zdolności, jakie przejawiają dzieci, i zaproponowanie form oddziaływań czy zajęć dodatkowych uwzględniających ich predyspozycje.

Przykład budowania planu pracy indywidualnej

Plan pracy z dzieckiem o ogólnych zdolnościach intelektualnych, wykazującym się umiejętnością czytania

.....
 imię i nazwisko

Założenia:

- rozwijanie i ukierunkowanie zdolności dziecka zgodnie z jego indywidualnymi potrzebami
- wspomaganie i podtrzymywanie spontanicznej aktywności dziecka
- stwarzanie warunków do samodzielnego odkrywania i eksperymentowania
- rozbudzanie ciekawości poznawczej
- doskonalenie pamięci, zdolności kojarzenia, myślenia logicznego i twórczego
- rozwijanie nabytych umiejętności językowych, ze szczególnym uwzględnieniem doskonalenia czytania

Organizacja:

- wyposażenie kącika książki w publikacje odpowiadające potrzebom czytelniczym dziecka, zawierające krótkie testy dużym drukiem
- umieszczenie w kąciku plastycznym różnorodnych materiałów plastycznych i przybórów, np. stemple literowe
- opracowanie zadań do wykonania przez dziecko w dogodnym dla niego momencie

Planowane działania:

Rozwijanie umiejętności językowych:

- układanie krótkich tekstów, np. powitań gości na uroczystości, życzeń okolicznościowych
- nagrywanie krótkich opowiadań dziecka i wykonywanie ilustracji do nich
- włączanie do udziału w przedstawieniach przedszkolnych
- przygotowanie do uczestniczenia w konkursach recytatorskich

Doskonalenie techniki czytania:

- tworzenie alfabetu obrazkowego
- granie w domino obrazkowo-wyrazowe i wyrazowe
- rozwiązywanie rebusów obrazkowo-literowych
- układanie wyrazów z zestawu sylab, liter i zdań z rozsypanki wyrazowej
- rozwiązywanie krzyżówek i odczytywanie hasła
- dobieranie podpisów do obrazków
- wykonywanie albumów na określony temat z umieszczaniem podpisów układanych z liter wyciętych z gazet lub wykonanych z wykorzystaniem stempli literowych
- tworzenie własnych książeczek tematycznych z układaniem prostych tekstów z rozsypanki zdaniowej
- samodzielne czytanie książeczek z obrazkami
- znajdowanie informacji w przeznaczonych dla dzieci publikacjach popularnonaukowych, takich jak encyklopedie
- czytanie innym dzieciom krótkich opowiadań

Miesiąc	Sposób realizacji	Uwagi
wrzesień	1. Tworzenie plakatu „Dzieci z mojej grupy”: wklejanie zdjęć kolegów i umieszczanie ich imion. 2. Wykonanie i umieszczenie w kąciku przyrody metryczek z nazwami eksponowanych owoców. 3. Umieszczanie na konturowym portrecie nazw części twarzy, np. <i>usta, oko, nos, broda</i>. 4. ...	
październik	1. ...	

Bibliografia

- Z. Bartkowiak, *Higiena zabaw, zajęć i żywienia w przedszkolu*, WSiP, Warszawa, 1976.
- M. Bogdanowicz, *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria – diagnoza – terapia*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1997.
- M. Bogdanowicz, A. Kasica, *Ruch Rozwijający dla wszystkich. Efektywność metody Weroniki Sherborne*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2003.
- J. Cybulska, I. Dudzińska, S. Lipina, E. Lipska, *Inscenizowanie zabaw na podstawie literatury dziecięcej*, WSiP, Warszawa 1991.
- M. Debesse, *Etapy wychowania*, WSiP, Warszawa 1996.
- I. Dudzińska, *Dziecko sześćioletnie uczy się czytać*, WSiP, Warszawa 1991.
- B. Dymara, S. C. Michałowski, L. Wollman-Mazurkiewicz, *Dziecko w świecie przyrody. Książka do wychowania proekologicznego*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998.
- W. J. Dwyer, *Zabawy tematyczne dzieci w domu i w przedszkolu*, Ossolineum, Wrocław 1983.
- J. W. Eby, J. F. Smutny, *Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1998.
- S. Elbanowska, *Przyroda nieożywiona w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1983.
- M. Fiedler, *Matematyka już w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1991.
- E. i J. Frątczakowie, *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1991.
- R. Gloton, C. Clero, *Twórcza aktywność dziecka*, WSiP, Warszawa 1985.
- W. Gniewkowski, I. Olszewska, *Metody twórcze w interpretacji Rudolfa Labana i Karola Orffa*, „Wychowanie w przedszkolu”, 1983, nr 5.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, *Dziecięca matematyka. Diagnozowanie dziecięcej kompetencji*, 3 kasety video, WSiP, Warszawa 1998.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Dziecięca matematyka. Książka dla rodziców i nauczycieli*, WSiP, Warszawa 2007.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Nowa Era, Warszawa 2007.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatków i pięciolatków. Książka dla rodziców, terapeutów i nauczycieli przedszkola*, WSiP, Warszawa 2004.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla dzieci, które rozpoczną naukę w szkole*, Wydawnictwo Edukacja Polska, Warszawa 2009.
- A. Grzęska, *Zajęcia ruchowe w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1975.
- C. Hannaford, *Zmysłne ruchy, które doskonalą umysł*, Polskie Towarzystwo Kinezyjologów, Medyk, Warszawa 1998.
- E. B. Hurlock, *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa 1985.
- M. Karwowska-Struczyk, *Obserwowanie dzieci kluczem do ich rozwoju (cz. 2)*, „Edukacja w przedszkolu”, Wydawnictwo Raabe, Luty 2001.

- M. Karwowska-Struczyk, W. Hajnicz, *Obserwacja w poznawaniu dziecka*, WSiP, Warszawa 1986.
- M. Kielar-Turska, *Rozwijanie kompetencji komunikacyjnej dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 1985, nr 5.
- J. Korczak, *Pisma wybrane*, t. II, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984.
- K. Kraszewski, *Rola zabaw konstrukcyjnych w wychowaniu technicznym dzieci w wieku przedszkolnym*, w: *Funkcje zabaw w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, pod red. K. Duraj-Nowakowej, B. Muchackiej, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1998.
- J. Lewicka, *100 technik plastycznych*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973.
- S. Lipina, *Kształtowanie pojęć dzieci w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1984.
- D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1990.
- H. Mystkowska, *Rozwijamy mowę i myślenie dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa, 1991.
- H. Nartowska, *Różnice indywidualne czy zaburzenia rozwoju dziecka przedszkolnego*, WSiP, Warszawa 1986.
- T. Nowacki, *Wychowania przez pracę*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1966.
- Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, pod red. M. Kwiatowskiej, WSiP, Warszawa 1985.
- S. Popek, *Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1985.
- M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiełło-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, WSiP, Warszawa 1992.
- R. Przewęda, *Rozwój somatyczny i motoryczny*, WSiP, Warszawa 1981.
- K. Przybylska, *Wychowanie muzyczne w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1980.
- M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko i muzyka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1981.
- H. Ratyńska, *Literatura dziecięca w pracy przedszkola*, WSiP, Warszawa 1991.
- B. M. Rokicka, *Praca z dzieckiem zdolnym*, Wydawnictwo Raabe, Warszawa 2005–2007 (artykuły, uzupełnienie 05.03.2007) (<http://www.raabe.com.pl/pdf/dzien-nauczyciela-2007/przedszkola-prezent.pdf>).
- E. Sachajka, *Uczymy poprawnej wymowy*, WSiP, Warszawa 2004.
- A. Sawicka, *Z problematyki wychowania patriotycznego w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1988.
- H. Spionek, *Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych*, PZWS, Warszawa 1970.
- H. Spionek, *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, PWN, Warszawa 1981.
- M. Studzińska, *Dzieci przedszkolne poznają przyrodę ożywioną*, WSiP, Warszawa 1989.
- E. Waszkiewicz, *Zestaw ćwiczeń do zajęć korekcyjno-kompensacyjnych dla dzieci przedszkolnych*; J. Jastrząb, *Usprawnianie funkcji percepcyjno-motorycznych dzieci dyslektycznych*; *Gry i zabawy w terapii pedagogicznej*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1994.
- M. Wieman, *A czy wy tak potraficie? Piosenki, zabawy, i tańce dla dzieci w wieku 3–7 lat*, WSiP, Warszawa 1990.

BIBLIOGRAFIA

- R. Więckowski, *Terapeutyczna funkcja zabawy*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 1996, nr 8.
- M. Wilczkova, *Zabawy słowem*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1986.
- K. Właźnik, *Wychowanie fizyczne w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1988.
- Z. Wójcik, *Zabawa w teatr. Scenariusze dla dzieci*, Wydawnictwo Didasko, Warszawa 1996.
- Wychowanie i nauczanie w przedszkolu*, pod red. I. Dudzińskiej, WSiP, Warszawa 1983.
- L. S. Wygotski, *Wybrane prace psychologiczne*, PWN, Warszawa 1971.
- W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1997.
- K. Zajda, S. Lipina, *Wychowanie techniczne w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1984.

Załączniki do diagnozy przedszkolnej

ZAŁĄCZNIK 1. Zestawienie wyników grupy

w celu ustalenia poziomu grupy i uwzględnienia potrzeb dzieci w organizowanych zabawach i zajęciach z całą grupą

PRÓBA 1 (WRZESIEŃ)	Rozwój fizyczny i motoryczny	Samobsługa	Sprawność manualna	Rozwój społeczny i emocjonalny	Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym	Mowa	Percepcja wzrokowa	Percepcja słuchowa	Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi	Rozumienie symboli
	8 pkt.	6 pkt.	12 pkt.	20 pkt.	12 pkt.	16 pkt.	12 pkt.	14 pkt.	26 pkt.	4 pkt.
Liczba punktów na jedno dziecko w odniesieniu do 2 etapu umiejętności										
Liczba punktów dla ..... dzieci w odniesieniu do 2 etapu umiejętności										
Wyniki indywidualnej diagnozy wszystkich dzieci										
Imię i nazwisko	Liczba uzyskanych punktów									
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										
9.										
10.										
11.										

ZAŁĄCZNIKI DO DIAGNOZY PRZEDSZKOLNEJ

PRÓBA 1 (WRZESIEŃ)	Rozumienie symboli									
	Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi									
	Percepcja słuchowa									
	Percepcja wzrokowa									
	Mowa									
	Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym									
	Rozwój społeczny i emocjonalny									
	Sprawność manualna									
	Samoobsługa									
	Rozwój fizyczny i motoryczny									
Liczba punktów na jedno dziecko w odniesieniu do 2 etapu umiejętności	8 pkt.	6 pkt.	12 pkt.	20 pkt.	12 pkt.	16 pkt.	12 pkt.	14 pkt.	26 pkt.	4 pkt.
Liczba punktów dla ..... dzieci w odniesieniu do 2 etapu umiejętności										
Wyniki indywidualnej diagnozy wszystkich dzieci										
Imię i nazwisko	Liczba uzyskanych punktów									
12.										
13.										
14.										
15.										
16.										
17.										
18.										
19.										
20.										
21.										
22.										
23.										
24.										
25.										
Ogółem										

PRÓBA 2 (MAJ)

	Rozwój fizyczny i motoryczny	Samobsługa	Sprawność manualna	Rozwój społeczny i emocjonalny	Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym	Mowa	Percepcja wzrokowa	Percepcja słuchowa	Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi	Rozumienie symboli
Liczba punktów na jedno dziecko w odniesieniu do 3 etapu umiejętności	12 pkt.	9 pkt.	18 pkt.	30 pkt.	18 pkt.	24 pkt.	18 pkt.	21 pkt.	39 pkt.	6 pkt.
Liczba punktów dla ..... dzieci w odniesieniu do 3 etapu umiejętności										
Wyniki indywidualnej diagnozy wszystkich dzieci										
Imię i nazwisko	Liczba uzyskanych punktów									
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										
9.										
10.										
11.										
12.										
13.										
14.										
15.										

ZAŁĄCZNIKI DO DIAGNOZY PRZEDSZKOLNEJ

PRÓBA 2 (MAJ)	Rozumienie symboli									
	Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi									
	Percepcja słuchowa									
	Percepcja wzrokowa									
	Mowa									
	Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym									
	Rozwój społeczny i emocjonalny									
	Sprawność manualna									
	Samoobsługa									
	Rozwój fizyczny i motoryczny									
Liczba punktów na jedno dziecko w odniesieniu do 3 etapu umiejętności	12 pkt.	9 pkt.	18 pkt.	30 pkt.	18 pkt.	24 pkt.	18 pkt.	21 pkt.	39 pkt.	6 pkt.
Liczba punktów dla ..... dzieci w odniesieniu do 3 etapu umiejętności										
Wyniki indywidualnej diagnozy wszystkich dzieci										
Imię i nazwisko	Liczba uzyskanych punktów									
16.										
17.										
18.										
19.										
20.										
21.										
22.										
23.										
24.										
25.										
Ogółem										

ZAŁĄCZNIK 2. Zestawienie liczb dzieci z trudnościami w konkretnych sprawnościach

w celu ukierunkowania działań w grupie na doskonalenie danych sprawności

Lp.	Opis sprawności	Liczba dzieci z trudnościami
I Rozwój fizyczny i motoryczny		
1.	Chętnie uczestniczy w zabawach ruchowych.	
2.	Sprawnie chodzi i biega, zachowując równowagę ciała.	
3.	Zręcznie rzuca i chwyta przybory.	
4.	Wykonuje improwizacje ruchowe do muzyki lub opowiadania nauczyciela.	
II Samoobsługa		
1.	Samodzielnie ubiera się, zapina guziki, wiąże sznurowadła.	
2.	Prawidłowo wykonuje czynności higieniczne i korzysta z toalety.	
3.	Dbą o swoje rzeczy i utrzymuje je w porządku.	
III Sprawność manualna		
1.	Posługuje się przy rysowaniu i innych czynnościach zawsze tą samą ręką.	
2.	Prawidłowo trzyma przybory i stosuje odpowiedni nacisk podczas rysowania.	
3.	Rysuje szlaczki.	
4.	Kolorując, mieści się w konturze.	
5.	Sprawnie posługuje się nożyczkami.	
6.	Podejmuje i samodzielnie wykonuje prace plastyczno-konstrukcyjne.	
IV Rozwój społeczny i emocjonalny		
1.	Uczestniczy we wszystkich zajęciach proponowanych przez nauczyciela.	
2.	Przestrzega zasad ustalonych w grupie.	
3.	Używa form grzecznościowych.	
4.	Współdziała z innymi dziećmi podczas zabawy i wykonywania zadań.	
5.	W sposób jasny wyraża swoje potrzeby.	
6.	Wykonuje przyjęte na siebie obowiązki i doprowadza pracę do końca.	
7.	Samodzielnie organizuje wolny czas przeznaczony na zabawę.	
8.	Umie wyrazić swoje uczucia w sposób adekwatny do sytuacji.	
9.	Rozumie emocje i uczucia innych osób.	
10.	Potrafi ocenić postępowanie swoje, kolegów i bohaterów literackich	
V Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym		
1.	Podaje swoje imię i nazwisko, zna swój adres zamieszkania.	
2.	Wie, ile ma lat.	
3.	Potrafi wymienić członków swojej rodziny	
4.	Wie, jaka jest teraz pora roku, nazwa poprzednią i następną.	
5.	Wie, jaki jest dzisiaj dzień tygodnia, jaki był wczoraj i jaki będzie jutro.	
6.	Potrafi powiedzieć, jaka jest dzisiaj pogoda.	
VI Mowa		

ZAŁĄCZNIKI DO DIAGNOZY PRZEDSZKOLNEJ

1.	Mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym.	
2.	Stosuje prawidłowo formy gramatyczne.	
3.	Opowiada, co jest na obrazku, interpretując jego treść.	
4.	Rozumie polecenia nauczyciela.	
5.	Potrafi zadawać pytania w celu uzyskania informacji.	
6.	Wyraża opinię na określony temat.	
7.	Dostosowuje sposób wypowiedzi do rozmówcy i sytuacji.	
8.	Potrafi dokończyć zdanie, tworząc logiczną wypowiedź.	
VII Percepcja wzrokowa		
1.	Układa obrazek z części.	
2.	Wskazuje podobieństwa i różnice między przedmiotami (obrazkami).	
3.	Rozpoznaje kolory.	
4.	Rozróżnia kształty.	
5.	Wskazuje 6 i więcej elementów, którymi różnią się 2 obrazki.	
6.	Rysuje na kratkowanym papierze według podanego wzoru.	
VIII Percepcja słuchowa		
1.	Rozpoznaje odgłosy z najbliższego otoczenia.	
2.	Potrafi powtórzyć usłyszany rytm.	
3.	Powtarza krótkie wierszyki i rymowanki.	
4.	Wyodrębnia wyrazy w zadaniu.	
5.	Dokonuje analizy i syntezy sylabowej wyrazu.	
6.	Nazywa głoski w nagłosie i wygłosie wyrazu.	
7.	Układa rym do podanego wyrazu.	
IX Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi		
1.	Posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi.	
2.	Orientuje się na kartce papieru.	
3.	Dostrzega związki przyczynowo-skutkowe, układając historyjkę obrazkową.	
4.	Dostrzega regularności i kontynuuje je.	
5.	Rozpoznaje kształty figur geometrycznych.	
6.	Rysuje postać człowieka, zaznaczając wszystkie elementy.	
7.	Rozróżnia prawą i lewą stronę ciała.	
8.	Wskazuje położenie przedmiotów w przestrzeni.	
9.	Grupuje obiekty w sensowny sposób.	
10.	Porównuje liczebność zbiorów, stosując określenia: <i>mniej, więcej, tyle samo</i> .	
11.	Porządkuje zbiory według liczebności, np. od najmniejszego do największego.	
12.	Liczy prawidłowo w zakresie 10 i większym.	
13.	Dodaje i odejmuje na konkretnych.	
X Rozumienie symboli		
1.	Rozpoznaje symbole i rozumie ich znaczenie.	
2.	Wskazuje takie same znaki graficzne.	

ZAŁĄCZNIK 3. Zestawienie wyników dzieci

w celu ustalenia kierunku indywidualnej pracy korekcyjnej oraz pracy z dzieckiem zdolnym po próbie 1

DZIECI POTRZEBUJĄCE WSPARCIA	Rozwój fizyczny i motoryczny	Samobsługa	Sprawność manualna	Rozwój społeczny i emocjonalny	Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym	Mowa	Percepcja wzrokowa	Percepcja słuchowa	Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi	Rozumienie symboli
	8 pkt.	6 pkt.	12 pkt.	20 pkt.	12 pkt.	16 pkt.	12 pkt.	14 pkt.	26 pkt.	4 pkt.
Liczba punktów w odniesieniu do 2 etapu umiejętności										
Organizowanie pracy korekcyjnej										
Imię i nazwisko	Liczba uzyskanych punktów									
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										
9.										
10.										
11.										
12.										
Liczba dzieci wymagających wsparcia w wybranych sferach rozwoju – uzyskujących wynik poniżej podanych punktów										

ZAŁĄCZNIKI DO DIAGNOZY PRZEDSZKOLNEJ

DZIECI WYKAZUJĄCE ZDOLNOŚCI		Rozwój fizyczny i motoryczny	Samooobsluga	Sprawność manualna	Rozwój społeczny i emocjonalny	Zasób wiadomości o otoczeniu społecznym i przyrodniczym	Mowa	Percepcja wzrokowa	Percepcja słuchowa	Rozwój intelektualny wraz z pojęciami matematycznymi	Rozumienie symboli
Liczba punktów na jedno dziecko w odniesieniu do 2 etapu umiejętności		8 pkt.	6 pkt.	12 pkt.	20 pkt.	12 pkt.	16 pkt.	12 pkt.	14 pkt.	26 pkt.	4 pkt.
Organizowanie pracy z dzieckiem zdolnym											
Imię i nazwisko		Liczba uzyskanych punktów									
1.											
2.											
3.											
4.											
5.											
6.											
7.											
8.											
9.											
10.											
11.											
12.											
13.											
14.											
Liczba dzieci wykazujących określone zdolności w wybranych sferach rozwoju – uzyskujących wynik powyżej podanych punktów											

NOTATKI

NOTATKI

NOTATKI
